

Евген Гуцало

БАУД

Українська розповідь і віршованість

Київ
"Української письменності"
1983

Цього разу відомий український письменник виступає в незвичному для нього амплуа: його нову книгу можна вважати своєрідним українським "декантереном". В ній намічено історії про стосунки чоловіків і жінок у ліжку. Жінки розповідають про чоловіків, а чоловіки про жінок. Пристрасті й сексуальні відхилення... Тільки це не еротографія, а здоровий секс. Отже, Світло Гуцало — як продовжувач Апудеса і Боккаччо на українському ґрунті.

Редактор Ю. С. Чижирков

Г 4702640201-124
223-93 БЗ.20-18-92

ISBN 5-333-01127-9

© Гуцало С. П., 1993

ГРИЦА

... завагітніти — буває собі і проблема, проблемою з проблем! Згодна з тобою, одна жінка ще не встигне по-справжньому спробувати, як уже готова, вскочила по самі вуха й мучиться: чи то аборт робити, чи то народжувати. А от буває — як заборозять жінці, вона й так старасться, й сик, вона й з календарем звіряється, коли календар обіцяє успішне запліднення, вона й стимулюючі ліки п'є, вона й в церкву ходить — словом, ладна помолитися не тільки Богові, а й чертові, аби тільки спромогтися на дитину... Ось про одну актрису з київського театру недавно мені знову розказали у випадковій компанії, але ця історія я вже чула раніше. Ти повинен знати цю актрису — вона багато грала і в доживтєвій класці, і в сучасних п'єсах. Молодо дуже вдало вийшла заміж, поаруги їй задрили, а через вийшло пірроку — він а нею розлучився. Розлучився з красунею, з примадонною, перед якою всі падали на коліна. Ця примадонна довго не тужила, швиденько вискочила вдруге заміж, теж вдало, теж їй задрили — й швиденько знову розлучилася, вдруге. Та й призначалася перед своїми в театрі, що другий чоловік теж розлучився з нею, а не вона з ним. А чого? Бо обидва хотіли мати від неї дітей, обидва старалися, та з їхніх старань результату — нов кіт заплакав, бо не вагітніє вона й не вагітніє. Ось тепер більше не виходитиме заміж після двох таких нещас. А чого виходити втретє? Щоб і третій чоловік хотів од неї дітей, а вона не могла завагітніти — й знову розлучатися, втретє? Радили їй усе-таки втретє вийти заміж, переірити ще одного чоловіка, мовляв, може, ти й не винувата, що не можеш завагітніти, а винуваті саме вони, хоч і як там стараються, а винуваті. Але примадонна їх не послухала, сказала, що годі з неї тих двох спектаклів, у яких вона зіграла роль нареченої під радісно-урочисту музику маршу Мендельсона, що годі з неї тих двох сімейних спектаклів, де вона зіграла роль вірної дружини. Й більше не стала виходити

ти заміж, хоч претенденти на її серце були — і в артистичному світі, й поза артистичним світом. А почала спати наліво й направо з усіма в театрі. Й усі в театрі з нею теж спали наліво й направо. Примадонна чого так ударилася в любов? Бо сподівалася, що від когось завагітніє. А всі чоловіки чого з нею ударилися в любов? Бо жоден не боявся, що вона від них завагітніє, бо добре знали, що вона від них не завагітніє — це ж було перевірено двома її заміжжями, та й уже не тільки заміжжями. Ось так і вийшло: вона до них у відчай, щоб нарешті завагітніти, а вони до неї у радість, щоб від них не завагітніла. Аж пова вона таки завагітніла. В той день перед спектаклем прийшла раніше в театр, сама гримувалася в гримерній, коли ритмом щось таке відчула... відчула, що завагітніла. Й таь у ній усе заспівало, й так їй захотілося з кимось поділитися своєю радістю. Бо ж усі знали, що останнім часом вона зустрічалася з провідним актором театру Коленком, жонатим, батьком двох дітей, великим любителем протилежної статі. Обійшла примадонна весь театр, але нікого не знайшла, щоб похвалитися, аж у гардеробній побачила гардеробницю Діну Йосипівну. Гардеробниця, звісно, теж знала, що примадонна зустрічається з їм провідним Коленком. "Діно Йосипівно, ви знаєте, що я завагітніла!" — мало не закричала примадонна. Гардеробниця подумала-подумала й запитала: "А це добре чи погано?" Примадонна сказала: "Таж добре, добре!" Гардеробниця Діна Йосипівна ще подумала й сказала: "Ну, тоді я вас поздоровляю".

... ти послухай, а я розкажу історію, давно зі мною було. Правда, зі мною багато всякої всячини трапляється, а ти поки що послухай що пригоди. Сталось на другому десятку років після нашого з жінкою весілля. Тобі відомо, я не святий. Ні тепер не святий, ні до весілля, ні після весілля, можу не згадувати про свою жінку, навіть коли ми вдвох у квартирі, коли сама лізе в очі, а мені так — наче її нема. А то буває — наводить сказ. Находить сказ, коли подумаю, що вона ось так може бути з іншими, як я буваю з іншими. Коли затримуються десь після роботи, а я не знаю, де затрималася, то так і хдиється, ніби вона щойно з чужих обіймів. А тоді ми поїхали з нею за Київ у Пирогове, в краєзнавчий музей. Мовляв, давно в своєму селі не були, а ми з нею з одного села, то давай хоч у суботу подивимося в музей просто неба старовинні українські хати, як то наші люди колись жили. Приїхали в Пирогове, пристроїлися до якоїсь туристичної групи, екскурсовод усе розказує, ко-

дино — ось були на Слобожанщині, а це вже на Поділлі, а це вже на Волині, оце вам вітраки, а це кузні, а це кофема, а це борті, а це пасіка! Цікаво. Та ще цікаво, що в той день там організували свято народних ремесел, по-приїжджали умільці з усієї України, виступають народні ансамблі — теж поприїжджали співаки й танцюристи з усіх усюд. А день сонячний, осінній, а по горіздах гарбузи та сонешники, а в садах біля хат яблука на яблуках та грушам на грушах, вінки цибулі та кукурудзи висять на жердках понад хатами, а музеїні працівничі дощадні та у вишитому одязі — свято, й годі. Ти забач, що я тобі розкажу про гарбузи, соняшники та кукурудзу, але я художник, і хоч татарин, але український колорит дуже люблю. Як і українських жінок, ти знаєш, що жінка в мене українка. А жодей у ту неділю наїхало в Пирогове багато, десь біля кузні вона й загубилася в катовні. Там коваль сидів у кузні, вогонь біля нього в горні горить, а він залізо розпикає на вогні й молотом кув на ковадлі. За якийсь короткий час — і викував підкову, довгий коваль, усі дивляться, не на цирк, а моєї жінки десь не стало. Не стало то й не стало, а собі з групою подався до якоїсь багатшої хати, куркульської, з цієї куркульської подався до бідняцької, там до середняцької. А тут мені трапиться знайомий товариш, скульптор, але який він скульптор? По кладовищах на могилах ставить пам'ятники покійникам. Сміється з мене. Двоє дурнів, каже про мене й про себе, не бачили, як жили бідняки-середняки-багаті, то прийшли подивитися. І потягує мене пити пиво. Стоймо в черзі до ларька, достоялися, взяли пиво в пляшках, а він, бачу, все вомікається й головою крутить. Ну, каже, ну, каже. Що таке, питаю. А бачиш оту хату на горбі, ліворуч від вітрака, на Слобожанщині. А ми з ним десь отако стоймо й пиво п'ємо в районі між Київщиною й Полтавщиною, бо ж той музей етнографії та побуту — як модель усієї України, далеко тут видно по всій землі — й Карпати видно, й Чорне море. Бачу, кажу, оту хатинку в темнім гаї, на благословенній Слобожанщині. То знаєш, що мені розказали, питаю, за ту хатинку в темнім гаї? А що тобі розказали, питаю. Екскурсанти, каже, у ту хату не заходять, бо хата начебто на замку і там немає дглядачки. То й що, кажу, коли хата начебто на замку, можна зайти в іншу хату, подивитися, яка велика Україна, скільки по ній усіхких млинів, комор, гамізів і всякої всячини. Але в хату, він каже, можна зайти — й туди заходити, хто хоче. А чого туди заходити, питаю, що там таке, що йдуть і в зачинені двері. Жінка, він каже. Яка жінка,

питаю. А там у каті, він каже, лежить молода й гарна жінка, лежить і спить. А чого вона там лежить і спить, питаю, що це за жінка. Ніхто не знає, що це за жінка, він каже, мабуть, вчарівана від якогось чарою, мабуть, хтось чарою. Ну, то відкритися і встане, кажу, раз таке з нею трапилось, то чого заходити до неї, вона ж не експонат якийсьбудь, щоб дивитися. А ти не здогадуєшся, він питає, чого до неї заходити? А чого заходити, питаю, бо не здогадуєшся. Мужики заходять, каже він, а та жінка молода й гарна знепритомніла, то всяк має змогу покористуватися нею. Як то покористуватися, питаю. А покористуватися на дурняк, він каже, як ото чоловікові інколи кортить покористуватися чужою жінкою. А вона ж що, зовсім по-дурному питаю, бо стороня від почутого. А вона нічого, каже він, нікому не відмовляє, бо вона ж у сні. А ти там був, питаю. Я там не був, але чув, каже він. Може, брешуть, питаю. Е-е, не брешуть, каже він, бо в це почув від такого, що ніколи не бреше, що ніколи чужої жінки не пропустить, а тим більше такої, що погано лежить. Вона погано лежить, питаю. Ні, ти не зрозумів мене, сміється, вона там гарно лежить і, мабуть, навіть дуже гарно лежить, коли про неї така легенда пішла... Ми так поговорили з ним, допили пиво, розійшлися, а потім в сам себе десь по добі: послухай, кажу, старий дурню, а де ж твоє жінка, що досі немає? Дивлюся туди-сюди, шукаю — як у воду канула. І чого це вона мене не шукає, думаю. От я її шукаю, а вона чомусь мене не шукає. І чую, що заводжуся, отак усе в мені починає кипіти, кипіти, кипіти. Повірши чи не повірши, а самі ноги повесели мене на Слобожанщину, до отєї хатини в темнім гаї. Розумом ринути, що дурне думаю, що такого з моєю жінкою начебто не могло статися, а раптом сталося? А раптом не просто сталося, а в неї це вже відпрацьований номер, а цей відпрацьований номер вона перейняла у когось із своїх подружок-товаришок, бо ти наших киянських жінок знаєш. І ще сюди, в етнографічний музей, вона вже навідується не вперше, й сьогодні, навіть зі мною будучи, не втерпіла, сподіваючись, що я не довідаюся, що знову все минеться безкарно, а от я довідався, а от в тебе зловив на гарчочку! Я чим більше так думаю — тим дужче розшавлююся, і ніхто б мене тоді не купивши, коли я йшов до тієї хатини під соломою на Слобожанщині. Я навіть бачив, як там у ліжку, вдвоє з себе знепритомну, лежить моя жінка, ждучи на чортового відвідувача, і їй однаково, який той відвідувач — молодий чи старий, п'яний чи тверезий, їй якби вдовольнити свою

несамовиту похить. Ні-ні, якоїсь несамовитої кітї я за нею не помічав, скільки разів казала, що байдуже ставиться до сексу, може спокійно обходитися без нього, але то ж вона, так мені тоді думалося, може спокійно обходитися без мого сексу, а без чужого — не може, їй пощай груповий, їй пощай цілі ватаги екскурсантів!.. Назустріч йшла якась група, то в там на кожного мужика дивилися з такою люттю, наче кожен з них щойно перестав з нею жінкою. Підійшов до хати — двері на замку, натиснув рукою на двері — відчинилися. Я ввійшов у сіни, зачинив двері зсередини. Думаю, коли зустрину когось — уб'ю, бо моя кров татарська, гаряча, моя кров сама вб'є. Прислухаюся — тихо. А може, думаю, зі мною покартували, бо добре знають мою буйну вдачу, знають, що почуваю про таке — і вже побіг... побіг туди, де погано лежить... А хата на дві кімнати, з сіней — двері ліворуч і двері праворуч. Спершу вкрадькома відчиняю двері праворуч, у світлицю, навпроти йду за піч, де ліжко стоїть, а на ліжку самі вишиті білі подушки. Ото попався на жарт, думаю. З сіней відчиняю двері в кімнату навпроти — хтось там лежить у ліжку, в мені так усе й похалоло! Невже моя жінка? Бо там якась жінка... Хух... І ти знаєш? Уже добре бачу, що не моя жінка, вже полетішало, а не зовсім, усе ще колотить мною. Бо хоч лежить у ліжку не моя жінка, але могла там лежати моя, от! Підійшов ближче — славянська й молоденька. Я не зрозумію — спить чи тільки придурилась, що спить. Плаття на ній зімакає, роздерте швию. Я торкнувся пальцем до коліна — тепле коліно. Торкнувся пучкою шкири — не прокидається. Значить, не обманювали мене й не жартували. І в мене тоді не подумав, скільки це чоловіків біля неї побувало за сьогоднішній день, забулося почуте, мені самому захотілося... ну, зрозумієш?.. захотілося цієї жінки. Мене вже нічого не лякало, коли захотілося. Я спершу ледь-ледь поторкався до неї, бо здавалося, що вона ось-ось проснеться, але, бачу, не просипається, то я почав уже дуже любити її. Прекрасне тіло! Вродливе обличчя! Рум'янець виступив на щок. Так усміталася, наче в забутті знала, з ким вона оце зараз. Руками не тяглася до мене й не обіймала, але в відчуваю дуже близько її тіло, й це було таке відчуття, що вона віддається мені, що вона хоче мене, її добре зі мною. І в себе зовсім не відчуваю гвалтівником, а так наче все у нас відбувається за обопільною згодою, що вона зараз назве мое ім'я, попросить не поспішати, попросить ще любити, що їй мало, бо їй ще хочеться... Коли я йшов, то вона так і лежала, не сівшишсь. Цікаво, чим її

напослі, що вона приймала, хто вона така? Чи ще довго лежала в тій хатині на Слобожанщині? Я тоді не знав і тепер не знаю. Метрів за двісті я зустрів двох якийсь чоловіків, які йшли в напрямку до цієї хати, і я мало не побіг, щоб не дивитися, чи вони справді туди йдуть. А свою жінку я скоро побачив біля того ларка, де недавно пив пиво. Ти де був, запитала вона, а тебе скрізь шукала, твій товариш сказав, що залишив тебе коло цього ларка, а чекаю й чекаю, а тебе нема, а з подругою зустрілася, розбалакалася, а тебе десь не стало... Де ти була, закричав я на свою жінку, що а тебе скрізь шукав, а знайти ніде не міг, тепер ти поклянешся на якусь подругу, вигадуси якусь подругу, краще признайся, де була. І я схопив її за руку й навіть ляснути хотів по щекі, бо ж заслужила, бо куди вона сміла подітися, коли ми вдвох прийшли в музей етнографії і побуту українського народу, а вона поминила мене на якусь міфічну подругу. Ти не знаєш, у яку історію ти мене втравива, кричав я на свою жінку, не потрібна була мені та історія, ти винувата у всьому, ти винувата!.. А коли подумати — хто винен? Хто винен, що я кинувся шукати свою жінку, що я опинився у тій хаті на Слобожанщині? Моя жінка й винна, більше ніхто.

... ні до чого в нашого діда руки не стоять і не лежать. Учитель. Усе життя учитель, усе життя школа, подради, наради, класи, діти, екзамени, письмові домашні завдання, увечері — телевізор і газети, а щоб щих у стіну кібети, щоб полегодити холосцільник — ні. А то надумав полегодити стажерку, бо поланалася, узяв якусь дощечку, сидить на каналі і струже ножем. А ніж із дощечки спорснув, бо з діда відомий майстер, — і гоштриком прямо йому в руку, в жилу, в сонну артерію. Усе йому випало, дід очі закотив, упав на каналі, лежить, а кров так і джерчить. Добре, що баба поряд була, схопила бинт, узяла п'єрв'язала руку вище рани, а я кинувся викликати швидко допомогу по телефону. Додзвонився, там записали адресу — йдуть! Ми ждемо швидко допомогу, містят собі не звязодно, страшно, бо дід лежить неспритоний на каналі, хоч би ворухнувся. Зблід, лице загострилося, ніс загострився, ну покійник покійником, хай Господь помилує, що говорю так. Баба вже, бачу, молиться, креститься, сльози витирає. Я не втерпів, знову дзвоню на станцію невідкладної допомоги — виїхала машина чи не виїхала? Виїхала, заспокоюють мене, їдять, і номер карети швидкої допомоги називають, просять не нервувати. А як ти будеш не нервувати, коли старий до

там'яті не приходить, коли кожної хвилини може віддати Богу душу? Або й уже віддав? Наш будинок на околиці Києва, хвойний ліс підступає до самих пісок, а наша квартира на четвертому поверсі, славно. Коли чуємо, в'їжджає машина в двір, вибігли на балкон — швидка допомога, на-решті! Я навіть відчинив двері: вони прийшли — а двері вже відчинено. Чекаємо, нікого нема, дід на дивані не ворухнувся, може, й коломе. До нас приїхала швидка чи не до нас? А якщо хтось інший з нашого будинку викликав карету, а нашої ще нема? Вибігаємо з бабою на балкон — стоїть у дворі під соснами біло-молочна швидка. А нікого в квартиру нема. Що ж таке? Дзвоню по телефону — мене там заспокоюють: поїхала бригада, вже давно поїхала. Де ж поїхала, криму їм, коли не приїхала! Тут би кожен закричав, коли швидкої нема й нема, а дід лежить без свідомості. Баба йому тупить мокрі приночки до лоба, плаче, а я боку по сходах униз, до швидкої допомоги. Ніхто мені з лікарів по дорозі не траїлися, і в машині не видно нікого. Де ж вони поділися, думаю, що сталося? І що це таке з каретою швидкої допомоги — розгойдується чомусь. Розгойдується й розгойдується. Я підходжу ближче, заглядаю через передві-вікно туди, в глибину карети, а там щось повтузиться, і я спершу не можу зрозуміти, що там повтузиться й чого машина розгойдується. Якось наче ледь-ледь тіла сплелися, борються. Ти можеш тільки уявити мій тодішній стан. Можеш тільки уявити, як я дивався. Взяв — і з переливу та запалу затарабанів у бокове село. Звідти, з глибини карети, висунулася червона пуста пика шофера, він незграбно переліз на передні сидіння, за ним там засвітилося наполохане жіноче обличчя, білий халат блигнув. Шофер відчинив дверцята й гаркнув: "Ти чого стужаєш, сволота?!" Мені так і заціпило. Він швидка, потім питаю. Швидка, він сичить. Я вже здогадуватися почав, що й до чого, задки-задки відступаю, а машина вже стоїть, не розгойдується. Пішов по сходах, а слідом за мною на ліфті руда лікарка в білому халаті піднімається, рум'яна й весела, очі горять, як ото підпаленої спирт горить. Заходимо удвоє в квартиру, а дід на дивані вже сидить з перецькливою бинтом рукою. Де хворий, питає руда лікарка. Ось хворий, каже баба. Де ж він хворий, каже руда, коли він здоровий. Ми їй пояснюємо, що з дідом сталося, а вона слухати не хоче. З веселої стала злого, як змія. Вам ото робити нічого, розкритичалася руда, то ви швидку допомогу викликаєте, наче на швидкій працюють не люди... Я ніяк тоді не міг зрозуміти, чого вона кричить. Думає-думає і аж пініше здогадався,

чого так розсердився. І я б, мабуть, теж розсердився на її місці. Бо вона ж там у машині не задовольнилася, тільки солоду капала, а я тут закривав у вікно, дивилася, переходила. Ось вона й розсердилася лото на мене. І я б на її місці розсердився.

... не поїду я в торму, не поїду? Там просили, щоб прийшла саме я? А не Варвара Митрофанівна? Хто просив? Ага, начальство просило, Воробйов. Згодна, він ще не старий, хоч і не такий молодий, як ви кажете, ага, я йому сподобалася, як була минулого разу. Кажете, всьому контингентові сподобалася? Ага, за весь контингент вам сказав сам Воробйов. Добре, добре, обманулася, не тюрма, а виправно-трудова колонія посиленого режиму, й там не кримінальні злочинці, а наші з вами сучасники, які оступилися. Які будували розвинутий соціалізм — і оступилися. А в виправно-трудовій колонії відбудуть зароблений строк, їм там підрежикують їхню мораль-стику, вправлять мізки, випустять з-за колючого дроту на волю, й тут вони вже будуватимуть суверенну Україну, ударяться в патріотизм. А чим би й ні, правильно. А суверенна держава Україна позбавить їх будь-яких репресій, і їхня майбутня патріотична доля залежить від мене, від патріотки в судівській мантії. Розумію всю свою відповідальність за їхню участь у завтрашній розбудові нашої незалежної держави, але в виправно-трудову колонію до них з легкістю більше не поїду. Ні з якою легкістю не поїду й не повертатиму їх більше на шлях благочестя і правопорядку. Посидайте Варвару Митрофанівну, вона перед тамтешнім контингентом виступить не гірше від мене. Вони просять мене, жінку? А Варвара Митрофанівна не жінка? Жінка. Ага, вони просять молодку і кровлячку, дякую за комплімент. І яку — сексуальну? Це ви так чи в колонії так, що в сексуальна? Ага, і вони, і ви. Що ж, така оцінка моєї особи якимось невинувато об'єднує у палих настроях і вас на волі, і отой контингент у неволі... й кавіадо ви змушуєте мене сказати, чому не піду? З вашин досвідом — і не здогадується? Чи вам не змота, як там ведеться чоловікам без жінок? За дивкани, за колючим дротом? Коли вся тамтешня жіноча стать — це вівчарки, це суки? То я скажу, раз примушуєте. Минулого разу я виступала в них, сте, в їхньому червоному куточку. Розмальовувала, що їх чекає, коли вийдуть на волю. Сидять — і дивляться на мене. Особливо ж пильно дивляться ті, що сидять згаду. Тільки я спершу ніяк не могла добратися, чим вони займаються, бо

електрика світить слабенько, бо зима в заграбованні вікнах, ніч, слюхоть, і в тих, що ззаду, очі напружені, морди червоні. Я алевкалась. Якби сама була в тому червоному куточку в виправно-трудої колонії, то втекла б, а то була не сама, а з начальством, сам Воробійов прийшов мене послухати, удостоїв честі. Я раз подивилася на нього, другий раз подивилася, мовляв, що це відбувається? А він лише красень всміється мені. Гарний чоловік. Він до зеків добре ставиться, а зеків — до нього, взяття симпатія. Я далі розказую про закони кримінально-процесуального кодексу, а вони поспушквали там рукамі за спинами тих, що сидять попереду, пошептували шепі і дивили мене очима. Знаєте, я спершу червоноїт почала, вся стала покриватися червононим плямками, а вже потім застудалося, чим вони займаються. А як застудалося, то й відімало мову. Стою й мовчу, тільки пострі кочаю, а вони всі постріцалися на мене. Я — тікати зідти. Не дочитала всю лекцію — й тікати. Чую, щось вони там закричали за носом спиною, та я тільки дверима гримнула. В коридорі доганяє мене Воробійов, красень мужичина, хансь за лікоть, щоб я могла повернутися, двується з мене. Що таке та що таке? Я йому сказала, що таке. Оце ви мені так симпатизуєте, кричу. А він — що таке та що таке? Оце ви мене так запросили в колекцію на лекцію, кричу. А він те саме — що таке? А ви не бачите, що таке, верещу на нього. А він — що таке, заклонило йому. А ви не бачите, що я їм читаю лекцію, а вони там онанизмом займаються, дивляться на мене баранячими очима — й займаються? А кам то що до того, каже Воробійов, ніхто вас не дивляк, хай собі займаються, а й не думай, що ви помітите. І ви це мені так говорите, кричу на нього. А Воробійов усміхається: ви прийшли читати лекцію — ось і читайте, кам створено для цього всі умови, ніхто не заважає. А чин вони займаються, чин займаються, кричу. А хай займаються, каже Воробійов, чи ви хочете, щоб не займалися? А чин ще їм займатися, коли вони в колонії, коли тут жінок нема? А тут прийшла така гарна жінка — ось усі й прибігли на лекцію, ось і займаються. Вам що від того, що вони займаються? Нічого. Не дивіться на них. Вони дивляться на вас, а ви дивіться на Леніна, висіть на одному місці. Пожальте їх, у вас має бути м'яке жіноче серце. Й не думайте, що це якийсь колективний акт у колонії, ніякий це не колективний акт, просто ви читаете свою лекцію. Читаете свою лекцію — і все, і дивитесь на Леніна, а Ленін дивиться на вас. Та й вам повинно бути приємно, що ви подобаетесь стільком чоловікам зразу, що стільком чо-

ловіків котіла б з вами переспати. Е-е, не з кожною б вона так котіла у червоному кутку, не з кожною, а вас як побачили, то зразу всі й ваші... Я як закричу на Воробійова: всі мої? Беріть їх усіх собі — і всі ваші! Тут він перестав усміхатися, побілів і питає, що я маю на увазі. А я маю те на увазі, кажу, що й ви маєте на увазі. Не сказала йому ні прощай, ні до побачення — геть з колонії... А тепер знову задав про мене. Спіймав тоді обличчя — й прокляток? Більше в колонії лекцій не читатиму, не просить. Чом би не послати Варвару Митрофанівну? Згодна, гаразд, на її лекцію може прийти мало людей — і зайдеться, як виступає, і фактаж не першої свіжості, і сама не першої молодості. Але хтось прийде і на неї? Прийде. Може, вона зрадіє там у червоному куточку, бо Воробійов вкаже, що жінка повинна зрадити, й не відвертатиметься до Леніна, а радісними очима дивитиметься на людей, то чом жінці не дати шансу, а сама попросу, щоб вона поїхала в колонію, тим більше що скоро — жіноче свято Восьмого березня!

... всієї є жінки — розумні, й не дуже розумні, й дурні. Ви знаєте цього чоловіка, не називатиму його прізвища. Працював колись головним редактором нашого київського... Не називатиму де. Завелася у нього на роботі полубовниця, діло житейське. А довідалася жінка про полубовницю — сказлася, написала заяву і по начальству, і в партком. Чоловіка з членів партії не виключили, бо в нього багато всяких заслуг перед партією, тільки записали догану в облікову картку. Але з поста головного редактора виймали, довелося йому шукати неспростяжну й низькооплачувану роботу. Позбувся всіх пільг, які мав як головний редактор, позбувся всього. Хто на цьому постраждав? Він? Так, і він. Але ж постраждала і його жінка. Гаразд, розлучився він зі своєю полубовницею, повернувся в діно см⁷, до своєї жінки, але він і не думав розходитися з нею. А з чим повернувся? З дрібненькою зарплатою, з порожніми руками. Бо жби в жінки розум, то вона сама проти себе не рила б, а зуміла б повернути так, що все було б на її користь, нічого не втратила б. Жіночий розум — велике діло, тільки де його взяти? А беруть, беруть або й своїм обходяться. Ось я чув про одну пару в Одесі: він велике цабе в інституті, а вона велике цабе спершу на комсомольській роботі, а потім на партійній. Він там в інституті мав усіх студенток, яких тільки хотів мати, ажже, доцент, ажже, викладач української літератури, а яка студентка не злякається заліку чи екзамену, а він їхнім страхом уміло маніпулював: один

ганяв по предмету так, поки вкостягував, з друтих і якось-кунати не треба було. А хай ти хоч який доцент, хай ти хоч яке щабє в інституті, а так не буває, щоб твої колеги за тобою не дивилися й не хотіли тебе з'їсти. Хтось вудись написав донос, хотіли вже дати хід ділу — заgrimів би чоловік з інституту, звідусюди заgrimів би за моральну розбещеність. Бо де це бачено так брутално, так шнічно в стінах інституту ставитися до молоді! А хто його вритував? Жінка вритувала, власна жінка. Бо як довідалася про цей донос — то прийшла додому й сказала, що є, чоловіче, на тебе отакий донос. І хоч вона знала, що це правда, але сказала своєму чоловікові: я знаю, що це неправда, що ти порядний переді мною й перед нашою спільною дочкою, що тебе обмовляють твої колеги, які тобі задрять, які хочуть тебе з'їсти, тож давай думати каяк, як рятуватися від наклітків, од халепи. Доцент спершу настрахопудився і доносу, бо там було все розказано, як було насправді, і ніякий то був не донос. І настрахопудився своїй жінки, бо ж розумно-розумна, а тут наче дурна, бо не вірить у правду, яка сама приплнала їй до рук. А вона зіграла роль, ох і зіграла роль! Чоловікові своєму — не вірю, що ти такий, це тебе обмовляють вороги. І всім іншим — не вірю, я свого чоловіка знаю, він не такий. З неї насміхався в очі й поза очі: за своєю партійною роботою так відірватися від реального життя! З неї насміхаються, а їй хоч би що, вона в душі з усіх них насміхається. І добилася, що по партійній лінії її скоро з Одеси перевели в Київ, тут спромоглася на високу посаду. А через усікі там казали зуміла не дати, щоб чоловікові принакви діло, спустили на гальмах, вона зуміла його з Одеси теж перевести в Київ, теж влаштувати в інституті. І квартири гарної добилася, і дочка їм вступила до університету. Чоловік її досі думає, що жінка така найма, і вона вдав, що справді найма. Бо розумна! Бо з її розуму вигода всім, а насамперед — їй самій. От якби вона влаштувала чоловікові скандал, га? Якби його за розпусту вигнали з інституту, га? Так би новити, восторжествувала справедливність? А що їй самій з тієї справедливості? Ну, розійшлася б з чоловіком, а потім де їй шукати чоловіка, усі так і побіжать до неї чи інші краші за її чоловіка? І не побіжать наввипередки, й не краші — або такі самі, або ще гірші. А скандал в інституті і в сім'ї кіба допоміг би її партійній кар'єрі? Зовсім не допоміг би, навпаки. А так вона і в Києві, і квартиру має, і кар'єру зберегла, і дочка вчиться в столичному університеті, і чоловіка жінка має, і чоловік роботу має. А вона задоволена й пишається сама

собою, й коли хтось поза спиною насміхасться — май насміхасться, бо то поза спиною, а в очі ніхто й слівця не посміє. Бо розумна. Бо розум є розум. І всі думаютъ, що вона сіра партійна паньочка. А німа вона не партійна паньочка, вона має коханця на найвищих номенклатурних верхах, тільки в неї все шито-крито. Партійна тасмичка. Оці номенклатурні верхи й допомогли їй — і скандал в інституті зам'яли, і в Києві влаштували. Добре, коли гарні спідниці, але ще краще, коли в спідниці є розум. А буває добре, коли й розуму нема аж так багато, що аж лизається. Як у наших гуцулок з Карпат, я наслухався про них, як їздив колись у гори. О, гуцулка там радіє за свого гуцула, коли в нього є любаска, а коли дві любаски — ще більше радіє, а коли ще й третя любаска — втричі більше радості. Ажжж, значить, у неї гуцул — мужчина такої високої проби, що потрібен багатьом, а не тільки їй, не жалко й поділитися, і вона хвалиться не нахваляється своїм гуцулом. А якщо в гуцулки такий гуцул, що потрібен тільки їй, більше нікому? То мало радості і тому гуцулу, і тій гуцулці, нема їй чим похвалитися перд іншими гуцулками. Наче не тільки він у неї з ганджем, а й вона в нього з ганджем...

... поза вершниці — її улюблена поза. Випадково чи не випадково колись при кожному знайомстві у неї вирвалося, що вони шкодують, що не народилася мужчиною? Мабуть, не випадково. Спершу мене дивувала її хода, якась така чоловіча, не жіноча, і якийсь час зникав, поки нарешті зникнув, поки перестав помічати, — й хода її, вугласто-розаристана, стала для тебе добре знайомою жіночою ходою. І голос її — грудний, басом, глукуватий — спершу теж видавався чоловічим, але й до голосу скоро зник, у ньому вже не зловлював чоловічих ноток. А може, і хода, і голос у неї зниклися, стали жіночнішими й саме такимим сприймалися тобою? У неї було кілька різних ключів від різних квівських квартир, це були квартири її подруг по університету, подружки повиходили заміж, обзавелися сім'ями й за старою пан'яттю давали їй ключі від своїх квартир, де ми зустрічалися і рік, і два. А як у подруг пішли діти, а як дорогу до їхніх квартир через дітей було заказано, нарешті вона запросила мене до себе додому. В кімнаті пахло гіркою черешкою, яку в купив у низатого хлопчика біля станції метро "Лівобережна", після весняної грози у відчинене вікно струнувало свіже, чисте повітря, з вікна ген-ген відкривався блякватий Дніпро, відкривався

правий берег річки з будівлини Видубицького монастиря, відкривалися мальовничі дніпровські кручі у хвилях молодій зелені, рідко в безмежні висі по-восенимому живе, по-весняному одукотворене небо. Що тут розказувати? Чим більше ми сиділи за столом і розмовляли, попиваючи сухе вино, тим більше я в неї закохувався. Ні, я не обмовився, ти не смійся. В мене як? Ось я, скажімо, зустрічаюся з жінкою, спляю з нею, але для того, щоб у черговий раз лягти з нею спати, я повинен черговий раз у неї закохатися, в мене у черговий раз повинно знову народитися почуття, розуміння? А якщо не так — я геть порожнісінький, ніякого бажання в мені нема, а на гулу фізіологію мене не тягне, бо гула фізіологія мені огидна. Бувало, що зустрінемося з гарною жінкою, однинимося кіно чи в кафе вип'ємо кава, запросить вона до себе додому, здавалося б, клади її в ліжку або й сама скоро леже, не треба класти, — а я вже прощаюся, йду, вона втамує нещодавнього нічого, а я ж її не стану помислювати, що мене гула фізіологія не приваблює, що я так не маю... Так от, у черговий раз відчув, що люба мені вершинице-наїзниця, що тягне мене до неї. Вайкнула магнітофон, хіппис пісень Висоцького, ми обнялися, почали цілуватися, а потім попадали на диван. Гарна жінка! Невичерно й невтома. Їй що дивно — я сам біля неї невичерний і невтоманій, хоч би скільки задовольнився — а мало, здається, нарешті задовольнився — а через якусь коротку часинку знову голодний, знову хочеться, знову любить. Непомітно я задрімав, а проснувся — й мало не збожеволів. Де я? Що зі мною? Неваж я так сильно впився, що нічого не пам'ятаю? Мабуть, і ти б так подумав у першу мить, якби раптом проснувся на дивані — а біля тебе нікого нема, хоч ти начебто добре пам'ятаєш, з ким тут лягав і що тут зовсім недавно відбувалося. Їй знайома кімната... Але ж хто це вийшов із дверей сусідньої кімнати, зупинився на порозі, простягав перел собою безпомічні руки? Що з нею сталося — і в якому сні сталося? Що з нею зробили чи що з нею зробилося? Я на цьому світі чи вже на тому? Не дивуйся, що я так тобі розказую, й ти б так розказував, якби опинився на моєму місці. Хотілося закрячати, і я зціпив зуби, щоб не закрячати... Уяви собі, що з сусідньої кімнати (а квартира двокімнатна, я лежав у прохідній кімнаті) раптом виходить твоя вершинице-наїзниця, тільки геть старенька, ветха-прветка. Посивіла, з білим посиченим волоссям, з блідим ялициковатим обличчям, з заплещеними очима, з короткими рукавич квітчастого халата простягав худі руки, крізь обвислу на руках шкіру проступають сині жилки, не-

впевнено ступав по підлозі дерев'яними ногами. Незграбно обличчям вступилася перед собою, а правою рукою шасть по стіні, шасть. І човг калцями, човг калцями, човг — наче наждаком хто по душі тре. Я дивлюся на неї, на цю стару жінку, — й нічого зрозуміти не можу. Вдовож стіни, дяп та дяп та долонсю, вона перейшла кімнату, зникла в коридорі — чи в ванну пішла, чи в туалет, чи на кухню. Мосю думкою було — сдвинутися й мерщій зійдти. Аж тут у кімнату заходить моя вершинця-наїзниця, молоденька і свіженька, видно, щойно прийняла душ. І дивиться на мене лукаво, і моргає, мовляв, що з тобою, чого такий калцанняй. Це ти, питаю. Це я, каже. А що з тобою, питаю. А що зі мною, питаю. Де ти була, питаю. У ванні була, каже, а що з тобою, питаю. А хто це такий вийшов із сусідньої кімнати, питаю. А з сусідньої кімнати вийшла моя бабуся, каже, вона там і дяко, й ночує, бо ледве встає з ліжка. А чом ти мені не сказала, що в сусідній кімнаті живе твоя столішня бабуся, питаю. Не сказала, бо інакше б ти не прийшов, каже, аби знав, що вона в сусідній кімнаті. Від тебе я такого не сподіювався, кажу, подай мій одяг, буду одягатися, бо це ж вона мене бачила тут на дивані, але в тебе така виконана бабуся, що вдала, наче не помітила, та й що їй залишалося робити, як казати з себе сліпу. Ох і внучка в неї, кажу, ох і внучка. Тобі не подобається її внучка, питаю. Подобається, кажу, ще й дуже подобається. Можеш не іронізувати, каже. Моя бабуся тебе не бачила, каже, бо сліпа, бо в неї менше одного процента зору, тому їй спокійно, чи ти тут лежиш, чи ти тут не лежиш. Але ж ти могла мене попередити, кажу, порятувати від стресу, нащо мені такі стреси, в не звик. І якщо твоя бабуся, кажу, не бачила, то вона все чула, й навіть їй здався вся наша какафонія. Та ніякої нашої какафонії моя бабуся не чула, каже. Як то не чула, питаю, а що вона чула. А нічого не чула, бо не тільки сліпа, а й глуха, в неї менше одного процента слуху, так що заспокоїся, погамуй свої стреси, а бабусі ніякі стреси вже давно не загрожують, хоч співай при ній, хоч танцюй, хоч цілуйся зі мною, о, бачиш, вона вже повертається з ванни, предивися до неї... І в цей час у кімнату почала поволі входити її сива бабуся у світчастому халаті, лівою рукою шаркаючи по стіні. Бабусю, поклікала моя вершинця-наїзниця, ви мене чуєте чи не чуєте? Бабуся хоч би голову повернула на її голос, повільно переставляла ноги по підлозі. Можеш прийнятися з нею, сказала моя вершинця-наїзниця. Я послухався й стиха привітався, сказав — добрий день, бабусю. А вона чалапала вдовож стіни.

спука й сліпа, ая поки зникла в своїй кімнаті. Як бабуся схожа на тебе, скільки, як схожа! Схожа, згодилася вона, дуже схожа, і я колінь ставу такою старою, якщо доживу... Ми пили вино, дивилися у вікно, сонце сідало над золотими банями Даври. Ти не знаєш, чому так сумно, озвалася моя вершинця-наїзниця, бо стало чомусь дуже сумно. Справді, сумно, сказала я, але я не знаю, чому сумно, все це мине, мине. Я пив сухе вино й поглядав на двері сусідньої кімнати, побоюючись, що ось-ось стара знову появиться на порозі, й хотів уже одитатися, але моя вершинця-наїзниця засміялася. Та вона ж нічого не бачить, сказала, заспокойся й піди у ванну покутайся чи прями душ. Я пішов у ванну, дачинився, купався, а потім як зливаюся: дачинив чи не дачинив двері? А раптом стара зайде у ванну? Схотився, дачинив двері, бр... І в той вечір більше не міг залишатися у моєї вершинці-наїзниці. Почувався так, наче в гостях не в неї, а в її бабусі, наче, вибачай, перестав з вісімдесятилітньою старою. Збралася — й пішов, бр... І того дня, й наступного дня все не йшла мені з пам'яті ця пригода. І ні я не дозволив моїй вершинці-наїзниці, ні вона мені не дозволила, мабуть, вона теж щось відчула. А якось ми зустрілися випадково на трамвайній зупинці біля Бессарабки. Вона зупинилася, я зупинився. Вона мовчить, я мовчу, ніяк розмова не клеїться. Тут якась знайома відала її за лікоть, вона мені мовила — привіт — і пішла, не оглядаючись, не попракшивши телефонувати її, і я не пообіцяв телефонувати... Буває... От наче нічого не сталося, а все-таки сталося щось — і як відрізало, і як наперожало: ні в до неї, ні вона до мене.

... не журися, чого ти журися? Пошифомився вчора з бабою? Пошифомився. Кажеш, не дала? А, дала, тільки в тебе нічого не вийшло? Навіть засунув — і то не вийшло? Е-е, ти вже думаєш, що діло — швах? Не думай так. Флюїди? Ажжж, флюїди бувають усякі, а бувають такі флюїди, такі флюїди! Ти сьогодні не думай відвертати носа від неї, як зустрінешся, ще раз спробуй. Вона відвертатиме від тебе носа? Не вигадуй, ти ж не знаєш, може, якраз ти її й задовольнив, вона ж тобі не сказала. А де це ви з нею вчора? Вночі на березі Черемошу? Пісок, верболози — ніяких умов. Але сьогодні ти не дуже відвертай носа, бо в готельчику нашому інших фемін катна, вибір — шпик, а вона з морди хоч і нікудишня, але ж усе в неї є, все при ній, так що ти сам і винуватий, а не вона. В тебе з іншими жінками виходило? Чудесно: і виходило — і виходить, зна-

чить, усе діло знову ж таки не в ній, а в тобі. Ха, щоб це не було ніякого бажання, коли ти її уже засунув! А коли тільки засунув — було бажання? То де ж воно пішло? Ага, пропало, бо тобі морда її не подобалася. Ти вибач, може, і її твоя морда не подобалася, але ж вона тобі віддалася, вона тобі довірялася — і теж не в спальні на пу-ловнику, а біля річки, бо в ній теж вибору нема, у цьому го-тельнику тільки ми з тобою та ще якийсь сліпий вуйко, а якщо в ній був порядний вибір, то наврад чи ти з нею вчора опинився б над Черемошем. Ти ще молодий, мало-досвідчений, ось так у тебе й вийшло. Та нема такої баби, щоб з нею не вийшло, це тобі кажу я, а раз я тобі кажу — в знаю, що кажу. Ось послухай мене, мій досвід. Розумію, що мій досвід ти можеш забракунати, але не поспішай, не поспішай заперечувати, ото вже казачі!.. Думаєш, мені по-добляться самі тільки красуні, самі тільки сексуальні бом-би? О, знову за свос: сам учора до неї не подався, а його послів, а якщо сам пішов, то й зі мною таке б сталося. Е, як сказати, чи таке б сталося... Так от, мені всікі попада-ються — сьогодні попадеться якась директриса школи, мо-лода, незміжжя, що після мене з нею ходив покушаний та поєрижений, що теж день боївся адона роздагтися, аби ро-машні не побачили, а в вухах два тижні дзвенить її істеричний фальцет: "Посталоці сказав!.. Януш Корчак знався!.. Антон Макаренко написав!.." А ще через якийсь час попадеться така навада з райгастрономторгу чи райто-буткомбінату, що словами не розказати й пером не описа-ти. Бо моя журналістика — це моя журналістика, відармаю всілякі й часто дуже несподівані можливості, а чого несту-вати неохливною, чого копирити губу: та не така, та се-ка, а та така-сяка-переска! Не треба нікого обожати, ні гарні, тільки кожна гарна по-своєму. В мене теж буває з бабами по-всякому. Одна попадеться — ну тістечко з кре-мом, ну молочний коктейль, ну охолоджене шампанське, так і тануть, навіть не встигаєш помітити, коли розтанули й коли ти сам розтанув, їси — і голодний, п'єши — і пити хочеться. А буває, такий жартів черствий попадеться, ти-кий цвілий сухар, що як тільки побачив — і зуби заломи-ло, Господи, неможє спрості доведеться гризти, неможє згри-зеш? Але вже така злітність, що хочеш гризти — хоч і боїшся зуби поламати. І гризеш. А як? З приправою, голубе мій, з приправою. З якою? А з такою. Коли вже вона в не-не з якоюсь довсім непрезентабельною нердою чи флюїди від неї скачуть такі, що мої флюїди лаяються, то з залю-щуюся й починаю дитрувати. Мріяти починаю, вигадувати,

одним словом, займатися ілюзіями. Я собі думаю, що лежу зовсім не з цією, яку гочу, товчу — й ніяк дотявкти негоден, а зовсім з іншою. Зовсім з іншою, а цієї близько нема. Знаєш, це не важко уявити, бо в жінок майже все однакове, ну є відмінності, є, іноді навіть великі відмінності, але коли вночі, та ще заплещитися, та ще коли підключити зорону пам'ять!.. І тоді ти вже займаєшся любов'ю не з цією, що трапилася десь по п'яниці у випадковій компанії, а з тією, з якою хочеш. Еге ж, з тією, з якою хочеш, і тут вибір у тебе — необмежений, твій вибір залежить тільки від тебе й від твоєї фантазії, і ніхто не може вплинути на твій вибір. Як то все мені кляється? А дуже просто. Скажімо, уявлю, що лежу не з цією, а зі своєю першою любов'ю, вона тоді була ще дівчинка, боялася навіть глянути на мене, відверталася, і в неї все тремтіло — губи тремтіли, руки тремтіли, тіло все тремтіло, варто їй було тільки побачити мене біля себе, а як побачила, то заплюшувалася і далі все робила з заплюшеними очима, й неспогано в неї входило, навіть дуже добре, вона тільки те й робила, що кінчала раз за разом та ще плакала, сльози в неї самі бігли, а зацілював, спивав слюні сльози на мокрому обличчі, а вона течуть і течуть, якась вона була чутлива й весь час тільки приказувала: "Ой мамо, ой мамо, ой німо!" І знаєш, коли тільки я починаю згадувати свою першу любов, як вона віддавалася, що я тоді переживав, коли я так майже фізично відчував, що лежу так з нею, — тоді в мене з іншою входило так, наче з нею. Або ж згадував і уявляв учительку фізкультури, десятиборку, бронетку, двадцять п'яти років, у неї не кров, а інтернаціональний коктейль, там той коктейль по різних лінійках готували і мішали вірмени, осетини, євреї, поляки, росіяни, українці, та й хіба всіх перерахуєш, хто готував коктейль шаленої крові. Та вона і в ліжку була десятиборкою, уже так мене виснажувала, що я ставав ганчіркою. Я виснажувався коло неї за дві-три ходки, а вона знову все зумів підготувати, що я скаженію й кидаюся на неї, і ми вдвоє гарчимо, як собаки. Але ніколи не приходила з порожніми руками. Її батько тоді був директором птахофабрики, він і тепер там директором, то його дочка-бронетка щоразу приносила чималу макітру курчачої печені. І просто курчачої печені — в гірших випадках, а в кращих випадках — пупки, пупки, пупки! Або повна макітра курчачої печінки! Або повна макітра курчачих нутриців — там тобі і серце, і легкі, і печінка, й оті жовтки-зародки їдць, якими курка не встигла звестися, бо її зарізали й не дали звестися! Ми спершу добре

наїдалися, бо такий хід рота сам до рота проситися, а пізніше, зламаний, знову всталаде в їм, аж поки геть вичистила магістру. То мені ця десятиборка теж дуже ефективно помагала, коли з кимось іншим не виходило — і тоді її згадую. Могутнє тіло, а що вже форми відточені! Її згадую, її уявлюю — і вже здається, що з нею займаєшся любов'ю, а не з кимось іншим, і вже тоді від цього когось іншого маю справжнє задоволення, а не якийсь непорозуміння. Ефект — справжнісінький! І хочеш вір, а хочеш не вір, навіть відновлюється гастрономічний ефект, наче пів курчої печені, й не просто курчої печені, а пупків, пупків, пупків. А коли треба, то й не такі методи маю на озброєнні. Скажімо, йдеш по вулиці й раптом зустрів таку дівку чи молодницю, що тільки дх — та й годі! Проведеш крадькома оком, обляжешся — і зітхнеш. А прийшов на побачення, дивнися — й ще раз зітхнеш не те! Не те, що ти бачив шойво на вулиці. От іще вчора, позавчора й позавчора-позавчора було те, навіть дуже те, а сьогодні сталося з тобою щось. І все відбувається якось без плоти, як мокре горить. Але я не відчаююсь, я згадую зустріч на вулиці, я думкаю розлягну ту дівку чи молодницю, я думкаю владу її в ліжко — і вже бачу біля себе її, свіженьку й забравну, а не якусь там обридлу мені полубовницю чи ще якусь там казна-що. І чим екзотичніше уявлюю, тим гостріше хочу ту, що маю, й маю від неї те, що нав би від неї, випадково побаченої. За один вечір чи за одну ніч я можу уявити собі кілька отаких випадково побачених, і ця різноманітність не спалює, не виснажує, і моя реальна партнерша не породжується з мого ентузіазму, а я їй і не кажу, звідки мій ентузіазм береться, а вона згоді казати: "У мене ще такого партнера не було. Та коли в своїм знайомим дівкам розкажу про тебе — не повірять". А я ото дивлюся інколи на таку, особливо ж коли переп'ю, й думаю: де вона тут уявляється біля мене, а ж тільки що спав зоксім з іншою, а ця де влядася? Ото такі бувають пережитлення. А то й казуси. Розкажати за один казус? Я тоді працював у молодіжній газеті, прийшла до нас обліковеця листів така Оля. Блондинка, а шкіра смуглика: як шоколадка в срібній обгортці, так і хочеться всю її злизати. Одного разу я подивився прямо з редакції до своєї полубовниці. Може, й не пішов би, але як почала відзвонювати по телефону!.. От як не приїду, як не трахну, то вчре, втрискалася в мене — від і до. А в її жартома називав — вловичина. Човпу я свою вловичину, човпу — не виходить, а й уявив собі, що це вона Оля, обліковеця листів, шоколадка у срібній фользі. А як уявив,

то все пішло як по насту, аловничина задоволена, співає від щастя. Але ж наступного дня прийшов я в редакцію, дивлюся на Олю — й ніяк не можу позбутися відчуття, що я вчора з нею переспав. Переспав — хоч стріляй, бо на своїх губах відчував її шок, її шию, її груди, відчував родимку на її лівій руці вище ліктя, і голос її в вухах звучить, як музика. Так і хочеться підійти до її столу, обняти. Подався я з редакції в місто, купив на базарі якийсь квітів, приношу, кладу на стіл. Її саме не було, а ніхто не бачив, потім у редакції всі бігали й усі питали: хто Олі квіти приніс, хто Олі квіти приніс? Наступного дня я знову поклав на її стіл квіти. Десятий прийом, але я назавжди запам'ятав, як мені одна колись жінка говорила: хочеш сподобатися жінці — не туди їй дорогого подарунка, а принеси квіти. Бачу, блондинка Оля вчора була в рожевому платтячку, а сьогодні вже в голубому. Знову всі бігають по редакції: хто приніс квіти, може, якийсь автор? А я починаю мучитись, як дивлюся на неї, бо ж добре відчуваю, що таки з нею переспав, а не з відданою мені аловничиною, і було мені дуже добре. Я тоді що в редакції? Кажу, хтось носить квіти Олі, а я теж можу принести, принести квіти — й запросити на каву. І приніс їй квіти, й запросив на каву, навіть ознайомився в міському парку на танцях, а потім уночі опинився над Бугом. І повіриш чи не повіриш? Я до Олі — а мені уявилось моя тверда аловничина. Я й так, і так біла дівчина, а в мене все як відмерло. А вона — що з вами та що з вами? А хіба я їй скажу, що зі мною? Стався форменний конфуз, а хто в тому винен?... Це щоб з Олею — й отак? Що з нашини флюїдами? Я аж зубами заскреготів там, у кущах бузку над Бугом, і вдався до свого випробуваного методу. Уявив, що це я зовсім не з вимріяною Олею слухаю уночі солов'їв і адивляюся в загадкову течію ріки від місяцем, а з сніжкою моєю давньою знайомою, з піонервожатою з піонерського табору, а з нею познайомився на літніх канікулах у лісі неподалік від "Вервольфа" Гтлера, там був піонерський табір, а я поїхав туди у відрядження. Піонервожата обкусала мене тоді в лісі, коли проводжала на трасу до Вінниці, але моїм рукам волі не дала, от і стала для мене в споминах забороненим плодом, а коли плід заборонений чи недосяжний — росте апетит, особливо ж на плід жіночий. І знову, вийшло тоді в мене з Олею вночі біля річки. Шкода тільки, що мало ми з нею зустрічались, бо десь місяців через два трах-тарарах — вийшла заміж за якогось офіцера, вийшла з ним у Ташкент чи кудя, він був приїжджий офіцер, познайомився на тан-

всіх у тому самому нічному парку, де ми з нею кілька танцювали перед її гротопадінням. Ха, як тільки я почув про її заміжжя — почав ревнувати, навіть не сподівався від себе, але вже така дурна чоловіча влада: любишся, женитися не збираєшся, бо ніким кілком тебе вже ніхто не оженить, а як у тебе з-під носа забирають — і ти вже ревнуєш. Побігала Оля, шоколадка в срібній фользі, потім такого листа написала, що ти не увляєшся. Написала, що тільки там, у Ташкенті, чи де там, зрозуміла нарешті, що лиш мене одного й любила по-справжньому й далі по-справжньому любить, згадує і згадує ніч над Бугом. Ех, знала б вона все про ту ніч над Бугом — і про мою тверду аловаччину, й про піонервожатку з-під "Вервольфа"! Але ж жінкам не можна всього розказувати, навіть? Треба шанувати їхнє самолюбство. І шанувати отой свій образ, який вони створили в своїй уяві, хай, хай буде твій образ у їхній уяві — тобі ж від того не гірше, а може, навіть краще, то не треба руйнувати. Я Олі не відповів — наанкине. Хай собі думає, що образився на її заміжжя, хай собі й далі творить та ідеалізує мій світлий образ у далекому Ташкенті, чи де там, куди армійська дивізія закинула її чоловіка-офіцера разом з нею... Забалакався в, аж стомився, але, сподіваюся, ти мене зрозумів. У мене кілька був Буг, у тебе вчора Черемош. Сьогодні знов піан на Черемош чи в гори подайся під ялині і смереки, наговори їй купу компліментів — її заведи й сам заведься. І не забудь, що я тобі розказував, не забудь усієї поради, повір, діють безвідмовно, а тобі дурних порад не даватиму... Може, вона сьогодні з тобою теж не про тебе думатиме, а про когось іншого, ото у вас вийде спектакль! Наче ви — й наче не ви займаєтесь любов'ю, а хтось замість вас займається. Як уявлю собі — скільки це разів Оля, моя шоколадка в срібній фользі, лягаючи зі своїм чоловіком, уявляла, що лягає зі мною, віддається мені? А її офіцер про те ні сном ні дулом не здогадується, а я тільки ношу здогадуватися!

... чорна кішка біжить через вулицю, хай біжить, а ми перемістимо. О, тепер ходимо. Ні, я не забобонний, але... Коли інші забобонні, то нимоволі себе відчувати жертвою забобонія. Особисто я проти чорних кішок не маю нічого, але... Згадалось про одну чорну кішку, яка пробігла кілька разів між мною і моїм другом Андрієм, з одного села ми з ним, разом до Києва приїхали, його рідний дядько взяв нас на завод, ми ПТУ закінчили перед тим, а дядько ще й гуртожиток нам зробив, красота. Андрій був слоний на фран-

цього кінсактора Аллена Делона, всі жінки й дівчата нічого не оберталися — на вулиці, в кафе. А коли я з ним був, то мені здавалося, що й на мене обертаються. У гуртожитку... Я коли пініше зайкнувся своїй жінці Галці про гуртожиток, то вона мало не вбила, місяць до себе не підпускала, аж поки я її силою взяв, а якби силою не взяв, то й розлучилася б зі мною, клята дуже. Ми з нею були на якось весіллі, я все придирлявся до нареченої, придирлявся, а потім і кажу своїй Галці, що цю наречену я начебто вже бачив років п'ять-шість тому, щоє вона дуже пізно виходить заміж. А Галка вчепилася — де бачив та коли бачив, а чом вона тебе не впізнала й ти її спершу не впізнав? Якби я не випив, то я б не розказав, а то ж випив. Може, бачив, кажу, може, не бачив, бо хіба всіх запам'ятаєш. І розказав за наш гуртожиток, там хлопці жили з нашого заводу. Розказав за Андрія, за нашого кінсактора, ми його ввечері послали з гуртожитку на вулицю, щоб яку-небудь дівчину привів, а то й дві, а то й три, бо нас трох хлопців жило в одній кімнаті. З дівчатками по всякому виходило, інколи вони скоро тікали з кімнати, інколи не скоро тікали, а то залишалася одна — з ним, з Андрієм, її підпоявляли вином чи горілкою, у вино чи горілку підсипали якоїсь хімії, щоб їй довсім задурманити голову, й тоді вже з нею по черзі робили все, що хотіли... Ех, тільки я сказав своїй Галці, що ми по черзі робили з дівкою все, що хотіли, як вона сказилася. Може, питає, ви і з цією нареченою щоє робили по черзі. Не знаю, кажу, не пам'ятаю, а так наче в мене вже бачив її. То піда спитай у неї, каже, чи вона часом не пам'ятає вона Андрія та нашого гуртожитку. Тепер не віряться, коли згадаю. А якби я ще розказав своїй Галці, як ми посварилися з Андрієм — вона б мене звела з цього світу. Стояли ми з ним у неділю на зупинці трамвая біля парку Слави, задумали поїхати на іподром і зіграти в тоталізатор, може, пощастить виграти якусь десятку-другу, бо збідніли, ото залишилося копійок хіба що на трамвай-автобус-метро. Під'їжджас чорна "Волга", у машині за рулем якась жінка, чорнява, розмальована, у золотих персяках, у браслетах, у срібних ланцюжках, у чорних окулярах. Відчинила дверцята, подивилася на нас — на мене й на Андрія. Й ми дивимось: чого вона хоче? А вона каже сідай і

квас на мене. Куди сідай, чого сідай? Ми з Андрієм переглядаємося. Ми адвок, кажу. А я запрошуюю одного, тебе, каже вона, сідай. А я все не можу повірити, що вона запрошує мене, а не Андрія, і він, бачу, не може повірити, бо коли запрошує не адвок, то мала б насамперед запрошувати його, жіночого сервіса. Й куди запрошує, навіщо, хто вона така? І була не була, сія я в машину, кажу — на іподром, на кінні скачки. Які скачки, питає — й не дивиться на мене. Кінні скачки, кажу. А-а, кінні скачки, говорить вона, поїхали-поїхали... Не розказуватиму, як ми їдали й куди їдали. Аж пізно ввечері опинився я в гуртожитку — й розказую Андрієві про свої пригоди. Мовляв, загадково брюнетка привела мене до себе додому — шампанське дилось рікою, бутерброди з ікрою, крабів! А потім зашторила штори та ще й важкими портьєрами закрила вікно — і в кімнаті посеред білого дня стало темно, як уночі. А потім почала родягатися й сама почала мене родягати. Груди в неї — це фантазія, стегна — це фантазія, і все інше в неї — це фантазія. Ніккої такої фантазії ми в своєму гуртожитку ніколи не бачили й ніколи не побачимо. Видно, вона сексуальна маньячка. Ой, вона таке в ліжку виробляла, таке виробляла! Але без музики не може, от що цікаво. Там у неї в кімнаті стоїть бале, як молоко, фортепіано, то вона разів три чи чотири вставляла й сідала за фортепіано, мабуть, так настроюється на секс. Потім на фортепіано — ляскає в ліжку, полесжить у ліжку — сідає до фортепіано. Гарно грає, жаль, що я в музиці не розбираюся, мабуть, у неї без музики нічого з сексом не виходить... Розказував я Андрієві ще багато всякої всячини про брюнетку з "Волги", а потім питаю, чи він щось виграв на іподромі на кінних скачках. Тут він уже не витримує, іподром і кінні скачки його доконали. А може, його доконала фортепіано, що брюнетка без музики не може. Побуракрів і питає, чому я не вернувся за ним. А як я міг вернутися за тобою, кажу, то не моя "Волга". Ні на який іподром я не їдню, каже, а стояв на трамвайній зупинці й чекав, коли ти повернешся за мною, а ти не вернувся, ось який ти друг. Та як я міг вернутися, серджуси на нього, коли не я сидів за рулем, а брюнетка? А ти повинен був її переконати, каже, щоб вернулася, бо ми звикли тільки адвок, а поєдинці не звикли, а ти про свого товариша не подумав, тільки про себе, єгойст. А я ніколи не був єгойстом, я завжди з вами ділюся, приведу з вулиці дівку — й поділюся з вами, й цілу ніч граємо на ній, як на фортепіано. Розсердився Андрій на мене, зібрав своє майно — й подався жити

поверхом вище, до товариша, якраз Ігнє вікно над нашим вікном. Я побіг миритися, а він не хоче миритися. Я признався, що набрехав про брюнєтку, не був я в неї, не пив шампанського, не їв бутербродів з ікрою, не грала вона на фортепіано. А як було? Вона мене переплутала з якимсь там своїм сантехніком, у неї у ванні трубу прорвало, котіла хутчій перемонтувати, а як почувла, що я не сантехнік, то відразу й висадила з машини, а аж образився на неї, груба дуже. Андрій вислухав і, бачу, зрадив, що не було ніякого шампанського і білого, як молоко, фортепіано, що я все вигдавав про музику. Але сказав, що напад у нашу кімнату не вернеться, бо я дуже образив його. Та я ж ні в чому не винен, кричав я, а коли не винен, то навіть мене карати так, ми ж стільки дружили, стільки разом прожили в одній кімнаті!.. І тієї ночі я не спав. Через відчинені вікна з верхнього поверху таке чулося, таке чулося! Видно, Андрій заманив з вулиці якусь дівчину чи й двох дівчат, хлопці там не дримали, а я слухав, перевертався з боку на бік, мучився. Я де взялася "Волга" на мою голову? Ота брюнєтка? Сантехнік їй був потрібен, а щоб тобі всі труби позривало! Я навіть набрехав Андрієві про її жіноче скаженство, що вона сексуальна маньячка? Я ж сам з вулиці отак запросто дівку не приведу, мордою не адався. Скільки я втратив! Ото, дурню, не будь дурнем...

... привіт, Лєсю, привіт, Надю, не сподівалася побачити вас тут, на Володимирській гірці. Випогодилося, сонечко, сніг блищить, а то весь час оця червонобильська понурість, оці важкі червонобильські хмарні висять і висять над Києвом, у всіх депресіях, всі не знаходять собі місце, всім не хочеться жити. А ви гарно придумали: дітей у колески — й на Володимирську гірку. Скільки це вже тьосну, Лєсю, п'ять місяців? А тьосну, Надю, шість місяців? Майже одночасно у вас виїшло, синхрон. Молоко у вас ще є чи вже немає? Їж ж тепер біда з цим материнським молоком — усе через Чорнобиль. А грошей дітям на харчі вистачає? Гм, кому ж їм тепер вистачає, це правда, за якусь пачку сухого молочного порошку три шкури деруть, і ще ж того молочного порошку не знайдеш. Ви дуже відчайдушні, що понарождували, бо тепер ніхто не хоче заводити дітей — це треба мучитися ще й дитині, а не тільки самій. Кажете, чоловіки наполягли, захотілося мати хлопців, ну, тепер мають хлопців. Подивіться, зараз у такий славний день, у таку погоду вас аж дві мами на Володимирській гірці, а по всіх київських парках, особливо ж у парку біля університету, біля пам'ят-

ника Шевченкові, там і спували з немовлятами, з малими дітьми. А тепер? Страшно, боїться народжувати, навіть не спокуюються чорнобильськими копійками допомоги на дітей... А ваші чоловіки — оптимісти, і ви у них — оптимісти. Добре, але ж оптимістам і дітям оптимістів треба щось їсти, правда? В мене ідея. Підробити хочете? Чоловіки ваші не знатимуть. У мене є знайомі араби, вчиться в нашому інституті легкій промисловості. Хороші араби, щедрі, вони мені й духи французькі подарували, й колоти, й бюстальєри, й пухову куртку. Вони тут скучають за дівчатками, дрозуніло? Хочете, познайомлю, із двоє, Саддан і Арафат, вони зараз сидять у моєї квартирі. А діти, що робити з дітьми? Я вас познайомлю, залишу на квартирі, а сама в дворі доглядатиму ваших хлопців в колосках. Араби чесні-чесні, ні разу не обманули, вони й за квартиру мені платять, звяже. Нічого з вашими дітьми не станеться, гарантую. Ой, які ви! Мені про Таллінн розказували, про фіння, які туди приїжджають, вони ж там з сесточками якось близькі родичі, то у них всякма ностальгія. Приїжджає такий фін у Таллінн, зупиниться в готелі. А в тому готелі на першому поверсі яке-небудь кафе, і сесточка мама зі своїми дітьми приїждять сюди їсти морозиво. Сидить собі така мама з дитиною в кафе і їдять морозиво. І заходять у кафе приїжджкий фін, дивяться. Вподобав собі якусь маму й каже галасом ходімо. Мама зводиться і йде, а дитина сидить і їсть морозиво. Фін заводить її в номер, там вони займаються любов'ю, і через якийсь максимум пізгоднини мама повертається нікід у кафе, а її дитина спокійно сидить і їсть морозиво. Повертається мама не з порожніми руками, а з подарунками від фінна — там і помада, і кофточка, і прикраси. Я каже своїй дитині, що затрималась в туалеті, і нікідз исторокумійн. Але ж то Таллінн, уважайте, був закордоном — тепер ще більше закордон. Хіба у нас, у Києві, є такий готель, а в готелі кафе, щоб туди зимою чи літом могли прийти мама з дитиною поїсти морозива і щоб приїжджі іноземці спускалися в кафе зі своїх номерів і вибирати собі якусь маму до впокоби? Ха, Київ не був ніколи закордоном і ще не скоро стане закордоном! Але ж треба якось викручуватися, пристосовуватися. То домоворилися? Ходімо, дуже хороші араби, зяють їх з минулого року, їм ще два роки вчиться, так що сподобайтесь їм, сподобайтесь, ви ж це умієте, а вони вам віддячать, і ви вже якось мені віддячите. Може, ви в них щось попросите й для своїх чоловіків, це вже як домоворітеся, то що, ходімо?

... послухай, може, пригадати. Як я сьогодні посвари-
лася зі своїм Жориком через собаку, через ного доберман-
пінчера, ти бачив, який у мене доберман-пінчер, я догляну-
ла його з цуценяти. Я сама знаю, що тепер такого собаку
тримати неможливо, він більше їсть м'яса, ніж ми з мамою
маємо, а що робити? Ми з мамою самі не їмо, а йому
віддаємо. А Жорик учепився — продай та продай, тепер та-
ких собак можуть тримати тільки зодой і колишні пар-
тократи, які влаштувалися в кооперативи чи в спільні
підприємства. Ходила я на Пташиний базар, возила свого
доберман-пінчера, але там за нього давали так мало, що об-
разили мою жіночу гордість, не продали. Ми живемо вдвох
з мамою, то нам собака не зарікає, собака нам заміняє
сім'ю — і дітей, і чоловіка в сім'ї. А Жорик — кредитний, він
то до мене чіпляється, то до собаки. Усе бубонить, що робо-
ти біля мене багато, бо я розтовстіла, а раніше роботи було
менше, бо я була худіша, що тепер він багато дурної роботи
біля мене робить. А я кажу, що ти ж і винуватий, бо
раніше ти ніякої роботи коло мене не боявся, ні розумної,
ні дурної, допадався, як йолоп до мила, то я й була худіша,
й фігура в мене була фігуристіша. А тепер зледачів, сам
розжирів, ніякої роботи взагалі не хочеш робити, ділиш на
розумну й дурну, а вона якою була — такою й залилася,
не треба вигадувати, ось через твої діноші я й по-
товстішала, й фігура моя не така фігуриста, хоч коли поду-
нати — фігура моя якою була, такою залилася. Я ж тебе,
кажу, годую, коли приходиш, годую не гірше за свого до-
берман-пінчера, то чого наїсися — й хрочеш, замість мене
обняти й помасажувати так, щоб кістки тріщали, щоб у ме-
не сауна була в діжку? Неінтересно, каже. Як то
неінтересно, питаю, раніше було интересно, а тепер
неінтересно, чому неінтересно? Бо неінтересно, каже. А я
йому щизькою казю по морді, казю, другою щизькою — казю
по морді, казю. Тепер интересно, питаю. Интересно, каже,
тільки не дуже, тобі з собакою цікавіше, каже, ніж зі
мною. А хто винен, кажу, що мені з собакою цікавіше,
ніж з тобою, ти ж і винен. То Жорик тут уже вчепився до
собаки. Як собака, вчепився до собаки. Можливо, любиш сво-
го доберман-пінчера більше, ніж його. Каже, є такі жінки,
є, що мають діло зі своїми собаками. Ти просинься, кажу,
що ти мелеш, що ти верзеш, як це я маю мати діло з со-
бакою, коли в мене є такий собакоєр, як ти. Е-е, каже, не
придурюйся, бо коли й не займешся ніяким ділом зі своїм
доберман-пінчером, то думаєш займатися, ось тому й виго-
дували його завбільшки з слона. Каже, не ти перша й не ти

остання, жінки люблять займатися скотолокством, ще з найдревніших часів займаються — хто з ослон, хто з конем, хто з собакою. Царниці Катерині вистачало чоловіків — і князів, і графів, і генералів, і солдатів, але ж неспроста розказують, що вона шанувала й жеребців зі своєї царської конюшни, а вже коли царниця не цуралася жеребців, то ти тоді казати про якусь бабу, якій, буває, примече, тоді давай те, що трапляється: жеребця — так жеребець, осел — так осел, собака — так собака!.. Ок ти рило, кажу, паскудне-паскудне, так подумати про мене, таке напlosti. А він до того йдеться, бо й мені з тобою неінтересно. То я не інтеріла — й розперезалася, а ти звачи, як я мажу розперезатися. Жорик слухав — і тільки зубами класав. Я йому виклала, щоб не думав, що в нікому більше не потрібна, що він мені дуже потрібен. Я йому називала імена — й пальці загинвала на руці. Спершу на лівій руці, потім на правій. Потім загинвала пальці на носі — спершу на правій, потім на лівій. Далі почала вже загинвати пальці на його руках, тут він уже не інтеріла, хоч я ще до його ніг не добралася, ще не почала загинвати пальці на його ногах. Це все, кажу, ще до нашого знайомства з тобою, так що заспокойся, а як познайомилася з тобою, то не зраджувала тебе ні разу, не котла, бо ти мені задовольнивш, після тебе і нікого не кому, я чистоволтна й бредлива, не те що ти, сьодота. Але не думай, що ніхто вже й не подивився в мою сторону, дивилися — ще й багато, ось поглянь, скільма піддалили своїх телефонів, а мажу по цих телефонах подивонити будь-кому й будь-коли. Хочеш, питаю, хоч заре подивоню. От Василю Васильовичу подивоню. Хто такий Василь Васильович? А хрiв його знає, хто він такий, познайомилася в метро, їхав кудись у п'яній компанії, всі п'яні компанії витріщалися на мене, як я зайшла на станції метро "Хрещатик", а в Василя Васильовича був у руках величезний букет гвоздик, він до мене підпливає — і віддає гвоздик, і залишає візитну карточку, якійсь кооператор чи підприємець, шкосо, що вони зразу й повиходили на Лівому березі, а я далі побрала. То подивонити? Моє подивоню Степанові Онуфрійовичу, з райгастрономтеру, а з ним познайомилася тиждем тому в Елкі на дні народження, привіз мене на таксі додому, все хотів познайомитися з моєю мамою і з доberman-пінчером, але я його через порі квартири не пустила, все думала про тебе, й дурна була, що думала, треба було пустити, він уже віку такого, як моя мама, хоч би чаю з нею попи. У моїй записній книжці — сто різних чоловічих імен і сто різних телефонів — я беру

на який випадок, а чого мені відмовлятися. Так що ціну собі знаю. Тільки ти не хочеш знати моєї ціни, а інші знають, і добре знають, тільки я не беру. Так що не треба мене принижувати й не треба гудити мого доberman-пінчера. Ото якби вас поставити поряд, тебе і доberman-пінчера, порівняти вас і проаналізувати, га? Ти йому в підметки не підвися, повір. Він же красень собака, або гланути, без живота, живіт відтягнуто до хребта, а в тебе? А в тебе — як футбольний м'яч. Жінка, яка знає толк у собаках, так як цариця Катерина знала толк у жеребцях, ніколи б не віддала тобі перяги перед ноім доberman-пінчером, можеш не сумніватися. Я вже не буду порівнювати твою генеалогію з його генеалогічним дресом, бо в нього древо — справді древо, є серйозні документи на його древо, а твоя генеалогія — це ніяке не древо, а бур'яни, чортополох. Мама мого доberman-пінчера з його татом шлюб у крові не брали, це точно, у них усе було, як у високородних собак, у кімнаті, на килимі, а тобі навіть адресу можу назвати — на вулиці Десятинній, може, номер квартири назвати і номер телефону? А ти що сам розказував мені про своїх батька-матір? Де вони тебе зачали? У Пуші-Водніці, в лісі, посеред білого дня? Словалися в густій папороті — і прямо в папороті на сирій землі, біля мурашника. Може, тому ти весь у зеленних веснянках, схожих на лісових мурах, бо мурахи тоді в папороті пожалили твоїх батька-матір. Ну, задоволений тим, що почув від мене? Ото в так само задоволена всім тим, що почула від тебе, Жоріку!... А тепер, кажу йому, одягайся і їзжайся. Тільки не білий і не червоний, я тебе не проганяю, бо тобі доведеться без мене вепсько, а мені без тебе, звикла. Ото бери на повідць доberman-пінчера й проєдайся з ним у парку, на свіжому повітрі. Побачиш і почуваш, як на мого доberman-пінчера реагують суки, бо в нашому парку суки прогулюють. І потім скажеш, як там реагуватимуть на тебе жінки, бо в парку й жінки прогулюються. Порівняєш. А потім прийдеш і подкуєш мені, дуриний, що я, дурна, все-таки віддаю перевагу тобі, а не красеневі доberman-пінчеру.

... так мені шкода мою матусю-сиріоцьку, матусю-есперантистку, матусю-перекладачку! З кожним роком усе жалкіше, а сама дивуюся зі своїх жалощів, де вони тільки беруться. Ще зовсім недавно їй було сповнилося п'ятдесят, а давали сорок, потім сповнилося — шістдесят, а їй давали п'ятдесят, а це-от сповнилося сімдесят, і їй дають усі сімдесят, яюсь різко постаріла. Раніше вона гасала по всіх

есперантистських таборів — чи в Прибалтиці, чи в Болгарії, чи в Польщі, а потім тут, у Києві, приймала гостей-есперантистів, усі чоловіків, жодна жінка-есперантистка ніколи до неї в гості не приїхала, вона чомусь жінок-есперантисток ненавиділа лютою ненавистю, а до чоловіків спокійно ставилася, то ці чоловіки-есперантисти приїжджали в гості до неї, а по два-три тижні жили в мене, в їх гаджували з бабдару і з маганьку, бо мама казала: кай поважувать у тебе, дочко, я все ж таки есперантистка, а не куховарка! Тепер уже й вона по есперантських таборах не їздить, і до неї есперантисти не їздять. Вік. І пам'ять стала пропадати. Засунула була десь онда одну книжку — не могла знайти, викликала мене по телефону — ми двох не могли знайти, аж потім у подушці знайшла, випала з подушки. А то принесла їй ліки з аптеки, матуся на дивані читас якусь перекладну книжку й сардиться — дуже їй переклад не подобається, з німецької, чи не Ервіна Штрітматтера. А я кажу, матусю, це ти сама перекладала. Та не могла я так перекласти, сардиться матуся, ось які тут мовні перли, пху, яка стилістика дубова, які звероти казенні. Я їй показую в книжці, де зазначено, що перекладачка таки вона, а не хтось. Подивилася — й каже, що не могла вона так перекласти, що хоч і стоїть її прізвище, але це не її прізвище, це якась однофамільниця, от! Геть не стало пам'яті, а яка блискуча пам'ять була — й на іноземні мови, й на все-все... Дивиться телевизор — і не впізнає Горбачова, питає, хто це такий. І дає Єльцина питає, хто такий. Я їй нагадала, то вона зразу їх і переплутала: Горбачов для неї — це Єльцин, а Єльцин — це Горбачов, усе в голові перемішалось. Але якби тільки цих чоловіків плутала, по телевизору, то нічого б, але ж... Сиде в квартирі в чотирьох стінах — і сидить день, забуває звички в гастроном купити хліба чи сиру, то я принесу їй увечері хліба чи ковбаси, й давай їди, кажу, матусю, надвір, на свіже повітря. Сама одягну її, сама вивезу надвір, сама й прогулюю біля озера Тельбиного. Й зустрівчасно старенького діда, схожого на облізлого коня, й морда в нього кіньська, й довга шия кіньська, й труситься по-кіньському. В одній руці в нього шпек, а в другій чорний дуцик. Зупинився, глянув кіньськими посоловілими очима й каже: "Добрий вечір". А моя матуся перелякалася й відказує: "Добрий вечір". І смикас мене за лікоть, щоб хутчій їти від нього. Відійшли ближче до залізничі, й вона питає: "Хто це такий? Хто це привітався?" — "Ти не знаєш, хто з тобою привітався?" — питаю. "Якийсь нахабне знаю", — каже матуся. "Зовсім не знаєш?" — "Зовсім не

діло." — "Зонсім-зонсім не виділи!" — "Та перший раз ба-
чу, ніколи не бачыла, якийсь геть старий, вижив з розуму,
обідався або з усіма отут вітається". Мені й заціпило на
матусьні слова. Це ж ти так пам'ять відкило — свого ко-
лишнього коханця забула! Таж через нього вона з моїм
батьком розлучилася, батько пішов жити до своєї сестри,
потім виїхав аж у Хабаровськ. Я ж через цього її коханця
вонась вожеволіла, коли він до нас додому приїхав,
кінська морда і кінська шия. Оце я вам гадстку обідачу
приніс, а в цій статті згадано ваше ім'я, ти збережеш цю
гадсту у своїй книгозбірні — для майбутнього. А це я вже
приніс болгарський есперантський журнал, у цьому журналі
вміщено ваш переклад на есперанто вірша нашого сучасно-
го українського поета, вірш його слабенький, зате переклад
на есперанто блискучий, то хай ваша праця займе місце у
вашій домашній книгозбірні. А це я Угорщині виїшов ро-
торвантний довідник про есперантистів Східної Європи, тут
згадується й ваше ім'я поміж найдостойніших, а можна так
сказати, що біля нашого найдостойнішого в Східній Європі
імені згадуються імена й інших есперантистів, то хай цей
довідник займе почесне місце у вашій книгозбірні — для
майбутнього... Як в його ненавділа! Матуся не могла без
його лестоція, а він розливав пашоку цілий день, довсім не
те що мій батько, який наказував їй ходити в овочевий ма-
газин і варити борщ — з буряком, з капустою та ще з моз-
ковою кісткою. Я творча натура, я творча натура, кричала
моя матуся, мені борщі не в голсіві, щастя не в каструлах,
їжте перлювку, будьте вегетаріанцями, гріх споживати
плоть свиней та корів, гріх бути плотоїдними, наче звірі. О,
вона ще ділила всіх на плотоїдних і трав'їдних, а мій бать-
ко був для неї плотоїдним, він так і говорив: "Учора кон-
сервована капуста з бляданки, сьогодні знов консервована
капуста, а я хочу м'яса, м'яса, м'яса!" То вона в очі й пози-
омі дражнила його: "М'ясо, м'ясо, м'ясо!" Я там біля озера
Тельбінного питаю: "Матусю, ти справді не вітала?" — "Ко-
го?" — "А того, хто з тобою привітався?" — "А хто зі мною
привітався?" — "Ти не пам'ятаєш, що з тобою привітався
старий діло, ішов з чорним цуциком, уже не видно?" — "Та
ніхто зі мною не вітався, перестань". Я тільки зітхнула й
перехрестилася. Навіть пам'яті не лишилося про нашу
сімейну драму, про мої сльози, про батьків відчай. Наче
ніколи й не було нічого. Не життя, не минуле, а пустеля,
випалена напалмом забуття. Повнісінький маразм. А може,
прикидається, бо ж хитра-прехитра, може, свідомо іде з
себе руїну, бо лінується принести з магазину й кілограм

картонці, та навмисно приїждє на мене, щоб я двічі на день прибігала до неї з продуктами — вранці і ввечері? Питаю в неї, щоб переквітати свої підозри: "Матусю, а ти свого хорошого партнера пам'ятаєш?" — "Якого це хорошого партнера?" — бурчить матуся. "А хіба в тебе їх так багато було? Особливо хороших? То згадай хорошого партнера". — "Що ти вигадуєш? Нікого хорошого партнера я не пам'ятаю", — бурчить матуся. Ну, думаю, не прикидається, а так і є, повнісінький старечий наразд. Не пам'ятає хорошого партнера. А сама ж мені розказувала років двадцять тому. Я цілком двадцять років пам'ятаю її хорошого партнера, наче він мені дуже потрібен, а вона забула. Матуся завжди падала з себе хвору, знаходила в себе десятки болячок, яких у неї ніколи не було. О, люди творчі — люди з підірваним здоров'ям, з відхиленнями у психіці, бо вони займаються самоспаленням в ім'я мистецтва! Хоч матуся й займалася самоспаленням, але стояла на всіх мисливих і немисливих обліках у поліклініці та диспансерах, і як тільки можна вярвати безплатну чи пільгову путівку на курорт чи в санаторій — вона вже вярвала путівку, вже поїхала лікуватися, а ми з батьком удаох на все літо. У неї ніякого туберкульозу легень не було, але хтось із знайомих лікарів допоміг їй поїхати лікувати легені, й вона поїхала в санаторій під Одесу. З дороги стомилася, хочє відпочити, а в кімнаті — не сама, а ще якась жінка — і з кавалером. Матуся терпіла їх якусь годину, відвернувшись до стіни, а потім гаркнула — якщо кавалер негайно не забереється, то займуть адміністрації. Чужий кавалер зливив із своєю дамою, матуся зденула з дороги, проминається поночі — хтось стоїть навколїшках біля ліжка й гладить її по спині. Якийсь голлий чоловік. Матуся як зарепетус. А чоловік той до неї — ша, тихіше, не кричи, я не грабіжник (а там у санаторії крали по кімнатах), я хороший партнер. А матуся спросонна як закричить — геть! Голлий чоловік навколїшках спокійно питає в неї. "Ти хто така, що так кричиш?" — "Есперантистка!" — "Есперантистка? А я есперантист і хороший партнер". — "Та який ви есперантист? Не знаю в таких есперантистів!" — "Не біда, що не знаю, а я справді хороший партнер. Я тебе заспокою, щоб ти не кричала, я всіх заспокоюю, тут усі спокійні, а їдуть звідси всі заспокоєні... А ти налякала свою сусідку, так кричала. Ти їй позадарила! Позадарила, що в неї є кавалер? Твоя сусідка прибігла до мене — рятуй, їди її заспокою, а в тобі півлітру поставлю, коли вона заспокоїться. Так що в тебе дуже порядна сусідка, турбується про тебе, про твоє здоров'я, а такою

судилою не провадиш. Тіло, тіло, а хороший партнер". А в матусі на тумбочці стояла миска з виноградом, то вона скочила миску з виноградом — і йому на голову. Скопила графинка з водою — і йому на голову. Геть!.. Я розказала все ще матусі біля сну, вона слухала, а потім як доміється: "Пам'ятаю. Не забула. Згадала. Ага, есперантист. А який він есперантист? Я всіх есперантистів знаю — і вдома, і за кордоном, а це якийсь безсовісний самозванець, то я запам'ятала". Е-е, думаю, не такі вже в неї й провали в пам'яті, не така вона безнадійна. "Може, ти не роннула тоді? — питаю. — Може, ти йому сказала — есперантистка, а він тобі сказав — сексперантист?" — "Як?" — "Сексперантист". — "Я між есперантистів не чула про сексперантистів". — "А він, мабуть, не чув раніше про есперантистів?" — "Може, я тоді щось не так зробила, ти мені дорікаєш?" — "Ні, все правильно. Правильно ти з ним поведеш, хоч він і хороший партнер. А може, тільки нахвалюєш, підбадьорюєш себе". Е-е, хоч і великі провали в пам'яті у моєї матусі, а ще пам'ятає, ще не безнадійна, ще в мене є надія — на матусю.

... ми з Оксаною мало не двадцять років зустрічаємося, а це вже півроку як не бачимося. За цих двадцять років, здається, разів сім, отак приблизно на півроку, це коли вона збирається вийти заміж за зятого свого чергового знайомого. Вона знайомиться з новим кавалером, паралельно зустрічаючись зі мною, і все-все мені розказує про них. І що хто їй сказав, і що подарував, і яке дивилися кіно, і що він говорив про її фігуру, про її груди, про її вітчизняну та імпортову обшивку, і як він її вперше поцілував, і як уже намагався від неї близькості, але вона йому поки що не обидяла. Всі ці та інші подробиці вона мені розповідає чи по телефону, чи на моїй квартирі за чашкою кави або в постелі — в мене, чи в неї, бо ми зустрічаємося там і там. Я слухаю її не без цікавості, всі її історії повторюються й сліди одна на одну. Інколи іронізую, інколи даю товариські поради, інколи зистерігану, а коли мені просто набридло слухати пікантні деталі, всі особливо чимось там дорогі для неї, то я просто затикаю їй рот поцілунком і пропоную такий тент у ліжку, що вона замовкає — й потім просто не знає. Ми паралельно зустрічаємося, поки в неї з черговим кавалером ще знайомство, ще тільки легкий флірт, але коли вона перестас ділитися зі мною подробицями, коли почне вигадувати й дурнуваті посміюватися, тоді мій безжурно-іронічний настрій минає, тоді в її кажу — все, годі.

тепер зустрічаєш тільки з ним, а я з тобою більше зустрічатися не хочу... Після цього вона зрідка подзвонює, ми з удаваною щирістю говоримо про те-се, вона казавши цікавиться моїм особистим життям, а ти само казавши цікавилося її особистим життям. Але минає п'ять-шість місяців, її сінній роман обертається на драму чи на фарс (та все ж таки на фарс не без ноток істеричної драми), вона знову починає надзвонювати по телефону, виявляючи щирий інтерес до мого особистого життя, й на зустрічавшись, п'ємо чай і горілку (вона п'є чай, а я п'є горілку), без особливого бажання чи необхідності займаємося любов'ю, і нарешті в ліжку, в перервах між статевими актами, вона починає розказати про якісь візи, про заклочні дворди в своєму останньому романі, але мені справді не хочеться слухати, мене опановує апатія, долоню затулюю її рота, вона сердиться, відбивається, а затулюю її рота обома долонями, й вона затихає, скористься, щоб підняти, вже спитнувшись і вже йдучи, кинуть мені щирої докір, що я байдужий до її особистого життя. Так, байдужий до її особистого життя, до неї, не люблю, не поважко, а їй уже майже сорок років, а її в інституті на роботі поважають, а її студенти-зачевики, що приїжджають у Київ з усіх куточків однієї шостої земної кулі, її поважають і навіть осмілюються залізчатися, особливо вірмени, а я не ще з дитиних років слабкість до вірменів, і тільки я один, дів і мужик, ставлюся до неї по-напльовцяцьки, і якби я ставився не по-напльовцяцьки, а по-людськи, то вона б ніколи не дозволила собі ніяких знайомих на стороні, була б завжди мені вірна, а так я своєю поведінкою змушую її до таких стосунків, сам я винуватий у тому, що їй подобаються всілякі недостойні типи, я винен у її розшириванні і сльозам! Бо не кому думати, що вона має влаштувати своє особисте життя, бо в неї ще є час, але час збігає, скоро довсім не залишиться ніякого часу, вона стане нікому не потрібна, а мені буде не потрібна — і є не потрібна!.. Я ми з Оксаною відновлюємо старі наші стосунки, які ніяк не можуть стати новими стосунками, але я — був би не я, дів не передбачив і з певністю не знав, що після всіх цих нещасливих романів мені слід сподіватися на її новий так само нещасливий роман, а тому не кладав і не кладаю телефонну трубку, якщо мені дзвонять мої старі знайомі жінки. У мене, третього-перетертого колостика, їх залишилося не так і багато з того великого мілліонного контингенту, що був колись. Ажжж, той жіночий контингент був плінний, мінявся, хтось появлявся — й швидко зникав, щоб більше

ніколи не повернутися, бо чи занай виходив, чи знаходив собі іншого полюбовника, а хтось залишався наданою — на десяток, а то й на більшіс реків. Ось я й не відмовляв цим жіночкам зі свого постійного, стійкого контингенту. А навпаки відмовляти, навпаки ображати в них їхню і людську, і жіночу гордість, коли просять пожаліте їх, поспівчувати, розрадити, обійняти, покажати? Я не такий жорстковий чоловік, та й з жорстокості — ніякої втіки ні для себе, ні для когось, а саме тільки зло, то навпаки свідомо чи не свідомо запліднювати собі зло? Отже вони до мене зверталися й звертаються зі своїм жіночим теплом і жіночими словами, зі своєю жіночою спрагою любити й бути любленими, зі своїми добротою й щедрістю, а ще, звісно ж, зі своїми жіночими прикладами й капризами, обрадами й нещастями, абсурдністю мислення й длогічністю вчинків, тобто з усіма так званими накладними витратами їхньої шкіри і їхньої психіки, але де ж від цього дітись? Чи є якісь відвистильшовані жінки, рафіновані, сама витонченість і духовність, сама еманція духовності? Немає таких ідеальних творінь-створінь, але в неідеальних творіннях-сотворіннях при бажанні завжди можна знайти оту рафіновану жіночність, якої прагнеш, а жінки ще й активно допомагають тобі в твоїх пошуках у їхніх душах саме такія скарбниці!.. А коли зустрічаєшся зі своїми старими кадрами, то відмовляв у зустрічах Оксані, завжди знаходив якусь причину. Аж поки вона почала називати мене: "Ти проститутка!" Вислухав нову відмову по телефону, видається "ти — проститутка" і кинув трубку. Мене дло почало брати, чого обаньас? Колись зустрічався, випила горілки, а до неї, а вона — страйкус, у неї, мовляв, менструація. То й що, як менструація, хай буде менструація, на здоров'я, отже, не задатітїла, а ми хіба з тобою способів не знаємо? А вона: "Ти чоловік-проститутка, не хочу". І в очі скажені ревюваці. Думаю, щось знає, тільки що? "Не вигадую", — кажу спокійно. А да її романи мончу, вона сама про свої романи знає більше, ніж я, то хай згадає — і не кидатись словами, хоч я не ображаюсь. Й тут вона виклала досє, яке зібрала на мене. Мовляв, тобі від жінки потрібна не тільки жінка, хоча й жінка теж потрібна. От коли вона до мене йде, то несе з собою курячу печеню, сметану, вінцетет, салат, смажену рибу, несе шкарпетки чи галстуки, ще якийсь дріб'язок у ванну чи на кухню. Дочці, коли відділялася, помагала через знайомого контажника Коло діставати меблі — і диван, і письмовий стіл, і кухонний набір, а ще потім влаштувала дочку на курси машиністок, і дочці курси

обійшались безплатно, хоч іншим обходитися по шістьсот-сімсот карбонатів, і ти подарунка мені не купиш навіть на червонець, для сміху. Думаєш, я не знаю, що ти зустрінешся з медсестрою Валєю? Вистежила, як проводила її в суботу вранці в поліклініку, вона в тебе провела всю ніч, і з твого ліжка подалася прямо до хворих, ставити капельниці. Я добре її роздивилася, вона худа більш-менш, ось тільки одяглася білентько, без смаку, бо від тебе хіба дочекаєшся на подарунок? А в цій поліклініці моя мама колись працювала, то я там досі багатьох знаю, а вони Валю знають, вона сама з Ірпеня, двох дітей у неї, з чоловіком розлучилася: п'яниця й спілеттик. То я знаю, що від цієї медсестри ти маєш усі ліки, які тільки треба, бо аптеках не бігаш, а ще від неї маєш самотон, вона сама хоч і не жене, але в сусілів бере для тебе. Я не кажи, що я брешу чи вигадую, бо я тобі тільки на пучку розкажучу з того, що знаю. Оця голуба сорочка на тобі — чия? Румунська, такі сорочки у них на роботі продавали для недперсоналу, головний лікар договорився з товаришами, ти знаєш? А я знаю. Тобі розказати про твою секретарку Таню? Розлучена, має дівчинку, а ти від неї маєш папір, скріпки, копирку, канцелярський клей, кнопки — ось усе в тебе лежить на письмовому столі, зараз геть усе повиннимо з балкона, тільки зафурчить. Про інших розказувати? Євеліна — ах, яка імпортне ім'я, вона в тебе ще нікуди не збирається виїжджати, наприклад, в Ізраїль? А твоя татарка Алла, теж має дочку, теж розлучена? Е-е, ти не тільки проститутка, ти ще й проститутка з садистським ухилом. Не подобається? Слухай, бо хто ще скаже тобі таку правду, скажу. Ти не просто добираєш жінок вільних чи таких, що хочуть порозкажтися, похоселитися, коннутися зсліпу в загул і розгул, а ти добираєш нещасних і ущерблених, як правило — розлучених, бо поміж твоїх палкболиць немає жодної нерозлученої. І в кожній — дитина. Я — винюток, у мене дитини нема, в мене хворі фаллопієві труби, в скільки їх лікувала — нічого не допомогло, не народилася в мене дити від моїх законних чоловіків, в думала, що вони винуваті, а вони думали, що я винувата, не кдалася мені дитина й від тебе, хоч я дуже старалася, ти й не розумів, чому я так старалася, а який кдалася дитина від тебе — а тебе отак обома руками скрутила б у бараничий ріг, ти б у мене зразу став склеротиком і забув, хто така українка Валя, сирейка Євеліна, татарка Алла та інші, ти б звав тільки своєю єдиною-преєдиною українку Оксану!.. У чому твій садизм? У тому, в чому твій садизм виявляється у ставленні

і до мене. Кожна з цих жінок, уже не така й молода, мріє ще вийти заміж і знайти для своєї дитини батька, хоч і мавданого, але батька. А тому кожна з них ставиться до тебе не тільки як до свого потенційного законного чоловіка, а й як до потенційного батьки своєї дитини. Кожна з них генетично усяку силу старасться, щоб так неодмінно сталося, — і в своє старання вкладає весь капітал свого серця, своєї душі, своїх скучних матеріальних можливостей. І ти користуєшся цим. Користишся рік, два, три, все розтягуєш і розтягуєш стосунки, не вносиш ніякої ясності у ваші відносини. Еге, ти начебто нікого з них не обманюєш, бо нікому з них нічого не обіцяєш і не обіцяєш, так що вони й не повинні начебто розраховувати на заміжжя з тобою, але ж вони розраховують — і ти сам добре знаєш, що вони розраховують! Вони їдуть. Вони їдуть — з їхній час ніколи. Та краще б ти поїхав з ними — це для них було б краще. Вони б звільнилися від твого липкого і слизкого обману і, можливо, знайшли б те, що шукають, були б щасливі, а ти й тут обкрадаєш їх. Обкрадати — ось твоя суть. Чоловік-протистутка. Можеш дати мені по морді, можеш, тільки не забувай, що в школі я видала диск, гранату і спис, а на перших курсах інституту теж видала диск, була чемпіоном, так що рука в мене важка, дам дачу... І все-таки ти мені наказуєш, я тебе як чоловіка дуже добре відчувала, а коли по правді, то саме ти розбудив у мені жінку, у нас з першим чоловіком так не вийшло. Це вже ми з тобою зустрічалися, а тут мій розлучений перший надумав до мене в гості прийти, ми з ним переспали, то він був од і двоманий, усе допитувався, хто в мене розбудив жінку, бо в мене така стала, така стала! — то я сказала, що ти розбудив. Заспокоєний? А ти мені й за астрологічним календарем підходиш, ти для Біка хоч і не оптимальна пара, але підходяща, я тебе повинна заспокоївати й задоволювати... Сподобалося досі, яке я збрала на тебе? Неповне досі, я поповню, а потім поб'ю тебе по морді і всім твоїм Валем-Евеліан-Аллан повидиртую очі. Я стою за своїм здоров'ям, лікую свої фаллопієві труби, лікарі мене заспокоюють, що все буде гаразд, що я колись ще народжу, мій вік дозволяє народжувати, так що шануйся й люби свою Оксану, бо відріжу тобі всі сні, щоб нічого не дісталось українкам-сирейкам-татаркам Валем-Евеліан-Аллан!

.. за Горлицями голосувала з піднесеною правою рукою червоної жінки в білому плащі, він втрюх спершу уважно

пригланулися до неї, потім перемаргнулися між собою і, вклонивши на подорб'їлх фізіономіях один одного вдовольні усмішки, лукаво закидали головами — й бородатий С. зупинив машину. Підхопивши на дорозі легкий студентський чемоданчик, скоро наша випадкова попутниця сиділа вже в машині, ззаду поряд з тобою, а С. і В., раз у раз опитаючись на молоду чорниву жінку, затіяли звичну жартівливу бадачку. Звати Галею, нові продавщиця універмагу в Городищі, двадцять три роки, попросилася у відпустку — й ось така від свого чоловіка, з яким посварилася, з яким дітей не нажила, який п'яниця й рукоприкладник. Попутницями машинаним коче добратися до Азовського моря, там у неї рідна тітка живе в рыбальському селищі, купатиметься й залюратиме, з двоюрідними братами довгитиме тарань і чеконь, а що їй ще більше треба? Ви перед Галею не стали признаватися, але надмірно люб'язно В. представили як полковника кадебе, хоч він і не працював у органах безпеки, і вже з тієї хвилини називали його тільки полковником, і йому це подобалося, він справді почав удавати з себе полковника, ввічливого, веселого й розважливого, з притаманними будь-яким полковникам чоловічними гріхами, й відповідно ви біля полковника кадебе почувалися всеяненіше й значущіше, почувалися сильними світу цього, можливо, теж співробітниками органів, але на це можна лише натякнути загадковим смішком чи загадковим мовчанням, не обов'язково про це терезенити, а тим більше, ка-ха-ка, показувати документ! Крутловица чорнива Гале, своєю терезовими очима, щасливо сміялася, вона рада, що їде у веселій машині, що опинилася в дотепній компанії, що до неї делікатно й дружно залицяються, особливо ж доволі ще молодий полковник, вкому його товариші начебто мостять зелену вулицю для його залицяня, водночас і сам беручи якусь свою самостійну участь у натяках та двозначних недомовках, і вона, однаково прихильно ставляючись до всіх нас, усю-таки віддавала перевагу полковнику кадебе, довше на ньому затримуючи свій погляд, більше розмовляючи з ним, відкритіше йому усміхаючись. Цікаву теж втриса ви задумали подарок! І вже ввечері, опинившись у селі Раївка, на праданні — ще післявоенній — батьківщині В., ходили по цьому старовинному слов'янському осідку, полковник кадебе упізнавав напиказбуті з дитячих літ місця, а його ніхто з селян не впізнавав, бо ж виїхала звідси родина давно-продавно. Купалися при місяці в Дніпрі, а що захопили до річки пляшку горілки, то купання проходило з бурхливими реготами, кожен хотів попламати

біля Галі, а вона від кожного, збиваючи споти брівки, тікала, а коли хто надкопняв, то мав од неї приза — поцалунок, а потім ви втррьох кинулися до неї у воді, обняли її втррьох, і вона від тррьох цілувала, й ви її цілували — в шиях, у плечі, у груди. А на ніч ви дупинилися у старі бабусі, яка відкопняла колінь хатину у батьків В., і ця бабуся не могла вже із згадати, забулося, але, пізно ввечерюючи у двері під грушею, над якою висіли сніфські латнені зорі, полковник кадебе усе згадував своє дитинство та майже забуток односельців, а пригнітно бабуся хитро немікалися, двелечесь на вас, і не відмовлялися від горілки, яку розливали по алюмінієвих станканчикках. Після купання в Дніпрі, після випитої горілки під південним степовим небом легко та бадьоро дихалося, майже безмежно думалося та почувалося, і, мабуть, то була одна з вершин вашої подорожі, її натхненний шпиль. Повечерюючи, В. забрав Галю — й вони зникли в нічних сутінках, а ви з С. пили сухе вино, розмовляли, навіть узялися грати в карти, чомусь нервовичі й захоплюючись полковником кадебе, який більше не стан розводити дитини ні за столом, ні поза столом, а подався з молодого вашою присутницею у світ широкій, а нічка тенна була. В білій колій кінагазі, де вам постілівала лавічка, не спалося, С. удався в спогяди про те, як десь на другий чи третій рік після війни працював відповідальним секретарем республіканської газети, естонською новою виходила, в Талліні, хоч не знав жоднісьничого слова естонською мовою (Треба, Федю, треба!), потім перекинувся на якісь інші спогяди, бо після випитої горілки та сухого вина вже не було ніякого контролю над балацькою, й зрештою він захворів на високій пелушці, а ти все більше дрегтувався: де вона, де Галя, адже і в речі, й по дорозі сиди, коли цілувалися, то шепотіла, що буде спогяди з тобою, а несподівано зникла з В., дажеж, вона його всерйоз сприйняла за полковника кадебе, ото на свою голову записала його в органи, та А, мабуть, і йому пообіцала, а він виявився несподівано спиртійшавий. Прикрутивши гніт у газовій лампі, ти забувся у високій-півмеренні, коли далеко співномі тебе розбудив В., який щось розладував С., а той притишено посмікався... Ви не думайте, переді мною ще жодна жінка не вставала, й там, де буде два чоловіки й одна жінка, — та жінка буде моєю, й там, де збереться три чоловіки й одна жінка, — та жінка буде моєю, й навіть багато збереться чоловіків біля одної жінки, єдинково та одна жінка буде моєю, а тепер ви йдіть до неї, хто хоче — хай їде, вона лежить у сусідній

кімнати, а ми були з нею в садку, потім були біля Дніпра, потім знову повернулися в садок, вона така голодна, вона така вкритоблас, а ледве від неї втік, ледве вкритувався, вона сексуальна маньячка, у неї скаженство матері, її ніхто не зможе задовольнити, йдоть, хто хоче, поки вона сама не прийшла й не зчинила шалесту на весь будинок і на всю Гаївку, а я ледве шкуру вкритував, усю свою любов списала мені пазурами на грудях і на спині... Полковник кадобе, за-клявши, пив сухе вино, борщитий С. пив вино, покмілавався і не збирюючись нікуди йти, бо йому анітроли не хотілося, а ти пив вино — й чим більше пив, тим дужче ввенювався, що ось-ось не витримаш, ще трохи хмелю в голові — й ти підеш... І як тільки В. і С. поснули, ти вийшов у тісний коридор і, лапаючи долоньою по стіні, намагаєшся відкрити двері — і відчинили. Нічого не бачачи в темряві, вгадав ліжко в кутку і, не соняваючись, скардливо ступаючи, підійшов до ліжка, схилився над постаттю, що горбчалася під ковдраю, пронів рукою по голові — й зразу ж почувся причасний шепіт: "Це не вона, вона в сусідній кімнаті". Зм'якано відкинувши руку, ти здогадався, що випадково за-йшов не туди, що обмандуєш бабусю, і, не кажучи слова, посидкував до виходу, подумки клянучи свою невдат-ливість. З коридора обачно відчинив двері до сусідньої кімнати, ще темнішою, і, так само не соняваючись, на-випинякак подався до ліжка під стіною, й зразу ж звідти почувся нерозбірливий жіночий шепіт, до якого ти не при-слухався, а, сівши на краю ліжка, пустив у розвідку свою пролу руку, сподіваючись на опір, на обурення. Рука про-пливла по жіночій постаті, це була Галя, вона радісно ско-пила твою руку своїми руками, притулила до гармої шокі, й тоді ти почав швидко роздигатися. Роздигнувшись, на-крився ковдраю, горнучись до її розпашілого, солодкого тіла, шукуючи її губи — й зразу ж знайшовши їх, вони жадібно відповіли на поцілунок. Ти цілував і цілував, аби мовчати, аби з твого голосу вона не здогадалася, хто до неї прийшов, що до неї прийшов ахемсім не В. Реабарска, вощка, вона гор-нулася й горнулася до тебе, й ти відчував усе дужче бажан-ня цієї жінки, аж поки різким рухом ти взяв її, покірему й рохкішну, стріглу й жадібноу. Задихаючись від довгих поцілунків, ти відірвався від її губів, і тоді вивольнився її голос, її шепіт похалпливий... Ага, ти прийшов, шепотіла во-на, я так чекала, що ти прийдеши, я так чекала, ти прий-шов, прийшов... Шепіт її гаснув — сталохував, гаснув — спалахував, і тобі почало здаватися, що то вона звертається до тебе, що тебе вона чекала — й дочекалася. Ти радів, що

в кімнаті повнісінька темрява, що вона не бачить твого обличчя, а тому й не озвається, щоб не помула твого голоку, ти мовчав і мовчав... Чому ти мовчиш, шепотіла вона, чому ти мовчиш, ти такий загадковий, ти такий загадковий і пристрасний, ну ж не мовчи, а тебе чекала... Ти знову загнув її рот поцілунком, і губи її відповіли неясним поцілунком, і ти відчув оргазм, і вона водночас з тобою відчула оргазм, і вже за якихось болючих пароксизмів бажань ти цілував і цілував її губи, голублячи руками піддатливе багате тіло, й вона так само голубила твоє тіло, а ви були не в змозі відірватися одне від одного, й ти весь час побоювався, що вона розпізнає навікомачки тебе, закричить, вивільниться з обіймів, а тому, остерегаючись цієї миті, все цілував і цілував, аж поки знову відчув напад бажання, й вона відчула напад бажання, ти відірвався від її ледь-ледь спотвореного гримасою бажання обличчя, й тоді знову на волю вирвався її шепіт... Який ти загадковий, чому ти мовчиш, ми поженнися, а асироялю двоє твоїх снів, а сьогодні зранку підімо в магазин, бо ми ж у садку поламали каблук на моєму лівому туфлі, купимо нові туфлі, який ти загадковий, який ти пристрасний, чому ти мовчиш. Якби я була чоловіком, я б сама не любила таку жінку, як у тебе, хіба ж можна любити таку жінку, це ж знія підколедна. Чому ти мовчиш, який ти загадковий, який ти пристрасний, зранку підімо в магазин, бо в мене каблук поламався... Вона шепотіла й шепотіла, голублячи тебе, й ти чекав, що ось зараз вона таки розгадає обман, перестане сприймать тебе за В., а може, то вона зумисне грається з тобою у В. і тебе заколює до такої гри, тому й просить не мовчати, обізнатися, підключитися до гри, але як вона не розуміє, що ти не можеш обізнатися, що ти не можеш себе навіть спробувати видати голосом, а вона їй шепче, що хоче, аби тільки дозволила любити себе, аби тільки віддавалася... Й коли тобі здалося, що все тримає дуже довго, що в квадратному вікні починає каламутіти чорна мля літньої ночі, коли в темряві стали чіткіше проступати риси її обличчя і, звісно, мали б чіткіше проступити риси твого обличчя й вона могла вже нарешті розпізнати тебе, — ще раз осягнувши всю її жіночність, у токсному, глухому відчаї ти відірвався від неї, заскрипівши зубами, проворно одягнувся та й, не кажучи слова, розбитий, розв'язавши почовгав з кімнати, чуючи за спиною — який ти загадковий, який ти пристрасний!.. Провалився у сон, а проснувся — будили до чаю, до сніданку. Ти навіть згадав, що вчора відбулося, й заплюндився, й накритися ковдрою...

Снідали у дворі за тим самим столом під грушею, де вчора вчерпали, і, щоб вернути безвечне самопочуття, ти випив замість чаю склянку сухого вина, збадьорився — й тепер відкритим поглядом, навіть безстрашним і казавшим, дивився на всіх, особливо ж вглядився у Галю, яка нічим не виказувала ні свого зниконіння, ні непевності, яка всім світила привадою у крутких очах густого тернового польску. Бородатий С. зводив угору кохлаті брови й сьорбав чай, старенька бабуся шось розказувала В., який з удаваною чи справжньою зосередженістю слухав. Галя налила чаю у склянку, підсунула до нього, поклала руку на плече, припрошуючи до чю, легенько поцілувала в щоку, він відповів кивком голови, не відриваючи погляду від балакучої бабусі, хміль зашунів у твоїй голові... Послухай, полковнику кадебе, ти такий загадковий!.. В. наче не почув кинуті тобою фрази, й Галя наче не почувла, тільки набурмосеній бородатий С., сопучи над снаженою вчешою, бликнув підозріливо: ти вже встиг похмелитися? Веселішаючи, ти ще хильнув золотного вина, яке всю ніч простояло на столі під грушею, тепер на всіх дивився безстрашним, всезнаючим і всерозуміючим очима, твої губи в усмішці розтягувалися до вух... Який ти загадковий, який ти пристрасний, і чому ти мовчиш?.. Ти вже дивився не так на В., як на Галю з Гордишца, ти запрошував і її, і всіх до ранкової похмільної гри, до похмільних жартів, але ніхто не слухав тебе, лише бородатий С. знову сердито блямнув на тебе набряклими від учора випитого, шершанинотини очима. Та пригас у своєму веселому запалі — невже все тобі привералося в вічній маячці? Ще хотів покартувати, але не жартувалося. Збиратися, збиратися! Але В. заставався ще на кілька днів у селі свого дитинства, з вами попрощався за руку, а Галею теж попрощався за руку, сухувато-стримано, без обіймів-поцілунків, і ви рушили без нього. Гали сиділа спереду й мовчала. Невже тобі примаралося минула ніч? Десь через півсотні кілометрів С. стомився вести машину, захотів відпочити — і з дороги звернув у поле, в лісопосадку. Поле було затоплене безмежною сонячною млою. Галя вийшла з машини, повільно пішла поміж дерев, і ви похмуро дивилися її услід. Іди, сказав ти, а я посиджу в машині. Я не хочу, сказав С., а ти можеш іти, як хочеш, я справді подрімаю, бо вчора перебрал... Галя віддальалася поміж дерев лісопосадки в полі, ти надігнав — і сазнулася від тебе, дивлячись не те що з неприязню, а навіть з люттю... Іди собі, не чіпай мене, я не знала, що то ти, йди собі... Ти не повіриш, що вона гивається й проганяє —

після всього, що було вночі, значить, так було, не повер-
дхся в п'яній мамчці... Галю довели до найближчого
міста, висадили на вокзалі, обсадженому тополлями, — звідси
йшли поїзди на південь... І вже згодом, у Києві,
зустрічаючися з В., ти посміювався — ок, який ти загадко-
вий, який пристрасний, а усинювало твоїх снів, у тебе не
жінка, а підколоска змія! Він делікатно посміювався й ка-
дав — ти ще раз довіи свою винятковість, ти завжди був та-
кий, ти завжди нені цим подобався, ти справжній друг... І в
присутності його жінки, яку ти знав близько двох десятків
років, ти жартував звертався до В. — ок який ти загадко-
вий, який пристрасний. Він за своєю звичкою стримано
посміювався, а жінка, далека від змісту цього жарту, й
жовсім не розуміючи цього плоского жарту, бо який же це
жарт, мружидлася іронічно й поблажливо, мовляв, що від
тебе чекати, хіба що недолугий жарт... І в тому ж таки
році, а може, й у наступному році В. подзвонив по телефо-
ну, що треба зустрітися, поговорити, ні-ні, суші дрібниці,
але не по телефону, й зустрівся на Хрещатику. Вибачли-
во, делікатно посміюючись, дістав з портфеля машиннопис-
ний текст сторінок на сім, попросив прочитати. Еге, це ха-
рактеристика, яку він склав на тебе. Яка характеристика,
коніщо, для кого? Попросили з компетентних органів, щоб
він склав на тебе характеристику, бо хто ж тебе так добре
знає, як він, давні товариші, та ні, в цій характеристиці не-
ма нічого осудливого чи вигаданого, все правда, все написа-
но з найкращих почувань до тебе, авжеж, він міг би й не
складати, але тоді б несомібно попросили скласти когось
іншого, й той інший понаписував би вської всьчини, що не
подоровалося б. Авжеж, цю характеристику можна було б
тобі не показувати, зразу віднести в компетентні органи,
але це було б не по-товариському, ти повинен усе знати,
все прочитати, а коли що тобі не сподобасться, то можеш
викреслити або навіть можеш дописати, що вважаєш за
потрібне, а він характеристику передрукує, щоб не було
видно твого почерку, бо твої почерк знають, і занеє цю
характеристику не сьогодні, а завтра, бо вже нагадували й
питали, чи він не передумав, але він звелідав, бо котів не-
смібно узгодити з тобою... Який ти загадливий, який ти
пристрасний!... Справді, характеристику було складено в
компліментарних тонах, а в кінці сказано, що тобі мало
довіряють, що ти вартий більшої довіри, що виявлена тобі
жовіра пішла б на взаємну користь... Ні, сказав ти, викрес-
лювати в нічого не стану й дописувати не стану, а сам собі
характеристику складати для компетентних органів не зби-

ракам, ця характеристику складено тобою, отже, це твоє
точка зору... Якщо ти скажеш, я нікуди не поведу цю ха-
рактеристику... Твоє воля чинити так, як ти вважаєш за
потрібне — рвати чи нести, я не втручаюся... Він узав ма-
шиню, заховав до портфеля... Який ти загадковий, який
пристрасний!.. В. засміявся на твій жарт, попрощався біля
поштанту — й подався в натовпі, а ти дивився йому вслід, і
губи тремтіли в жалюгідній усмішці, здавалося, наче ти сам
на себе склав ту характеристику, а В. послав до компетент-
них органів, щоб відніс... і це ж тобі тоді вона испотіла, а
не комусь іншому, — який ти загадковий, який пристрас-
ний, і зранку — зразу в магазин...

... ні-ні, я не роздаватимуся, у нас дуже мало часу, не
вистачить. Я до тебе приїхала на мілицейській машині, ви-
глянь у вікно, бачиш? Мілицейська машинка підкинула, тому
я так швидко встигла: ти тільки подзвонив — і я вже в те-
бе. А що я тобі привезла? Коньяк, шампанське. Ти ж
знаєш, що я люблю шампанське, але ти, скнара, шампансь-
ким мене не вгощав, тільки горілкою, хоч добре знаєш, що
я горілку не п'ю, як і твоїх кислих червоних вин — хай ви-
но алжирське чи єгипетське, молдавське чи українське. А
ще-от баночка печінок в олії, баночка шпроти португальсь-
ких, баночкак маслин марокканських. Де дістала? Дістала.
Відкривай, наливай. Відерня, наливай? Давий вип'ємо, день
сьогодні суботній, вечір, можна трохи й подсовживати...
Чого стоїть у дворі мілицейська машина і не їде? Мене че-
кає. Чекає, щоб забрати назад, тому в мене й часу нема,
тому й не будемо роздаватися. Знаєш, за що я хоту випи-
ти? За тебе і за те все, що в нас було, а в нас багато було
славного, правда? Смачний коньяк, вірменський, тільки
хіба коньяк п'ють так, як ти випив? Коньяк п'ють
повільно, смакують, а ти мужик мужиком... Кінь... Хто си-
дить у машині й чекає? Думаш, міліціонер? Ану виглянь з
балкона, може, побачиш, хто там сидить. Виглянув? Я ж
казала, що не міліціонер, а жінка. Добре, добре, жінка в
мілицейських погонах, але ж не чоловік. Вона — старший
лейтенант, а хіба не буває жінок — старших лейтенантів?
Знайома, хай почекає, вона дала нам рівно півтори години,
так що вона там дивиться на свій годинник, і ми тут будемо
дивитися на свій годинник. Бо в неї важкий характер,
може прийти в квартиру й наробити шелесту. Не пустиш
міліціонерку в квартиру? Пустиш, де ти дінешся, бо вона
влада. Чом не поїхала, чом сидить у машині? Бо так ми з
нею домовилися, інакше вона мене б не пустила до тебе,
ха-ха-ха! Давай ще вип'ємо за все гарне, що в нас було,

дай я тебе послухай, і ти мене послухай, отак... Я тобі зараз так скажу, тільки ти послухай — і не падай з крісла... Коньяк, шампанське, делікатеси — це тобі відмінне. Відмінне, відмінне! Я тобі привезла відмінне, але не я тобі ставлю відмінне. А хто? Хтось. Хоче, щоб ти відчепився від мене, — й ставить тобі могорич. Еге, я згодилася привезти могорич, подумала — й згодилася, бо, мабуть, так треба дробити. А тепер давай вип'ємо за розлуку. За розлуку! Не ти мені ставиш за розлуку, а тобі ставлять, ти чув коли-небудь про таке? Не віриш мені? Повір. Чи давно ми зустрічаємося на стороні? Та вже якийсь час. А я, можливо, склалася, й не зраджувала тебе. Подивись на мене, уважно подивись. Оце золоту у вухах, оці персні на руках, оцей годинник з коштовним каменем... Це ж не ти купував, правда? І не я купувала, бо в мене таких грошей нема. А ти навіть не спитав, звідки в мене все це взялося, значить, так ти мене любиш, тобі жовсім байдуже. Подарунки, й це ще не всі подарунки. А про тебе знають, що ти в мене є. Але тому що люблять, то прощають, бо коли сильно люблять, то здатні геть усе простити, хоч ти з ротою солдатів переспі. Знають про тебе, знають — і не один раз під твої вікна проваджали, чекали надворі стільки, стільки я в тебе тут була. Я тобі не признавалася, а тепер мушу признатися. Бо мені сказали: або — або. Щоб я нарешті вибрала, тільки не тебе. Ось і маєш відмінне, могорич. Відверто — я вже стомилася і там брехати, й тут брехати. Не помічай? Значить, добре обманювала. Ну, давай ще раз вип'ємо за тебе, не сердься. Хочеш зі мною поспрошитися на дивані? Дідько з тобою, давай прощитися на дивані, ти однаково не відстанеш, а я трохи випила. О, як добре прощатися! Як добре, що ти не кричиш, не обзиваєш мене проституткою... Чувш, клавсон? Уже сигналить, уже казиться. Хто-хто! Старший лейтенант у міліцейських погонах. Ти не здогадуєшся? Це ж вона і є. Це вона тобі передала відмінного, вона все може дістати. Як від кого передала? Від себе передала. А ти й докі не здогадуєшся? Це вона в мене так страшно закохалася, моя блондинка. Тільки вона в мене — це він, мій блондин, ідіот ревнивий. Пристала з ножем до горла, щоб я тебе кинула. Божевільна, склжена, обіцяла застріляти мене з службового пістолета. О, знову сигналить. Давай на якийсь час розлучимося, а там буде видно, бо я не знаю, скільки я витерплю свою люту блондинку з пістолетом... Свого блондина...

ДУРОЩІ

... ви вже розлюбили мене, вже не любите? Ось тільки не брешіть, бо терпіти не можу, коли брешуть. Скажіть правду — так або ні. А то викручуйтеся, правду не говорите, а мені від того важче. Скажіть, що більше не будемо зустрічатися, я помучусь, помучусь — та й вирву вас із своєї душі. За цих десять років, що ми з вами, всікі чоловіки зі мною знайомилися, а вам не сказала, а якби й сказала, то вам однаково. Але я така дурна, що вас люблю, хоч вас нема за що любити. Й тепер одні мені дзвонять у лікарню й чекає під лікарською, квіти приносять, проводять від лікарні до метро. Ох і вредний кахаба! Я йому дозволяю проводити себе тільки до метро. Він мені погрожує: однаково будеш моска! Я вам розкажучу, а ви хоч би трохи ревнували, то ні. Бо у вас хтось є. Одного разу я вас у трамваї проводжала аж на Лівий берег, ви не бачили. А то я за вами стежила в метро до станції метро "Героїв Дніпра". А то ви були швиденько зашли в прохідному дворі на площі Космонавтів, а кинулась в двір, але за вами й слід пролов. Можете заперечувати, але ж ви добре бачите, що я не вигадую — ні "Героїв Дніпра", ні Космонавтів, ні Лівий берег. Ви не помічали мене, бо ви хіба про мене думаете? А в мене серце розривається. Інші здається, що взяла б вас — і вбила, поки ви спите, але жалко, все-таки десять років разом. Ви отак можете ще з кимось зустрічатися, а я не можу, мені на інших чоловіків протинно й подивитися, все в них якесь не таке, вони тільки до мене заговорять, а я вже бачу їх наскрив. Я й вас бачу наскрив, але з вами якось не так, я з вами стаю дурна й знаю, що дурна, а вдіяти нічого не можу, бо ви мене розуму позбавляете. Вам що, хочеться мене нучити? Не любите — скажіть, що не любите, купіть роозу й поведіть у ресторан... Я вам не сказала, а тепер скажу. Думаете, я за цих десять років не хотіла помиритися з моім Славою? Хотіла помиритися після того, як він полікувався від алкоголізму у колонії трудового режиму, у Вінницькій області. Я його з квартири виписала, поки він відбував примусовку, то він поселився в Києві, у матері. Та й подала на розлучення, поки сидів, нас швиденько розлучили, так що йому не було більше куди податися, тільки до матері. А тут являється — з квітами, з пляшкою горілки. Я квіти взяла, а пляшку горілки розбила на кухні в раковині,

потім ще й пальця поцірнула собі губа. Я однією рукою хотіло мені не потрібен, та в днів діти у нас двічі рази жити. А я дурна, то й прийшла рада, уже свою колишню влаштувала на меблеву фабрику, поставила моторчик на чальничковій цеху. Служа потримався три тижні, потім уночі вибив вікно в торіччому магазині на Одерній, дала усредню, вибив пляшку й лежав там, а сигналізація, то ловили. Я ледве його врятувала від нової колони, врятувала, але вигнала, богу й з меблевою фабрикою випадки, а тому на чальничковій цеху я ще один моторчик поставила, бо підвела його. Розказують сусіди — бачили Славу, як перекажі пляшкю збирає по квартирах електрички, ходить з опущеною головою, щоб людям в очі не дивитися, схопив пляшкю — й далі. А то мої діти бачили батька в Святошині на вокзалі, у підземному переході, де торгують квітами, шкварками, петрушкою. Бачать, хтось знайомий у переході навіпочіпки, на газетці лежать гриби, зігнув голову. Це ж він гриби в лісі набирав, торгує на пляшкю. То діти бігом кинулися від того батька. Слава ще потім приходив з квітами, але вже без горілка, то я й через парі не пустила. Діти його соромляться, а такий чоловік мені не потрібен. Він годі якраз у відпустці були. Мої сусіди як гуляли? Петрович і Корнійовна. Петрович був пішов з дому раїв на п'ять, пристав у прийми у Ворзеля, а до Корнійовни приходили всікі, вона жінка проста, не дуже перебирала. А через п'ять років приїжджав Петрович до неї й каже — ти нагулялася, й я нагулявся, то давай зйдемося назад. І зйшлися назад, і він уже нікуди не бігав, і вона сиділа вдома. Не без того, щоб не покваритися, але хто не свариться. А ви досі не нагулялися? Подивіться, вже сиві, п'ятдесят років, а вам дівчата в голові? З вашим хворим серцем? Усе, я більше не хочу — купуйте рюку і їдьте у ресторан! Розказати вам за одного заступника директора технікуму, гарний такий чоловік, а нього дві машини — "Волга" і "Жигулі". Він дозміг влаштуватися у їхній технікум десятикласниці Каті, вона стала його полкобонницею ще до вступу в технікум чи вже після вступу, яке це має значення. То він помагав їй учитися з першого курсу по останній. А Катя була в матері одиначка, нагуляна, без батька, то цей заступник був їй не тільки полкобонником, а й батька замінив, старався всім для її матері — чи будинок підремонтувати, чи холодильник купити. А вже після технікуму Катя тут, в Ірпені, скандальнилася з молодим болгаринком, він тут учився в нас, то вони сподобалися одне одному. Думайте, заступник директора скандальнився, сусіди її влаштовували? Зовсім ні, анжосний чоловік, то Катя зі своїм

Болгаринком весь час гостювала в нього вдома, й хазяйші молоді пара дуже подобалась. Поженилися, в Каті народився хвильник — виказаний заступник директора технікуму, а болгаринкові хоч би що: його син! Ви чисте, які бувають мужчини? Він їй і весілля справив, і дитину зробив, і з болгаринком познайомив, і в свою сім'ю прийняв, і гарно з подарунками провів у Болгарію. А ви? Все крутите й крутите, не хочете правду сказати, але я сама вашу правду чую. Купуйте рюку і ведіть у ресторан, попрощаємся, залишимося друзями. О, якби це ви до нас у лікарню потрапили! Хай Господь милує, але... У нас там є апарат по підтриманню кровообігу й штучного дихання... Ото якби вас підключили до цього апарата — ваш кровообіг, і ваше дихання. І все було тільки в моїх руках, і все залежало б тільки від мене. І ви знаєте, що все залежить тільки від мене, — захочу, й ви житимете, захочу — й відімкну апарат. От якби ви мені потрапили в таку ситуацію! Що, я жорстока, я бездушна, так? Е-е, то не я бездушна й жорстока, то ви жорстокий, бо то мене підключено до такого апарата по штучному диханню й кровообігу, а цей апарат — у ваших руках, і ви не жалієте мене, ви хочете позбутися мене, ви відключите апарат...

... ти вже тоді звільнився з видавництва, як до нас прийшла коректором Світлана, може, потім ти випадково зустрівався з нею, коли навідувався у видавництво. Ми сиділи з нею в одній кімнаті. Кращого за неї коректора у видавництві не було — її поважали редактори, автори, виробничий відділ. Кожен редактор хотів, щоб відредатований ним рукопис потрапив до Світлани, — це була стопроцентна гарантія від будь-яких помилок. Якісь чоловіки їй зрідка давонили по телефону, але ні з якими кавалерами я ніколи її не бачив. А то раптом коли я не прийду в кімнату — завжди на її столі свіжі квіти. Весною — весняні, літом — літні, восени — осінні. Я сама Світлана цвіте, як квітка, — то весняна квітка, то літня, то осіння. Раніше начебто ніякої уваги не звертала на наряди, а то почала виряджатися, парфуми в неї появилася польські та болгарські. Ну, думаю, хто ж це упаде за Світланою — хтось із наших видавничих чи автор — поет, прозаїк? А вона цвіте, як на її місці розцвітала кожна молода жінка, в якій залівся заліцальник. Ось тільки хто? Ми в своєму гурті допитусьмося — ніхто не знає, але ж, видно, хтось сильно закохався, рад осипде квітами. Я вона, скромний та неспоказний коректор, виглядає мало не світською графинькою, що випадково

опинилася в нашому видавництві. Раніше трималася самотою, остеронь, а тут виступ у всі розміри, якесь збори — виступак на зборах, якесь обговорення — вона обговорює. Комусь сказала — й від когось пішло, що всі її роблять компліменти, а найбільше — головний редактор. Що от вона робила коректуру книжки молодого поета — уже знаменитого! — то молодий поет від неї так дивився! А то жінки бачили, як до видавництва під'їхала черна "Волга", Світлана сіла поряд з імпадантним чоловіком — і не появилася у видавництві й наступного дня, щоправда, наступного дня у неї за графіком був відгул. Не жінка, а фейтсверк. Або як мені казав один знайомий сирей-перукар, що моїх трое дітей — це не фонтан, так от, Світлана стала за фонтан. Потім взагалі почалася якась кошмарна історія: усім стало відомо, що вона завагітніла. Й не від головного редактора, справді донжуана, хоч підтопаного, й не від молодого знаменитого поета, який у своїх віршах палив і смалив своїх ліричних героїв смертельним напалком своєї демонічної похоті, а від невідатливого публіциста. Може б, цей публіцист був би і вдатливий, але по редакціях та по цензурах з усіх його матеріалів вирізали, як то говориться, продуктивні нитці, ось і матеріали його були кастровані, й він сам видавався кастрованим, та ще ж і вдатною не відзначався бойовою — кастрат, і годі, як же Світлана могла від такого завагітніти? Значить, поміж тих, що носили її квіти, значиться й він, ловелас-невидимець?! Але ж як йому з публіцисткою не везе, хоча чоловік не без здібностей, так і тут не повезло, попався, ото вже довк. З нього в очі й поза очі почали кепкувати й глузувати, а він тільки посмідається, бо нічого не розумів. Усі наші жінки разом зі Світланою почали радити раду: народжувати її — чи вдатись до аборту. Начебто годилося вдатись до аборту, бо в публіциста сім'я й двоє дітей, своєю сім'єю заради Світлани кидати не збирається, покайфував — і в киці, бракує чоловікові широти душі. Але начебто годилося б і не вдатись до аборту, а народжувати дитину, бо Світлана замужем ніколи не була, зробить аборт — і більше ніколи не завагітніє, зостанеться безплідна, без материнської утіхи, так от заради цієї материнської утіхи й годиться народжувати. А публіциста — подати на аліменти: любив кататися — хай сніочки возозить. Видавництво кипіло, особливо ж коректорський відділ. Публіцист не поїхався, як лиза донжала. Що дивно — свої квіти й далі появлялися на столі у Світлани. То всякі думки закрадалися не тільки в мене одної: хто ж її носить квіти, якщо

публіцист перестав носити? Може, завагітніла від когось іншого, від кого — й сама не знає, а публіцист мусить потерпати не тільки за свої гріхи, а й за чужі? Може, його гріхів зовсім ніяких немає? Може, слід зробити аборт, аби потім не псувати життя ні дитині, ні публіцисту, ні собі, ні ще комусь, а кому — хіба вгадаєш? Ха, ти ж знаєш, як у нас. Пішла недобра слава — і вже хтось високих моральних принципів не вітається й не падає руки публіцистові, який виявився низьким, не наших моральних принципів, уже в якомусь журналі відхилили якусь статтю, хоча редакція сама замовляла потрібну тему, уже на периненій партійній організації мають ставити персональну справу — моральний розклад, виродження, згانیли кодекс комунізму. Аж тут гуртом наші жінки додумалися відвести Світлану в жіночу консультацію, до лікаря-гінеколога, бо вона й на обліку ніколи не була, й не обстежувалася, а хіба ж можна так небезпечно ставитися до свого здоров'я і до здоров'я своєї майбутньої дитини? Завели її в консультацію, вивели з консультації — Світлана цвіте, немає шаленішої за неї жінки. Ну як, питаємо, що сказав лікар. Лікар сказав, що треба народжувати, каже Світлана, що в мене є для цього всі дані, що народиться нормальна й здорова дитина, ось тільки він з певністю не може сказати — хлопчик чи дівчинка. Ми з неї добродушно посміялися, мовляв, ніякий цього не скаже, от як народиться — тоді лікар і скаже, що народилося. А десь через тиждень як грін на голову: Світлана опинилася в психіатричці, у Павлівці! Чому в психіатричці, чому у Павлівці? Ніхто не знає, тожком сказати не може. Але хтось пустив чутку, що публіцист у всьому винен. Мовляв, наполягав на аборті, поки ще не пізно, ось у неї дах і поїдав, бо для неї вже нічого дорожчого не було, як майбутня дитина, у якої б жінки на її місці та не поїдав дах на голові. Публіцист у видавництво боявся заходити, а то б його кастрували. Такий нелюд — і вчить інших, як треба жити за високими приписами високої моралі! Наші жінки носили Світлані в психіатричку всякі передачі, розмовляли з психіатрами, підобрювалися до санітарок, а публіцист ні разу й не навідався до нещасної. Наші обурювалися: і такого морального покруча вона полюбила? Й від такого нічого розпутника хоче народити дитину? Та як тільки звикомитися з психіатриччю — нехай негтайно робить аборт, поки не пізно. Всі переживали за неї так, як за самих себе не переживали б: це ж треба так вскочити у халепу з бездарним публіцистом. Світлана виписалася з лікарні, відбула відпустку — й появилася у ви-

дівництві місяця через три. Без живота. Нормальна, здорова, але без живота. Всі наші ох та аз: таки зробила аборт, зваллася, зуміла перебороти свій материнський інстинкт, врятувати публіциста від ганьби і сорому, а то довелося й йому і з членством у партії попроситися, і жінка б з дому вигнала. Подітхали, поспівчували Світлані — й тихо раді за неї: хоч здорова, хоч працездатності не втратила, а материнське щастя — попереду, бо не стара й не потворна, на кожен товар знайдеться свій покупець. А вона тужила чи не тужила за тим, що сталося, тільки знову в нашій кімнаті на її столі — свіжі квіти. Й знову ніхто не знає, хто приносить букет за букетом. Хтось зі своїх, хтось чужий? І це — після недавньої такої великої драми! Значить, не дуже близько жила вона до серця свій трагічний роман з публіцистом, значить, знаходять чоловіки в Світлані те, що й шукають у жінці. І — на здоров'я, і на щастя!.. Цікаво слухати, що я розкажучу? Ти вже про щось здогадуєшся чи не здогадуєшся? Не здогадуєшся, то слухай. Якесь із наших редакторів побувала у тій жіночій консультації, куди ми вдали Світлану, переговорила з її лікарем. І розказала нам усе, що від нього почула, а почула від нього дуже мало, дрібницю. Ми не знали — плакати нам чи сміятися. Ридати чи реготати. Бо що сказав той лікар з жіночої консультації? Що Світлана — незаймана дівчина! Так-так, незаймана дівчина. Прийшла до нього, щоб встановити вагітність і термін вагітності, а він оглянув — і ніякої вагітності не знайшов, бо в неї і дівочу пліву не порушено. Сказав їй іти, а вона ще й розгнідалася на нього, що поганний лікар, бо навіть не вмів встановити вагітності, а працює в жіночій консультації. То він відчинив перед нею двері кабінету й наказав іти геть, і вона пішла, пішла, ображена, що їй трапиться такий некваліфікований лікар. Усіхних жінок бачив, розказував цей лікар, маю досвід, але таких у моїй практиці не траплялося. А коли цей лікар почув про Павліску, то сказав: усе зрозуміло, все зрозуміло... Й нам у видавництві стало все зрозуміло. Хоч зрозуміло, та однак чудно. Це ж треба! Правду чи неправду розказувала вона про нашого головного редактора, про знаменитого молодого поета, про публіциста? Особливо — про публіциста? Були вони всі у Світлані чи не були? Почали сумніватися. Може, головний редактор і знаменитий молодий поет і не були, але публіцист неодмінно був, бо в нього якась така підозрілива фізіономія — наче він з цієї шкодливою фізіономією був не тільки в нашій конторці, а й у жінок з виробничого відділу, з бухгалтерії. А психіатричка,

Павлівка — була ж, була ж, ніхто не вгадав! А квіти, скільки квітів — і до психіатрички, і після психіатрички? Хтось же їх носив Світлані, хтось же носить. Ось тільки хто? Хоч я свіджу з нею в одній кімнаті, але за весь час не бачила жодного чоловіка, який би приніс їй бодай квіточку, бодай зелений весняний листочок, бодай жовтий осінній листочок!

... за свого двоюрідного брата розкажу, за Сашка, його колись уся Русанівка знала як Сашка Пузир. Пузир, бо голубатий-мордатий, бо грудастий-животастий, а вулиця — як гирі. Він тільки те й робив, що бавився з усіма, тому й знали. Пузир проклянувся ще в одинадцять років — зі своєю однокласницею втекли на острів посеред Дніпра, там поставили намет і жили нісмац, ніхто з батьків не знав, де вони поділися. З одинадцяти років у нього з дівчаткою й почалося. Як був у дев'ятому класі, то сусідка говорила його матері: "Мабуть, у твого Сашка дуже солодка моркочка, раз до нього мало не щодня бігає блондинка, учителька фізкультури з їхньої школи. Тільки ти на роботу, а вони обок бігають зі школи сюди на квартиру, як і морква в твого Сашка солодка". З дівчат казалися, мовляв, ще не встигнуть на світ народитися, а вже думають змінити квіти. Перша дружина в нього була наркоманка, Пузир з нею теж спробував наркотиків, але не провважався, вернувся до горілки, а наркоманка підзлетіла в колонію — й після колонії розбіглися, вона собі знайшла якогось наркомана. А він потім років два не хотів женитися. Проводив з танців чи просто з вулиці дівку додому, інколи силоміць затягував. Затягував у квартиру, а сам ішов купатися в ванну. Купався в ванні, скільки хотів, а потім уже приступав до дівки. Ти ж могла піти, казав, коли я був у ванні, а ти не пішла, значить, чекала. А спиткаюся на Ленка-хуліганці. В кафе у Гідропарку з нею повайшовся, дуже вона йому сподобалася. Прямієв додому й навіть не пішов купатися у ванні, як завжди, а кинувся її роздигати. Роздигнув, а вона гола вирвалася з квартири за двері. Заходь, кричать голі Пузир, хай сусіди не дивляться. Не хочи, кричать Ленка-хуліганка, хай дивляться. То Сашко на ній і женився. А того, сказав, що вона перша від мене втекла. От яку ж я приведу, знайому чи незнайому, купуюся у ванні цілу годину — чого ти сидиш і не тікаєш, чого чекаєш мене, коли маєш повну волю? То він переспить з такою — і коліном під зад, ілан гуляй, така мені не потрібна. А Ленка-хуліганка перша, яка від нього втекла, значить, не така, як

інші, значить, с в неї дівоча гордість, от він і женився. Одну дівчинку народили, другу, бо він від неї хотів мати саме дівчат, бо він її полюбив за один лише факт — що вона тоді втекла від нього в коридор. От і спробуй вгадай цих чоловіків, спробуй догодити один тебе полюбить за те, за що інший радий від тебе забігти на Колиму. Вони то разом, то по черзі їздили в Польщу, займалися всякою спекуляцією, а то років чотири тому Ленка-хуліганка поїкала сама — й пропала. Тільки листівку прислала, що залишилась в Польщі, а шукати її не треба. Чого, кажімо — ніхто не знав. То Сашко Пузир зібрався й поїкав у Польщу, знав, що її треба шукати в Любліні, а де — не знав. Але знайшов. Що вона там учворила! Видала там себе за дівчину, за неіснуючу, за бездітну й вишла заміж за якогось польського спекулянта, з яким вона раніше мала діла. На коліна падала, зби тільки Сашко Пузир не викинув її перед полком. А він її навіть не вдарив. Так любить. За те, що вона колись без трусів утекла від нього в коридор, То що він зробив? Переїхав у село, купив у селі хату — й фермером став. Доглядає двох своїх дочок, обох дуже любить, а за помічницю взяв собі якусь сільську жінку. Він її не любить, але живуть добре, не сваряться. Обидві дочки вже пішли в школу, вчать. Ленка-хуліганка за цей час ні разу так і не приїжджала. А він її любить і каже: "Ось дочки повиростають, нос казайство розростеться, а колись приїде Ленка-хуліганка й побачить, що вона втратила, та піано буде, бо ми їй ніколи не простимо!"

... вам, чоловікам, тільки одне в голові завалити бабу. Як дивитесь на жінку — тільки про це й думаете. Так що ваші думки читати дуже легко, бо у вас завжди тільки одна думка. Може, неправду кажу? Правду. Я тільки одного знала, що не хотів мене завалити, за все життя — тільки одного. Ми тоді з ним були студентами, вчилися в Ніжині, в педінституті, я вже була випускницею, а він учився на другому курсі, я жила на квартирі, а він у гуртожитку по вулиці Богуна, поблизу поштамту і комунальної бані. В інституті на перерві між лекціями він читав мені свої вірші, а в віршах: я тебе люблю, люблю, люблю! Я колись пам'ятала його вірші, тепер забула. Після лекцій або гуляли біля інституту в Графському парку, або купалися в озері й загорали. Як там навесні співали солов'ї, я більше ніде не чула таких солов'їв, як тієї весни в Ніжині! І весь час цілувалися з ним, у мене в голові панорочилося від поцілунків. І що він говорив? Говорив, що дуже любить,

так любить — що ніколи не похитне на мою дівочість, на мою цноту, що дохитнути на мою цноту — це святотатство, така в снігах й чиста. Він і вірші такі писав про мене — як про богиню, перед якою можна тільки бити поклони, а посягти на богиню навіть у помислах — великий гріх. Якщо вночі, на березі Остри, спитала, чи не жадко йому, коли ним цнота дистанцією когось іншому? А він сказав, що береже мене для себе, нікому не віддасть, ось тільки женився йому ще рано, ніжешимось тоді, як він закінчуватиме інститут. І в дурілі, почула щодня його цілувати й просити — вішай ж мене, вішай, вішай! Ніколи нікого не просид, а його тоді просид, бо він справді мене любив, а в добре відчувала, як він любить мене, як мучиться своєю любов'ю. А він сказав — ні, й обняв так сильно, що я мало не задихнулася. І покусив мені губи, що я ледве могла чіпати повік. Після цього ми з ним більше не зустрічалися, а від нього пішла. Саме тому, що він так сильно любить. І сама не знаю, чому його любов стала тяжка, неприємна. Якесь вірші передавав через знайомих діачит — а повертала не читаючи. А тут познакомилася зі своїм офіцером Антоном Щелкомовим і за якийсь тиждень виїхала заміж. Тепер інколи думаю щодо, що навіть вірші не зберіглись. Такі пости більше не траплялися, а раз не траплялися, значить, нема таких. І коли згадую інститут і студентський свій Ніжин, то насамперед чомусь згадується він, ота весняна ніч над Остром. Де він тепер?

... давай отак пройдемося біля кінотеатру "Десна", що сьогодні тут демонструється? Ага, бойовик американський. Тепер коли не американський бойовик щодня, то американська порнографія, то американська навчня космічно-фантастична, то вже французька садистсько-малохістська каламуть. А що тут сьогодні? "Лють у клітці", бойовик. Заглянь у віконечко каси, побачиш цікаву жіночу фізіономію. Ні, в кіно не підємо, кощо нам "Лють у клітці", коли, подивися, біля кінотеатру пиво в бочці, продають на розлив, а фізіономія в віконечку каси колоритна, варта твоєї уваги. Ну що, подивися? Ха-ха-ха, трохи порубцьована фізіономія, пошарпанована, але нормально зашита і, в б сказав, вилуджена. А ці навісні очі на бандитській рясці, правда? Як волошки серед чертополоху, ні, як ромашки поміж іржавого колочого дроту. Звідки її знаю? Всі на Русанівці знають, і я знаю. Смачне зривку колідне пиво, правда? Коли отам-о, подивися через міст, на дніпровські верболози, в піщав назбирати котиків, бо пригріло весняне сонечко.

найшов на мене ліричний настрій. А там зарості, вважай, у
самому центрі Києва, дніпровська голуба вода, благодать.
Нармай котиків, а казустріч мільціонер. Що ти тут робиш,
питає. Як що, кажу, збираю котиків, й показую йому пучок
котиків. Ні, що ти тут робиш, сідається до мене. Так коти-
ки збираю, кажу йому. Ти що, кажу, не впізнаєш мене, ми
з тобою в одній школі вчилися, ти ж — Фонар? А він у
школі завжди ходив з підбитими очима, то його так і назва-
ли — Фонар. А-а, каже він, і я тебе впізнав, ти — М'яса
Хочу, еге? А мене так у школі називали, бо я завжди ка-
дав, коли бачив паріжка з горохом чи з капустою, що я хо-
чу м'яса, хочу м'яса, хочу м'яса! А кого ти тут шукаєш у
кушах, питаю. Сучку шукаю, каже Фонар. Яку сучку, пи-
таю. Натуральну київську сучку, каже, отам біля гастроно-
му, біля автоматів з пивом зібралися мужики, алкаші алка-
шамми, похмеляються після вчорашніх зловживань і пере-
косів, а свідки в куші по черзі бігають, бо тут якась профура
звелася, всія приймає. Так ти хочеш, щоб і тебе прийня-
ла, жартую. Та на хрін вона мені здалася, сердиться Фо-
нар, щоб за одним разом зібрати всенеречні болелчки з
усього Києва, Союзу, а то й з Африки! А я подумав, каже,
що ти від неї вертасяєш, ходімо пошукаємо. Та на фіг вона
мені здалася, кажу, ота профура, щоб я її шукав, шукай її
сам, а я подивлюсь, як ти шукаєш. Слухай, каже він, пере-
стань з мене сміятися, Хочу М'яса, бо я не люблю, коли з
мене сміються. Та не бухти, Фонар, кажу йому, ходімо шу-
кати профуру кздох, хоч вона не потрібна ні тобі, ні мені.
Йдемо, дивимосся, озерце розлилося, за озерцем у верболо-
зах лежить зрубана верба, а біля верби сидить якась дівка,
волохся розпушене, в курточці, в чобітках. Побачила нас —
і пальцем кличе. І від неї хтось проворно тікає через куші,
навіть не один, а двос. Фонар свиснув, а хіба вони дурні
ставати? А дівка пальцем отак до нас — ідіть, ідіть. Ми
підходимо. Ти що тут робиш, питає мільціонер. А нічого не
роблю, каже вона. А чого сидиш на землі, питає він. Бо со-
нще пригріло, каже вона, то я сиджу на землі, гарно тут,
подивіться, яка красива Лавра за Дніпром, і ви сідайте біля
мене, подивимосся разом на Дніпро й на Лавру. А тут двос
мужиків ідуть, пивом пахнуть, перетаром несє від них, вид-
но, з тих, що біля гастроному зранку похмелялися, а тепер
прийшли розважатися. Вони дивляться на нас, а ми з Фо-
нарем дивимосся на них. Ви що тут робите, питає Фонар.
Гуляємо, кажуть вони, а хіба не можна? Можна, каже він,
то й гуляйте своєю дорогою. Вони пішли з матюками, з Фо-
нар питає у профури, що вона тут робить. А профура

сміється й каже: котиків збираю, котиків, ось подивіться, скільки назбирала котиків. І показує букет вербових котиків, а біля неї на землі повнісінько розкидано зірваних котиків. Хіба ви не бачите, каже вона, що я збираю котиків, збираю котиків. А вони що тут роблять, питає дурний Фонар і показує на тих двох мужиків, що вже й не видно в кущах. А я не знаю, що вони роблять, каже профура, може, вони теж збирають котиків, але я не знаю, що вони роблять, бо я збираю котиків. І сміється з нас обох, каже, й ви збирайте котиків, а ви чим тут займаєтесь, а ви чим не збираєте котиків, несна, так славно тепер у Києві, то ви теж збирайте котиків, а якщо самі не хочете зривати котиків, то беріть ось мої, у мене багато, мені не жалко. Фонар як почув — зовсім офонарів, ану геть звідси, закричав, а то опинився у відділенні, там позбирався котиків... Так це була вона, що в касі кінотеатру сидить. Я її потім по фізіономії скрізь на Русанівці впізнавала. У неї чоловік, двоє дітей. Як побачу — завжди згадую, як вона біля річки відшала Фонаря, навіть оком не моргнула, мовляв — збираю котиків. Але ж знаєш що, ти тільки візьми подумай — правду тобі казала, не обманювала органи правопорядку: справді збирала котиків біля Дніпра.

... це я вчора в трамваї зустрілася зі своєю старою подругою, колись разом училися в університеті на вечірньому відділенні. У норковій шапці, у дублінці, у пімак. Піми вже приховані, чоловік її колись привіз із Півночі, як їздив на заробітки, тепер уже не їздить, влаштувався у якомусь кооперативі... Пам'ятаєш старий диван у материній квартирі, все провалювався під нами, а ти зітхав і зітхав: бідний диван, бідний диван, скільки цей диван набачився всякої всячини. Я раніше не казала, а тепер скажу, що ця Ірка теж думала той диван, коли ми ще були студентами. Як не одна моя однокурсниця, то друга просила ключа похоронного бюро, всидли кавалерів у материню квартиру, бо мати ж цілий день на роботі, а найчастіше — Ірка, вона просто божевільна, її шадни хотілося, а коли мала перерву — скаженіла. Диван від неї натерпівся найбільше, вона кілька разів і ремонт оплачувала. А тепер поста-течнішала, мало не великосвітська дама, якби тільки у нас у Києві був великий світ. Знає польську, і я знаю польську, то в трамваї весь час переходила зі мною на польську, щоб пасажир думав, що ми полячки, прекрасні пані. То Ірка тепер уже не така, вже коханців у неї нема стільки, як раніше. Не без того, каже, щоб не вскочити у гречку, бу-

кас, особливо ж у командирівці. Командирівочний роман — це на день чи на кілька днів, роз'їхалися — і все. А в Києві вже не хоче морочитися з коханцями — то вони сьогодні не хочуть, то вони завтра не можуть, то післязавтра у них якесь сімейне торжество, понабридали зі своїми капризами. Тепер у неї основна ставка на законного чоловіка, бо їй треба шодня для здоров'я й для психіки — з гарантією, щоб потім ніяких дурних думок у голові не повлялося. То в неї запитала, чи її чоловік швидко може, а раптом не зможе чи не захоче? Ірка подивилася на мене з прижмуром і сказала по-польськи: "Як то не зможе чи не захоче? Зобов'язаний!"

... жінка — завжди загадка. Ось тобі здається, що ти її розгадав, що ніяких тьмунць у її душі не залишилося, а вона тобі раптом таку тьмунчу загадку загадає, що ніяким лобом не розгадаєш. Невдивно я зустрічався з Аделаїдою Посніпівною, це лікарка, моя сусідка по четвертому поверку. Завжди мені помагала з усіякими ліками, по суботах і неділях пила з нею каву, а вечорами — пила чай і дивилася телевізор. У неї чоловік військовий лікар, задер хвоста — і поїхав у Росію, хоч ніхто його в шню з Києва не гнав. Мабуть, тому й поїхав, що вони з Аделаїдою Посніпівною тут не мирили, дітей не було, зарплата дрібенька. Зосталася сама — й запалала до нього любов'ю, до свого Вадика, листи йому пише, дзвонить по телефону, шле телеграми. Так наче в Києві більше немає чоловіків, наче ніяких образ не було. А він за нею теж скучив — і кличе до себе, обіцяє роботу й любов. Аделаїда Посніпівна тут кудас нагріте місце, летить у Росію, як побачила його не в своїй розпаленій уяві, а насправді, — поїхала й навіть не димить, як ото димить мокра голівешка. Перша ніч у його квартирі — лягли окремо, друга ніч — окремо. Й не хоче ні вона, ні він. А тут у цьому військовому госпіталі познайомилася з медсестрами, то жінкати медсестри все порозкизували за їхніх лікарів, хто й чого з них вартий у ліжку, хто котирусться високо, хто ніяк не котирусться, а її Вадик у ліжку ні риба ні м'ясо, від нього хіб' що вагітніти, а задоволення ніякого, бо ото засуне — й вийде, більше нічого. А медсестри ніякого відкриття не зробили, вона знала давно, що її Вадик такий. Перший тиждень минує, другий, а вони все окремо сплять. А то якось приходить Аделаїда Посніпівна з нічного чергування веселенька, усміхається, грає формани — аж чоловік запалився, шось там співає на кухні, готує для неї сніданок. Вона прийняла ванну, поспідала, обіймає

ного, самі титис в ліжку, й нарешті вони вже відводять душу. А Вадик усе не нахвалить її — і жаруца, і ненаситна, і мило не збоченка, а може, й збоченка! Такий щасливий. І вона щаслива. Й він у неї все допитується, що з нею сталося та що з нею сталося, що в ній така несподівана жінка проснулася. Та Аделаїда Йосипівна йому тільки всміхається й нічого не сказала, замилулася для нього заглядкою — в ім'я збереження сім'ї. А мені вона розказала. Там, на нічному чергуванні в госпіталі, вона віддалася черговому лікареві, і все у них було добре, й лікар її трапився великий мастак, вона аж ошаліла, коли відчула його як чоловіку. Але ж у госпіталі сталося чепе, комусь пристічило змерзати, кинулися по чергових лікарів — ось їм і перервали на найцікавішому місці, не дали до пуття діло довести. Той лікар тільки розбудив у ній жінку, бо жінка в ній заснула, розбудив — і не більше, розтривожив, а вона прийшла додому, а тут Вадик. Одним словом, якби не черговий лікар, якби не нічка тривога й черговий лікар таки задовольнив у ній жінку, то невідомо, чим би все це ще в них закінчилося. Бо Аделаїді Йосипівні після довгої перерви так сподобалося зі своїм чоловіком, що вона потім на того чужого лікаря, з яким у неї не вийшло, й не дивилася. Так наче в них нічого не було. Й почала дуже сильно наглядати за своїм Вадиком, бо згайнула в ньому те, чого раніше не знаходила. Ще й ображалася на медсестер, які так непоштиво казали про її законного, мовляв, що від нього тільки вагітніти, більше нічого. Сказала мені, що ті медсестри самі не вміють, але своє невміння приписують комусь іншому, та нічого дивного тут нема, така людська природа.

— Слухай, до тебе оця критикеса у французькому шиньйоні ще не підходила? Не підходила. А вона тобі подобається? Ага, подобається, тільки шиньйон не подобається. Я тобі розкажу анекдот про шиньйон, тільки не зараз, бо зараз в послішаво. А шиньйон з жінки завжди знімається, так що її приваба не в шиньйоні. Ще не підходила до тебе, але неодмінно підійде — в італії чи в бібліотеці. Або постукає в двері твоєї кімнати десь годині о десятій вечора, ти саме лежатимеш у ліжку й читатимеш газету на сон грядущий, а вона в тебе попросить цигарки й сірники. Не куршиш? Не страшно, що ти не куршиш, критикеса однаково підійде чи постукає в двері за цигарками, бо ти член редколегії журналу, а вона у ваш журнал подала свою статтю. Знаєш, вона вже тут до одного члена редколегії підходила. Не називатиму його прізвище, аби не від мене

йшла плітка, але вас тут тільки двоє членів редколегії, то ти здогадуєшся, про кого я кажу, хоч я тобі його не називаю. Так от, критикеса прийшла до цього члена редколегії годині о десятій вечора просити цигарки й сірники, він пригостив її шотландським віскі, яке привіз із останньої своєї поїздки за кордон, годині об одинадцятій вона вже скинула спідницю, а він скинув штани. Й треба ж було їй саме у цей момент попросити, щоб він, як член редколегії, замовив у редакції журналу слово про її статтю, бо стаття — це розділ з дисертації і для неї дуже важлива публікація статті. У члена редколегії зразу все опустилося, він скинув штани — й подався надвір курити цигарки, а коли десь годині о першій повернувся в кімнату — критикеса вже не застав. Так що, дивися, тобі доведеться попрацювати за двох членів редколегії, за себе й за нього, а критикеса наполеглива, їй сказали, що тепер усе залежить тільки від тебе, так що поспішай у магазин по горілку. І не думай тікати чи не відчинити дверей! Критикеса надрукує свою статтю в журналі, неодмінно захватить дисертацію — і в усьому ти їй допоможеш, у цьому ніхто не сумнівається.

... Ідея чоловіка в моїй голові є завжди, нікч жіноча стаття не народжується без ідеї чоловіка, це аксіома. Бувають відхилення від програми, але то аномалії, хвороби, ажже, ці аномалії та хвороби теж говорять, по-своєму говорять про саму вроджену програму. Ідея чоловіка в жіночій голові — абстрактна, і в кожному конкретному випадку вона повинна наповнюватися конкретним змістом. Розумієш? От я жінка, так? І я вродилася з цією ідеєю чоловіка, так? А тепер беремо конкретний випадок — тебе. Ця абстрактна ідея повинна трансформуватися, перерости в твою особистість. Розумієш? Ні, вроджена ідея чоловіка при цьому не пропадає, від неї звільнитися неможливо, навіть коли вона втілюється в твоїй особистості, ажже, вона втілюється — і водночас начебто існує паралельно з твоїм конкретним втіленням. Ти можеш на мене сердитися чи не сердитися, але так є, і від цієї об'єктивної данності нікуди не подінеєшся, хоч думай про це, хоч не думай. Тільки почекай, не давай рукам волі, коли я з тобою розмовляю, я повинна виговоритися, ох і дурні ж у тебе руки й не розуміють, що вони дурні. При кожній нашій зустрічі я повинна дозріти до тебе, ти повинен вирітати в мені. Я маю тебе захотіти, запалитися бажанням, щоб ти ввійшов у мене, а я тобі віддалася, щоб ми були щось одне, спільне: чи то чоловік — жінка, чи то жінка — чоловік. Ти не сраєся.

бо в троякім значенні, троякім індивідуальному, то любимо погаласувати жінкам на оцінному міжстатевому базарі. А ти не думав над тим, що чоловік сам по собі, окремо взятий, хоч і індивідуум, але ушербний? І жінка так само, окремо взята, хоч начебто індивідуум, але теж ушербна? Ось тому чоловік все своє життя шукає жінку, а жінка все своє життя шукає чоловіка, вони, зливаючись, прагнуть позбутися своєї ушербності, своєї неповноцінності, й вони у цьому прагненні, в оцінному злитті обертаються на достатеву істоту, на символ, себто на жінку-чоловіка чи чоловіка-жінку? Тільки не говори ніяких пошлостей. На твоїй лукавій фізіономії написано, що ти хочеш сказати якусь пошлість, але не треба, потерпи, я скоро виповорюся. Ти ж знав, з ким знайомився, — я кандидатка наук, викладаю у столичному торговельному закладі. Звичайно, жінці не обов'язково бути кандидаткою наук, але вже так склалося. Жінка — кандидат. Ка-ка. Кака. І найшвидше ти в мені виріваєш, коли слухаш — і не заперечуєш. Так про що я тобі казала? Ой, який ти нетерплячий, ти ж усе псуєш, як ти цього не розумієш. Ну, псуєй, псуєй, рід до тебе не доходить моє слово. Але я однаково хочу виповоритися. Ой! Не внієш. Уже скільки тобі років, а не вмієш. Добре, бачу, ти ніяк не змінюєшся, то вже роби своє діло, а я своє робитиму, я так виповорюся. І мій перший чоловік не поважав у мені жінку, все гвалтом брав, то ми розійшлися через півроку. Другий чоловік з мною довго понохіяв, поки я пустила його в сад любові, але він теж трапився з епоїстів, з тих санців, для яких існує тільки їхня гола фізіологія, а вже фізіологія їхньої партнерки не існує, а коли ще в цій партнерки є психіка й душа, а коли ця партнерка не просто партнерка навіть з психікою і душею, а неординарна особистість, — у них шелепи від нудьги вивертаються! Третій чоловік був з-поміж них найкращий, повністю мені підпорядкований, стелився килимовою доріжкою під ноги, завжди точно знав, коли я вже готова, а коли краще не показуватися на очі. Марко Маркович, захрійник ательє. Подумати не могла, що він здатен мене обманювати. Мене — й обманювати? Комусь можна віддати перевагу перед мною? А він кому в ательє шив — з тим пола ательє і жив. Як почула — не повірила. Щоб Марко Маркович, мій сліпняк? Щоб це я його не задумовляла? Та швидше він мене мало коли задумовляв. А він і не став заперечувати, коли я його приперла до стінки, признався у всіх своїх коханках. І знаєш, як признався? Що всі вони його просять! Як то просять, питаю. А просять, каже, й мені їх жалко, тому не

можу відмовити. Жалко, питаю. Жалко, говорить. Ага, во-
ли тобі жалко — гайда, забирайся. І мій закрійник Марко
Маркович подався жити на квартиру до своєї матері. Я са-
ма зосталася, чомусь таке зло мене взяло. Я навіть подума-
ти не могла, що він мене застен зрадити, а він мене
зраджував. Милосердний самець, гуманіст! Але ж і самця
там не так багато, кіба я не знаю. То до чого він подума-
є? Прийшов меритися. Приніс пляшку шампанського,
торт, горілку, оселедці. Я сломала шампанське і торт у ко-
лодильник, а він пив горілку і їдав оселедцями. Як випив,
то плакав, що дуже мене любить і не може без мене, зро-
зумів це тільки тоді, як ми розлучилися. Я його прямо за-
питала. Запитала, з чим він ходив до своїх потягук — з
ворожачими руками чи з подарунками. Закрійник ательс так
і витріщився. А я йому — ти не витріщайся, кажи правду,
коли всерйоз хочеш помиритися, бо я жінка не проста й зі
мною не можна поводитися так просто, як з іншими
жінками. Щоб я тобі так просто дарувала всі твої зради —
та за кого ти мене мавш? А він п'є горілку, їсть оселедці й
плаче. А я страх не люблю чоловіків, які нашкодять, пла-
чуть, каються — й при тому ще їять оселедці. От що ти
завіс, питаю, своїй першій полюбовниці, коли зрадив мене
перший раз? А він перелякано бубонить — гроші. Гроші,
каже, їй дав, бо тоді в мене з собою більше нічого не було,
нікня подарунків з собою не взяв, бо пішов до неї на
квартиру міряти костюм, бо й не думав, що так ста-
неться в них. І вона взяла, питаю грізно. А я, каже, за-
лиши на столику біля дивана. То вона взяла,
допитуюсь. Мабуть, узла, каже мій Марко Маркович,
бо не повернула. А може, взяв її чоловік, питаю, у неї є чо-
ловік? Є чоловік, але чоловік не міг узяти, каже, бо чо-
ловік саме був у відраджєнні, а дітей у неї немає, щоб діти
взяли. Скільки ж ти їй залишиш на столику, питаю ще
грізніше. П'ятдесят карбованців, белькоче він. Ого, кажу,
п'ятдесят карбованців залишиш, ого, як високо оцінив її
пошлі послуги, а мені ти коли-небудь платив п'ятдесят кар-
бованців? А Марко Маркович іще дуже витріщився на ме-
не: я — і щоб отак грубо говорила з ним про гроші!
Злякався — й мовчить. А мені скільки ти даси, питаю. А
він ще дуже злякався, бо ніяк не вгадає, що від мене че-
кати, а я й сама до пуття не відаю, що від себе чекати,
імпровізую на всю катушку. Скільки даси, питаю, бо я ж
тобі не дружина, ми з тобою розлучилися й ти до мене
прийшов як до проститутки. Повіриш, він упав на коліна,
плаче, а я йому: ану викладай гроші, я подивлюся, в яку

суму ти мене оцінюєш. Він почав порпатися в кишенях, дістав яксь пошмаканий купюрок. Сімдесят один, каже, О, кажу, це все-таки більше, ніж п'ятдесят, що ти дав своїй першій проститутці. Він бубонить, що вона не проститутка, а жінка собі. Звичить, я проститутка, питаю, раз ти мені платиш? Я так зацкачувала його за ті сімдесят один карбованець, що ніякий сімдесят один карбованець того не вартий. А вже потім зниклоstinилась над ним, над гуманістом. Бері мене, кажу, як проститутку, а я тепер спробую, як беруть проститутку, бо ніколи ще не була проституткою й ніколи мені не платили. А він ронсас, оскеледиши від нього смердить. Потім як почав мене обцілювати, як почав, аж поки я зласкавилась й сказала, що годі, що він як чоловіка вже дозрів у моєї свідомості. А прийшов через кілька днів — я знову йому: що ти заплатив своїй другій шлюсті? Чи вона в тебе не шлюка була? І до цієї ходив додому, а куди ж у цей час відряджався її чоловік? То мій закрийник ательс мені сто карбованців, однією купюрою, видно, що підготувався. О, кажу, а в тебе в ціні вироста, все-таки вигідніше бути платною проституткою, ніж законною жінкою. А він каже, що любить мене. Що під час нашої розлуки полюбив мене — й нічого не здався вдінти з собою, так любить. Що я знушаюся з нього, коли саму себе називаю проституткою. Що він не впізнає мене, що я раніше такою не була, й коли він сам довів мене до такого стану, то йому й на світі не варто жити. А я йому кажу — так, довів, я справді раніше такою не була, та мені сподобалося бути проституткою, бо законну жінку не шанують, а проститутку шанують, і поки що я віддаюся тільки йому, але можу піти по руках, ось надумала шити собі костюм, поданся в якесь ательс індивідуального пошиву, там теж не без майстра-закрийника, запрошу його додому на примірку, він мій натяк зрозумів, він теж добре заробляє, то подинимось, скільки від нього матиму!.. І за третім разом я взяла гроші зі свого бека. І так з того часу беру з нього гроші, й він платить, бо справді скдансь — й полюбив. Мужики ж поголовно дурні, ти знаєш, поки ти йому вся належиш — він не цінує, а тільки ти випуркнула з його рук, стала для нього жар-птицею, то він уже з розпапу рве на собі волосся, обцяє тобі золоті горя. А мені сподобалося з ним бути проституткою, зі своїм колишнім законним. Я з ним зовсім інша, ніж з тобою. Ти хоч здогадуєшся, що в жінки ковається не одна жінка, а кілька жінок? В одній особі ласкава жінка — й жорстока, щедра — й скупа, сердечна — й безсердечно, милосердна — й бездушна. Все залежить від

чоловіка, з яким вона поведеться. Це від чоловіка залежить, що негарна жінка біля нього стає вродливою або ж красуня стає потворою. Не уявляю, щоб я з Марком Марковичем вела такі розмови, які веду з тобою. Ой, обережніше, делікатніше, з більшим почуттям, а то гризеш мене, як скажений собака, а ж у тебе істота ніжна. Будемо чоловіком-жінкою і жінкою-чоловіком. О, забула скласти. Купила тобі подарунок — німецьке пиво і американські цигарки, забула викласти з сумки. Де взяла гроші? Ти знаси, де взяла.

... а я питаю сусіда: чого ти мене боїшся, не бійся, я тобі не Бермудський трикутник. Отоді він зі мною заговорила. Який Бермудський трикутник, питає. А ти не чув про Бермудський трикутник, питаю. Не чув, каже. То що тобі казати, раз ти не чув, кажу. Отак ми з ним познайомилися. Увечері сусід на кухню не виходить, ми з Лізкою вечеряємо, п'ємо пиво, а сусід у своїй кімнаті дивиться телевізор, бо вона ж баба. Я болячки, але я до сусіда не піду футбол дивитися, правильно, бо ми з ним тільки сьогодні познайомилися, а то ж незнайомий, правильно? Один-нуль, чую, один-нуль, чую, а чий нуль, чий один — не чую, бо сусід звук вирубував. Кажу Лізці: підні скажи, хай врубас звук, а то не чути, чий один-нуль. А вона сміється: я як піду, то й весь футбол подивлюся. Тоді не їди, кажу, давай пиво. Потім сусід у коридорі мене питає: про який це ти Бермудський трикутник казав, ніяких Бермудських трикутників я не боюся. А я не лякаю, кажу йому, я тобі тільки сказав про трикутник, але я не лякаю. Ми сусіди, кажу, у тебе своя кімната, у нас з Лізкою своя кімната, і є нейтральні територія — кухня, коридор, ванна і туалет. А з Лізкою, кажу, ти розлучився по закону, і я до тебе ніяких претензій не маю, хоч ти й її колишній чоловік. Що раніше у нас було — то ваше діло, я не мішаюся, але тепер у нас з Лізкою — наше діло, зрозумів, і ти не мішайся. А я не мішаюся, він каже. А я не кажу, що ти мішаєшся, я йому кажу, але ти не мішайся. Поговорив з ним, як мужчина з людиною, він пішов, і я пішов. Правильно? Правильно. Щоб знав, що тепер у Лізці є сожитель, що прийняла сожителя, і ти сам по собі, а ми самі по собі. А потім я йому в коридорі кажу: що це ти ввечері сидиш у своїй кімнаті, дивишся телевізор і ніяких бабів до себе не водиш, ти що, скуцасиш за Лізкою? Я знаю, кажу, ти скуцасиш за нею, то щоб не скуцати, води собі всяких бабів, хоч завадись, я ніяких претензій до тебе не маю. А він

до мене — яке твоє діло, водити мені бабів чи не водити. Нікого мені діла немає, кажу, а на твоїх бабів і не подивлюся, а коли хочеш, а з тобою своїми поділюся, у мене вистачас, усякого класу — і джлі, і лярви. А сусід роги наставляє, що ніких йому бабів не треба, що він от саме через Лізку нікого не водитиме. "Через Лізку?" — "Через Лізку". — "А вона тобі забороняс? Щось я не чув, щоб вона тобі забороняла, і я тобі не забороняю". — "Та котись ти із своїми заборонами, а бса тебе якось розберусь!" — "Даремно, — кажу, — я хотів по-доброму, бо ми сусіди, нам треба в мирі жити. А ти не бійся мене, а тобі не Бермудський трикутник, не бійся". — "Та який іще Бермудський трикутник?.." А що я з ним далі буду говорити, коли він отакий лапоть? Лізка йому не забороняс когось водити, води кого хочеш, а він — Лізка й Лізкл! Я їй розказав, а вона: то він мене любить. Як то любить, питаю, коли ти з ним не живеш, а живеш зі мною, значить, а тебе люблю і ти мене любиш. Я то не живу з ним, каже Лізка, але він мене любить, він чокнутий, сантехнік, тепер з усякою сантехніковою дефіцит, ніжку потрібну залізку не знайдеш і йому в голову не вставнш. І тобі, питаю, однаково, що він тебе любить? "Однаково!" — "Як то однаково?" — "А мені навіть цікаво!" — "Та що тут цікавого, коли ви жили разом, і спротивили одне одного, й ви розійшлися?" — "То в його спротивила, а він мене не спротивив, і мені цікаво, що любить, хай любить, мені не жалко". — "Та що ж там у тобі такого, що він любить?" — "А то ти не знаєш!" — "Ні, ти скажи". — "А те, що всі люблять". — "І ти дозволяєш, щоб він тебе любив?" — "А що я йому скажу? Мені не жалко". — "Не жалко?" — "Не жалко!" — "Ну, ти дася. Він тебе любить, а тобі не жалко. А мені що робити?" — "Нічого не робити". — "Я з ним поговорю!" — "А що ти будеш з ним говорити?" — "Як мужчина з мужчиною". — "Та які ви мужчины? Якби ви мужчины, то хіба б жили отако в одній квартирі? Мужчини!.." Ох, обиділа мене Лізка, так обиділа.. І я розказав, як у молодості був сторожем у сантехні, у Пуші-Водиці, в лісі, їа озерах. Природа — ісключітельн! Я нещавно їхав трамваем через Пушу-Водицю, але там такої природи вже нема. Я там сторожував, а жив у підсобці. Як тільки заїжджала нова зміна — в мене була нова дама. І всі — во! Ні одної не було необразованої, всі образовані. І я їх не шукав, а вони мене шукали. Ха, вони знали, як мене шукати, й кожна як приходила зі мною зацікавитися — приносжала пляшку казьонки, пляшка була як пароль. А чо-го так? Усе від Гертруди пішло, від моєї там першої, вона а

Кислі юристом у юридичній консультації. Не вірши? Може дати адресу юридичної консультації, пізше подивившись на неї — о жінкино! Як у неї строк минув, то не хотіла їхати з санаторію, так у неї зі мною все виходило. Хочеш, питаю, а тебе познайомлю із своєю подругою, вона слідом за мною приїжджає, ось тільки як ти її впізнаєш? А я кажу, пізнати не штука, нехай бере пляшку горілки в целофан — от і впізнаю. Приїхала Дора, Дора — во! То вона мені щодня пляшку приносила, Дора собі відпочивала, як хотіла. Потім уже її якась подружка приїхала, потім ще. І так само на другий рік уже нікуди не хотіла їхати, лиш у Пушу-Водицю, вони мене називали знаєш як? Перехідною паличкою. Або перехідним червоним вимпелом. Або навіть червоним прапором... Ото я розказав Лізці, а вона чомусь заскучала, нечервоти не готус, щось там пере. Чого ти обжогася, питаю, це ж усе було до тебе, а ж не обжогася на тебе за те, що в тебе колись було до мене. Може, кажу, ти служила в підпільному бардаку, то твоє діло, а про те не хочу знати, а тільки хочу, щоб зі мною в тебе не було ніяких бардаків, і так би тобі кожен сказав на носну місці. Лізка слухає, й морда в неї кисла-кисла, й морду від мене відвертає. Може, думаю, вона вже передумала за мене, а задумала знову зв'язатися з своїм сусідом, бо він їй вроді і як сусід, і як колишній чоловік. Я давай ловити сусіда на кухні, зловив, давай йому розказувати за санаторій, за Пушу-Водицю, як в там був перехідним червоним вимпелом у жінок. То чого, питаю, Лізка обидналась? Тоді Лізка жила з тобою, а не зі мною, правильно, то чого їй обидатися саме на мене? Може, там, у Пуші-Водиці, тепер другий такий сторож у тому санаторії, теж за естафетну паличку у жінок узяких, у тому числі у Гертруди і в Дори, то чого Лізка на нього не обжогася, а на мене обжогася. Так можна обидитися на всіх мужиків у світі — на білих, на чорних і на жовтих, правильно? Сусід слухав-слухав мене, а остім і каже. Каже, відчепися від мене ти, Бермудський трикутник. Який Бермудський трикутник, питаю, від кого відчепитися? А від мене, каже, відчепися разом із своїм перехідним червоним прапором. А я кажу, так ви заодно з Лізкою. За чемодан — і адью. Удвох проти мене! Чого? Може, а ваш нашатирний спарт випив, так на фіг мені ваш нашатирний спарт. А Лізка теж... Коли ти вже береш собі сожителя, то бери, живи з ним, а не починаєш морду кривити, починаєш на свого комунального сусіда оглядатися. Ні, я їх не зловив, та й не було коли ловити, а там у них тиждень прожандувався, але я ж не дурний, ідїть ви туди-перетуди разом із своїм Бермудським трикутником, ширьона ваш.-

... Є такі, що все життя холостяком і холостяком діло, усе життя нержанівомі жєннєкє, таке хобї в нєк: жєннєкє-холостєк. І в двадцєть рокєв, і в п'ятдєсєт, і в сїмдєсєт. І завждє у вєгрєшї, завждє нє нєк є попєт. Я таєкє нє повєждєк. У нєк є фєнтєзїєв, алє бїднє, тє ї нє фєнтєзїє, є суцїєльнєй обмєн, тє ї таєкє жєннєкєй судєтє трєбє. Є таєкє стєттє в крїмїнєльнєму кодєкєсї, є нєї судєтє, єє колє вєходїтє в довїрє є мєтєю ошукєнствє, обмєнє. Ось таєкє вїчнї холостєкє-жєннєкє пїдгєдєкєтє пїд цю крїмїнєльнєу стєттєу, бє вонє ошукєкєтє жївєк, бє вонє, обмєнєм вєходєчє в довїрє, чєнїтє нєд нїнєй нєйжєрєстєкїшєу нєрєтєу — тєпчєтє жївєчє сєстєвє тєк, цю жївєкє дє порє дє чєсєу зєстєкєтєсь цє ї зарєвєлєнї. Є нєвїтє таєкє мїстєцтєвє — мїстєцтєвє бєтї холостєкєм. Ну, добрє, тє тєм холостєк, бє служєк у армїї і опрємїнєнєсь чє нєрєдївєсь їнвєтєнтєм, тє холостєкєуєй, хєчє ї таєкє жєнїтєсьє, алє колє тє врєдївєсь є кїнєськєннєй вїцєкєн — ї холостєкєкєсїє, тє вїбєчєдїєй, є таєкє нє рєзєумїєу. Тєбтє є рєзєумїєу, алє нє рєзєумїєу. Оє у мєнє кїлькє пєртнєрєк — і в стєлїцї, ї пєзє стєлїцєкєу, алє є нїкєгє з нєк нє обмєнєкєу, є всїєм кєжєу, цю в мєнє є зєкєннє дрєжнїнє, тїлькє тїмчєсєкє мє з нєк жївєкє нє рїзнїкє квєртїрєк, вєнє жївє у свєдї мєтєрї, бє мєтєрї пєтрїбєн дєгїлєд удєнєй і вночї, мєтє дужє хвєрє. Щє ї кєжєу, цю мєє дрєжнїнє мєнє лєбїтє, дужє рєвнїкє, дужє прїєстрєсєнє ї рєдлєчєтїєсь є нєк є нє жївєкєкєсїє. І колє мєє пєртнєрєкє Тєнє зєлїнєлєк єдєсїє нє гудєкє чє нє жївєтїє, є кєжєу свєдїєй пєртнєрєкїє Лєрїєсїє, цю слїєкє зєлїнєлєкє мєє зєкєннє, ї мє обєк зєхєлєкєсїє мєєкє зєкєннєкє. А колє пєкєкєсє Лєрїєкє, тє є пєрєд Тєнєкє мєє вїпєрєвєдєннє, цю зєкєннєкє пєрєстєрєлєкє. А колє пєдрїєкє Рєє, тє є нї Лєрїєсїє, нї Тєнї нє прїєзєкєкє зє Рєє, є зєврєкє тїлькє нє зєкєннєкє. Бє добрє, колє є усьємє мєжнє зєвїзєкєтїєтїє зєкєннєкє. А єкєбї є нє прїєкєсїєкє вїє чужїє грїхїє? А єкєбї є гєвєрєє сємєу лєшє прєвєдєу? Ну, Лєрїєсїє кєзєвє зє Тєнєкє, є Тєнї зє Лєрїєкєу, єкєбї Рєє кєзєвє зє Тєнєкє є Лєрїєкєу, є Тєнї є Лєрїєсїє зє Рєє? Тє нїкєтє б нє зєкєтїє слєкєтїє нєкє прєвєдєу, тє всїє б зї нїєкєу пєрєсєвєрїєлєсь — і їн бєлє б гїршє, ї мєнї гїршє. А тєк нє тїлькє пєсїєкєкєсїє зє мєє зєкєннєкє, тєкєй нєсєлєкєннєкєй і сєкєжєнєй. І нїкєтє з мєєкє пєртнєрєкє нє рєзєрєкєкєсїє нє тє, цю мєє кїлькєсїєкє шєлєкє. І колє є вїдєкєлєкє є пєбєчєкєнїє Лєрїєсїє, тє кєжєу їє, цю сєкєсїєнїє в мєнє гєстєкє рїєнє жївєкє, хєчє нєспрєвєдїє в мєнє мєжє гєстєкєкєтїє Рєє чє Тєнє, ї нїкєтє з нєк нє вїдєкєкє дєврїє, нє обрїєкє тєлєфєн. Абє колє Тєнє зєвєрїтє бєршє, є прїєгєшєкє їє бєршєм Рєє, алє мєє з нєк обєк вїкєлєкєсїє зє кєлїєвєрїєнїє зїбнїєстїє мєєкє зєкєннєкє. Оєє гєлєбє сєрєчєкє нє мєє — єє пєдєрєкєкєкє вїє

Лариси, але Рая і Тоня знають, що це подарунок від законної. Згадаш, я ні з ким із них не боюся йти по вулиці, бо коли йтиму з Раєю, а випадково зустріну Тоню, то завжди їй скажу, що то я йшов із законною, але Київ великий, усі вони живуть у різних місцях, то ще ні разу не було накладок. Але найцікавіше знаєш що? Тільки спокійно стій, не падай. Найцікавіше те, що в мене взагалі нема ніякої законної жінки, ха-ха, що все це я про законну жінку і її хвору матір вигадив, що я такий холостяк, але це велике мистецтво — мистецтво бути холостяком, і я ніяких прикрасів своїм куріткан не завдаю, правда? Бо коли подумати — ніякої вигоди в реальній законній жінці нема, це коли взяти мою холостицьку ситуацію, а є велика вигода саме в нереальній законній жінці, вона мені ой як потрібна! Коли поміркувати, я ж ніколи не обманюю, ото хіба що обманюю законну жінку, якої нема, то совість моя не дуже й страждає. Пригадаєш отой старий анекдот про Ілліча, як він повчав Фелікса Едмундовича? Ілліч так його повчав: "Дорогий батеньку, з жінками архаїчно важливо вміти поводитися. Жінці своїй скажи, що ти сьогодні йдеш до полюбовниці, своїй полюбовниці скажи, що ти сьогодні з жінкою, а наспраді треба піти в бібліотеку — й працювати, працювати, працювати!"

... як залицяються? По-всякому. Я тобі розкажу про таке залицяння, про яке ти ніколи не чув. І а б про це не почув, якщо мені Окса не розказала, моя подружка. А її розказав Соколов, той самий, з яким вона спить прямо в редакції, у його фотолaboratorії. Добре, коли ти фотокореспондент у журналі й можеш ізолюватися в своїй laboratorії коли загодно. Вони там займаються любов'ю престо вдень, бо після роботи Окса поспішає додому до чоловіка й дитини. По сусідству з їхньою редакцією була редакція журнальчика "Під прапором лєнінізму", а там у секретаріаті працювала Берта Ісаївна, її чомусь називали Гармата Берта, хоч вона жіночка не огрядна, а швидко мініатюрна. Вже зіп'яла, поймакана, але, як то кажуть, із слідами колишньої краси. Вона взяла за моду курити біля вікна відро біля фотолaboratorії. Окса біжить до коханця, а Гармата Берта стоїть коло вікна, курить, дивиться і все бачить. Окса біжить від коханця, а Гармата Берта все курить і дивиться. Безцеремонна, зовсім знахабніла, але ж ти їй не скажеш, щоб йшла курити в інше місце. І весь час зачіпала Оксу: сьогодні ви прекрасно виглядаєте, з вчора виглядали не дуже добре, але я вам не казала, бо не хотіла зіпсувати вам

кострій. Оця рожева кофточка вам дуже личить, а вчора ви були в синьому платті, але синє плаття вам не личить, а не хотіла вам говорити, щоб не зіпсувати настрої. Оця зачіска у вас дуже вдала, ви з цією зачіскою молодша, а позавчора у вас була невдала зачіска, але я мовчала, щоб не зіпсувати настрої. І так весь час, Окса дуріла: все їй діло до моїх зачісок, суконь і парфумів, чого вона стовбичить і стовбичить біля лабораторії, що я не можу ні зайти, ні вийти!.. А Гармата Берта дочекалася, коли Окса пішла у відпустку, й попросила Соколова зняти що? Аби він у своїй лабораторії проявив її плівки, Мовляв, дуже зобов'язко. Мовляв, це інтимні акти. Її особисті. А фотографував її коханець, з яким вони побудли горшки. Соколов як проявив — жахнувся: на знімках Гармата Берта була в найремонантніших позах, сама, без коханця, і на першому плані скрізь — її органи любові, і сак, і перетак. Соколов спершу хотів усе те викинути в туалеті, а плівку повернути, але зазвособівся й не викинув. І що цікаво — Гармата Берта приходить під його лабораторію, курить біля вікна, а про знімки не питає. І Соколов нічого не каже, мовчить. То вона перша не витримала й запитала: ви плівки проявили? "Проявив".— "І знаєте, мене цікавить ваша думка".— "Яка думка?"— "Як вони з вашої професійної точки зору?"— "Я не беруся судити їх з професійної точки".— "Як? Чому? Вам не сподобалося?"— "Що мені не сподобалося?"— "Таж знімки. А я, наївна, думала, що вам сподобаться знімки, ви такий професіонал, такий віртуоз, такий майстер! Чому ви не запрошуєте в лабораторію, щоб я подивилася знімки? Може, ви не збираєтесь повертати, бо вам так сподобалося? То ви можете надрукувати відбитки для себе, тільки нікому не показуйте й не кажіть..."— "А якщо я покажу вашому редактору? Або здам у відділ кадрів, хай там підшикють до вашої особистої справи?" Соколов, ясно річ, не пустив Гармату БERTУ в лабораторію, віддав знімки в коридорі, а вона подивилася й: "Ах, ах, я переплутала плівку, я дала не ту плівку, тепер я вам принесу ту плівку, а цю плівку я порву, ха-ха, не треба віддавати у відділ кадрів, не треба підшикати до моєї особистої справи, а все-таки знімки вам сподобались чи не сподобались, як вони з професійної точки зору?" А Соколов їй сказав: "Я не професіонал у цій справі, шукайте професіонала в цій справі, хай він судить..." Дурна-дурна Гармата Берта, куди їй проти Окси! Соколов її так любить, що зробив з неї цілих два фотоальбани найінтимніших фотознімків, а Гармата Берта задумала поквалитися своїм органом любові, куди їй супроти

Оксиного органа любові, можна не сумніватися, знатого з найвищим професіоналізмом!

... це ще коли Ольга була в Сибіряці, то вона там з ним познайомилася. Він ще в Сибіряці приставав, але вона була неприступна. А потім в Києві зустрілися з ним, то він дуже зрадив. І зразу сказав, що привіз для неї подарунок, нехай вона зайде за подарунком до нього додому. Але ж Ольга не така дурна, щоб зразу бігти до нього додому, вони ж випадково познайомилися в Сибіряці, тому тільки, що кияни. А потім знову зустрілися на Хрещатику, й він знову до неї — зайди за подарунком, навмисне він для тебе з тайги. То Ольга, пам'ятаю, зайшла до мене радитися, йти їй до нього чи не йти. Й ми з нею почали гадати, який подарунок він міг привезти з тайги, з Сибіряки. Якщо підкреслимо, що з тайги, то, мабуть, якийсь хутро. Звичайно, що не соболь, бо хто ж це випадковій знайомій з тайги везтиме соболя, але може бути й соболь. Думали на білку, норку, лисицю. Навіть на ведмеця думали. Бо він там у Сибіряці займався полковницям. А потім зупинилися, не просто на кокухові, а на дублянці. Подумавшись до дублянки, вирішили, що треба йти, бо хто ж іде в наш час так запросто подарує дублянку. Ольга розпалася — й пішла. На другий день чекаю, а її нема, й на третій день нема, цілий тиждень нема, а я згораю з цікавості. Через тиждень зустрілися, вона мовчить. Чого ти мовчиш, питаю. А що казати, каже. Кажу, що с, кажу. Нема що казати, каже. А подарунок, нагадую, подарунок він тобі подарував. Подарував, каже Ольга, я прийшла до нього ввечері, а він подарував аж уранці, в урочистій обстановці, одягнув сорочку, галстук, костюм — і аж тоді подарував. Що, питаю. Кедрову шишку, каже Ольга. Що, перепитую. Кедрову шишку, повторюю, шишку. Кедрову шишку, ще раз перепитую. Кедрову шишку, ще раз каже Ольга. А в очах — сльози. Добре, хоч кедрову шишку, а їй кажу. Але, добре, каже Ольга, ще проси приходить, ще якийсь подарунок обіцяв. А ти підеш, питаю. Ні, не піду, каже. Може, кажу, на цей раз подарує уже не кедрову шишку, а хутро. Еге, дочекаєшся від нього хутра, мабуть, хоче подарувати другу кедрову шишку, але я не розуміюся на кедрових шишках, то можеш ти піти, а дам адресу, хай він тобі подарує кедрову шишку. Е-е, кажу, не піду, бо він мені кедрову шишку не обіцяв, то вранці в взагалі піду від нього ні з чим!

... Панчучка в цьому ділі була темна після весілля з Панчуком так само, як до весілля. В ліжку лягала в калаті, вже під ковдрою дозволяла розстебнути калат, а коли чоловік шаленів і сердився, то згоджувалася зкрити калат. І уникала дивитися на свого Панчука, щоб не бачити його могутніх чоловічих достоїнств. А щоб вона дозволила собі якісь вільності в ліжку — та ніколи. Ї хоч би однеєньке сороміцаке слово алетіло з ханка, її вуха затулила пальцями, коли жінки в її присутності затідали нескінченні теревені про чоловіків, бо ж багато жінок не тільки люблять чоловіків, а ще й люблять розказувати про них. Панчук учив свою Панчучку, але вона не піддавалась науці, вважала його брутальним та розбещеним, ось він і почав погулювати. Але не афишував ні перед ким. Панчучка не знала, що Панчук погулює, але її очі відкрила Карменсіта, сусідка. Я тобі вже колись розказувала про Карменсіту, батько в неї іспанець, мати єврейка, а вона сама — не примуча суміш, яка вибухає щохвилини. Вона все про всіх знає. То вона зустріла Панчучку й запитала її к добу: "Ти скажи, чого твій Панчук гуляє?" — "Панчук гуляє?" — "Гуляє". — "Та не може він гуляти, не повинен". — "От не повинен, а гуляє". — "Та я ж ніколи не відмовляю своєму Панчуку". — "Ти не відмовляєш, але він гуляє. А ти ж така інтересна, пікантна, загадкова, несподівана, та з тобою кожен захоче познайомитися, та я знаю тут одного кооператора, який умирєє за тобою, та тебе цей кооператор озус й одягне, і в такі фірмові шмотки, що тобі цінні не буде, що твій Панчук роздирнеться тебе — та пізно роздирнеться..." Отак десь цілий тиждень Карменсіта пудрила мізки Панчучці, аж поки напудрила. Лягас Панчук із сусією Панчучкою в ліжку, вона спершу скромна-скромна, як завжди, а потім все нескромніша й нескромніша, а далі все безсоромніша й безсоромніша, а тоді й зовсім безсоромна, наче ніколи ніякого сорому не знала. І показала в ліжку такі прийоми, що Панчук тільки ревів, як бутай, від задоволення. А потім ще. А потім ще. А потім найшло на нього, сказався й петас, де це ти навчилася, бо ти раніше такою не була, який мужик навчив усіх цих прийомів, бо в мене ти вчитися не хотіла. А вона признаватися не хоче, їй соромно признатися. Він ще більше дуріє — хто та хто, а йому наб'ю морду, а з тобою розлучимось. То Панчучка мусила признатися. Сказала за Карменсіту. Панчук спершу не повірив, усе мітив на якогось мужика, який начебто давівся у його Панчучки, а потім таки повірив, бо згадав, яка профура їхня сусідка була раніше, до неї на день два-три

кавалерні приходили, це вже тепер вона трохи удержалася, то водить менше. Після цього він зустрів Карменсіту і каже: "Ох ти ж і курва!" А вона засміялася й питає: "Сподобалося?" — "Сподобалося." — "Тепер твоя жінка вмєє все?" — "Вмєє все". — "А вмїтиме ще Кїдмєє, а її ще повчю". — "Повчї". — "Бо менї стало шкода твої Панчучки: така симпатїга — й вона мучиться, й ти біля неї мучився, а ти ж теж симпатїга. Жінка повинна бути майстром у своєму дїлі, вона повинна всю техніку постелї знати надубов, вона повинна грати на чоловікові, як дїдько на ролї. Кожен чоловік потребує свого індивідуального підходу, але висока жіноча техніка всім чоловікам підходить. Тепер ти шануватимеш свою Панчучку, триматимешся сїм'ї, бо менї ще ж і вашу сїм'ю стало жалко, у вас маленька дитина. Я вчила безплатно, заради моєї жіночої любовї до високого жіночого мистецтва, але ти можеш поставити менї пляшку горїлки або купити колотки. Поставиш пляшку горїлки?" — "Матимеш і горїлку, і колотки. Ох ти ж і курва!"

... менї Ольга розказувала про свою сусїдку, у неї був чоловік, то чоловік її бив тільки в голову, бо в неї зовсім дурна голова, нічого не хотїла розумїти, а потїм чоловік її кинув. То як ця сусїдка меблї купувала. Пішла в меблевий магазин, подивилася на всїх грузчиків, які там працюють, а познайомилася з одним, що їй сподобався. Попросила, щоб він їй допомїг купити меблї. Грузчик пообїцав. А вона йому розказала, що незамїжня, що грошей у неї мало. Йї дала зрозумїти, що нїддачить натурою. Раз натурою, то грузчик запалився, й скоро вже були готові меблї. Занесли їй меблї у квартиру, грузчик хотїв залишитися, але вона його випкала за дверї. Йї пішла розказувати Ольгї, як до неї грузчик приставав. Ольга вислухала й питає: "Ти ж йому обїцала?" — "Обїцала. Але мало кому в що обїцала". — "А якби ти не пообїцала, то б у тебе досї не було меблїв, правда? Значить, він тобі допомїг, а ти його обманула. Він тебе не обманув, а ти його обманула. А рїзком тобі знову доведеться звертатися в меблевий магазин, до кого ти звернешся?" — "До другого грузчика". — "Обманеш ще одного грузчика?" — "Обману". — "Але той другий грузчик уже знатиме від першого грузчика, яка в тебе репутація, що ти обманюєш". — "То ти мене заставляєш займатися розгустою з усіма грузчиками?" — "Я тебе не заставляю, ти сама доновлялася з грузчиком". — "То що ти про це думаєш?" — "Я думаю, що це нечесно". — сказала моя Ольга своїй сусїдї. А менї сказала: "Недаремно чоловік бив її в голову.

А може, сусідка стала саме такою тому, що чоловік був її в год-чу?

... подивився на цього продавця в білому халаті, стоїть у м'ясному відділі. На вітрині хоч би шматочок м'яса, а морда в нього — як свиняча відбивина. Разом училися в дев'яностій школі, були друзями, але двадцять років не розмовляли, й він мене не впізнає. Ось бачиш, він дивиться на мене, як на порожнє місце. А я на нього теж дивлюся, як на порожнє місце. Дуже обидливий. А чого розсердився на мене? За одну лише фразу. Колись поділявся зі мною великою радістю — як улітку поїхав до тітки в село, там познайомився з дуже гарною дівчиною, переспав з нею на сні в клуні. Він був дуже задоволений, а вона чомусь досталася незадоволеною. То він ще думав і думав, чому вона залишилася незадоволеною. Йї додумався. Вона вища за нього на цілу голову, а він ростом не вдався, от вона й незадоволена таким їїнім знайомством. То він збере гроші й неодмінно поїде в Курган до професора Ілізарова, цей професор додає людям росту, з малорослих робить великорослими, то нехай витягне йому ноги, щоб бути на зріст такий, як та дівчина. А я взяв і сказав йому, щоб таки їхав у Курган до професора Ілізарова, тільки нехай професор витягне йому не ноги, а щось інше, тоді ота сільська дівчина точно буде задоволена. А він мені що сказав? Сказав, що попросить у моєї дівчини, щоб моя дівчина перевірила в нього й сказала мені, чи справді йому треба щось витягувати. І коли моя дівчина скаже, що таки треба витягувати в довжину, то він поїде в Курган до професора витягувати не тільки ноги. З тих пір я теж дивлюся на нього, як на порожнє місце.

... померла, згоріла за якийсь місяць, так жалко Валю! Все своє життя не прожила, а промучилася. Добре, хоч син вступив до політехнічного, вона доглянула сина сама, без чоловіка, він у неї теж помер від раку. Весною зустрівся, то розказувала, що познайомилася з якимось удівцем, удивець її подобається, але нема умов для зустрічей. У удивця на руках хворі старі батьки, а в неї тільки однокімнатна квартира, і в цій квартирі вона не сама, а з сином. То хвалилася, що поставить на кухні такий замок, щоб відмикався тільки з кухні, а син з коридора зайти не міг... І чомусь весь час мені цей замок пам'ятався — поставила Валя чи не поставила? На поминках у її квартирі думалося про цей замок. Зайшла на кухню, подивилася на

двері — с замок! Я вклянула — замикасться кухня зсереди-
дини. І так мене її смерть ударила, що я знов розірдалася,
плачу й плачу, ніяк не погамаю сліз. Потім до мене
підійшов той удінець, прохить не плакати, мовляв, стюадани
Валю не повернеш, а я двалюся на замок — і ще дужче за-
ходжуся.

... Ольга тепер постатечнішала, стала матрона матро-
ною, усе-таки трес дітей нажила з чоловіком. Хоче виїхати
будь-куди, щоб самій не мучитися і щоб діти не мучилися.
Вчить англійську мову — в трамваї, в тролейбусі, на ву-
лиці. Якись малайці буди організували кооператив для на-
вчання медсестер, якийсь дуже прискорений курс здобуття
спеціальності, Ольга записалася, вже мала закінчити й
одержати диплом, але тут з'ясувалося, що їмні дипломи
недійсні, і кооператив розпався, й вона так і не стала мед-
сестрою. А на Заході медсестри дуже дефіцитні. То вона те-
пер знайшла якісь курси кравчинь, вчиться на кравчиню,
дуже вмілі руки, все їй дається легко, недавно з обрізків
пошила мало не фірмову куртку для чоловіка, він усім ка-
же, що купив на барахлиніці за скількись там тисяч. Так оце
з усіх її історій вгадала ще одну історію, давню, а те-
перішнік історій у неї більше нема. Добивався один дядечко
від неї любові, все минуле літо добивався, але далі обіцянок
вона не пішла. А ця історія була з народним дружинником,
вона з ним познайомилася в народній дружині, на чергу-
ванні. Такий здоровий лоб, високий, Ольмі дуже сподобав-
ся, він усе їй розказував про кайвських яхтсменів, бо сам
мківсь там яхтсмен. У нього першій раз нічого не вийшло.
То вона прийшла до мене, все розказала й радитьсє: йти
завтра чи не йти, бо договорились про побачення на завтра.
Я їй сказала, щоб пішла, раз пообіцяла, а там буде видно. І
в нього вже вийшло, то вони, бувало, цілими днями тільки
те робили, що займалися любов'ю, аж сині ходили від вис-
наження. Цей народний дружинник дуже любив похвалити-
ся. Хвалитися, що член у нього на двадцять сім санти-
метрів, але від збудження виростає ще на один додатковий
сантиметр. І мріяв на піаніно, на клавішах. Чому на
піаніно? У них там на квартирі стояло піаніно, його мама
мріяла стати піаністкою, але пішла в кулінарію. То наро-
дний дружинник сполонявся з дивано, біг до піаніно, кла-
в свій член на клавіші й кричав: динься, динься, правду тобі
казав! А Ольга йому казала, щоб отак зіграв вальс "На со-
пках Мамычурі", їй чомусь дуже цей вальс сподобався, во-
на ж така меланхолійно-романтична. То він казав, що

цього вальсу не знає, але розучить — і спеціально гратиме для неї. А посаарилася вона знаєш чого? Хвалько почав хвалитися, що його батько працює в кафе і там у його батька є аж два досьє на Ольку. А вона ніяк не могла повірити, що аж два досьє. Вона то вірила, що на неї заведено досьє, бо на всіх заводили, але щоб аж два! І стала допитуватися, що ж у них досьє. А в них досьє, сказав нарцисний дружинник, є навіть фотографії, де ти трахалася в парку на лавочці. "В парку на лавочці?" — "В парку на лавочці". — "В якому парку?" — "Важко розібрати, бо ж фотографії розбилися шмочі. Або в Першотравневому, або в Голосієвському, чи в Гідропарку. Хіба ти не бувала в цих парках?" — "Та ні в усіх парках бувала і в цих бувала". — "Значить, компетентні органи зафіксували. Нічого немає такого, чого б там не знали". — "Та не трахалася ж ні в яких парках ні на яких лавочках. Не було ні на яких лавочках!" — "Але фотографії не брешуть. Якби ні, то я б показав тобі ці фотографії, але я не можу..." Ольга прийшла до мене й весело розказує за плівкою й гірко — за фотографії. Зажурена-зажурена. Й де могла взятися такі фотографії — в парку, на лавочці, мамгталася згадати, скрізь бувало скрізь, але в парку на лавочці — не було. Мабуть, там, у кафе, фальсифікували фотографії — і відклали їй у досьє, але навіщо це їм, навіщо? А може, було десь колись у парку на лавочці, тільки вона зовсім не пам'ятає? От би подивитися фотографії, тоді б вона точно сказала, було чи не було, справжні чи фальсифіковані знімки. Але хто ж їй покаже! Та й посаарилася вона за ті фотографії з народним дружинником і ніколи більше не захоче зустрітися з ним, навіть нехай він із заплющеними очима навчиться грати своїм інструментом на піаніно вальс "На сопках Маньчжурії!"

... як у Таїсі помер чоловік... Може, справді геній? Тепер, як немає, то можна думати, що став би генієм. Учався — закінчив школу з золотою медаллю. Грав у футбол — був якимось чемпіоном. Радіотехніка — знав радіотехніку, електроніка — знав електроніку. Писав вірші, музику складав, у животисі розбирався. З політиком він політик, з економістом економіст, з мільйонером він мільйонер. А з лиця — наче врубелівський Демон, а може, я гетевський Мефістофель, тільки я ніяк не можу уявити, яке в нього могло бути лице. З жінками був легкий, невимушений, і вони біля нього ставали легкі й невимушені, закомплексовані втрачали всі свої комплекси, а він просився спо-

красищі, а красуні ставали ще більшими красунями, що тільки дивит — і нічого, крім дивити. Не чоловік, а батарея могутніх факелів, якими він усіх бомбардував і скарив на великих і малих відстанях. Така, як почула, що він хоче з нею заручитися, подумала жартувати, казміляється. І спочатку довгим не сприймала всерйоз його дилітант. Було приємно, раділа, але всерйоз не сприймала. Аж поки він подарував діамантовий перстень з брильянтом, тоді вона вже повірила, хоч і не до кінця. Вона й після весілля не вірила, що вони неженитися! А як його збила п'яна машина, як його не стало, то Така не хотіла жити, вона хотіла піти зі світу — слідом за ним. Усе їй почало сниться й маритися, що він кличе її до себе. Вона скупувала всяке складівне, хотіла вийти з таблеток, дивити — й не працювати. Вона й відговорювала, а її відговорювала, ледве відговорити. Років два жила, як у кошмарі. То почало дивитися, що не помер, живий, тільки ховається від неї, що от-от зустріне його в підвалі на вулиці. Біда з нею коїлася. До ворожок зверталася, до гадачок, до екстрасенсів, пилала все, щоб забути, а він не забувався. Потім надумала ставити йому пам'ятник на могилі на Байковому. Шукала скульптора, то їй порадили вусатого Василя, якого всі називали не Василь, а вусатий Вусиль. Він скульптор непоганий, ліпив і видатних українських діачів усаких, виготовляв пам'ятні медалі гетьманів, а ще ж і майстер по металу, й до кераміки мастак. Він спершу відмовився знайомитися з Такою й говорити з нею про пам'ятник, але його вмовили, щоб допоміг молодій вдові, бо ж і сам удівець ді ставем, то знає, як їй сім'ї важко. Вмовили, вусатий Вусиль згодився, почав з глини ліпити всякі варіанти фігури Такого чоловіка, а вона всі варіанти брочувала. Те їй не так, те не так. І голову повинен тримати по-іншому, і розворот плечей не той. А скульптор похмуро вдачі, небалакучий: не подобається — приходить через два місяці, запропонує інший варіант. І аж тоді вже заспокоїлася Така, коли вусатий Вусиль викліпав таку фігуру її чоловіка, з таким виразом обличчя, як вона хотіла. Спершу з глини викліпав, а тоді відлив у металі, Така з ума складла від радості, що дуже схожий. Аж розцілувала вусатого Вусила. У неї багато родичів у Америці, то родичі дали їй долари на мрамур для пам'ятника, купили білий мрамур, і скульптор у своїй майстерні на вулиці Перспективній почав обтисувати мрамур, а Така вважала до нього ходити, щоб він тесав під її наглядом. Він теше, а вона йому ввечерю готує чн каву варить. І дійшло до того, що йому не працюється, коли її нема, тоді

він дозволяє, щоб вона приєднала в майстерню, бо вона для нього як муза-натхненниця. Я чим довше стая ховала Таїса до вусатого Вусця, тим більше їй забувалося покійний чоловік, хоч, може, з мармуру поставав усе виразніше, як живий. Жалоба з неї зійшла, вона стала схожа на себе, і сміється, й чарку п'є зі скульптором, коли той пригостить, а він після робочого дня завжди пригощався — для розрядки. Аж ось уже пам'ятник готовий, Таїса задоблена-прездатволена, бо, мабуть, краще витесати з мармуру її чоловіка було просто неможливо. Я вусатий Вусць одовлений спокієм роботою і сам собою. Йому Таїса давно вже сподобалася, то він ще й зумисне відтягував роботу над пам'ятником, щоб вона довше до нього ходила, це він уже пізніше їй признався. Повечерали, Таїса висповідалася якнайщиріше про своє життя, скульптор висповідався їй, і вона йому в той вечір віддалася. А посеред ночі скульптор скопився, як обчечений, бо Таїса кричала. Вона кричала й показувала пальцем: пам'ятник, пам'ятник! І вся від жаху тремтіла. Їй приснилося, що вона віддалася мармуровому пам'ятнику, переспала з покійним чоловіком. То вусатий Вусць закрив пам'ятник простиралдом, щоб не дивилися на них, і ще мусив Таїсу на таксі відвозити додому, бо вона більше й хвилини не могла zostаватися в майстерні, вона маючи її важалося. І після цього в майстерню до вусатого Вусця не ходила, аж поки пам'ятник відвезли на Байкове й там встановили на могилі. Потім через якийсь час вона кінчила днів за скульптора. Тільки ніколи з ним не ходила на кладовище на могилу свого першого чоловіка, було їй чомусь дуже страшно, що той дивитиметься на них. Їй і самій було дуже страшно, що той дивиться на неї з того світу. Таїса казала мені про пам'ятник: "Дивитися й дивитися на мене, запрошує до себе, а я ще не хочу йти до нього, я ще хочу трохи пожити, а потім піду, піду, бо де ж я від нього подінусь".

... пам'ятаєш, що ти мені колись розкажував про Т., як він любив жінок, просто сказав з однієї на другу. Забув — то я тобі нагадаю. Це ж у нього був один інфаркт, другий, то лікарі застерігали його від жінок, наказували берегтися, бо, мовляв, його інфаркти — від жінок, від любовних переживань. Після першого інфаркту він довсім не зважав на лікарські поради, а після другого інфаркту вже побоювався, хоч і не цурався цього відьомського кодила. Справді, мабуть, у людини пригнєння смерті — врожене, власне, все у ній врожене, й вона запрограмована як на цікавість до чужої

чи до своєї смерті, так і на прощання її. Очевидно, для Т. нескінченне прищання жінки і було тим вогнем, який його кавив, який страхав — і водночас не можна було не бажати його. Пам'ятаєш, що він тобі казав після другого інфаркту? Самі його полкбовениці казали йому, щоб не поспішав, щоб берігся, щоб вилікувався до кінця, бо все це небезпечно, коли ти ще на лікарняному режимі. Але ж йому хотілося! Її одна з них змилостивилася над ним, дозволила — і його тоді як електричним струмом пронизало. Він так тобі й сказав: моє серце й мене всього як електричним струмом пронизало. Таке в нього тоді було відчуття від жінки. Її скільки це в нього минуло часу після лікарні? Ага, два роки. А він усе сміявся й сміявся, що його нічого не бере, що лікарі малокомпетентні, й не оминав жодної жінки — молодда чи стара, гарна чи негарна, усіх любив, усіх жалів, усі були йому бажані... Пірнув у озеро — й не випірнув, у воді ударив його третій інфаркт... Моє серце й мене всього як електричним струмом пронизало...

... давно ви з нею бачилися, зрідка ти чув її голос по радію, в якійсь там республіканській програмі вона виступала вслухою, — і тоді вмикав радію голосніше, прислухаючись до її хрипкуватого, грудного голосу. Прокурені тютюном бронхи. Її, коли ви познайомилися десь на самому початку сімдесятих років, у неї вже тоді були прокурені тютюном бронхи, й тоді вона теж працювала на радію, й тоді теж вела якусь популярну програму. Її тоді теж багато курила. Зустрічалися з тобою, один раз чи два рази на тиждень, вона водночас зустрічалася з іншими чоловіками, й тобі про це ставало відомо від спільних знайомих, які працювали на республіканському радію. Повертаючись із відрядження зі Львова чи з Маріуполя, де записувала на магнітофонну плівку розмову з передовими виробничниками чи переслідуваними новаторами, вона дивилася на тебе вкислим журливо-безсмысним очима, сповненими жалісливої провини, й ти знав, що не тільки дні при сонці, а й ночі при місяці вона бурхливо провела там з якимось передовим виробничником чи переслідуваним новатором, вони там широко сповідалися одне одному, й не тільки сповідалися, ти знав її ці шорі сповіді, — й тепер вона, курячи цигарку ти дрібно сьорбаючи каву, жалібно-провинно застерігала тебе від підозр, бо нічого там у неї у Львові чи в Маріуполі не було й не могло бути, що вона там пам'ятала тебе й хотіла якомога швидше повернутися до тебе у Київ. А ти не наполягав на підозрах, ти слухав терпляче й

не б, а вкобсь своєї дражливій винуватості, що змушений вислуховувати її виправдання, скільки вже було цих «вдак», цих виправдань, цих томливих з'ясування-стокунків, і ти не переставав дивуватися з цієї особливості жіночого оства — постійно зраджувати й постійно виправдовувати свої зради, відмовляючись від них так, наче їх насправді не було, а ти, саме ти винуватий, бо смішиш підозрювати, ах, як ти смішиш підозрювати, значить, ти і є нечистоюплотний, ти і є зраданний у ставленні до неї! Нігачись, ти починаєш її заспокоювати, завжди, у тебе нема ніяких підозр, завжди, вона справді квітнєлася швидше приїхати до тебе в Київ, ви начебто мирилися, але нік вами однаково залишалася прозора, добре відчутна стіна. Й ще — оце винуватість за свої підари... Потім ви тривалий час не бачилися — вона поїхала проводити літню відпустку до сестри під Москву, в Черногловку, де центр ядерних фізиків. Там сестра, будучи замужен за ядерним фізиком, висватала її заміж за ядерного фізика Рахліса, й тепер вона родинилася в поїздках між Києвом і Москвою, між Москвою і Києвом, зрідка дзвонила по телефону, вона похваліла талановитого ядерного фізика Рахліса, в нього трагедія, молодою померла дружина, залилася малолітня дочка, хтось же повинен йому допомогти виростити дочку, а в дочку епілепсія, таке горе, то їм ще допомагає московська старенька тітка Рахліса, але тітка зовсім старенька, то скільки вона може допомогти. Але в той шалений рік вона так і не виїхала заміж за талановитого фізика Рахліса, епілептичну малолітню дочку доглядала московська старенька тітка, тепер ти частіше чув по радіо знайомий глукуватий голос з хрипани в бронхах, аж поки ви зустрілися за цигарками й кавою, й вона знову курла весь час, дрібно сьорбуючи каву, й дивилася безмежно-журливими очима, трохи винуватими, але й не зовсім винуватими, а жертвовно-мученицькими, глибоко-страдницькими, ви говорили про всякі київські дрібниці, й аж перегада вона сказала, що зовсім не збиралася заміж за талановитого ядерного фізика Рахліса, що його старенька московська тітка не така вже й старенька, що вони вдвох доглядали малолітню епілептичну дочку, бо хтось же мусив знілюстивитися й допомогти нещасному чоловікові в його трагедії, і ти не заперечував, терпляче слухав, так, хтось мусив допомогти, жалко дитину з її невиліковною хворобою, і ти відчував свою винуватість, що начебто мавш якісь претензії до неї, хоч які тут можуть бути претензії, коли йдеться про таке горе і про звичайне людське милосердя!.. Й ви знову зустрічалися один раз чи

два рази на тиждень, адерний фізик Рахліс усе далі відступав у тін. Як через когось піароку вона подзвонила й сказала, що виходить заміж за хірурга, за головного лікаря однієї з київських лікарень на Солом'янці — саме тієї лікарні, де вона торік провела два тижні на обстеженні, а ти ні разу й не навідався. Що головний лікар її любить, полюбив ще до торішнього обстеження, що от вони випадково зустрілися на площі Космоватів — і він мало не з першої фрази признався в своєму почутті, а любов у наш час така рідкість, така рідкість, люди розучилися любити, люди не хочуть любити, люди не вміють любити навіть самих себе, а її нічого остерігатися, вона жінка зріла і з досвідом, знає, що чоловікові потрібно від жінки, і в неї є чим обдарувати свого закоханого хірурга, й вона обдарує, ти ж бо добре знаєш, як вона вміє, а з тобою вона мало що втрачає, бо саме цей її дар обдаровувати чоловіків ти ніколи в ній не шанував, не розумів і навіть осуджував! І вона пішла заміж за хірурга, й ви не спілкувалися, ото хіба що ти чув її хрипучуватий голос по радіо, аж десь років чотирь чотири задзвонив у квартирі телефон, і ти почув цей глухий голос у телефонній трубці біля вуха, чи ти впізнаєш мене, йга, впізнаєш, а я думала, що ти не захочеш мене впізнати, було б дуже жаль, що ти забуваєш старих друзів, але ти не забув, ти мало змінився, і як добре, що ти залишився таким самим, як колись. А в неї горе, вона пережила своє велике горе, в неї помер чоловік, ти ж пам'ятаєш, в тобі казала, хірург Вовка, головний лікар на Солом'янці, то його не стало, весь медичний персонал плакав, його дуже любили, бо він був і спеціаліст, і справедлива людина, така рідкість — і такі ще й помирають першими. Шкода, що ви були незнайомі, ви б дуже сподобалися один одному, але тепер пізно про це говорити, Вовку не вернеш, сира земля йому пухом. Давай з тобою зустрінемося, поговоримо, у нас є що згадати, згадаємо... І ось вона знову курить цигарку і сьорбас каву, очі її безмежно-жалібні, страдницько-мученицькі, шоколадної барви шкіра на обличчі зів'яла, шкіра на шії померкла, й ви знову говорите про якісь київські дрібниці, наче у вас не було в зустрічах перерви в чотири роки, цієї прірви часу, яку ви й не відчуваєте прірвою, й тобі жаль що жінку, й самого себе в її присутності жаль, хоч сам себе ти ніколи не жалієш, і вона усміхається кволим усміхом, який тобі мимоволі хочеться порівняти з квітнево-блідим усміхом студеної весни чи з листопадово-блідим усміхом студеної осені, й ти мимоволі вдячний цій жінці за те, що спізнав її саме такою, й ти дякуєш, спасибі

тобі, спасибі, а вона дякується — за віщо ти дякуєш, нема за віщо дякувати, не дякуй, а самій тривожно-цікаво й тривожно-присно, що ти дякуєш, що ти начебто втратив контроль над собою і схожий на того, двадцятирічної давності, коли такі справді втрачав контроль над собою й вона втрачала... Знову зникла, зникла на парожу, й тобі невідомо, що з нею відбувається, але ж щось неодмінно відбувається, як раптом дзвінок по телюфону, у її голосі тривога, вона хоче негайно зустрітиса з тобою, й ви зустрічаєтиса в парку Слави, йдете до церкви Спаса на Берестові, й вона допитуєтиса, чи це правда, чи це правда, що ти одружуєтиса. Здаєтиса, її твоє відповіть не потрібна, вона твою відповіть знає наперса, і вона просить тебе не одружуватиса, не одружуватиса, не одружуватиса, бо вона добре знає тебе, ніяка жінка не принесе тобі щастя, а тільки ти одиний її і потрібен. І це ти повинен зрозуміти нарешті, а вона зрозуміла, й ще не пізно, у вас є час, треба отямитиса. Й вона впадає перед тобою на коліна, аби ти змінив своє рішення — й одружився не на комусь, а на мій... Ви повільно ходили довкола церкви Спаса на Берестові, ти вкотре перерахував пам'ятну дошку з написом, що церква є усипальницею князя Юрія Долгорукого, сина князя Володимиря Мономаха, похованого тут у 1157 році, й тобі вкотре було жаль цю жінку — таку, якою вона є, якою вона була завжди, й ти нітрохи не жалкував, що вже не зміниш свого рішення, що все відбуватиметиса так, як відбуваєтиса, й ти чомусь був знову вдячний їй за те, що вона кинула справи в радіоконікеті й прибігла сюди, в Лавру, сподіваючись щось змінити, хоч уже нічогоіснько не можна змінити, й тільки як вона не здатна зрозуміти, що пізно? Й ще вдячний був за те, що, по суті, ви вдвох прожили до два десятки плутаних років, і ці плутані роки не могли бути іншими, бо так на роду написано, такий фатум... І ще минуло кілька років без зустрічей, ото зба що лунав зрідка для тебе хрипучакий голос по радіо у якійсь черговій популярній передачі, цей голос лунав близько, водночас застаючись десь далеко, віддаляючись все далі у безвість, — як раптом ви зустрілися випадково на площі Незалежності, біля фонтанів, що били вгору сонячними струменями, поміж молодих фотографів у джинсових костюмах, які закликали князя і гостей міста Києва фотографуватиса на спомин про столицю саме в ній, і ви заснідалися радісно від невинушеної цієї зустрічі, подалися в поблизьке кафе з металевим ажурним ліхтарем на вході, замовили тут по чашечці кави й розмовляли. Обличчя її ще більше зів'яло, та розумні співчутливі

очі світилися всенягучим страдницьким-мученицьким почуттям. Як завжди, ви знову говорили про якісь київські дрібниці, наче тільки вчора чи позавчора обірали свою нескінченну розмову, наче за вами не розвердалася ще глибша прірва буття-небуття. І тобі були дорогі і її голос, і розмова, і вираз її обличчя, і ти вже наперекір здогадувався, що вона ще скаже, що між вами відбудеться в майбутньому. Ви не здогадували про вашу остаточно зустріч біля церкви Спаса на Берестоні, хоч тобі ця зустріч бачилася всі ці останні роки, ви чомусь обоє уникали говорити про справи особисті, хоч раніше завжди говорили про особисті справи, й раптом вона замовкла, приглядаючись до тебе, усміхаючись своїм квітнено-блідним усміхом калодної весни чи то листопадово-блідним усміхом студеної осені, й раптом сказала, що завжди любила тільки тебе одного. І щоб ти зовсім не думав, що вона будь-коли любила будь-кого іншого. І ще до зустрічі з тобою, ще не знаючи тебе, вона мріяла про зустріч з тобою. І її перший чоловік був лише прелюдією до зустрічі з тобою. Увертюрою, позартував ти. Але вона зовсім не захотіла прийняти твого жарту, попросила не жартувати, бо ти нічого не розумієш, а коли в розуміє, то не став би говорити про якусь увертюру. Відучи до інших, насправді вона ніколи не покидала тебе, то в інших чоловіках вона шукала тебе, то в інших вона розчаровувалася, бо в них не знаходила тебе, а в тобі ніколи не розчаровувалася, у тобі шукала тебе — і більше нікого, й дуже шкода, що ти ніколи не хотів цього розуміти, що ти кепкував, що ти не цінував її почуття, та й, коли подумати, не цінуючи її почуття, ти не цінував самого себе. А вона любила тільки тебе одного, більше нікого, й чи ти задумувався коли-небудь над тим, що жінка все своє життя любить одного чоловіка? Вона любить лише одного чоловіка, вона шукає лише одного чоловіка — й не знаходить, і в цьому її трагедія, її споконвічна трагедія. І так само чоловік любить лише одну жінку, все його земне буття — це пошуки лише однієї жінки, яка б його задовольнила розумово й статево повністю, він шукає — й розчаровується, шукає — й розчаровується, бо все не те, не те. Правда ж, не те? І в тебе знову не те, й вона добре знає, що в тебе знову не те. Бо ти знайшов її — і не зрозумів, що нарешті знайшов її, що в інших віднині ти шукатимеш тільки її, але ні в кому не знайдеш, бо не зумів її роздивитися, єх ти, дурник у дітах, а вона ж стоїть ось перед тобою, надивляйся, поки стоїть, бо зараз піде, — й вона, поцілувавши тебе в щоку, справді пішла з тісного кафе, не

Оглядаючись, пішла, ти вийшов надвір під ажурний металевий ліхтар на виході, гірко дивився їй услід, не сумніваючись, що почув якусь динну правду, яку повинен своїм, й не зокрім уже будучи впевненим у тому, що вам знову колись удасться отак зустрітись бодай випадково.

... як Леру згвалтували, то чоловік від неї пішов жити до своєї матері. А хіба вона винувата, що її згвалтували? Це як кому повезе — і як кому не повезе. Це якби в них з гвалтівником вийшло по обопальному согласію, тоді можеш своїй Лері і морозу набити, бо вона твоя законна жінка, і йти собі до матері чи під три вітри, а коли вони з гвалтівником не домовлялися, то чого ти свій нороз показуєш, до матері тікаєш? Подумаєш, чистоплюй який! А якби гвалтівник Леру згвалтував, а вона тихенько прийшла додому, тихенько помилася у ванні й тихенько лягла під тебе, то тобі добре було б, ти б радів, що нічого не знаєш? А може, вона про тебе думала, коли гвалтівник її гвалтував? А чого в тебе таке серце кам'яне, що не почуло, як її гвалтують? Ага, телевизор дивився, футбол, а не пішов зустрічати свою жінку з роботи, а її гастромом зачиняється пізно, а ще потім поки поприбирали за прилавками — глупа ніч, а глупою ніччю сто добиратися додому... Чоловік подумав про це? Коли-небудь подумав? Звек, що жінка в мороз чи в дощ після роботи, як положено, прибіється додому, ляже в постіль, як положено, а він у неї одержить, як положено, та й відвернеться до стіни й захроне. Як положено. Як подумати, сам і винуватий, що твою жінку згвалтували, сам допустив. Бо якби той гвалтівник знав, що в цієї жінки є чоловік, що чоловік ніколи не дасть її в обиду, то він хіба кинувся б її гвалтувати? Я б отаких байдуких чоловіків саджало в суд на одну лавку з гвалтівниками, хай би їх обох судили, бо обом винуваті, а ще б потім послала в одну тюрму та в одну камеру, хай би там добре познайомилися. Ха, та коли вас порівняти, може, той гвалтівник не такий і страшний, ти страшніший за нього, то годилося б тобі навіть більше дати. Ага, як премію. Може, тому гвалтівникові трапилася вдома отака сама холодна жінка, як оце ти холодний чоловік, то він із свого важкого життя й мусив йти вночі на полювання, а тут і трапилася твоя жінка, бо ти ж у своїй жінки не хазяїн. Але це в дуже розговорилася, ви мене, бабу, смікайте за язик, щоб язик за мною, а не я за язиком. Я вам кажу те, що говорили жінки в нашому дворі, коли все це почули. А Лера для всіх стала — як Зоя Космодем'янська, навіть для дітей.

Діло навіть не в тому, що гвалтівник її згвалтував. А діло в тому, що, поки вночі дійшли від гастроному до будинку, він згвалтував її шість разів. Шість разів! А Лера з гонором, конизлива, з неї завжди всі насміялися за її гонор. То вона й своєму гвалтівнику надумала показувати гонор, наче йому від неї потрібен гонор, а не щось інше. І тільки вона йому свій гонор, а він їй свій ніж. Показує ніж і приставляє до тіла. Вона й дзякалася ножа. Потім, як тільки вона знов законизнється, він їй знову показує ножа. І так він шість разів з ножем до неї приставав, мало не під кожним кущиком, бо від гастроному до будинку не така й довга дорога. Жінки в дворі зачепилися за того ножа: о, ножа дзякалася, ножа дзякалася. Особливо ж Мусю, с в нас така, на меблевій фабриці робить, без чоловіка, на її Піночетом називаємо, бо вона завжди спариться на своє начальство на фабриці, та й скрізь: немож на нас Піночета, він би швидко порядок навів. То Мусю-Піночет найбільше заходилося: ніж не винуватий, гвалтівник не винуватий, а винувата сама Лерка, бо якби не закотіла, то не дала б, то ніж вирвала б. Я, каже Мусю-Піночет, ніякого б гвалтівника не дзякалася. То їй сказала там одна, с в нас така ханката, як і я. Що ніхто б тебе, Мусю, не став гвалтувати, бо в тебе морда страшна, так що не розписуйся за інших. То Мусю засміялася, далі заплакала, потім сміється й плаче — одне. Відважна яка, надумала гвалтівника захищати. Але що ти з неї візьмеш, коли чоловіка нема, тут можна добалакатися. А Лера сказала, що завтра суд, завтра судитимуть гвалтівника. Питаємо в неї, як ти завтра вдягнешся на суд. А вона питає, як їй одягтися. Та по-всякому вдягнутися можна, кажемо, й так, як на весілля, й так, як на похорон. Лера вже відійшла душею, не така настрахопуджена, то ніякого гвалтівника не дає, а тільки себе: от дурна я, дурна, я ж могла в той день і раніше звільнитися з роботи, й не казати чоловікові за гвалтівника, бо з ким лиха не буває, а я ж розказала, значить, сама й винувата, що чоловік мене кинув. Ось такої застівала. Та назад хіба повернеш, якщо сталося, а суд хіба відмінити? Е-е, кожне хитре заднім розумом, але ж і того заднього розуму не так багато. Лера одяглася на суд, як на свято, я бачила у вікно, як вона йшла, а суд від нашого будинку недалеко, то вона ще до засідання задовго подалася, хоч засідання було на дванадцять. А чи не піти й самій, думаю, та подивитися, з якого це дня Лера на суд вирядилася, наче заміж зібралася. Мала б йти, як на похорон, а вона... Тут, бачу, Лера попід моє вікно біжить назад. Чого це назад біжить, невже суд

відмінити? Знову бачу Леру, о, вже не в святковому одязі, а в буденному. Що ж мені, думаю, одягнути, бо самій кортить піти на суд подивитися, не часто ж твої сусідки судяться. А тут — Лера знов назад біжить. Я перехрестилася: такі відмінити суд, а я вже хотіла вийти на люди. Коли сусідка — щастя попід вікно, я аж у раму висунулася: скинула з себе все буденне, а надушила святкове, наче їй не суд, а весілля. То вже коли ти, думаю, вирядилася, мені сам Господь велів вирядитися, бо ж не повістково на суд покликають, а сама йду. Я вирядилася. І радію, що зробила манікюр ще за тиждень і замітку накрутила в Києві, наче впадала, що подамся на суд. І в голові сидить цвяхом: чого вона вирядилася? Для суддів чи для гвалтівника? Шкалюю — аж страх, що то за гвалтівник такий? Подалася я суд, знайшла дірку що контору, де судять, і сіла на стільці заду. Бачу Лерку в нарадах, бачу всяких суддів, старенькі вже, нецікаві, та я й знала, що наші і старенькі, але чомусь думалося, що з Києва прийдуть, раз таке діло. А ген і гвалтівника побачила. По ньому не скажеш, що гвалтівник. Якби на вулиці зустрівла, то не подумала б. І не злякалася, нема чого боятися. Штанці на ньому обстріпані, піджачок обстріпаний, він весь якийсь обстріпланий, миршавенький, що хочеться підійти до нього й пожаліти. Хіба що на лиці довгий ніс, як у Гоголя, ото все. Так мені стало нецікаво, як побачила, але вже не піду, раз прийшла. Я оце Лера злякалася його ножа? Стільки разів злякалася його ножа? Бреше. Мабуть, зовсім не злякалася його ножа. І я б не злякалася, бо чого там боятися. По ньому абсолютно не видно, що там є чогось боятися. Я вже не така дурна, щоб за свій ніс не знати, кого боятися. Буває, побачу мужика, то справді стає страшно, є чого боятися, хотіла б тікати, але ноги віднімаються, та й чого, питається, тікати, коли ніхто за тобою не женеться. А тут Муса-Піночет боком-боком протискується в суд, сідає біля мене, шепоче: "Ой, який страшний!" — "Хто?" — "А той гвалтівник". — "Можливо, суддя страшний, бо з нього вже порох виплеться, такий вітряний". — "Гвалтівник страшний!" — "А що ж у нього таке страшне?" — "Все страшне!" — "Ага, бо тобі все страшне. Я чого ти прийшла, коли тут нема на що й подивитися?" — "А ти чого прийшла?" — "Бо я прийшла та й прийшла, а ти чого прийшла?" — "А вони всі чого поприходили?" — питає Муса-Піночет і показує на всіх жінок, що позбиралися в суді. Я тільки тоді роздивилася, що самі жінки позбиралися, і щоб зовсім були молоденькі, то ні, й підтоптаних нема, а тільки такого віку, як я та Муса-Піночет. Питаю,

чого ж це вони позбиралися, бо ми — Леронні сусідки, якщо, а вони ж усі ніякі не сусідки. "А їм хіба не цікаво?" — питає Муся-Півочет. "А що їм цікаво?" — "А те саме цікаво, що й тобі цікаво, що й мені цікаво". — "А що тобі цікаво?" — "А мені цікаво, що є такі чоловіки". — "Та це ж не чоловік, а гвалтівник". — "А хіба гвалтівник — не чоловік? Ось мені й цікаво, що є такі чоловіки. Аж шість разів!" — "Так то ж під ножем!" — "Ну й що, як під ножем? Та я сама б із ножем пішла, як засвербить, але хто нього ножа послухас?". — "Послухай, Мусю, що ти верзеш?" — "Верзеш, верзеш! А ти що верзеш? І ти ж прибігла подивитися на справжнього чоловіка. Бо хіба в тебе чоловік, хоч і малий чоловік? Нап'ється горілки — й спить". — "Я знаю, що ти сама йому на шию вишлася, але він і не дивиться в твою сторону, хіба важу неправду?" — "Правда, не дивиться, а відвертається, бо в нього немає з чим дивитися, він із ножем нікуди не піде, хоч ти йому десять ножів поклади в кишеню. А це чоловік! Аж шість разів, під кожним кущем. І тобі цікаво, й мені цікаво, й усім цікаво! А Лерка ж дурка чи в дурного змувалася. А може, й не дурка, раз так виридилася на суд. Це ж так пощастило жінці! Й за своє щастя — судити? Сама zostалася, сама, ще невідомо, чи до неї повернеться її чоловік, та й у нього немає з чим повертатися, бо теперішні чоловіки всі однакові. Ще Лера пожаліє, ще сама ходитиме поночі, зби хто-небудь згвалтував, але де вже той охотник знайдеться на неї? Шість разів! Ще пожаліє й заплаче, але хто зжальється над її сльозами, як от вони над своїм гвалтівником не зжались, ще згадає своє щастя, бо такого більше не матиме..."

... Оляка просинається, поволі-поволі розплющує очі, дивиться — й зразу ж зликовано знову заплющується. Так вона мені колись розказувала, а я запам'ятала, бо такі речі чомусь самі запам'ятовуються. Заплющилася, лежить, прислухається і згадує. І геть нічогосінько не може згадати, провал у пам'яті. Розумієш, нічогосінько в пам'яті нема. Понадала пальцями — лежить на теплому піску. Чує, водою пахне, якісь голоси. То вона поволі-поволі знову давай розплющуватися — якесь озеро блищить на сонці, велике озеро, ліс кругом озера, в озері купаються якісь люди, галасують. Як вона тут спинилася — хоч убий не здатна пригадати. Може, думає, це не озеро, а Дніпро в Києві, але якийсь дивний ліс. Може, це Гідропарк? Ні, не Гідропарк. Може, Пуша-Водниця? Схоже. Як подумала про Пушу-Во-

дню, то на душі трохи полегшало, значить, недовго звідси доведеться добиратися додому, до Києва. Тільки як вона опинилася в Пушці-Водниці? Хоч стрімкий — не може зпадати. І зовсім це не Пушча-Водниця, а такий якийсь озеро в лісі, берези та хвоя, надувні човни, нашіпки, поміж кушів намети. Ольга звелася, понащала пісок, а одягу нема, де ж подівся, хто міг забрати? Роздивляється — нема її одягу. Та й не пам'ятає, в чому була зодягнута. Думає, залізу в воду, по купаюся, прополощу мішки, щось згадаю. Залізла в воду, по купалася, остиждалася, але мішки так і не остиглилися, а мішака туман і провал у пам'яті. Вилізла з озера, хоч і боялася вилізти, обережно приглядіється до людей, бо хоче когось упізнати зі своїх знайомих, але нікого ніяк не впізнає, нема знайомих. Та де ж це вона, та що з нею? Може, сон? Може, на тому світі? Проїшла в одні бік берегом, проїшла в другий бік... Щось уже почала згадувати, але так смутно, наче кіно в голові крутилося, й де те кіно взялося в її голові? Якесь кафе, зайшла в кафе. Хотіла взяти бодай склянку чаю, але ж грошей ні копійки нема. Хтось грає у бадмінтон біля кафе, трохи далі грають у волейбол. Куди йти? А що в кого питати? Й тут якась борода вийде до неї, борода в сомбреро, на шні у борода висить медальйон. Облапив Ольгу, цілує, а вона дуже не любить, коли на неї нахрапом навалюються, — і кулаками в груди, аж він упав. "Хто такий? — "А ти хто така?" — "Ні, хто ти такий?" — "А ти забула?" — "Що забула?" — "Хто я такий?" — "Забула!! — "Ти ж моя герла!" — "Я твоя герла? Ти здури! Я тебе ніколи не бачила, вперше бачу. Не дури й не приставай. Де ти взявся?" — "А де ти взялася?" — "Я знаю, де я взялася". — "Справді не пам'ятаєш?" — "Не пам'ятаю й не приставай". — "У тебе досі чортки в голові?" — "Чортки, а тобі що?" — "А де твоє барахло, ти знаєш?" — "А де моє барахло?" — "Ходімо!.." Борода в сомбреро хотіла взяти Ольгу за руку, а вона як гаркнула щось на нього. Прийшли до якогось намету між алинкою. "Ти ночувала ось тут". — "Я ночувала тут? А де мої речі?" — "Ось твої речі.— Борода залізла в намет, щось дістала там, Ольга дивиться — її плаття, її туфлі, куртка, сумка.— Твої речі?" — "Мої речі. Як вони тут опинилися?" — "А ти не пам'ятаєш?" — "Що не пам'ятаєш, що не пам'ятаєш? Я тебе питаю, як усе це тут опинилося?" — "Ти сама залишила". — "Я залишила?" — "Ти ночувала тут — і залишила". — "Я ночувала тут? З ким?" — "Зі мною. З нами. Ти забула?" — "А, що я мала забути?" — "Все забула? Як ми з тобою в Києві познайомилися в кафе "Хрещатик"? — "З

тобою познайомилася? Хіба ми знайомі? Я з тобою не знайома". — "Ти ж Олька?" — "Олька, а ти звідки знаєш, хто тобі сказав?" — "Ти мені сказала. То вже трохи відіспалася? Залазь у намет, ще поспи". — "Я за Києвом?" — "За Києвом. Не пам'ятаєш?" — "А ти хто?" — "Я Ігор". — "Ігор? Який Ігор?" — "Такий Ігор". — "Ти з Києва?" — "З Києва". — "А намет чий?" — "Тут мої друзі, відпочивають. Ти їм дуже сподобалася вчора, вони всі вчора без штанів лазили, така ти була хороша". — "Хто ти такий?" — "Твій київський знайомий Ігор. Ти ж хочеш за мене вийти заміж, забула?" — "За тебе заміж?" — "За мене, ще домоворилися жити в моєї мами". — "В твоєї мами? Ага, ага, ага!" Ольга бачила, що цей Ігор — чи не Ігор — щось знає, але думала, що дурить. Скопнула нанаття — й гайда. Заглянула в сумочку — гроші і паспорт на місці. Тут хтось їй кидється на шию, диняться — дядько, схожий на актора Ступку, в самих плавках, спінінг у руках: "Привіт, Олько!" — "Привіт, а ти хто такий?" — "А ти забула, як ти мене вчора називала?" — "А як називала?" — "Сексуальний збоченець". — "Ти сексуальний збоченець? Я тебе так називала? А звідки я знаю, що ти сексуальний збоченець?" — "Тобі не сподобалася?" — "Що не сподобалося?" — "Те, що я сексуальний збоченець?" — "Не сподобалося!" — "А вчора тобі подобалося". — "Слухай, де ти взявся? Де я опинилася?" — "Ти вчора приїхала". — "На чому приїхала?" — "На таксі". — "З ким приїхала?" — "З одним чмуром у сомбреро, він мені вчора пропав тебе". — "Мене? Пропав тобі? Чмур у сомбреро?" — "Ти всім учора так сподобалася. Всі так балдали від тебе. Ти балдьожка. Ти знаєш, яка ти балдьожка?" — "Я знаю, яка я балдьожка". — "І я балдьожний, правда?" — "Правда, і ти балдьожний". — "Але чого ти бігавш від одного до другого так швидко? Так швидко, га? Я тільки пристроївся, а ти втекла". — "Що ти мелеш?" — "Я не мелю, ходімо до мене". І дядько, схожий на актора Ступку, схопив Ольку за руку, але вона вирвалася. Бачить, до озера веде якась дорога поміж дерев, і вона подалася через ліс. Якщо вона сюди справді приїхала на таксі, то дорога виведе. А тут якась машина доганяє. Ольга проголосувала, й машина її взяла. "Скільки до Києва кілометрів?". — "Багато", — сказав шофер. "А скільки?" — "Сімдесят". — "Сімдесят? А я думала, що більше. Ви до Києва". — "До Києва". — "Довезете?" — "Вас доведу. Хіба ви не забули, як ми з вами вчора познайомилися?" — "Де?" — "Біля озера". — "Ми з вами знайомі?" — "Знайомі, ще й у Києві повинні зустрічатися з вами". — "Де

зустрітись?" — "Ось за цією адресою, ви мені дали адресу".
Й дав Ольці папірця, Ольга подивилася — її рукою написано її домашню адресу, її домашній телефон. Питає: "Де це ви казали?" — "Ви ж і дали. Ви Ольга, ми з вами вчора познайомилися, а я В'ячеслав Данилович". А на задньому сидінні сиділа якась жінка, все мовчала, скреготала зубами, а потім як закречить: "Ану, зупини машину, ану, висаджуй цю ларву. Це ви вчора домовилися з нею, що сьогодні зустрінетеся в лісі? Тепер я знаю, чого ти хотів сам їхати до Києва, а я силою напросилася їхати з тобою. І тобі треба ця наркоманка? Вона вчора накололася наркотиками, напилася горілки — їй ходила на голові, й ви усі коло неї ходили на голові, а я терпіла, терпіла, й скільки мені ще терпіти? Вона вчора лика не в'язала, світу Божого не впізнавала, а їй усе підликали. Ідь із нею хоч до діда в зуби, а мене випусти, я вже сама якось доберуся до Києва!" Той В'ячеслав Данилович зупинив машину, Ольга сама вискочила на дорогу, хриснула дверцятами: "Ідьте!" Й машина поїхала. Й тільки тоді почало до Ольги все доходити, почала розуміти, як вона вчора ще в Києві накололася та напилася, а це ж останнє діло для наркоманів, — і наколотися, і напітися, вони зневажають алкашів, самі себе вважають мало не благороднішими порівняно з алкашами, алкаші для них — це думпен. Ольга нічого не пам'ятала, що вчора було, тільки одне — справді, учора наче в Києві знайомилася в кафе "Хрещатик" з отим Ігорем у сомбреро. Ну, а Ігорем чи не з Ігорем, а в кафе заходила — це точно. А далі — провалля в пам'яті, уже нікого й нічого не пам'ятала... Ось так вона тоді проснулася біля озера за сімдесят кілометрів від Києва. А як добиралася назад? Хтось підвіз на попутній машині, тільки вона зі страхом дивилася на шофера: а рідтом скаже, що вчора в них уночі теж там щось було? Й раділа, що ніхто з отих, що біля озера, їй так і не подзвонив, навіть В'ячеслав Данилович не подзвонив, хоч він їй навіть сподобався, ось тільки жінка дуже клята, а потім їй почало здаватися, що ні до якого озера не їздила, біля озера посеред білого дня не просипалася, що то в неї все наркотично-алкоголічна маячня.

... Аого старший брат робив тоді в Києві в енкавде, мав там кликуху Жайворонок, і він розстрілював і засуджених, і не засуджених. Кажуть, що це саме він розстріляв письменника Григорія Косику, когось похвастався тоді Жайворонок, от і знають. Але я так думаю, що все-таки похвастався не Жайворонок, бо чого йому хваститися саме пнсь-

менником, коли він стріляв без числа та без ліку — що тобі письменники, що тобі воєни, агрономи, бухгалтери чи зоотехніки, а похвалився його молодший брат. Ажжеж, почув від Жайворонка — й похвалився, бо ж йому було солодко на душі. Солодко на душі, що він брат отого самого Жайворонка. Отого самого Жайворонка, який у підвалах енкаведє пострілом у потилицю убив самого Григорія Косинку, видатного українського письменника. Й хоч цей молодший брат не служив у енкаведє, але ж він нічим не відрізнявся від старшого брата, одна кров, то міг би служити там само й міг би так само будь-кого розстрілювати в потилицю, міг би так само убити й письменника Григорія Косинку. То ми не дуже відрізняли молодшого брата від старшого брата, обидва були для нас однаково страшні, й нам здавалося, що то вони об'єс і убивли, що молодший брат теж убивав. Може, я щось дурне кажу, але так здавалося. То цьому молодшому братові дали квартиру неподалік від театру імені Івана Франка, на вулиці Марії Заньковецької. А моя квартира була над його квартирою, у нього з балконом — і в мене з балконом, і інші балкони виходили на вулицю, якраз над верхами лип і каштанів, неподалік від аптеки. Яюсь моя жінка вночі як закричить, я схоплюся, чого ти кричиш? А вона блідіша смерті. Хочє сказати щось — і не може, тільки труситься біля серванта, аж труситься сервант. Я дурію, що вона дуріє, а їй спереляку заціпило. Там, показує рукою на балкон, там. Що там? Я на балкон, дялюся — ніде нічого, подивився на вулицю направо-наліво, подивився на будинки навпроти — в вікнах не світиться, тихо. Я до жінки, питаю, де там, що там, а вона шепоче: — Не ходи! — Куди не ходити? — На балкон. — Та я ж був на балконі, що там ти побачила, бо я не побачив? — Ой не ходи, я тебе маю і умоляю, бо ти підеш, а потім з нами з обома таке зробить, що краще не ходи. — Що ж там ти побачила? — У сусіда, поверхом нижче, на балконі... Мені серце схопило, болить, я тебе не будила, вийшла подихати на балкон. Я й не хотіла дивитися вниз, я ніколи вниз не дялюся, боронь Боже, а якось воно само подивилось. Я й не роздивилася до пуття, страшно. Може, то сусід, може, то сам Жайворонк, там не розбереш, що таке робиться. — Що ж там робиться, що ти роздивилася на їхньому балконі? — Я не роздивилася, не розібрала, але ти не ходи, бо ж невідомо, що там робиться, а потім нам яксь діло пришлють. — Моя жінка всього боїться, а тикцем на балкон, заглядаю вниз, перехлюляюся, що там на нижньому балконі? Щось верушиться, наче п'яний упав і не може звестися, чи двос п'яних німа

не знестуться поміж вазонів, бо там весь балкон заставлений вазами квітів. І щось біліє, наче голе тіло. Видно погано, бо лікарі не світять, і місяць не світить, за шмарами зірки поховалися. А потім так роздавився, що голій чоловік без штанів і сорочки, — спина гола, ноги теж голі, верушиться лиса голова, а білі лисої голови ще якась голова з довгими косами. Я все зрозумів і вернувся в кімнату, зачинив двері на балкон і наказав жінці дивити й заспокоїтись. — А ти що побачив? — Та важко розібрати. — А що ти розібрав? — Та наче спить на балконі сусід наш, а може, його брат Жайворонко, дідько їх знає, бо обоє ласі. Тепер літо, вночі тепло й парко, а вони люди з села, звикли в жинва спати надворі під грушею чи в клуні, ось за сільською звичкою хтось з них спить на балконі так, наче він у селі. Бо важко в таку ніч спати в ліжку, у задушливій кімнаті... — Я ще й радів тоді з жінки, що вона дивилася й не роздивилася, бо на її хворе серце ще тільки такого не було! І в ту ніч, і пізніше все мені думалося: то сусід поверхом нижче лежав з якоюсь жінкою на балконі чи його старший брат Жайворонко, який часто приходить до нього в гості? Й чи не помітали там унизу, що на них дивляться згорі?... Після того як жінка засне, щось мене часто будило вночі. Тихосенько зведуся, тихосенько вийду на балкон, спершу оглядаюся на всі сторони, а тоді вже перехилився вниз, що там, унизу? Всього довелось там набачитися, а мене звіди ніхто ні разу не побачив, бо їм було не до мене, бо в них було своє діло. Й спершу мене мучило, хто там — наш нижній сусід чи його брат енкаведист Жайворонко? Ніяк не міг роздивитися, а вже потім так роздавився, що вони там обидва бувають на балконі — то один, то другий, по черзі, і все з тією самою товстою бронеткою, грудастою та задастою. Й, видно, одного брата було мало, то вона двох приймала. Я потім її упізнав на вокзалі, вона білети продавала на поїзди, а я їхав до родичів у Шепетівку, то я так і витріщився на неї, вона в вікні не вмещалася, така широка, та дідько з нею, я швидко втік від неї, щоб не запам'ятала. А якби запам'ятала, а якби розказала, а якби брати впізнали мене й розгадали? Й ще там кілька жінок вони водили на балкон, одна дуже стояла, то я вчора завжди щільно зачиняв свої двері на балкон, щоб моя дружина не чула, щоб не злякалася, а в неї ж серце. Ото я так мучився тоді через свого сусіда, страху набрався. І що тоді жінку мою повело на балкон, що вона подивилася — й побачила? Серце. А що мене тоді повело? Не тільки тоді, а й пізніше водило часто, бо не міг я втриматися від інтересу. Інтерес

мене видня і водня. Ох і набачився, ох і надивився! А заодно страху звідав за оте побачене. Бо коли хтось довідається, що я їхній свідок? Або я з власною жінкою посварюся — й моя жінка видасть, що піддяклявся я за ними з балкона, бо ж не могла вона не бачити, що я піддивляюся, бо не могла вона не знати, що там на їхньому балконі робиться. Еге ж, я знаю, а вона не знає! Й чого ото їх обох уночі тигло з кімнати на балкон, на свіже повітря? Та хай би вони тоді хоч весь Київ перетовкли в себе на квартирі, тільки той Київ з широкою задницею і великими грудьми не водили на балкон та не товкли перед моїми очима. Ажжеж, якби не на балконі, а в квартирі, то крізь підлогу я б не роздивився. Ось як подумати — що тільки за камініними стінами в місті відбувається, але ніхто не бачить, то навіщо й не відбувається. Вони, вони, брати, винуваті в усьому, а насамперед — у носму страхомі, що я такі секрети знав про них. І мене могли б повести в оті підземні каземати, й мене могли там розстріляти, як ворога народу, а я ворогом народу не був ніколи, я стриматися не міг — підглядав, як на балконі, по черзі, з різними жінками, а найчастіше з отією задовою і грудастою брюнеткою, ох і баба, скажу я вам, то саме за неї я найбільше страху набрався.

... Мая прийшла проситися на роботу до нашого директора, а в директора вже така звичка: якщо жінка чи дівчина проситься на кухню — він послав її на кухню, щоб там роздивилися, а що вже на кухні скажуть — він так і зробить, прийме чи не прийме. Ось від директора Мая приходять до нас у їдальню, а я ж сиджу цілий день у білому халаті за своїм столиком праворуч від дверей. Так і так, мовляв, директор послав, щоб я тут поговорюла. А я знаю, і всі на кухні знають, що директорові треба й чого директор послав. Така вона маленька, худенька, здоров'ям слабенька, голосок тоненький, платтячко на ній тоненьке, туфлі на ногах бідненькі. Як сирітка. Де робила, що тиєш? Після школи — у шкільному буфеті, потім у піонерському таборі, в їдальні на цегельному заводі, а це захворіла, мала операцію, то хотіла б щось легше, аби не дуже надриватися. Я її сказала, що в нашому санаторії люди хоч відпочивають, але біля тих, що відпочивають, треба добре каробитися. Подивилися на Маю наші куховарки, посивилися офіціантки. Сама приїжджала, незаміжня. Видно, бідова, а раз бідова — не лінуватиметься. Та й тілом, та й личком така, що на неї не поласують, не дуже кидатимуться. Це ще якби на місце офіціантки, то ми б подумали, а то

в неї було місце кухонної — мити посуд на кухні. Хто її там на кухні побачить? Переглянувшись наші між собою — беремо. Повела її до директора, кивнула головою, він узняв її на місце кухонної, місце в гуртожитку пообідав. Коли виходити на роботу? Виходи завтра, виходи післязавтра. Вийшла завтра — ми всі задивлені. Робить усе, що повинна кухонна робити, мало в помнях з головою не купається, а ресторану її нікому й не видно, а ми чомусь звикли дал у їдальні називати рестораном — така велика й світла їдальня, широкі вікна, гардини й штори на вікнах, скрізь вазони — фікуси й навіть одна пальма, як у джунглях. Днів через кілька Мая зловила мене, давай розказувати про себе, торохтить і торохтить, воно мені й не треба, але слухаю. І за ту операцію, що їй недавно провели, коли на щегельному в їдальні робила. Її дістає довідку, щоб її подивилась. Я не хочу дивитися ніяку довідку, але вона — подивіться та подивіться. Мовляв, у неї були серйозна операція, лікарі змушені були порушити їй діточку плевру, але ж вона дівчина, в неї ніколи не було ніяких чоловіків, як це в теперішніх дівчат, які вже зі школи гуляють наліво-направо, а вона спершу вийде заміж — і вже тоді переспить з чоловіком, а до заміжжя не підпустить, хай він і долоті гори обиде. І лікарі їй видали таку довідку, а в довідці написано про тяжку операцію. І про те, що в лікарні пошкоджену плевру їй зашили. Її про те, що вона ціла. Мусила я в неї ту довідку взяти. Довідка як довідка, а на такі довідки надивлявся — і для дітей своїх брала в лікарні, і для себе. А в довідці сказано все те, що сказала Мая. Якось мені через ту довідку й незручно стало, бо навіть мені її довідка, якщо вона мені все це покаже, і по-людському стало її жаль. Якось вона така вся, що дивлячись на людину — й зразу стає жаль, а чому жаль — і сама не знаєш. Я її заспокоїла, щоб не переживала, бо головне — здоров'я, знайдеться гарний чоловік, який її полюбить, — йому ніяка довідка не буде потрібна, а тільки Майна шира душа та її люблече серце. То вона мені що сказала? Сказала, що в наш час така довідка ще ой як знадобиться. Я так подивилась на неї і подумала: та навіть тобі довідка? Як є в жінок щастя — то с, обходяться без довідок, а коли нема щастя — ніякі довідки не допоможуть. Але що то молоде-зелене, без досвіду, сподівається на щось і надіється — то сподівайся й надійся. Мая не тільки мені розказала про ту операцію, бо скоро вже наші дівчата між собою заговорили про операцію і про її довідку. Хоч і посміювались, але співчували. Її що то їй за операцію таку робили? Та хіба

теперішнім чоловікам потрібна довідка від дівчини? Їм потрібне щось інше, тільки не довідка. Може, когось любити щиро, ще не розучилася щиро любити, хоче вийти за свого хлопця, щоб віддатися тільки йому — й більше нікому, щоб разом з ним усе життя прожити у вірності,— ось і додумалася до такої медичної довідки, лікарі за спиною посмілися з неї — і виписали, бо чудеса всікі трапляються. А це вже я від дівчат наших, від офіціанток, почула, що Маю згвалтували. Хто згвалтував, як згвалтував? У мене волосся сторч стало на голові — якась дурна операція, якась дурна довідка на руках, а тепер ось згвалтували. А, кажуть, Андрій Андрійович. Андрій Андрійович?! Відпочивав у нашому санаторії з Донбасу один чоловік, такий оградний, солідний, білявий, повен рот золотих зубів, він там десь чи головний інженер, чи заступник директора, чи ще якийсь шабе, в нього там жінка й діти, а в нас він — парубок, бо у нас усі стають парубками, забувають про своїх дітей і жінок. Та не міг Андрій Андрійович згвалтувати Маю, та й неже тут інших нема, кого й згвалтувати не треба, а самі тебе згвалтують, і не такий він чоловік. А ної дівчата — еге, вроді не такий чоловік, і його б повинні згвалтувати, але Андрій Андрійович віддав чомусь перевагу Маї. А коли ж вони познайомилися? Познайомилися. І вона пішла до нього в кімнату? Пішла. А чого пішла? Бо запросив на каву. А хіба Маю не знає, яка то в чоловіків кава? Знає чи не знає, а пішла, бо вона ж не могла сподіватися такого від Андрія Андрійовича, й ніхто не сподівався, а він, зважай, дитину не пождлів після важкої операції, і довідка не допомогла. В ідалмі його вже не видно і день, і два, значить, скандал, значить, ховається, соромно показуватися на очі. А на третій день появилася в ідалмі, губи — до вух, сміється, ми його "лапшею" називали, бо він весь такий білий, як лапша. Здоровкається зі мною, бо я ж біля входу сиджу, навіть щось жартує, а я так собі думаю: і ти ще жартуєш. А пожартуєш, як хтось твоїй жінці напише, а ти до чому приїдеш. І всі дивляться на нього як на героя, і він — як герой, радіє, що всі знають. Я спочатку нічого не могла зрозуміти — й чого він радіє, й чому від сорому додому не тікає, то це вже потім дівчата мені розказали. Андрій Андрійович дав Маї великого відкупного, щоб тільки не було скандалу, й вона згодилася. Дав їй багато, ще й по товаришах своїх збирав, з якими разом приїхав з Донбасу, так вони помирилися, і навіть не тільки помирилися, а далі зустрічаються. Далі зустрічаються? Згвалтував, заплатив якийсь тисячі за скан-

дал — і далі зустрічаються? Або в дуріла, або сніт дурів. І ще Мая? Мая, яка пережила таку важку операцію і вийшла від лікарів довідку, що вона ціла, аби пред'явити своєму жінкові? Яюсь чудно все виходить. І в Маї ніжк не спиташа, бо бігас поза мене так, наче не бачить, немає мене. Діла. Я все-таки її зловила, питаю прямо, чи все це правда, що я чула: Андрій Андрійович тебе зкалтував і заплатив тобі гроші, щоб обійшлося без скандалу? Я від неї не чекала, а вона мені показала зубки: — А що б ви, Калино Семенівно, зробили на носму місці? — На твоему місці? — А чего б це я повинна бути на твоему місці? — Якви опинилися на носму місці.— У мене є своє місце, а на твоему місці я опинитися не збираюся.— Усі ви так, усі ви так! А мені його жалко стало, бо в нього жінка — вчителька й трєс дітей-школярів, а в їм зла не бажаю, бо в мене страє добре. Андрій Андрійович дуже просив, щоб не було ніякого скандалу, а в тєж не захотїла скандалу, ось і мусила взяти гроші. Я відмовлялася від грошей, відмовлялася, бо гроші нічого не замінять, але він дуже просив, аби я взяла гроші, бо коли візьму гроші — тоді вже нікуди не поскаржуся, він буде спокійний, і я подумала, що справді так... І він скоро поїхав з нашого санаторію, не добув днів три-чотири, а розказували, Мая навіть проводжала, то вже їкс діло, як хто кого проводить. Тільки я чомусь перестала її дивитися в її сторону: ти, кухонна, мисш там на кухні посуд — і ний, а в мене свої діла. Коли сама після обїду яюсь підходить у їдальні до мене, сїдєс на стільці перед моїм столиком, так пронизливо дивиться мені в очі й каже: — Чого ви мене зневажаєте, Калино Семенівно? — Та Господь кай мєтує, щоб я тебе зневажала.— Ні, зневажаєте.— В мене є інші клопоти, ніж тебе зневажати.— Я знаю, ви на носму місці бути не захотїли, не захотїли! Та я повинна яюсь жити, а ї мені жити вже не треба? — Живи, Господь з тобою.— То ось подивїться на оцю довідку, подивїться! — Її зногу показус мені отой медичний папірець. Питаю: — Нащо ти мені це показуєш? Ти вже показувала, я бачила.— А що там сказано? — Сказано те, що сказано.— Сказано про операцію? Сказано. Сказано, що після операції мені данито плевру? Сказано. Ось я й невинувата.— В чому невинувата? — А ні в чому невинувата, ви не думайте й забудьте, і кай інші не думаютъ і забудуть.— Що не думати й забути? — Що таке сталося. В довідці сказано, що я невинувата.— Причїм тут довідка? — Е-е, довідка потрібна, ви не розумїсте, як мені потрібна довідка — на завтрашній день. Я з довідкою була дівчиною й залишилася дівчиною.— Та яка

але ти дівчина, коли в тебе он був Андрій Андрійович? — Багато ви не розумієте. — Скажи, раі в не розумію, просвіти мене, а то й умру непросвіщенна. Може, і я собі таку довідку дистанту, що я дівчина, хоч і маю два хлопців. — Самі здогадуються, тільки не хочете признаватися. А мені для щастя довідка потрібна, а від свого щастя відмовлятися не хочу. — Я після цього довго думала про нашу розмову й нічого не тямла. Що їй з довідки? Навіщо її довідка? Андрій Андрійович її звалтував, заплатив гроші — і вона знову дівчина, бо в неї є довідка. І якось чудно звалтував, що вони потім зустрічалися, і вона проводжала його на вокзал у Київ... А тут новий заїзд у наш санаторій, серпень місяць, фрукти, кавуни, сонце — якраз в найбільше серпень люблю, коли все дозріло, коли консервуси, тушкуси, маринуси на зиму, коли все їси — й не відірвуси від рота, а віддасишся вволю. Й тут інші дівчата знову розказують про Маю, що вона в цьому заїзді має нового кавалера. Й дивуються. Це ж, якби працювала офіціанткою, буда б на виду, то, зрозуміло, як не один, то другий учепитися, або ж так, як у нашій Людзі, — всі чіпляються, а то ж Маю — кудожня, цілий день у закамарках та закапелках має посуд і чистить казани, сиренька мишка, навіть срішка за сиреньку мишку, а ти ж дивися, і на кухні її побачили, значить, с в неї щось таке, що чоловіки помічають. А новий кавалер у неї молоденький, на хлопчика схожий, у білій сорочечці ходить і в білих штаниках, ну, думасмо, цей уже Маю не звалтує. Заїзд серпневий минув, кавалер поїхав, усе тихо, ніякого скандалу, ніяких балочок, але наші дівчата які? Однково обговорюють. Обговорюють, що ось недавно тебе звалтували, розпачувалися з тобою тисячами, а ти тут уже воднишся з другим кавалером. Гарзд, та й кавалер не знає, що там було у тебе в минулому заїзді, але ми ж з тобою працюємо, ми знаємо, то як тобі перед нами? Ці балачки до Маї доходили чи не доходили, а тільки вона знову надумала сповідатися переді мною. Знову після обіду прийшла й отак сіла на стільці перед моїм столиком. Показує персня на руці: — Бачите? — Бачу. — Що це таке? — Перстень. — А чом не питаєте, де взяла? — Коли ти хочеш сказати, де взяла, то каж. — Ковалевський подарував. — Це він так обручлився? — Ні, не обручлився, але він подарував. Правда ж, гарний перстень? — Гарний. — А вам коли-небудь такий дарували? — Дарували... А тобі що до того? — Я знаю, що дарували, знаю. Але не думайте, що я така, що мені не подарують. І мені подарували. Бо люблять. Бо не тільки вас люблять. —

Мене чоловік любить, більше ніхто. — І в чому, щоб мене любив чоловік, більше ніхто, але в мене ще чоловіка нема. Чоловіка нема, але одей перстень від Ковалевського маю. — Він збирається на тебе одружуватися? — Не знаю, не знаю. — За віщо ж подарував перстень? — Бо він мене образив. — Образив? Та він такий, що нухи не образить. — Е-е, Калино Семенівно, ви його не знаєте, а я знаю, він усіх наших жінок образив, тільки вам про те невідомо. На свої вузд чула, як усіх образив. — Мая, ти вигадуєш. — Усіх, усіх образив! Я пішла до нього в кімнату, він приго-стив портвейном, сп'янів. І почав плести, що у нашому санаторії працюють усі продажні жінки. Що немає жодної непродажної жінки. Що тільки Яківна непродажна — та й лише тому, що крива на ліву ногу, а тут і з прийими погани вистаєш. — А ти не брешеш? — Я не брешу. Він брехав на всіх. — І на мене? — Я про вас не казатиму, бо ви дуже славна жінка, а він нікого не милував. — А як ти захистила нас? Ти йому не дала в морду? — Я всім захистила. — Захистила? Як? — Я сказала, що тут працюють усі порядні жінки, а ви — найпорядніша. — І він повірив? — Ні, спочатку не повірив. — А потім ти йому довела? — Ви не смійтеся з мене, Калино Семенівно. Я знаю, що ви подумали. Але в йому так довела, Я йому сказала: ага, ти й про мене так думаєш, як думаєш про інших жінок. А він, п'яний, каже: думаю, а хіба не так? Я йому кажу — не так і не так. Візьми й подивися мою довідку! Й дала йому свою довідку. — І що? — А те. Він читав, читав і спочатку нічого не міг зрозуміти, а потім зрозумів і питає: так ти целка? А я кажу, що так. А він каже, що целок ще ніколи не бачив, що я перша. Що тепер дівчата ще й на світ не народяться, як у материнському лоні втрачають свою цноту. — Ковалевський так сказав? — А хіба я б таке видумала? Й тоді попарував мені свого персня, ось цього. Бо в нього ще ніколи не було незачіпаня дівчат. А в нього така перша незачіпана, тому він і персня не пошкодував. — Це ти, Мая, була в нього така перша незачіпана? — Ой, Калино Семенівно, ви таке говорите, а я вас так перед ним захищала. — А мене не треба від когось чи перед кимось захищати. — Я знаю, але ж він не знав. Калино Семенівно, якби ви тільки знали, як кожному чоловікові хочеться мати цєлку, як кожному хлопцеві хочеться бути першим у своїй дівчині! Вони тоді такі горді, так пишавються собою! — То Ковалевський поїхав гордий і залишався сам собою? — Ви мене питаєте, сні знаєте. — І в нас обійшлося полюбовно, без гвалту, по обоюдному согласію? — Ой, самі знаєте. —

Без гвалту? Не так, як з Андрієм Андрійовичем? — Ковалевській — це не Андрій Андрійович! — розсердилася Мая... То наші дівчата раділи за Маю, що на цей раз у неї обійшлося без гвалту, що тепер вона з перським, то якби не ота її медична довідка — то не відстоєла б вона нашу колективну жіночу гідність і честь. От як для всіх нас прислужилася її довідка!.. Потім я здіяла недєстру з тієї цегельні, де Мая працювала в їдальні, розговорилася. То вона мені таке за Маю порозказувала! За її медичну довідку! Там усі на цегельні знають її, без сміху розказувати не можуть. Сама лишилася до чоловіків, але страх як їй кортіло бути з ними не кимось іншим, а тільки цілком. І щоб кожному вона віддавалася з великої любові, і тільки вперше, і тільки зі сльозами, і тільки назавжди. А з цегельні вона втекла. Чого втекла? Жінки там робочі, люті, не звикли до таких кончиків, то сказали Май: якщо будеш приставати до наших чоловіків і потім розказувати, що тебе згвалтували, то зашинемо тобі прозромленою дротвою — і вже справді ні хто тебе не згвалтує, так і до кінця віку зостанешся ціленькою, хоч покажуй довідку, хоч не покажуй. Вона щоб дуже вродна, то ні, але чоловікам вона чомусь подобається, їм справді кохється ціленьких. Але де ж тих ціленьких набрати, щоб кожного разу — ціленька й ціленька? Повинна ж якось думати, що компромістуси інших жінок. Скільки ж можна показувати одну й ту саму довідку? Та ще й таке — нагуляну дитину в селі кинула на матір, там їй мати доглядє сина, десь нагуляла ще у восьмому класі, а вона — ціленька, та отака й до ста років зоставється ціленька!

... ні тоді жили на Солом'яниці, а дружила з Розою, що грала на скрипці. Сама вона грати на скрипці не хотіла, але мама дуже сильно заставляла, бо її мама виростила у великій бідності, й казала, хай хоч моя дочка вивчиться грати на скрипці, — за весь їхній рід вивчиться, бо в їхньому роду ніхто ніколи не грав на скрипці. Роза дуже швидко росла й скоро виростила в такого собі солдата-гренадера, то діти її кликали, щоб вона чинила суд-розправу над кривавниками. А через двір у сусідньому будинку жив старий експлікаціоніст, ходив у ярмудці й з пейсами, то ми всі його дуже боялися, бо наші батьки лякали нас цим старцем. Якось Роза поверталася з музичної школи, а він стоїть у під'їзді і показує. Вона розсердилася, кинулася на нього із скрипкою, а він каже: "Ша, а ж нічого не роблю, а тільки показую, не бий, мені дуже шкода твого музичного інструмента, а тобі не шкода?"

...послухай про мою подругу чудну Тамару, художницю, й про нашого спільного знайомого художника Сокальського. Ти чув коли-небудь, щоб вони розмовляли між собою? Це тепер ми вже не ходимо по всяких компаніях і по гостях, по кафе і ресторанах, а раніше багато виходжували, часто зустрічалися там з Сокальським і Тамарою, а вони завжди мовчали, правда? І Тамара з іншими розмовляла, і він розмовляв з іншими, а між собою — ні, й словечка не скажуть. Наче пересварилися. Але ж не пересварилися, бо й прийшли в компанію разом, і йдуть з компанії разом. І переглядаються між собою по-дружньому, а не по-ворожому. Художники! І всі знають, що вони коханці, причім коханці з великим стажем, не такі, що сьогодні зустрілися, а завтра вже розконалися, бо їм вистачило однієї зустрічі, щоб більше вже ніколи не зустрічатися, ні, в них любов, і чоловік у Тамари знає про їхню любов, і жінка у Сокальського знає про їхню любов, і з розумінням ставляться до їхніх стосунків, говорять в один голос: "Ми цивілізовані люди, цінностей мордобово між статями не визнаємо й не цінуємо". Чуєш? Ха, цінності мордобово! Але ж, говорять, і в Тамариного чоловіка є своя коханка, і в жінки Сокальського свій коханець, то чом їм і не зневажати цінності мордобово, правда? А в тих коханців і коханок — ще свої коханки і коханці, всі сплять з усіма, весь Київ спить з усім Києвом, так що ми до пуття не знаємо, які ще між нами стосунки, правда? Але в Тамари і Сокальського все виходило на людях дуже красиво, та й самі вони красиві, прийдеш на яку-небудь виставку живопису, то насамперед їх у парі побачиш, а вже потім живопис почнеш роздивлятися. Й на вулиці так само, й не хотітимеш подивитися в їхній бік — а подивившись, бо вони як магніт. І ніхто не міг зрозуміти їхньої таємниці, чому завжди мовчать. Я не витерпіла й почала допитуватися в Тамари, вона спершу не хотіла признаватися, а потім призналась. Як вони з Сокальським колись давно опинилися в Одесі. А там у Сокальського в готелі "Спартак" жив тоді товариш, теж з Києва приїхав. То вони попросилися, щоб цей князин пустив їх у свій номер, поки десь там займатиметься своїми справами. Той згодився пустити їх у свою кімнату, але з однією умовою — що вони в номері весь час мовчатимуть. Хай роблять, що хочуть, але мовчать. І щоб не відповідали на телефонні дзвінки й не відчиняли дверей, коли хтось подзвонить у двері. І щоб усяких звуків у кімнаті було якомога менше — й коли питимуть шампанське, й коли лежатимуть у ліжку. Бо від цього залежить багато що. А чому так? А тому так,

він потім розкаже, як повернеться. Ну, Тамара з Сокальським, як зосталися самі, поводилися так, наче їх у кімнаті й не було. Усе без слів. І шампанське пили без слів, і в ліжку лежали без слів. І все прислухалися — й нічого не могли почути. Переморгувалися й на кивках щось показували одне одному. Та ще писали записки, ха-ха-ха, займалися любов'ю — і обмінювалися записками... Аж потім довідалися: номер у готелі весь прослуховувався, цей київський знайомий довідався про це від свого знайомого товариша-кадебешника. Що скажеш — слухають, фіксують. У той номер адміністрація готелю послала саме тих постомальців, до яких був інтерес у кадебешників. То нашо кадебешникам здалося записувати чи підслуховувати всю любовну какофонію людей, які їм абсолютно не потрібні? Та ще при тому думати на нього, на їхнього київського знайомого, бо ж кімната за ним. Якщо ви мовчали — спасибі вам, значить, ви вберегли не так себе, як його від непередбачуваних неприємностей. А раніше про підслуховувальну техніку говорити не хотів, зби не подумали, що вигадусь, бо скупус уступити їм кімнату. Ось і все. З тієї пори Тамара і Сокальський навчилися скрізь мовчати — чи то вдома на самоті в чужій квартирі і в своїх майстернях, чи то в застольному товаристві. Але чому, чому? Бо після готелю в Одесі вони так увійшли в роль. І так увійшли в образ людей, яких скрізь підслуховують. Бо скрізь є вуха. Ось вони й не видають ні себе, ні своїх інтимних стосунків, а коли мовчать — ніхто нічого не почує навіть через найдосконаліші пристрої!

— в Окси стосунки з її першим чоловіком були, м'яко кажучи, напружені. По молодості він її тріхнув у під'їзді будинку на Тарасівській, вона мені колись показувала той будинок і той під'їзд, — вони тоді поверталися з чийогось дня народження поночі, якраз липи цілили, вже трамваї не ходили, вона всю дорогу цілувалися, а потім опинилися в тому під'їзді. Завагітніла, а як завагітніла, то вирішили не робити аборт, а поженитися. Тільки коли розлучалися, в нього до Окси який був найневідпоришій аргумент? Мовляв, є в нього товариш-холостяк, то цей товариш-холостяк витрачає рівно вдвічі менше презервативів, ніж він, жонатий, то навіщо йому здалася така жонатість?! Сили вони з Серьожкою, розговорилися, підракували, хто скільки потрапив презервативів останнім часом, стало все зрозуміло обрід, — і край, іншого виходу нема, як розлучитися.

... давно про Маргаритку не розкадувала, а це знову згадалося дещо з її буркливої біографії, не з біографії, а з вулкана... Чи то раніше її Анчаров був знайомий з тим змісловом, коли зміслов ще не був змісловом і ще тільки збирався їдати в Середню Азію ловити змії і зашибати бабки на зміях, чи то вже пізніше познайомився з тим змісловом, коли той уже став змісловом і вже їдив у Середню Азію ловити змії і вже зашибав добрячі бабки на зміях, на отруті, яку добувають з їхніх жал, а Анчаров захотів зняти про нього фільм на нашій хронікально-документальній кіностудії. Була в нього така ідея, бо ж екзотика. Але які фінанси в кіностудії, щоб спорядити знімальну групу в Середню Азію на відлов змії, щоб показати натуру? Ніяких фінансів. Було б дешевше, якби змії самі провозили до Києва, прямо на кіностудію й позували перед камерою, але від змії не дочекаєшся, хоч, може, вони б свої ролі зіграли краще за українських актрис, які перед камерами гарні змії, знаю не з чуток. Одним словом, Анчаров почав водитися із змісловом, усім показував, з усіма знайомив, а всі дивляться на зміслова й кричать ах, зміслов! ах, зміслов! То Анчаров по простоті душевній познайомив свою Маргаритку із змісловом, бо ж не знав, яку змію пускає сам собі за падуху. А дивлячись на зміслова, й не скажеш, що це зміслов, бо скидався на зачуханого сантехніка, на вчорашнього алкаша-двірника, який відбун примусове лікування й тепер тимчасово поки що не п'є. Але як послухаш його, тоді повіриш, що це таки зміслов, бо любив розкадувати про свої пригоди, пригод у нього там було багато. А може, й до своїх пригод уміло додавав чужі пригоди, хіба він признавався? А тільки весь час казався, що ніяких укусів ніяких змії не боїться, бо його там стільки перекусили, що його дублене тіло так звикло до отрути, що ніяка отрута йому не страшна! Маргаритка дивилася на зміслова, як кролик на удава, усе їй здавалося, що він її ось-ось коєтне, їй навіть цікаво було. Було цікаво, як зміслови залицяються до жінок, у неї ж ніколи не було ні одного зміслова, бо Київ — це все-таки не Середня Азія, де водяться змії і зміслови, у нашій столиці з цим товаром дефіцит. Аж тут Анчаров кудись поїхав у відрадженок, аж тут у зміслова жінка з дітьми подалася кудись у відпустку, і зміслов подзвонив Маргаритці, щоб зустрітися. Зустрілися — чи в нього, чи в неї, чи в кафе, чи в парку, а вже забула, де зустрілися. Ага, в парку біля філармонії. Зміслов приніс Маргаритці великий фотоальбом. Ти не повіриш, але так було. А в фотоальбомі знімки з найд-

ревніших часів — оце мій прадіа, оце моя прабаба, оце мій дід, оце моя баба, оце моя мати, оце мій батько, оце наші родичі по батьковій лінії, оце по материній лінії, оце моя жінка, оце її мати і її батько, оце її баба і її дід, оце її прабаба і прадіа, оце їхні родичі по материній лінії, а це їхні родичі по батьковій лінії, а це я — в колясці, у яслах, у дитячому садочку, у першому класі, у другому класі, у піонерах, у комсомолі. Маргаритка засміялася, згорнула альбом, сказала, що годі, не треба показувати, а зміслов страшно здивувався — як то не треба, ти дивись, раз я тобі праніс показати! Маргаритці стало скучно, але вона терпляче подивилася весь альбом, а як подивилась, то замитала, навіщо він їй показує весь той музей. Зміслов ще більше здивувався — який музей, який музей, це зовсім не музей, ти тільки подивися на моє генеалогічне дерево, таке дерево в Києві рідко тепер у кого знайдеш, нема тепер таких дерев, і він сам дбає і дбатиме про своє генеалогічне дерево, й дітей своїх навчить, щоб дбали, бо то тільки дурні не мають свого генеалогічного дерева, а він таки не дурень. Маргаритка не сподівалась такого від зміслового, їй стало ще скучніше, й вона призналась зміслову, що ніколи не любила розглядати чужі фотоальбому, вони їй здаються схожими на археологічний музей, де зібрано всікі скелети, кістяки, рештки доісторичних чи історичних істот, яких давно вже немає, а от начебто чонусь треба вірити, що вони були. Ну, були то були, а не були то не були, яке їй діло до якихось археологічних музеїв, їй просто нецікаво. Ех, як образився зміслов за той археологічний музей, за скелети й за доісторичні істоти, Маргаритка ледве його заспокоїла, чого ти нервуєш, не нервуй, ось тобі подобаються такі археологічні музеї, такі дерева генеалогічні, а ж тебе за це не осуджую, не критикую, це твоя справа, а от я байдужа до таких музеїв і таких дерев, то чого ти мене осуджуєш і критикуєш, це моя справа. Зміслов трохи заспокоївся і пояснив. Пояснив, що не збирається розлучатися із своєю жінкою (там на фотографіях така лисичка з лисичим носиком) і не збирається кидати своїх дітей (там такі лисенята з носиками лисенятюк). Та ніхто ж тобі не каже кидати дітей і жінку, засміялася Маргаритка, вони в тебе славні, вони в тебе свої, то навіщо їх кидати, коли вони свої, і я тобі не казала кидати. А зміслов слухає її — і не чує. Та коли б ти мені сказала кинути, завівся зміслов, то я б ніколи не кинув, бо я б тоді порушив природний ріст свого генеалогічного дерева, й тоді на мене звалилися б усі гріхи, мене б тоді прокляли навіть прашурні, які лежать по могилках, та

вони б навіть з моглад повставали б з великої розпуки, що на їхньому генеалогічному дереві заміся отакій мерзотник! Маргаритці ще скучніше стало, й чого вона прийшла на побачення зі змісловом, з усіма її вже в Києві бачили знайомі на всіх побаченнях — і з приборкувачами тигрів, із водіями трамваїв, і з аматорами підводного плавання, навіть з одним ювеліром, тільки цей ювелір був дуже полхливий, швидко зліняв, ось тільки її ще не бачили на побаченні зі змісловом! Хотіла втекти, але зміслов не пустив, мовляв, куди ти тікаси, не тікай, у мене якнайсерйозніші наміри, поважай хоч мої наміри, коли не поважаси мене. Маргаритці навіть стало цікаво, чим усе це закінчиться. А зміслов каже, що вона йому зразу сподобалася, як тільки Анчаров їх познайомив, але він вирішив не квапитися й перевірити своє почуття. Куди не квапитися, запитала Маргаритка, але зміслов не відповів. І навіть розпитував за неї на кіностудії у знайомих Анчарова. У яких знайомих, ще більше здивувалася вона. Зміслов не сказав, які саме знайомі, але сказав, що ніхто з цих знайомих жодного поганого слова про неї не сказав, бо просто її там погано знають, і його це влаштувало, що її там погано знають, бо було б, на його думку, погано, якби її там знали непогано. Й тому-то він зважився нарешті прийти до неї з фотосальбомом, показати генеалогічне дерево і всерйоз поговорити про це дерево, що не збирається розлучатися з жінкою й кинути дітей. Так, він любить свою жінку, вона задовольняє його, а він задовольняє її, й вона не скаржиться, що він не задовольняє її. Ось тільки вона хоч і задовольняє його, але задовольняє мало, йому треба значно більше. Ні, він своїй жінці не дорікав, вона не знає, що вона його задовольняє не повністю, що йому треба більше, він її цього не скаже, бо ніколи її не образять, вона не заслужила образи, вона віддає йому все, більше віддати не може, — то навіщо ж її образати, правда? А йому треба значно більше, він добре знає, що йому треба значно більше, ніж здатна дати його жінка, він терпів, давно терпів, але терпіти далі просто несила, ось тому він і вирішив запропонувати Маргаритці, щоб стала його полюбовницею. Бо ж і її, очевидно, треба більше, ніж здатен дати один чоловік, себто Анчаров. Тим більше що він часто буває у відрядженнях, а у відрядженнях ой як важко зберігати вірність жінці, залишеній удома. Звичайно, вона приваблива, спокуслива, чарівна, загадкова, звичайно, вона завжди собі знайде партнера, бо партнер її сам знайде, але оті нинішні партнери! Всі вони і розбещені, і вередливі, і ненадійні, з неперсуба-

чужаними психозами-нервозами, а неконтрольованою поведінкою, невиправні егоїсти-єгоцентристи, зациклені на всіляких комплексах власної особи, вони звикли святкувати самих себе — й сікого більше, а коли навіть уміло відяють, що святкують свою партнерку, то насправді безсоромно і безцеремонно ошуковують, бо в її довірливій особі шанують таку свою особу! Отже, обманюватимуть Маргаритку, завдаючи їй удару за ударом, а він, зміслов, буде з нею хоч і прагматичний, але справедливий. Він поклонитиметься їй не сіпо, а з розплющеними очима. Він матиме з нею статеві стосунки для обопільного задоволення, отож їхня фізіологія буде задоволена, але всаочас їхня душа не почуватиметься упослідженою чи ущербною. Маючи життєвий і сексуальний досвід, тверезо ставлячись одне до одного, вони поступово і, звичайно, не без успіху опанують секретами і прийомами французької любові, для них за ша-сушку азбуку стане знаменита Кама-Сутра, перетворившись із міфичної і знаменитої на шаденну й побутову Кама-Сутру, а коли вони спільними зусиллями досягнуть успіхів у мистецтві любові, то виграють не тільки вони вдвох, без особливого вміння, хоч не без бажання віддаючись сексу, а виграють від того і їхні законні партнери — у Маргаритки виграє від її великого вміння законний партнер Анчаров, а в зміслова виграє законна партнерка жінка. Виграють особистості, таким чином ще більше утвердившись як особистості!.. Ну, то як, згодна вона чи не згодна стати його полюбовницею? Він дуже чесна людина, тому питає згоди, а якби він був нечесною людиною, тоді б він і згоди її не питав, і ніяке генеалогічне древо було б йому не потрібне. Маргаритка спершу не допетрала, що це він про згоду сказав, ялось так чудно сказав. І перепитала. А зміслов сказав, що в нього є страшна тасмниця. Яка тасмниця? А така тасмниця, що немає в Києві, й не тільки в Києві, а й скрізь немає такої жірки, яка б йому не віддалася! Маргаритка як почувала, то й розреготалася, бо зміслов зовсім не тягнув на такого вже великого спокусника-галтвіаника в одній особі, щоб аж з кожною жінкою в Києві — й поза Києвом. А зміслов образився на неї за той сміх, бо дуже амбітний трапився зміслов, і каже, що не треба сміятися, коли нічого не знаєш. Він би її і не питав згоди, вона б навіть не довідалася, що між ними відбулося, але з нею хоче тільки за обопільною згодою, бо вже мало не полубив її. А Маргаритку ще дужчий сміх узяв. А зміслов ще більше образився, що зневажають його чоловіче достоїнство, так, так, закричав у парку на лавочці, аж на

них почали випадкові люди оглядатися, а може переспати з будь-якою жінкою — й вона про те не знатиме, й з тобою міг і зараз може переспати — й ти ніколи про те не знатимеш, а коли скажу, то не повіриш. Як та як, сміялася Маргаритка, а зміслов сатанів: а ти не здогадуєшся, не здогадуєшся? І так на неї розлютувався, що признався у своїй страшній тазьонці: на відстані! Що на відстані, не втямля Маргаритка. А на відстані, сказав зміслов, але краще, коли торкнувся до жінки, тоді краще. А чим торкнешся, не зрозуміла Маргаритка. А чим-небудь, хоч і пальцем. Пальцем? Пальцем. А до чого торкаєшся пальцем? До чого-небудь. До чого-небудь? До чого-небудь. І самим тільки пальцем? Можна пальцем торкнутися, можна долонькою, можна плечем, можна грудьми, можна очима а очі пильно подивитися, а можна взагалі не торкатися, а тільки подивитися. Скільки за день буває таких зустрічей — у метро, в троллейбусі, просто на вулиці. З дівчатами й зовсім молодістими жими. З жінками заміжними й незаміжними. З негритами самі й китаянками, з італійками й іспанками. А які трапляються красуні! Але він, зміслов, ніколи не користується своєю феноменальною здатністю, у нього з мораллю — свої серйозні рахунки. Маргаритка такого феномена ще не бачила й не чула. На відстані? На відстані. Й виходить? Виходить. А двох дітей твоїх — на відстані зробив? Ні, не на відстані, він у ліжку зі своєю жінкою спить без відстані. А ти впевнений, що ти сам зробив собі дітей? Впевнений. А раптом хтось зробив тобі дітей? Ні, це неможливо, бо в нього дуже вірна й любляча жінка. Гарна, хай вірна і любляча, але раптом хтось на відстані зробив з нею тобі дітей? Ні, неможливо, бо так зробити дітей неможливо. А раптом на відстані — й ти ще не все знаєш про любов на відстані? Зміслов розсердився на Маргаритку, що вона зазірнула його жінку в зраді — навіть у такій зраді, про яку сама не здогадується. Почав кричати, що в нього дуже розвинуте генеалогічне дерево, по всіх лініях — що по його лінії, що по жіночій. І що він не дасть опорохити його генеалогічне дерево. Й що він глибоко помилився у Маргаритці — не хоче мати з нею діла ні на відстані, ні без відстані, й тепер більше не домагається від неї ніякої згоди, бо вона йому вже не потрібна й не за згодою, і без згоди, не потрібна, не потрібна! Заврав фотоальбом — і побіг не оглядаючись. І після того більше ніколи не бачила того зміслова, й Анчаров так і не знав про нього документального фільму. Це ж так образився за своє генеалогічне дерево, бо Маргаритка зсумнівалася у справжній родовитості. Мо-

же, справді не треба було сумніватися, бо воно справжнє, без відкилень? А тільки Маргаритка не забула зміслової, згадує весь час — у метро чи в трамваї. Бо мимоволі здається, що зміслов є один такий у Києві, що в столиці багато є таких змісловів, своїх та приїжджих, і невідомо, що вони з тобою роблять у будь-яку пору дня у комунальному транспорті.

... ох і довгожитель батько у Панаса Панасовича, ох і довгожитель! А як схожі — що батько Панас, що син Панас, толечка в толечку схожі, наче на одному столярному верстаті їх з одного чурбака вистругано. Хоч я їхня сусідка в селі, хати наші через дорогу та через озеро, а однаково за все наше життя звикнути до їхньої схожості не змогла. Буває, при місяці здибавш молодшого, сина Панаса, мимоволі сахнешся й подумаєш: "Господи, та що це сталося зі старим Панасом, що він так помолодів!" А він засміється синовим голосом і скаже: "Та не сахайся, Дуню, це я, молодий Пономар, а не старий, з Києва оце приїхав, хіба ти не бачила мою машину у дворі?" А то, буває, так само при місяці здибавш старого, батька Панаса, мимоволі сахнешся, а він бурчить: "І чого ти, Дуню, сахасешся, це ж я, старий Пономар, та хіба я такий старий, що ти сахасешся, це не сахалася недавно". А в мене знав не повертається сказати, що я подумала, як його побачила. А подумала: "Господи, як же постарів молодий Панас, і чого він так постарів за одну ніч?" Бо такі вони схожі, батько й син. Але ремеслом син у батька не вдався, батько зоотехнік у селі і колій, а син у Києві й невідомо хто, наче якийсь спеціаліст по будинках, архітектор, і ще якийсь спеціаліст по пам'ятниках, скульптор. Але, мабуть, ніякий спеціаліст-архітектор, бо хоч би за холодною водою вдався в батьковій каті чи коло батькової кати, хоч би яку дошку прибав, хоч би вхідні двері по-людськи навесив на завіси, то ні. А міти померла, то пам'ятник на могилу сам не робив, а замовляв десь на кар'єрі під Житомиром, то який він скульптор? Йому б швидше бути зоотехніком і колієм, як його батько, бо тільки в якій молодиці в селі доходить до того, що вигодувала кабана й наспівас поря колоти, — він уже біля тієї молодиці крутиться, себто біля її кабана, балакає тільки про связину і про те, що хай не турбується за кабана, кликати нікого не треба, він сам упорасться біля кабана. Йі таки вмів колоти, й тут він удався в батька. Але щедрий. Що вже щедрий, то щедрий. З Києва без подарунка не приїжджає. Тільки закотив машину у батьків двір, тільки відчинив багажник, як, дивися, вже

через дорогу та мимо озера йде в нашу хату, несе там щось таке, що в селі не купиш, а тільки в Києві, та й то по знайомству. І якісь подарунки для моєї Ганнусі. Менша була Ганнуса — менші були для неї подарунки, там цукерки, платтячка, туфельки, а донечка стала піростати — й подарунки їй стали піростати, а вона звикла до київського Панаса, наче до батька рідного, бо свого немає, то все чекає його з Києва, коли та коли прийде. Казав: "Я вас обох люблю, ви обоє мені як рідні". Він так скаже, а я подивлюся на нього й подумаю: "Чого це він так говорить, може, хтось набалакав щось?" Оце як зготую вареники з сиром, у сметані, — їсть і хвалить, як його батько Панас. А як поїсть вареників, то морочить уявляючи мене чи обняти, а в йому по руках лась та лась, кажу, а вже стара для тебе, підтоптана. А він сміється: "І не стара, й не підтоптана, якраз упору, бо коли вмісти вареники варити з сиром — умісти усі й інше гарно робити". Після таких балачок в крові жартома його за плечі — й геть з хати. Син Панас і не сдержався, через тиждень чи два знову суне в двір з подарунками: "А де Ганнуса? Панчашки для неї приніс. Ото вже росте невісточка для когось?" А сам великий спеціаліст по наших сільських невісточках, як і його батько, це вже я добре знала — за обох Панасів. Як тільки вечір, то старий Панас зеленого картуза на голову — і вже подався до тієї, в кого вчора чи позавчора кабана колов, а вона ще й самогон вигнала. І молодший Панас так само — тільки не в мотів вареників, тільки по руках його лиснула, як виштов з мого двору та й примісінько поїхав до якоїсь молодниці, у якої намітив кабана колоти. "Матусю, ти знову прогнала дядю Панаса?" — побивається Ганнуса. "Нікуди не діветься дядя Панас, — кажу, — Хоч би де ходив бичок на віршованці, а однаково до нашого хліва прийде". А на другий день Ганнуса радіє: "Матусю, матусю, ти правду казала, що дядя Панас знову прийде. Ти обіцала, що він з бичком прийде, але бичка не видно чомусь, дядя Панас іде сам без бичка!" Дитина, що ти їй скажеш чи що ти з неї візьмеш. Ось так мені повесело на двох сусідів — на батька й сина, на сільського Панаса й на Панаса київського. Ганнуса піросла, закінчила десятиречку, вискочила за петешинка зямж у Білу Церкву, через місяць чи два розійшлася з чоловіком — не зійшлися характерами. Ага, то зійшлися характерами — на кілька тижнів, а то вже розійшлися характерами — на все життя. Повернулася Ганнуса в село, водить на колгоспну ферму до корів, їй і горя мало, а молодший Панас навідується з Києва і все журиться за її до-

лю. Побідав нікого не підпускати до Ганнусі, стеретти її від безсовісних кавалерів. Справді, стереже її не підпускає, що я навіть трохи розсердився, кажу, чого це ви, Панасе Панасовичу, так упадаєте біля носі Ганнусі, що всі хлопці од неї відшмавсте, може, вона ще своє щастя знайде. А він мені каже: "Не ревнуй, то ти вже ревнуєш, бо я ж і до тебе залізався, тільки ти мені відмовила". А я йому: "То я вам лише одна в селі відмовила, більше ніхто не відмовив, правда?" Він мені каже: "Правда чи не правда, тільки Ганнуса вже доросла, так що ти не мішайся, а я об'їдати її не збираюся". І якби ж дочка на нього крутила носом, то ні, бабій з нього здався не менший, ніж його батько, то що мені робити, аби завдати? А треба завдати, не можу я такого допустити, щоб вони знокались прямо перса материними очима, та я б собі цього не простила, та я б тоді сама себе звела зі світу. А київський Панас усе поспіває з мене: "Ох і ревнуєш, Дуню, я й не знав, що така ревнива. А сама винувата, бо відмовила мені. Тепер уже пізно, пізно, ох і славно ти дочку виростила!" І як на зло, якби хтось із наших сільських упадав за Ганнусею, то ні, як заворожило. А тут отой із Білої Церкви її чоловік, що кілька тижнів покили й розійшлися, бо характерами не зійшлися, прийшов миритися. Бо дуже його душа стала сокути за Ганнусею після їхньої розлуки. Мовляв, любитиме й шануватиме, візьметься за розум, тільки ви, мамо, поможіть, — це я для нього мало не рідною мамою стала. А я кажу, щоб просився в Ганнусі. Він проситься у Ганнусі, а вона жене його з порога. Тут і київський Панас навінувся до нас у хату, уже все знає. Насипався на мене: чого неволиш дочку, чого їй світ зав'язуєш із нелюбом, коли між ними чорна кішка пробігла. Насипався й на гостя: чи тобі мало дівчат у Білій Церкві, що ти аж у село добився, ти вже спробував Ганнусю, а вона спробувала тебе, ви обокращі не стали, то чого вимагатися за вжити гнилий мотузок, однаково порветься. Я насипався на мене: а ти, Дуню, не ревнуй, не ревнуй. І зновиньки підмортує. Еге, думаю, у них з Ганнусею далеко зайшло, пора мені сказати їй. І покликнула в сусідню кімнату, й сказала все, а дочка як почувла — біліша за стіну стала, хоч відливай її холодною водою. Потім вийшла в кімнату до своїх кавалерів. Думаю, що вона їм скаже? А вона й не дивиться на київського Панаса, каже своєму розлученому: "Коли так просишся, то давай тепер справимо друге весілля, щоб люди бачили. Щоб люди бачили, що ми знов поженилися. А як не справимо другого весілля, то разом жити не будемо. Потратився на

весілля раз — потрапись і другий раз, щоб не адкотілоє розлучитися ще раз — і втретє тратитися на весілля, бо грошей у тебе теж не так багато". Потім київський Панас кинувся до мене допитуватися: "Що ти їй сказала, що ти їй сказала? Щоб отак в один мент Ганнуся все передумала й винулася назад до свого осоружного чоловіка. Мабуть, набрехала. Мабуть, набрехала, що ви з тобою переспали, бо інакше б чого вона стала так казатися? Але ще брехня, ви з тобою ніколи не спали, це ти з ревнощі!" А в йому: "Панасе Панасовичу, ніяких ревнощів нема, ось тільки Ганнусі ніяк не можна з вами зустрічатися! А він: "Чому не можна? Я ще не такий старий. І з моєю жінкою ми давно живемо окремо. І Ганнуся мені подобається, і я їй подобаюся. Це ти з ревнощі". А в йому: "Ні з яких не з ревнощів. І добре, що у вас душа соне до одного лежить, ось тільки разом вам бути не можна". А він: "Що ти їй сказала?" А я: "Підвспитай у свого батька, що я їй сказала". Київський Панас як заревогоче! Поїхав на столицю, навіть говорити більше ні з ким не став, так розсердився. А на весілля сам приїхав, хоч його не запрошували, бо пересерився. Гарне було в Ганнусі друге весілля з її одним і тим самим чоловіком, навіть краще, ніж перше. Київський Панас піпив і все жартував: "Ох Дуня й слово знає, таке слово, що зразу склеює розбиті серця, що на тих розбитих серцях не видно ні одної щербинки". А як танцював з Ганнусею, то вчепився: "Що мати сказала тобі?" Далі знову вчепився до мене: "Що ти сказала Ганнусі?" А я: "Підійте у свого батька спитайте, бо я ж і його поклікала на весілля". — "А він знає?" — "А він нічого не знає". — "То чого ж я маю питати в нього?" — "Може, здогадується". — "Що?" — "Що Ганнуся ваша сестра". — "Що?" — "Що ваш батько — це батько Ганнусі". — "Що?" — "Що ви брат і сестра". — "Що?" — "Що вам аж ніяк зустрічатися було не можна". — "Оце ти їй тоді й сказала?" — "Оце й сказала. А ти думав — ревнощі. Які ревнощі, коли ви брат і сестра". — "То батько знає Ганнусю?" — "Батько не знає і не здогадується, що він оце на весілля у свої дочці". — "Ти йому так і не сказала?" — "А що казати? Воно йому треба? В нього півсела таких дочок і синів. Не менше, ніж у вас у Києві... А йому спасибі — за таку славу дочку, бо ніхто й дивитися не хотів на мене, а він дивитися на всіх, то й на мене подивиться... Так що дякуй мені за все добре і віддавай сестру заміж. Другий раз за того самого чоловіка". Отак я поговорила з київським Панасом, коли він приїхав віддавати сестру заміж і не знав, що віддає сестру. А наш сільський Панас сидів на весілля й не знав, що дочку рідну заміж віддає.

ФУРІЯ-ФАКЕЛ

... Колись я працювала з Танєю, вона така гарненька, напівгречанка-напіввірменка, як ртуть, і ця ртуть з чорними очима! У неї вже тоді почався рак, і ніхто не знав, що в неї рак, навіть вона сама не здогадувалася. Тільки іноді з веселої ставала апатична й сумна, що заплакати хотілося, коли на неї дивилась, бо я ж трохи лікар, я тільки одна розуміла, яка хвороба її підточує, але хіба чимось допоможеш? А потім як у лікарні їй сказали, то вона зовсім погасла, і всі вже дивились на неї, як на приречену. У нашій бухгалтерії працював бухгалтером Семен Семенович, схожий на коміка-ексцентрика, який чомусь опинився поміж рахівниць та арифмометрів, поміж усіляких діловських фінансових звітів, то цей комік-ексцентрик одного разу вивається до нас у кімнату як божевільний, а ми в кімнаті сиділи удвох з Танєю, і кричуть: "А ви заєте, що ваш Вітя гуляє з неєю жінкою?" Ми як побачили його, як почули, то обидві так і позвошилися за столами, дивимось на нього дурнуватю, бо в Тані чоловіка звати Вітя, і в мене чоловік теж Вітя. "Мій гуляє?— питаю я.— З вашою жінкою?" Семен Семенович кричить: "Твій Вітя не гуляє, твій Вітя хороший чоловік". Таня питає: "Мій Вітя гуляє з вашою жінкою?" Семен Семенович кричить: "Еге, твій Вітя гуляє, твій, бо який іще Вітя може гуляти, як не твій". А Таня так розгубилася, що відає й скаже: "А ви правду кажете, що він мене проміняв на вашу жінку?" Бо вона красуня, то могла так запитати. Семен Семенович закричав: "Хіба я можу казати неправду, коли в мене в бухгалтерії всі мої фінансові документи правдиві, мене ще ніяка ревізія не зломала, то ти що — ревізія?" А Таня питає: "Хіба він кращу не міг знайти за вашу жінку, що він мене зраджує з вашою жінкою?" А Семен Семенович кричить: "У мене для нього кращої жінки немає!" У Тані щожі мокрі від сліз, вона так дивиться пильно на мене й каже: "Бідна я, бідна, тепер ось ми ще й з Семеном Семеновичем породичалися. Й чому ти через свого Вітю не породичалася з ним?" Та й так і сіда. І я сіда. Й Семен Семенович сів на стільці коло вікна, голову обхопив руками. Я тихенько вийшла з кімнати, не заохтіла заважати їхній розмові, бо в них там спільне горе. Потім уже Таня розказувала мені. Сидів-сидів Семен Семенович, розбитий горем, а потім і каже: "Ти мене чуєш?" Таня каже "Чую". Він каже: "Давай їм відом-

стимо!" Тана питає: "Як відомстити?" Він каже: "Ти відомстиш своєму Віті, а я відомщу своїй Раї. Хочеш відомстити?" Тана питає: "А як ми відомстити?" А він каже: "А так і відомстити. Давай удвох переспіємо — й так відомстити, бо ти мені вже давно подобалася, а іншого способу я поки що не знаю, може, пізніше придумаємо спосіб, як їм відомстити". А Тана каже: "Не хочу я мстити своєму чоловікові, а як собі мстити з якою хочете жінкою". А він питає: "Це ти не хочеш мстити йому зі мною?" Тана каже: "Не хочу йому мстити з вами". Семен Семенович надовго замовк, Тана за цей час вийшла в коридор у туалет, умилася в туалеті холодною водою, повернулася, а він усе сидить коло вікна й каже: "Я зрозумів. Це ти зі мною не хочеш йому відомстити, бо я — бухгалтер, бо я — Семен Семенович. А з ким би з наших чоловіків ти захотіла відомстити своєму Віті, що він тебе зрадив із мосю жінкою?" Й почав перераховувати наших чоловіків — од самого верху, від начальства, і нижче. А Тана йому все — ні та ні. Тоді Семен Семенович почав її за чужих чоловіків, яких він ніколи не бачив, чи з ними не захотіла б Тана відомстити своєму чоловікові за те, що зрадив з його жінкою. А Тана каже: "Не тільки з вами, а ні з ким не хочу. Тому що я не хочу". Й тут Семен Семенович схопив її руку, почав цілувати: "Спасибі, спасибі, а я думав, що ти мене не поважаш. Це ж ваш Вітя не поважас мене, бо він спить із мосю жінкою. І да що він мене не поважас, адже ми з ним навіть не знайомі!..." А Тана нісців через два померла від раку в лікарні, її Вітя до неї ні разу в лікарню не прийшов, а в часто ходила, і Семен Семенович ходив...

... Катерина тоді ще була студенткою. А тут — американська виставка в Києві. Німих виставок ніколи не було, а тут спочатку змагання легкоатлетів США і СРСР на Республіканському стадіоні, а тоді вже — виставка американського обладнання на Виставці досягнень у передовому господарстві України. Спершу вона з братом вагалася — йти чи не йти на легкоатлетія. Обос боялася, але пішли. Дуже їм запам'яталося, як американська дівчина років п'ятнадцяти-шістнадцяти змагалася на якусь довгу дистанцію з нашими бігунками. Наші спринтерки — здоровецькі бабенці, у них що ноги — во, що груди — во, що задниці — во, а заморська дівчина тевоїта й худенька, дитина дитиною, з тоненькими ніжками й тоненькими ручками, ну куди їй було змагатися з нашими! Але як побігли, як побігли — наші біжать, аж земля двигтять на стадіоні, а заморська

інфантильна чап та чап, наче й не боїться, а чапає. А потім вона як впронудла вперед, обігнала наших набгато, випередила, то Катерина з братом аж злякалися, бо їм це видалося за якусь ідеологічну диверсію, тоді тільки й говорили про ідеологічні диверсії, всі дуже боялися за ідеологічні диверсії... Після цього ще дуже боялися йти на виставку американського обладнання, бо ж диверсії бійся, бо на провокацію не попадайся. Та й у них же рідний брат жив у Америці, втік під час війни, тіль брата завжди писіла над сім'єю. Батько їній був трудяга з трудяг, робив корабелом на заводі "Ленінська кузня", учасник війни, передовик соціалістичного змагання, йому запропонували з парткомом, щоб подавав заяву до партії. Він би ніколи сам не зважився написати заяву, а тут запропонували. То на партійних зборах його змішали з грязю за те, що має брата в Америці. Питається, навіщо ви йому самі сказали писати заяву до партії? Ви ж бо знали, де його брат. Добре, хоч не вигнали з заводу "Ленінська кузня"... Ага, оце виставка американського обладнання. Таки пішли Катерина з братом, не втерпали, хоч добре знали, що там кожний другий відвідувач виставки — компетентний співробітник, і той кожний другий компетентний співробітник стежить за кожним першим некомпетентним відвідувачем. А тоді ж по всіх установах та організаціях у Києві пустили поголоски, що на виставці весь американський персонал — це ж агенти ЦРУ, які нависне для цієї поїздки оволоділи українською і російською мовою, чи українські буржуазні націоналісти, члени всіляких заокеанських націоналістичних організацій і водночас також за сумісництвом агенти ЦРУ. Але ж так їм хотілося піти на виставку — й пішли! Ходили, дивилися, якісь там буклети розглядали. Й познайомилися з одним американцем українського походження — паном Юрком Дідівським. Катерина його полюбила, а він полюбив Катерину, так буває, що з першого погляду. Вони ще потім зустрілися в кафе, їм морозиво й пили сік, а потім другий раз — у ресторані, пили шампанське і їли "котлети по-київськи". Зустрічалися не вдвох, а втроєх, бо брат ходив разом з Катериною. Боялися якої-небудь ідеологічної провокації від пана Юрка, але так і не дочекалися, він розповідав якісь веселі історії з життя українців у Америці, й вони сміялися. Вони бачили, що за ними весь час стежили — й на виставці, й на вулиці, і в кафе, і в ресторані, але ніяких гріхів за собою не відчували, тим більше пан Юрко висміював заокеанських українців, а не радянських, так що підслуховуйте! Він потім писав Катерині з Америки,

просив її вийти за нього заміж, але вона дуже злякалася, не повірила й подумала, що це вже справжнісінька провокація, а на провокацію вона не піддається, тому навіть не відповіла, й пан Юрко більше не писав. А до чого додумався брат Катерина? Щось він думав, думав — і поїхав у Москву, подався до американського посольства просити політичного притулку. В посольство не потрапив, його наші зловили біля посольства, ага, ти надумав просити політичного притулку, бо тобі в нас погано, ти надумав виїхати в Америку, значить, ненормальний. Відправили в Київ, тут ще раз допитали — і в психіатричну лікарню, у Павлаку. Тут його почали так лікувати, що він справді став ненормальним, не виходить з лікарень по нинішній день, але це кадебешники зробили його ненормальним. Уяви, як Катерина почала усього боятися — і що знайома з паном Юрком, а він просив її заміж, і що в неї рідний дядько живе в Америці!.. Скільки води сплигло — часи змінилися. Рідний дядько запросив Катерину в Америку, поїхала на його долари, він оплатив дорогу літаком туди й назад. Порталь там телефонний довідник, потрапила прізвище — Дідківський, пан доктор. Зважилась подзвонити — пан Юрко взяв телефонну трубку, впізнав, зрадів, запросив у гості. Якраз на Новий рік. Виявилось, родина Дідківських — дуже багата родина, мільйонери. Яка то була зустріч! У пана Юрка перед тим померла дружина, а його мати знала, що її син колись давно пропонував Катерині руку й серце, то весь час дивилась підозріло й насторожено, наче та довідалась на великій Україні, що пан Юрко одкоїв, і тому спішно прилетіла в Америку. А треба було йти в гості, на якийсь прийом, і доктор Дідківський там був заявлений не сам, а з дамою, себто з Катериною. Вона зраділа й злякалася, що от треба йти в гості на новорічний вечір. "Ви в такому костюмі?" — запитала сувора мати пана Юрка. А Катерина була одягнена в звичайному сірому трикотажному костюмі. "В такому", — сказала вона. "А іншого костюма у вас нема?" — запитала господиня. "Можливо, а тоді в гості не піду?" — здогадалася Катерина. "Пан Юрко заявлений у гостях не сам, а з дамою, — сказала господиня, — отже, ви musíte йти несвідомо". Її повела в сусідню кімнату, Катерина ще ніколи не бачила кімнати, яка всуціль заставлена самими лише шафами, а в шафах — самий лише одяг. І коли блакитна сукня, то дібрано до неї взуття, сумочка, прикраси. І коли ансамбль бордовий, то до бордового ансамблю дібрано відповідні туфлі та інші речі. Підбрали Катерині потрібний одяг, і пішла вона з паном Дідківським на новорічну забаву... А тепер часи й

досім змінилися: то пан Юрко незвичайно часто прилітав до Києва, тепер він часто прилітає. Бізнесмен, у нього є тут діла, хоче прислужитися незалежній Україні. Жениться другий раз у Штатах. Зустрілися з Катериною в готелі, а вона його не стала запрошувати до себе додому, бо куди запрошувати, в свою комунальну? Пан Юрко не забув, як вони колись ходили з нею в Нью-Йорку на новорічну забаву, а Катерина тим більше не забула. Він у Києві має всілякі справи, але найперспективнішою вважає — брати в княз донозьку кров і відправляти за кордон. Будь-куди за кордон — чи в Америку, чи в Європу, чи в Азію. Мовляв, у вас дуже дешева кров, а це — вигідний бізнес. Катерина розсердилась на нього, що ми такі нужденні, бідні, а доктор Дідківський надував брати з нас дешеву кров — для свого бізнесу. А він їй каже, що наші донори безплатно здавали нашої державі свою кров, то хай тепер йому здають за гроші, він добре платить, отже, вони не будуть такі бідні й нужденні. А Катерина в нього запитала, чи їхня фірма не братиме кров у неї та в її дітей. Пан Юрко спокійно відповів, що братиме, якщо їхня кров відповідатиме якись там стандартам. Як вона почула про стандарти — попрощалася крізь зуби й пішла з готелю. Чекала телефонного дзвінка, але більше не дочекалася... Як то буває... Катерину легко зрозуміти, чому вона розсердилась на пана Юрка за донозьку кров. А могла ж вона бути замужем за міністром, могла, тепер уже пізно — в нього давно друга жінка, а в неї давно другий чоловік... Але якби отоді, у Нью-Йорку, вона була не в якомусь трикотажному костюмі нашого пошыву, а в справжньому одязі, і якби в тому справжньому одязі вона сподобалася суворій пані Дідківській, матері пана Юрка!

... після десятого класу Окса цілий рік була піонервожатою у своїй-таки школі, колись вони проводили ленінський урок у квітні місяці, на день народження вождя. Прийшов до них поет — співець ленінської теми, він писав вірші тільки про Володимира Ілліча, і поета всюди запрошували на зустрічі — в піонерські загони, до всіляких ветеранів, на вечори жовтневі, першотравневі, на жіночі дні. То він виступив у їхній школі перед четвертокласниками, взяв букет квітів — і каже перед дітьми у класі тихенько Оксі на вухо: "Приходьте ввечері сьогодні до мене додому, я вам подарую целофановий кульок. Імпортовий".

... а тоді на літо поїхала в Сибір, пішла з геологами в тайгу. Там у нас свенки були в тайзі провідниками, без свенків нікуди б не пішла й нікуди б не прийшла. Мене тоді супроводжував свенк Федя. Чую, він як закричати: "Ведмідь!" Я так і обімліла, згадую, що ж робити треба, коли ведмідь трапиться. Лежачи згадала. А де ж той ведмідь? Зовсім близько між дерев, а в кофту на грудях не можу розстігнути, але так розстігнула. Під кофтою плаття розстігаво, а потім розірвала, гудники посипалися. А ведмідь зовсім близько, а я думаю: "Може, обманули свенки, може, покартували, й заріз ось Федя жартує, але ж чому він не кидається на допомогу, теж злякався". Показую ведмедеві голі груди, а під самою ногою підкошуються, ось-ось упаду. Бачу, ведмідь справді зупинився, далі не йде, придуркувато дивиться на мене, а я їду, що коментється, бо зовсім близько. Й свенка Федю не чути, десь пропав, тільки джета шелестить. Ведмідь постово проти мене, повернувся — й потрухивав геть. А я стою і вслід йому голі груди показую, не вірю, що він не зачепив мене, що вже в кушак пропав. І тоді вже зашаруділо за спиною, підійшов свенк Федя. "Схочай груди, — сказав свенк, — ведмідь не повернеться". А я не можу руками поворухнути, пальці задерен'яли. Й доходить до мене, як у тумані: правду казали свенки, що ведмідь не зачепить у тайзі жінку, якщо вона йому покаже голі груди. Не знаю, скільки так стояла, поки в голові розвіднілося. Бачу, свенк Федя сміється. "Схочай груди, — каже. — Ведмідь тебе злякався і більше не повернеться. Чи ти мене ще хочеш налякати? Я не злякався, бо я не ведмідь, схочай груди, бо комарі погризуть..." І вже там, у тайзі, я тільки про одне думала — швидше б додому, в Київ, не хочу ніяких зустрічей з ведмедями, не хочу за порадами свенків показувати груди ведмедям, щоб вони змлюстивилися наді мною, бо коли який ведмідь чи не захоче змлюстивитися, чи грудей моїх голых не роздавнється... Не хочу, не хочу! Такого натерпілася страху, що з часом мій минулий страх не меншав, а більшав, наче я справді ось-ось ма-ла таки зустрітися ще з одним ведмедем. І все дорожчим ставав мій Мирон, чоловік, якого я так безсвідомо залишала самого вдома, щоб він там, у порожній квартирі, божеволів від туги за мною, а ж таки напевне знала, що божеволів за мною, бо любить. І я обіцяла собі показатися перед ним і більше ніколи не йдти ні в який Сибір, не ходити ні в яку тайгу, наше мені ці свенки, ці ведмеді, краще сидіти вдома, поратися на кухні, стояти в чергах по магазинах!.. І добра-лася я додому, і зустрілася з Мироном, і показалася перед

чоловіком, і так швидко показався, що ми аж заплакали
єдинок. І я говорила, що не достойна його, і тоді він сказав,
що не достойний мене, і не достойний моїх сліз, і не до-
стойний мого високого каяття. І теж показався переді мною.
Як завжди, тієї осені їхню квітківську контору мобілізували
на сільськогосподарські роботи в колгоспі, і він згодився
поїхати, збирати яблука у величезному саду, врожай ви-
дався небачений, і погода стояла як на замовлення, бабине
літо, великі зірки в небі щоночі, яблука й зірки, — він ще
ніколи не звідував такого стану, бо ж народився в місті. І
однієї ночі вони з Ліною, вона теж робить у їхній конторі,
вішли через яблучний сад, і він мимоволі поклав їй руку
на плече, й вона поклала йому руку на плече, вони обня-
лися, поцілувалися, а потім між ними сталося те, що
відбувається між чоловіком та жінкою, коли вони прагнуть
одне до одного, й Ліна розказала, що давно його любить, а
тому й віддалася, інакше б вона не віддалася, з якої речі, й
він тоді зрозумів, що вона зараз найближча для нього лю-
дина, що він також любить її, що він стамився й пережива-
ти за мене, бо кінець-краю нема його очікуванню і його
страждання, й що він тепер живе в Ліни, в неї двокімнатна
квартира, й сьогодні опинився в нашій квартирі випадково,
пришов забрати свій транзистор, інакше б ми не
зустрілися. Й він упав на коліна, просячи в мене пробачен-
ня, а потім такі забрав свій транзистор і пішов, а я заста-
лася сама у нашій однокімнатній квартирі-пустій, плакала
сухими слезами, згадувала тайгу, ведмедя, свої переліки й
тупо запитувала сама в себе, навіщо я показувала тому
ведмедю свої груди, навіщо, навіщо, краще б той ведмідь
роздер мене в тайзі, краще б роздер, краще б роздер...

... ви тоді сіли на тролейбус, доїхали до Голосієвого й
подалися в ліс. Аж не вірилося в справжність цього лісу ма-
ло не в центрі великого міста. Якийсь чоловік прогулював
бульдога, і цей чоловік лютою своєю бугристою мордою
скинався на люту бугристу морду бульдога. В інвалідній ко-
лясці бородатий син у темних окулярах віз свою безногу
матір теж у темних окулярах. Пройшовши асфальтованою
доріжкою, ви звернули праворуч поміж дерся, і тут різкіше
запахло вогкою, відволоженою землею та першою весняною
зеленню. Тобі давно вже хотілося зустрітися з цією
жінкою, й тепер ти був радий, що вона згодилася, що ви
цього суботнього ранку опинилися в Голосієвому, що ти мо-
жеш зрізка торкнутися до рукава її сірого пальта — біля
плеча, за лікоть, а то й торкнутися її пальців. Тебе триво-

жін її притишений голос, сухуватий, якийсь немелодійний, — у цьому голосі молоді жінки начеб і якихось ще давніх його глибини пробивався голос дівчинки, яку колись скривдили, й відзвук цієї кривди зберігся назавжди, на ціле життя. І тобі раз у раз хотілося дивитися на її видовжене, жорсткувате обличчя, з ледь випаутими вилицями, з віями тоненькими зморшок під очима, з чітко окресленими рисами зморшок у кутиках великих, жорсткуватих уст, — це її обличчя мало колір доспілого збрикоса, й на ньому якимось своїм окремим життям жили її спокійні тихі очі зі спокійним тихим поглядом, хмарно-сині очі, які час від часу повжвакловалися, й тоді вона запитувала: "Чого ти на мене так дивишся?" А хіба ти міг відповісти щось доладне, чому ти так на неї дивишся? Тобі просто хотілося дивитися на неї — і все, хотілося не відірвати від неї погляду, хотілося заглядати в її хмарно-сині очі, й ти дивишся з цього її запитання, на хвилину-другу відвертався, дивлячись обіч, щоб скоро знову скоритися непереможному своєму бажанню — й дивишся на неї, відчуваючи радісну вітиху від її обличчя і від її невеличкої аграбної постаті, зодягненої в демісезонне сіре пальто "осонкою". Ви йшли навмання поміж дерев по сирій землі, встеленій шелестячим торішнім листям, ступали по тонких і кволих голочках блідої зеленої трави, неправдоподібно молоді, дивовижно весняної (наче ця трава й не повинна вже була зійти після зими, а вона таки пробилася з землі, з невідомо якого буття-небуття), й ти вслухався у її стриманий, скрадливий сміх, якийсь особливий сміх... чимось схожий на що несміливу, стриману весняну траву... яка пробилася з землі — й ще не вірять ні в своє воскресіння, ні в передзвін-пересвист пташок, і ще трава не вся появилася з темряви, ще її багато нуртує в глибині... й так само її сміх, який немов чується зі свого народження, який стримується викатувати свою справжню силу і справжню чарівність... Ліс розступався перед вами, все ширше й ширше відкриваючи вільні й легкі обійми свої, і ви йшли у його квітневий м'який простір, аж поки опинилися біля озера, що причасною синьо-зеленою поверхнею несподівано покликало до себе, й вільно пішли берегом, дивлячись на озеро й на ліс на протилежному березі. Під віттям чорних дерев стояла якась споруда з відчуженими дахами та з вибитими вікнами, схожа на літній павільйон, у якому в спеку п'ють лимонад і їдять морозиво, й ви зайшли всередину, сторожко прислухаючись до тріщання під ногами розбитого скла. В павільйон долинав тихий пташиний спів, через висаджені

вікна віданіло осеро, по воді пливло три качки, на вістані від них ще дві. Згхнувши, зважившись, ти обійняв невеличку біляву жінку, й вона — уже в твоїх обіймах — спершу відкинула назад голову з коротким ячмінним волоссям, зав'язаним тутим хвостом на потилиці, пошвилася здивовано, і в цю мить очі її спалакнули задеркиватою радістю, потім вона прикилилася ближче, й ти, взявши долонями її обличчя, припав губами до її губів. Але жіночі губи не відповіли на твій поцілунок і, шерехато-прісні, прохолодні, мовби заммерли в очікуванні й ти, стиха всміхаючись, грів їх і грів, аж поки вони ледь верухнулись, оживлені теплом, і самі потеплишали й нарешті відповіли на поцілунок. Ти цілував і цілував, аж поки вона раптом вперлася тобі в груди й відсторонилася, прошелотівши: "За нами підглядяють". Здивований, ти обернувся — у вибитому вікні стриміли дві неголені чоловічі фізіономії. Дикуваті, занехаяні фізіономії з дикуватими погрозливими очима. Це були фізіономії тих, які п'ють що попадає горілка — так горілка, пиво — так пиво, денатурат — так денатурат, одсколон — так одсколон. "Що таке?" — запитав ти, розвертаючись поstattно до цих двох непрошених фізіономій. Фізіономії мовчали. "Що таке?" — знову запитав ти і ступив уперед кілька кроків по тріскучому склу на підлозі. Дві неголені, черні фізіономії, перезирнувшись між собою, зникли з розбитого вікна, й почувся шелестіння листя під їхніми ногами. "Де вони взлись?" — мовив ти, "Йшли слідом". — "Ти їх бачила?" — "Я не бачила, але вони йшли назираї". — "Навіщо?" — "Всякі тут вештаються, Ходімо звідси". — "Але ж вони пішли геть". — "Пішли, але можуть повернутися, то такї". — "Ти-ни?" — "А хто ж як не ти-ни". Справді, залишитися далі в павільйоні було безглуздо, й ви подалися берегом озера, — рощивляючись скрізь поміж дерев, але в лісі було порожньо, два пісоорілі типи зникли. "Ти думаш, вони за нами стежать?" — "Усе може бути". — "Але навіщо їм стежити за нами?" — "Ти мене питаєш!" — "І що це за типи?" — "Хіба не бачиш, типя". Від озера ви попалися скилом горба ібік і вгору, аж поки виїшли на порослий кущами сусідній горб. Пляя родючих кущів узалось дрібним листям, творючи такий-свкий захисток, і ви зайшли поміж кущів, здаяється, сковавшись у лісі від усього лісу. Тут збудлявіше й гірніше пахло гострою весняною зеленню, поклопував вітер у верхах дерев. Ти простелив плаща на землі, й ви zostалися наодинці, й ти знову обійняв цю біляву жінку, вловлюючи відрями черемхово-вітрянний запах її сухих кіс і любистково-терпкий дух її тутого тіла. Ти відчував її через

поцілунок, зосередившись на відчутті її через поцілунок, і наче вже все перестало існувати за межами вашого поцілунку, й вона вже повилізла на пласк, лягаючи на спину, як раптом сперлася на лікоть і, розплющившись, напружено очима подивилася повз тебе, згодичись, аж поки змелась. Ти ледько озирнувся — несподівка, від липою, стовп якийсь патлатий парубійко у салатовій куртці і динився на вас. Динився прямо, спокійно, днітрохи не змітився тоді, коли зустрівся з твоїм поглядом. Чи не один з тих типів, які втелюючили були свої чорні фізіономії у вибиті вікно павільйону. Та ні, це якийсь інший тип, і в цього типа інша фізіономія — одутливата, з обвислими вусами, пахнуть рум'янцями, зелений берет на рудому волоссі. Сидячи на землі, ви через гілля кущів дивилися на застиглого під липою нахабного парубійка, а він з якоюсь тупою незворушністю динився на вас. "Поглянь на цього йолопа, — найже весело сказав ти. — Якого дізька йому треба від нас?" — "Не знаю", — усмінулася жінка. "І цей стежить?" — "Мабуть, стежить". — "А він теж ішов слідом за нами". — "Не знаю. Тільки я шкірою відчула, що хтось біля нас є, подивилася, а він стоїть під деревом". — "А йому що треба?" — "Не знаю". — "І що це за типи, які скрізь підглядають у цьому лісі? Поглянь на нього, стоїть і диниться". — "А що йому можна сказати?" — "Я не знаю, що йому можна сказати. Стоїть — і стоїть. І нічогоіснько не робить. Стоїть. Може, запитати, чого він стоїть?" — "А що він каже? Скаже, що стоїть, і запитас, чого ми сидимо. А ми скажемо, що сидимо тому, що сидимо. Крише ходимо звідси". Ти вдягнувся в пласк, і зніжковіло ви вийшли з кущів, поволі подаліся лісом і скоро вийшли до іншого сестра, маленького й круглого, пустельного, без калюк. Ти обернувся — салатова куртка йшла слідом. Закришючи злістю, ти обернувся й пішов до нього, цього підладкача-нахаби. "Що таке?" — запитав ти в нього, сердито дивлячись у пласке, розплескане перенісся. Ти сподівався на брутальну відповідь, але парубійко раптом усмінувся і сказав: "Нічого, я йду своєю дорогою". — "Ти йдеш своєю дорогою? А чого ти йдеш своєю дорогою слідом за нами?" — "Бо я так іду своєю дорогою, але не ходи слідом за нами, чуєш?" — "Чую". — "Коли чуєш, то йди своєю дорогою". Й раптом він усмінувся ще привітніше, навіть безозацінно: "Ви мене боїться? То ви мене не боїться". — "Ми тебе не боїмося". — "А коли не боїться, то робить що хочете". — "Що робити?" — "А робить що хочете. Я хочу подивитися". — "Ти хо-

чеш подивитися?!” — “Я хочу подивитися, що ви робите, я люблю дивитися”. — “Ти що, псих, ненормальний? Що ти хочеш подивитися? Що ми повинні тобі показати? Чувеш, краще йди своєю дорогою”. У нього довсім розпливлося широке обличчя в безпорадній дитинчій усмішці: “Та не біється, я тільки подивлюся”. — “Ти завжди тут ходиш?” — “Завжди”. — “Й часто піддивлясишся?” — “Часто”. “Й нікто не побив тобі морду?” Він долонею потер вушкку шому і сказав: “Били. Але я нічого поганого не зроблю”. — “Ти й далі будеш ходити за мамі?” — “Я повинен подивитися”. Спересердя ти плюнув під ноги: псих, ненормальний, ну що ти візьмеш із такого збоченця? Треба ж було поїхати в Голосіве, щоб зустрітись! Білва жінка, шулячись від весняної свіжості, чекала на тебе, ледь хильячи світлу голову на ліве плече. “Ходімо, — сказала вона тужливо, — а то холодає”. У повітрі сіялися дрібненькі, як мак, дощовики й зрідка пролітали моєрі пластівці снігу. Спавтєлєчєно крутєчи головами, ви подаєли через ліс, чуєчи, що на відстані слідом за вами назирєчі йде ота салатова куртка, отой зелєний берет на рудах патлає, підбєдєдєючи й підбєдєдєючи, бо він не мєг не підбєдєдєти, й ви належали начєбто не одне одному й своїй усамітєнєності, а йому, психєві ненормальнєму. Ти нємєвольє стєснєув кулакє, й білва жінка сказала з вибачливим усміхом: “Я чула про нього. Кажуть, він утік із психлікарні, ходить тут, але ж він не буйний, а зовсім ємирний, так жаль його, так жаль”.

... це з Ольчиних історій. Як вона колись була на Кавказі і там познайомилася з грузином. Коли грузин роздягнувся, то залишив галстук на голому тілі. Такий довгий-вредонєний галстук на шєі, а на галстєку — пальєни. Грузинка звала Джаба. Й тільки тоді вона почала розуміти, чому з цього Джаба посмієвалися його знайомі друзі-грузини, коли вони вдвоє сиділи з Ольєю в ресторані. Знайомі грузини капідєнтєку підходєли до їхнього столика, захоплєно дивєлиє на Ольєку, цєкали язєкєми і всі питали у Джабає: “Ти сєгодєні у своєму корєнєвому галстєку?” Він розтягуєє рєт до вуш і каєє: “Так, я сєгодєні надєє корєнєний галстєк”. І всі задоволєно смієлиєся, й Ольєка смієлася, хоча вона навєть не здогадуєалася, чєму вона смієєся. Але коли Джаба в кінєаті вночі зоставєє в самєму лєше галстєку на голєй шєі, вона ще нічєго не знала про його корєнєний галстєк... А потєм проєнуєлась Ольєка в тємрєві, бо хтєсь свєрєєє в кінєаті. Спершєу не могла зрозумєти, дє вона опинєлася й хто цє свєрєєєє. Далєє згадала про ресторан, про

Джабу і змінала його гортанний голос, це він сварився. А може, й не він? Бо знайомий голос сварився не на когось, а так на Джабу. Може, то хтось інший сварився на нього? Ні, Джаба сварився на Джабу. Ольці аж у голові замітрилося, не могла зрозуміти, що відбувається. Придивилася крадькома — її грузин сидів на дивані і, сміючись галстук на шиї, кінцем галстука щось бив униз, на дивані, в себе поміж ногами. Прокладував: "Ох ти сучий син Джаба, сучий син. Ти напнися коньяку та хванчкарю і спиши, як сучий син. І чого ти деданий, навіть коли біля тебе така красна дівчина, як Ольга? Ти тільки раз погостював у неї — і вже знавнися спати мертвим сном? Та в такій красивій дівчині треба гостювати всю ніч, а потім день, а потім ще ніч — і не думати про сон. Ану, встанай, кому сказав?! Кому сказав, Джаба! Ти вже мені добре набрид. Скільки я можу тебе годувати шашликами та виноградом, поїти коньяком та хванчкарюю, а ти мене так підводиш. Ти ображаш таку красиву дівчину, як Ольга, а вона прийшла до тебе з самого Кітса, з берігів голубого Дніпра. Ти повинен дбати про високу честь грузинського народу, всього Кавказу, так, усього Кавказу, а ти спійст. Ану, встанай Джаба, ти ж молодець, коли закончиш, тож будь молодцем. Бо я буду тебе бити, поки ти встанеш. О, злякався, встигш? Молодець, Джаба, встав, а тепер іди до красуні, вона прийме тебе всім своїм серцем". І коли він перестав бити галстук, і коли прийшов до Ольки, то вона нарешті зрозуміла, кого він бив галстук і засміялася: "Джаба, молодець у тебе твій Джаба, давай я поцілую твого Джабу за те, що він у тебе такий молодець, Джаба, і не бий його більше галстук, бо це принижус честь усього грузинського народу і Ельбрусу — найвищої вершини Кавказу!"

... Маргаритка розказувала про Корнілова, оператора, на кіностудії працював разом з її Анчаровим. Тільки де збиралася якась компанія, то вже після третьої-четвертої чарки цей оператор починав незмінно розказувати про статеве життя у мух. Усі дивувалися: яке може бути статеве життя у мух, неваж і в мух с протилежної статі? Виявляється, с, Корнілов сидів на свого улюбленого коника й гутти-віо, розказував про статеве життя у мух. Він був дуже красивий, з бородою, інтелегентний, у пенсне, його мама була мало не дворянкою, якийсь дід був мало не бароном. То Маргаритці розказувала її подруга Віта: Корнілов запрошував її до себе в кооперативну квартиру на Русалівці. Горілка, вино, кава. На столі неслабо розкладані порно-

графічні журнали — з усіх країн світу, бо в нього брат планас на кораблях далекого плавання, то понавозив. І відеомagneтофон. Увімкнув якусь імпортну порнуху, а сам розказує про статеве життя мук. Розважає. Бо нічого більше не любить розказувати, як про статеве життя мук. А Віта не мука, в неї своє статеве життя. Думає, що то Корнілов навмисне її розпалює, готує, а її ж і готувати не треба, вона завжди розпалена. Бачить, що він не пристас до неї, то вона сама давай пристаєти до нього. Аж поки сама силоміць роздягнула його. Та він навіть образився на неї, закричав: "Я ні про що таке не думав, ану, одягайся, ану, забирайся!" Ні, ти чув коли-небудь про таке? А Маргаритка не чула, і я не чула. Садист і мазохіст. Коли ти вже прийів додому дівчину, коли поїш вином і кавою, покажеш порнографічні журнали і всяку імпортну порнуху по відеомagneтофону, коли ти вже дівчину довів до такого збудження, що вона сама тебе починає роздавати, бо ти ж мужчина, то чого ти їй кричиш: "Я ні про що таке не думав?" А хто за тебе думатиме? Кому потрібне твоє статеве життя у мук? Та ще й дівчину виганяєш, наче вона сама прийшла до тебе, а не ти її запросив. То Віта йому видала. Вона видала: "Я думала, що ти справді Корнілов! А який ти Корнілов? Ти ніякий не Корнілов. Я всім розкажу, що ти ніякий не Корнілов".

... рідна моя жінка, чого ти так пильно дивишся на мене? Так, наче бачиш на моєму лобі ті роги, які ти колись так щедро ставила мені. Еге, була ти колись щедро в молодості, але в старості стала скупа: щоб добро не пропадало, то всі роги, які наставила мені, ти, стерво, пустила на пилоткрин.

... ще недавно ця всім відома матрона працювала в міністерстві освіти, вже пішла на пенсію, бавить онуків. Це тепер здається, коли дивишся на неї, що вона завжди була стара, але це ж несправда, була колись вона молода й жила в студентському гуртожитку по вулиці Жерти Революції. Нема тепер ні цього студентського гуртожитку, ні вулиці Жерти Революції,— та ні, вулиця залилася, тільки тепер називається по-іншому. І жила майбутня матрона в кімнаті разом з іншими дівчатками, й прийшов якось до неї тоді ще молодий хлопець, але в майбутньому (це майбутнє тепер от вкраз настало) великий знавець криміналістики та юриспруденції, заштовпнув двері кімнати на клямку, й коли вона злякано закричала до нього, щоб не підступав до неї близь-

ко, сказав їй покмуро: "Не кричи, Тамаро. Ти ж Вовці дала?— дала, ти ж Борисові дала?— дала, ти ж Богданові дала?— дала, всім дала, то чого ти кричиш, дай і мені".

... мій Федір усе життя мені вірний. Я не знаю, щоб коли-небудь він був мені невірний, а може, я чогось не знаю? Скажете, Федір — дурний? Скажете, а чим ти, Фросю, така гарна та славна, що він як припав колись у молодості до твоєї криниці, то й не відірветься ніяк? Скажете, справу можна задовольнити з будь-якої криниці, та й чи найглибша твоя криниця, та й чи найсміачніша твоя водиця! Еге, всяке набалакати можна, але факт залишається фактом: навіть коли Федір у відрядженні, у від'їзді, то однаково не пригощався з чужої криниці, а журився за носом. І все допитувався у мене, чому я завжди дружу з такими негарними жінками. Хоч на яких різних роботах я робила, хоч з кимби подруганні дружила, а він усіх їх запам'ятав і всіх по пальцях може перелічити. Колись Жанна з овочевої бази — негарна, але заміжня, двох дітей. Діа з кулінарії — страшененька, але замужен, двох дітей. Тетяна Михайлівна з дитячої бібліотеки — негарна, заміжня, трох дітей. Тетяна Григорівна з кінотеатру — негарна, ревнивий чоловік, аж четверо дітей, бо так чоловік ревнував, що завжди при дітях тримав, при пелюшках. Усі замужен, усі з дітьми. Федір як бачив котрусь мою подругу, то йому аж зуби ломило, кривився. А торік трапалося з ним, такого ще ніколи не було. Ми вдвох з чоловіком спимо — посварилися чи не посварилися, а в ліжку разом, це ще мене покійна матінка так навчила, що в ліжку помиритися, коли до ліжка посварилися, й свята правду казали покійниця, земля їй пухом. Федір усю ніч прогладив мене по голові, по волосся, а в мене ж густе волосся. Погладить — і засне. Проснеться — й погладить. Погладить — і засне. У нас дата якась у ту ніч була, весільна, одини словом, то він усе хотів відзначити в ліжку що дату достойно — й не зміг. Проснувся вранці, а в мене волосся з лоба задерто назад, злізлося, ковтун ковтуном, а Федір темніший ночі, не давиться в мій бік. А ввечері я привела з нашої роботи гостю, свою товаришку Марію Горайвіну, що мій, як побачив, і рота роззявив, бо така вона мила та славна. Й не нарадується, що в гостях у нас гарна-прегарна жінка, і я не нарадується, що чоловік не нарадується, що красиву подругу привела прямо додому. Бо я вже після минулої ночі знала, що він мені не зрадить, залишиться вірний, то хай хоч потішається на жіночу вроду, що не всі мої подруги — тільки крокодильні. А чого я виби-

рала собі таких подруг? Тож за порценою моєї покійної матінки, землі їй пухом. Бо вона вчила ніколи не товаришувати з вродливою подругою, а тільки з негарною, бо скільки в тебе вродливих подруг — стільки, вважай, у твого чоловіка інших жінок, крім тебе. Бо кожна твоя вродлива подруга, то, вважай, друга, третя, четверта, п'ята, шоста, сьома жінка у твого чоловіка, крім тебе. То хіба тобі треба розладу в сім'ї, вчила нас покійна матінка, то нікого й не приводи красних, а синих негарних, бо я, каже, була колись малесю й дурна, мала красивих товаришок на свою голову, то хоч ти поглянь на моїх помилках, хоч поживи в мирі-злагоді. Й так поживи в мирі-злагоді, це правда. А тепер дружу з Марією Гардіановою, тепер можна, бо тепер ми з Федором теж лягаємо однок у одне ліжко, дуже затишно, не віднаклясно, він погладить мене по голові — й засне, пражветься — погладить, погладить — засне, а на ранок у мене тільки збивається з волосся коштув на моїй голові, а більше нічого, то я спокійна.

... чи хіба любите? Ви хіба вмiєте любити? Вам тільки одне треба від жінки. Я вам розкажу, як любити. Я ще студентською була, жила на квартирі, хазяйка — на пенсії, казав — уже в літак, але ще працював у школі учителем з виробничого навчання, вчив дітей столярної справи. Обок вже старенькі. А будиночок їхній кривотий, ще після війни як поставили, як стягнулися з капіюкани, то вже так і не перебудували, в них дітей не було, то для кого? Будиночок на дві кімнати: у першій прохідній кімнаті жило четверо нас, дівчат, а в другій кімнаті жили казавін з хазяйкою. Після одинадцятої години вечора казавінка виїмала з рота свого казавіна вставні пластмасові щелепи. Такий у них був порядок. І у скляній банці, у воді, несла на кухню. А кухню замикала на замок. І туалет замикала на замок. Так що після одинадцятої кому з дівчат хотілося води, то вже йшла пити не на кухню, а надвір, за ворітьми була водонапірна колодезька. Й так само в туалет — бігали надвір після одинадцятої. А взагалі, бігати після одинадцятої вечора вже заборонялося: чи йти на побачення, чи повертатися з побачення. Щоб не шуміти, щоб не тривожити сон хазяїна і казавіки. Ото як хазяйка урочисто через нашу кімнату несла на кухню у банці з водою пластмасові щелепи свого казавіна — це був для нас сигнал, відбій. І так само сигналом, відбоси від сну вранці був той час, коли вона відмикала кухню і через нашу кімнату урочисто несла назад у їхню кімнату пластмасові щелепи в банці. Тоді ми вже могли вставити,

збиратися, шуміти. А причім тут любов? А причім. Бачте, ви так і не зрозуміли, бо куди вам зрозуміти, а ж сказала, що вам одне від жінки треба. Хазяйка так любила свого хазяїна, що сама виймала йому щелепи з рота — й сама вставляла. Сама несла на кухню ввечері — й сама несла з кухні вранці. Мабуть, вона йому на ніч ноги мила, але ми не бачили, ми тільки бачили, як вона тазик з брудною водою виносила. Думаєте, він цінував її любов? Еге, цінував. Усі ви, чоловіки, однокласні. Хазяїн бив хазяйку по ночах. За ніщо? За те, що вона в молодості, ще до їхнього знайомства, сильно гуляла. Ні, коли вони познайомилися й поженилися, то вона більше не гуляла, була йому вірна. Питається, чого ти її б'єш? Тому що в тебе кулаки великі? За те що вона тебе так любить, виїмає і вставляє тобі щелепи у твій беззубий рот. Ми так у своїй кімнаті плакали, коли чули, що хазяйка плаче. Бо якщо вже вона сильно гуляла колись, то гуляла ще до тебе, ще до вашого весілля, то чого ти її б'єш?!

... позаминулого року дали відпустку новому чоловікові, він мав путівку в Одесу, але раптом здав путівку — і провадитиму відпустку в Києві! Як-то в Києві? А так, у Києві, бо скільки до нас приїжджає проводити відпустку москвичів та лєнінградців, то чому кияни вдома не можуть відпочивати? Ловитиму рибу на Дніпрі й житиму на квартирі у матері, мати відправляється на літо до вітчима у село, якраз її квартира вільна, а ви тут удома хоч на головах ходіть. Це так сказав мій благовірний. А на головах ходіть — це він мав на увазі мою сестру, що приїхала в гості з двома своїми дітьми — подивитися столицю. Я розумію, що чоловік стонівся від сінї, що йому й грошей на поїздку жаль, бо грошей завжди катма, то кай посидить у матері, спробує, скільки сам висидить — без моїх сніданків, обідів і вечер. Він у мене редактор у видавництві, то закотів ще посидіти над чимись рукописами, що терміново слід було здавати до друку, і своєю хотів книжку закінчити, бо він теж письменник, хоч і дитячий, хоч і дехто посміхасться, що дитячий, а письменник. Зібрав речі, наче в далеку відпустку, а не на Русанівку, наче на Чорне море, а не на Дніпро, — й гайда. Правда, не поїздом чи літаком, а своєю машинкою. Ми з ним договорилися жартома навіть по телефоні, не дзвонити одне одному, а писати листи і листівки. Через кілька днів листівка від нього: "Доїхав благополучно, влаштувався добре, компанію ще не підібрав, люблю, скучаю, Борис". І в йому відписала. Відповів від

нього: "Відпочиваю, дождю рибу, набираюся здоров'я, редакую чужий роман, пишу про пригоди українського хлопчика в доісторичні часи. Люблю, скуваю". Через кілька днів знову — листівка і "...люблю, скуваю". А я справді за ним скуваю, то сідаю на метро й таїда на Русавівку, бо ж цікаво, як там мій відпускник. Приїжджаю, дивлюся в двері, відчиняє Борис. Якийсь блідий, а побочив мене — ще більше зблід. "Замедужав?" — питаю. "Замедужав, — каже, — тільки тобі не хотів давонити, щоб не турбувати, враз і медсестра в мене, познайомилю вас". На кухні справді сидять медсестра в білому халаті, молода, чорнява, Зоя. І я — Зоя. То й добре, що дні Зої. І та Зоя починає розказувати мені, Зої, що в чоловіка схопило серце, то вона його лікує, а він от пригощає її кавуном. "Пригосщайтеся і ви", — каже вона. "Пригосщайтеся і ви", — кажу їй. А кавун смачний, Борис умів вибрати кавуни. Чоловік приніс горілки, випили. "За зустріч!" — сказала я. — Бо ж давно не бачилися". Медсестра Зоя хитро поглядає на мене і, бачу, думає: дурна ти, дурна. А я дурнувато поглядаю на неї і думаю: сама ти дурна, а я зовсім не дурна. Сидимо, їмо кавун, пригощаємось горілкою. Я питаю в Зої: "У вас чоловік є?" Зоя навіть образилася: "Є чоловік, аякже". То я кажу своєму Борисові: "А я ж ходила на аналізи в лікарню, то сьогодні маю результат". — "І який результат?" — питає чоловік. — "Той результат, — кажу, — що мені треба лікуватися". — "Що ж у тебе знайшли?" — дивується чоловік. — "Мабуть, те, що ти мені подарував". — "А що я тобі подарував? Не жартуй". — "Я не жартую, бо ти мені всерйоз подарував. Трихомонади. Так що ви, Зою, не від тієї хвороби його лікуєте". Бачу, та Зоя вже не сміється, вже в неї злякане лице, вже їй не хочеться кавуна, зводиться з-за столу. "Лікуєте йому серце, — кажу, — а його треба лікувати від трихомонад". А Борис обіймає мене й каже: "Не жартуй, ти любиш пожартувати. В мене справді схопило серце". — "Я знаю, де в тебе хапав серце". — "Вона принесла таблетки". — "А я не могла принести таблетки?" — "Могла, але ж не забувай, що я у відпустці, що я у від'їзді, а ти від мене далеко — це тобі доїздитися і літаком, і поїздом. Поки ще там доїдеш! А це місцева медицина, під боком. Помірила мені тиск. Хочеш, поміряє й тобі, в неї й тонометр з собою, а ти не віриш". — "Чом не вірю? Вірю, що й тонометр є у квартирі. Зою, поміряйте мені тиск. Не хочете? Не тікайте". А медсестра сердиться: "А чого ви кажете, що в вашого чоловіка не від тієї хвороби лікую? Нітрогліцерин чи валокордін — від серця, в нього серце, перепрацював,

треба відпочити". А я кажу: "Ніколи на серце не скаржився... Ви наче й не чуєте, що я сказала".— "А що ти, жінко, сказала?"— "Я сказала, що в мене трихомонади".— "А-а, в тебе трихомонади!"— зрадів мій Борис. "То чого ти не питаєш, де в їх узіяла? Я ж твоя жінка, то спитай".— "Еге, де ти взяла трихомонади?" — "Ти ж знаєш, що я ні з ким не спала й не сплю, тільки з тобою? Що я завжди така дурна?"— "Знаю, знаю, але ти не така дурна".— "Добре, не така, а така. Це ти мені подарувала свої трихомонади".— "Я?"— "Ти. Чи думаєш, що я тобі подарувала?"— "І в мене?"— "Можеш не сумніватися, гарантовано.— Й питаю а медсестри Зої:— "Правда ж?" А медсестра Зоя: "Чого ви до мене вчепилися зі своїми трихомонадами? Чи я знаю? Я не знаю".— "Ви ж медичка, то все повинні знати не тільки про серце, а й про трихомонади".— "Чого ви до мене вчепилися?" А я спокійно так і чесно: "Борисе, а до неї вчепилася? Зовсім не вчепилася. Це ви, Зою, чіпляєтеся до мене зі своїми трихомонадами". Борис бачить, що заварюється бибська каша, зразу влітає до своєї улесливої дипломатії: "Дівчата, дівчата, заспокойтеся. Та не так сказала, та не так почула, буває. Які трихомонади? Нема ніяких трихомонад. Аналізи набрехали, наші лікарі такі, що в них аналізи часто брешуть". Я кажу: "Аналізи брешуть? Значить, твоє серце не болить — аналізи брешуть? Ви вдвох брешете?" — "А тонометр? У мене — підвищений тиск".— "У тебе завжди підвищений тиск, навіть коли нема ніякого тиску. Я знаю, хто тобі наганяє тиск". А в медсестри Зої смікаються губи, й сама вона смікається: "На що ви натякаєте? На що натякаєте?" Я спокійно: "Я натякаю? На що натякаю?" А медсестра: "Немає в мене ніяких трихомонад!" Ох, а й посміялася, півгодина сміялася, а вони дивилися як на хвору. Потім я спокійно: "Хіба я сказала, що у вас трихомонади? Борисе, я так сказала? Я сказала, що трихомонади в мене. І трихомонади в Бориса, бо він мій чоловік. А хіба я сказала, що у вас трихомонади?" — "Але ж ви сказали, що я не лікую його від трихомонад!"— "Сказала, ви справді не лікуєте його від трихомонад!"— "А заїди ж я повинна знати, що у вашого чоловіка трихомонади?"— "Повинні знати, добре повинні знати".— "Знову натякаєте! На що ви натякаєте?" — "Я зовсім не натякаю. Я прямо вам обом заявляю. Ви повинні знати, що в мого чоловіка трихомонади".— "Я не знаю, не знаю, не знаю, бо я не спала з вашим чоловіком!"— "Не знаю, чи ви спали з моїм чоловіком, чи не спали, і з ким ви спали, це діло ваше, але ви повинні лікувати його від трихомонад, раз у нього трихомонади".—

"Але ж я не винувата, в чому ви мене звинувачуєте?" — "Винувата чи не винувата, але ви медична — ви все повинні знати. Медична! Але тепер і вам треба лікуватися". — "Від чого лікуватися?" — "Від трихомонад". — "Від яких трихомонад? Та нема в мене ніяких трихомонад, та не спала в з вашим чоловіком, і ще треба перевірити, чи є в нього трихомонади!" — "У мене є, а в нього нема? Ну й медична! А в й не кажу, що ви тут спали з моїм чоловіком. Інфекція могла передатися і на побутовому ґрунті, як, скажімо, побутовий сифіліс". — "Який побутовий сифіліс? Який побутовий рівень? Немає у вас ніякого побутового рівня". — "Могли піти у ванну, витертися рушником, з цим рушником недавно втирався Борис... Чи ви не ходили у ванну й не витиралися ніяким рушником?" — "Ходила". — "Витиралася?" — "Витирала руки після миття. Помилка з милом і антерла". — "От бачите". — "Що — бачите?" — "Витирала руки". — "На що ви натякаєте?" — "Зовсім не натякаю. Витирала руки". Мій дипломат Борис знову взявся дипломатичати: "Дівчата, заспокойтеся, дівчата, випийте ще трохи горілки й закусіть кавуном, бо кавун дуже смачний під горілку... Знаю я свою Зою, немає в неї ніяких трихомонад, то вона все вигадує". А медсестра Зоя: "Як то нема?" і в так спокійно: "Може, справді нема". А медсестра Зоя: "А аналізи?" — "Аналізи можуть набрекати". Медсестра Зоя: "То в Бориса Танасовича є трихомонади, а у вас нема?" Я спокійно: "І Бориса Танасовича ще треба перевірити". Медсестра Зоя: "Значить, тільки в мене трихомонади?" — "Чого ви так злякалися? Може, у вас теж нема! Йдіть на аналізи... О, додумалася! Розумна все-таки в мене голова. Спершу пошліть свого чоловіка!" — "Я б послала..." — "То пошліть". — "Не пошлю". — "Чому?" — Бо нема в мене чоловіка". Заплакала медсестра Зоя й пішла, а Борис каже: "Звіски ти взяла, що в тебе трихомонади?" — "А я видумала". — "Навіщо?" — "Аби вас перевірити". — "На що перевірити?" — "А на трихомонади". — "І перевірила?" — "Перевірила". — "То й що — є в мене трихомонади чи нема?" — "Борисе, — кажу своєму чоловікові, — заспокойся, не переживай. Якщо в тебе нема трихомонад, то будуть, будуть, в тобі гарантую, бо я тебе знаю, а відпустка в тебе велика, а це Київ. Гарантую — і в тебе трихомонади будуть, і в мене, і в цієї медсестри Зої". Борис мій засміявся, обняв мене й каже: "Ох і розумна ти! Нічого в тебе так не люблю, як твій великий бабський розум". А в мене хіба великий розум? Просто бабський, а не великий. Питаю: "Знаєш, кого ти мені нагадуєш?" — "Кого?" — "Сліпого". —

"Якого сліпого?" — "Не знаєш, якого сліпого? То послухай — знатимеш". І розказала йому те, що досі ніколи йому не розказувала, хоч ми з ним за наше спільне життя про все перемовляли. А за того сліпого — новчала, соромилася. А тепер чого соромитися? Було це в дитинстві. Несподалік від нашого будинку жили сліпі — їхній гуртожиток, їхня власна фабрика, де вони всіляку щось там навпоперечки виготовляли. І великий парк нісся їй близько, сюди сліпі ходили прогулюватися. І був там один красавий сліпий, ми всі дуже його жаліли: такий молодий — і сліпий, так йому не пощастило. Сліпий Юрко ходив у чорних окулярах, то нам навіть здавалося, що він передурюється, що він бачить крізь чорні окуляри. Якби не сліпий — кожна б дівчина в нього закохалася. Та й закохувалася потай, бо якнаконець серце весь час хоче когось жаліти — кішку, собаку, сліпого. І наш сліпий Юрко закохався у сліпу Юлю, була в них там така, дуже нестарна. Як жаба. Ї одяг завжди був на ній такий, як на жабі — зеленій. Всі так сердилися на сліпу Юлю, наче вона була в чомусь винувата. А хіба вона була винувата? В дворі діти навіть змовчалися, щоб набити її. Взяти й набити. Ми ж не розуміли, що раз сліпі, то вони одне одного не бачать: сліпий Юрко не бачить сліпу Юлю, а сліпа Юля не бачить сліпого Юрка. То ми їх бачимо, які вони, а вони самі не бачать, які вони. Ї на нього сердилися: він такий гарний, ми його всі жаліємо, бо сліпий, а він уподобав собі жабу, на яку страшно дивитися. Наче то він усіх нас, дівчаток, у дворі зрадив. Наче то вона, сліпа Юля, у всіх нас украла нашого дортого Юрка. Ї дуже мучилися, коли він брав її за лікоть і він у парк прогулюватися. Яюсь ми з батьком бачили, як вони в парку удвох прогулюються. Вони походили так біля чортового колеса, наче самі збиралися покататися на чортовому колесі. Походили біля озера й подивилися на білого лебедя, наче того лебедя бачили. А вже вечір, то вони сіли на лавочці під липою, він її руку гладить, а вона йому гладить. Мені так смішно було, що вона його гладить, і так жалко, що він не бачить, з якою жабою сидить. А потім повставали й пішли, тільки не далеко пішли, а всім, поміж дерся. "Тату, — кажу, — тату, куди вони пішли, вони ж не бачать, куди йдуть, в побіжжю й скажу їм". А батько: "Вони хоч сліпі, а знають, куди йдуть". І ми так пішли за ними, а сліпий Юрко й сліпа Юлька пішли в кущі за ялинки. Ї тут він почав її обіймати, далі вони полягали на сиру землю. "Тату, чого вони лягають на землю, земля сира, вони простудяться, піді їм скажеш". А трохи далі від кущів — полуманний штахетник, за штахетником

вулиця й зупинка автобуса, й люди чекають на автобус. І теж дивляться в парк, на сліпого Юрка і сліпу Юльку. Вони там займаються в кущах любов'ю, а з вулиці дивляться, бо все видно, всім цікаво, як то в сліпих. А вони ж думали, мабуть, що зовсім смеркло, що вони поховалися в кущах, ніхто не побачить. Батько взяв мене швиденько за руку — й геть з парку, туди, на автобусну зупинку. А там стоять і дивляться. Автобус підійшов, — а вони дивляться. І хтось каже батькові за того сліпого, мовляв, для нього нема ні дня, ні ночі, йому завжди ніч. Отак дивляться — і всім ждало, ніхто не сміється. А мені батько все відвертав голову вбік, щоб я не дивилась, бо ж мала дитина, але в однокласно бачила, я вже тоді трохи знала й розуміла. Так-от, кажу своєму Борисові, ти мені нагадаєш отого сліпого Юрка, якому здається, що крутом ніч та кущі і ніхто не бачить. І всі жінки тобі — вродливі, бо тобі не дано побачити, яка то на вроду сліпа жінка Юлька... А він знає, що сказав, ніх Борис? То й добре, каже, що вродить сліпа Юлька для мене — це красуня, ох ти моя сліпа Юлька! Ох і Юлька, ох і Юлька, а ніяка не Зоя...

... він у неї такий лопух! ох і лопух! Учора я до неї зайшла додому. Сидимо п'ємо чай. А вона давай скверити свого чоловіка: знов я від тебе завагітніла, знов треба робити аборт, знов ти, споживач, споживав мене, користувався, як якоюсь ганчіркою, а треба ж було берегти, а ж тобі не на один день потрібна. А я слухаю — і так вона мені подобається, як я сама собі не подобалася. Бо я ж то знаю, що вона вагітна зовсім не від свого чоловіка, й вона знає, що не від свого чоловіка, тільки він, бідолаха, не знає. П'є чай і винувало усміхався, хоч, бачу, вдоволений. Винувало усміхався, а вдоволений, що зробив жінку вагітною. А я ж то знаю, від кого вона вагітна, тільки вона не знає, що я знаю. Перший раз була вагітна таки від свого чоловіка й народилася Ярослав, закотілося їй княжого імені. Другий раз була вагітна й народила Ану — теж закотілося княгині. Це від свого чоловіка, правда, але вона тоді й не запитувала його, хіба я не знаю, а все знаю. Два аборти робила — мовчати: не знаю — від свого чоловіка чи від кого. А тепер от завагітніла — хіба від свого чоловіка? Еге, від свого чоловіка, він у неї імпотентом став у сорок років, то займається сирійством та всякою йогою. Мовляв, мені не до сексу з жінкою, бо я займаюся сирійством і всякою йогою. Але ж йому не до сексу не тільки зі своєю жінкою, а й зі мною, еге. Раніше було до сексу і з власною жінкою,

і зі мною, а тепер сирітство і його, я знаю. То я знаю, добре знаю, що від свого чоловіка вона завагітніти не могла. А тільки від Сьомни Калиновського. Від Сьомни — й більше ні від кого. Але навчила мене, ок і навчила. Тепер і я сваритиму свого чоловіка, що вагітна, хай помучиться, бо він дитини зовсім не хоче. А потім за два місяці його до себе не підпускати. Тільки ви не подумайте, що я теж вагітна від Сьомни Калиновського. Не вагітна. Але мене дють коло-тять. Я ж із ним теж сплю, то чого вона вагітна і сварить свого чоловіка, а я не вагітна? Як він із нею спить, що вона вагітна, і як він зі мною спить, що я не вагітна? От чого мене дють розбирає.

... моя дочка була розхвисталася переді мною своїм чоловіком. Усе — мій Вітя і мій Вітя. Мій Вітя і те, і се, і перетакє. А я слухала — й мовчала, мовчала — й слухала, а потім уже не втерпіла. Чого ти, питаю, так розхвисталася: мій Вітя і мій Вітя. Яюби, кажу, не я, то не мала б ти ніякого Вітю, а мала б якогось Льоню чи Петю, а я тобі вибрала Вітю, так що кажи мені спасибі. Кажи спасибі мені і своїй покійній учительці Елсонорі Павлівні, царство їй небесне, це ми тобі вибрали чоловіка. Ок, моя гонориста дочка скочила дуби-цапки: як це ви могли вибрати мені Вітю, коли я сама його вибрала? Сама, та не сама, кажу їй, а ми вдвох. Коли ти вже підроста, коли тебе хлопці вже почали проводити додому ввечері після уроків. Навіть не ввечері, а вночі, бо в другу зміну уроки пізно закінчувалися. А ми ж на хуторі жили, йти від села через поле, поміж ліс, то я завжди перемучуся, поки дочекаюся. Еге, сама не поверталася, хлопці проводжали, але які хлопці? Я пішла в школу, переговорила з Елсонорою Павлівною про хлопців, у всіх своїх страхах висповідалася, й учителька мені порекомендувала з-поміж усіх Вітю. А хто спочатку проводжав? І Льоня, і Петя, а то й удвох разом — Льоня з Петєю. Але вони мені обидва не подобалися, а подобався Вітя, й учителька порекомендувала його. Бо ж уже дев'ятий-десятий клас, рано чи пізно, а мала ж моя дівка-дочка когось віддатися, то воно й сталося по-моєму, віддалася вона Віті, в лісі, коли він проводжав. А завагітніла зразу, то й поже-нилися зразу. Так що я вибрала собі зятя, а дочці жениха й чоловіка, то нехай дякує. А то — мій Вітя, мій Вітя. Мій Вітя! Я ще колись його батька любила, теж Вітю, коли хлопцем був, але він мене в лісі вночі і взяв, так що я знаю, як зі школи проводжають, а це діло в дочці не пустила на самоплив, а взяла під контроль, бо ніякого Льоні

чи Петю в дзятях бачити не могла. То чин Віта? Мій Віта. Я знала, що буде мій Віта.

... ще не знав, як там усе сталося, от як поїду в село, то розпитаю. Ото любов! Перша жінка в нашого прокурора померла, то взяв молодшу за себе років на двадцять. Що всі про нього казали: взяв на двадцять років молодшу! А син від першої жінки двічі потрапив у тюрму, то батько не втручався, якщо заробив — то сяди, як усі. То син вийшов другий раз із тюрми — й почав приставати до нашої матері. Батько застрелив його з мисливської рушниці. Прокурор — і суд, і розправа.

... той композитор — добра сволота, а тепер з ним не зустрічаюся, хоч зустрічалася мало не півтора десятка років — коли часто, щодня, як він був молодий, а коли з інтервалами в тиждень чи в два тижні. Він колись хвалився мені: "Я пишу так, як Моцарт, але ж у нас такі невігласи, що ніхто й ніколи не скаже мені, що я пишу таку музику, яку писав лише Моцарт, і лише я один знаю, що я живий Моцарт, це моя велика таємниця". А син у цього нового Моцарта імпотент, у нього ніколи не було жодної дівчини, це ж треба: у такого сексуального маньяка — й така невдача з сином. Живий Моцарт водив його до лікарів, до гіпнотизерів, до екстрасенсів, до всіляких знахарок-шептух, але нічого не допомогло, глухо. То до чого додумався? Додумався просити мене, хоч я ніяка не знахарка-шептуха, не гіпнотизер і не екстрасенс. А він захотів перед сином вдатися до сексолога. Й не до сексолога-теоретика, а до сексолога-практика. Мовляв, познайомишся, поговориш — і роби з ним, як жінка, все, що вважаєш за потрібне. Мовляв, не може бути, щоб у тебе з ним не вийшло, щоб у нього з тобою не вийшло, бо в тебе завжди все прекрасно виходить. Я подивилася на живого Моцарта й питаю: "Ти ідіот?" — "Чому ідіот, чому ідіот", — закричав живий Моцарт, — до кого ж мені звертатися, як не до тебе, хто мені пониже, як не ти, мій товариш і друг". — "Ти ідіот", — сказала я йому. "Раз ти не хочеш допомогти моему синові, значить, ти не любиш мене, а якби любила, то б допомогла, пожаліла, а так у тебе каміне серце". — "Ні, ти таки справді ідіот", — сказала я живому Моцарту. — "Це ти всерйоз говориш чи жартуєш?" — "Які там жарти, коли син хворий, коли сина треба лікувати, щоб у нього були жінки так, як у кожного нормального жеребця, щоб у мене були внуки, бо я так можу залишитися без внуків, а тебе не

убуде, а з тебе, як з гуски вода..." — "Ні, ти таки ідіот — і в короні ідіот!" — сказала в живому Моцарту, плюнула, повернулася й пішла. Зателефонувала йому через тиждень, а він зі мною не захотів розмовляти, кинув трубку. Розсердився на мене смертельно, бачили такого? Не в розсердився на нього, а він розсердився на мене. І після того скільки я йому дзвонила — ніяких побачень, як відрізало. А в нього ж не одна полубовнища, я знаю, то, може, він якусь іншу свою полубовнищу умовив, щоб видала себе за сексопатолога й на практиці вилікувала сина? Раптом знайшлася така, що з любові до нього й спить з його сином? Живий Моцарт. Ніхто не знає, що він живий Моцарт, бо всі невігласи, один тільки ерудит знайшовся, який знає, що він живий Моцарт.

... ти, Олексю, хоч і молодий, але який ти молодий письменник? От поглянь на Євгена, сидить за сусіднім столиком. Він справжній молодий письменник. Його ще не було в "Енеї", а оті дві дівчини вже чекали на нього, вже й горілку замовили. А тиждень тому він був тут з іншими дівчатами, теж з двома. А ти? Сьогодні прийшов сам, вчора приходив сам, позавчора сам. Який ти молодий письменник? А він — справжній молодий письменник, і талант у нього так більший, дівчата ніколи не помиляться, в кого більший талант, але в тебе, Олексю, є можливість для росту, ти не безнадійний, але його талант ніколи не переростеш.

... як ми розлучалися з моєю Жанною, то стали жити в сусідніх кімнатах, добре, що кімнати ізольовані, а що б ми робили у прохідних? Що б робили у прохідних, коли мені треба привести якусь жінку чи якогось чоловіка? Хочеш не хочеш, а запрошується груповий варіант. Я сплю й чую, як посеред ночі Жанна перший раз випустила якогось кавалера. Десь тиждень через два після нашого розлучення. Тихенько скригнули двері її кімнати, потім тихенько скригнули вхідні двері — й зачинилися. А на ранок зустрічаємося на кухні, й вона така весела-весела, наспівує, а я длий і похмурий, як дідько. Питається, чого сердивись? А серджуся, нічого з собою зробити не можу. Не моя жінка, просто сусідка, хай собі зустрічається з ким хоче, мало яка сусідка з ким зустрічається, яке моє діло, але в мені все кипить — і край. Неділя, ранок, вона співає на кухні, а я мушу слухати, бо в мою кімнату чути. На весну заспівала? Ну, ввімкнула б радіоточку, я розумію, але чого ти співаєш?

Мабуть, думаю, що я нічого не чув і нічого не знаю, як вона випускала. Випускай, мені яке діло? Не встигли розлучитися, як ти вже водити,— ось твоя справжня душа, а в це колись додумався женитися на тобі. А ввечері — сміється в своїй кімнаті. Чого ти смієшся вголос, наче тебе черти лоскочуть? Я плащ на плечі, щоб не чути, й гадаю надвір. А знадвору диллюся у її вікно на п'ятому поверсі, може, щось побачу, але нічого не побачив, світиться вікно — і все, але ж, мабуть, хтось там є, прийшов непомітно, інакше б вона не сміялася. Ходив до Дніпра, аж міліція до мене приглядалася, але я не л'анний, то не зачіпали. А вночі, добре чую, знов когось випускає моя сусідка, моя колишня жінка, замов рап у дверей клацнує, а потім другий рап клацнує. Ну, думаю, розгулялася. То, бувало, ледве її впросиш, щоб уділила мені своїх жіночак знав та спокус, а тут як з ланцюга зірвалася. Вчителька. Чого доброго вона дітей у школі навчить, коли сама така? А то музику в своїй кімнаті увімкнула, значить когось посеред білого дня провела. А вона мені була колись вишила сорочку, то ввч я сорочку — й стукаю в її двері. Не одивається. Я голосніше стукаю. Не одивається. Тоді я задрямкотів кулаком. "Увійдіть!" Я зайшов. "Забери ось свою сорочку!" Йшов на диван. Давлюся, а в кімнаті нікого, сама вона в кімнаті, й магнітофон грає. Може, сказала, на балконі? Подивився на балконі — порожній балкон. "Граєш?" — "Граю". — "Грай, грай". І вийшов... А то чую, вночі хтось у неї є, знов музика грає, а я місця собі не знаходжу. Все, думаю, треба розміновати квартиру. Щоб я з нею мучився в одній квартирі — нізачо. Завтра почну шукати розмін, дай з нею хтось інший мучиться. Увійшов пливку горілки — п'ю, хоч сам ніколи не п'ю. І чим більше п'ю, тим більше зло мене бере, що так у житті не пощастило, що женився, аби тільки розженюватися. А від моєї сусідки — музика, веселиться. З ким же вона веселиться? І від горілки я шпирів. Ну, думаю, отак сидітиму на кухні, двері в коридор відчинено, то подивлюся, кого привела. Не сидітиму ж він весь час у кімнаті, повинен вийти — як не зараз, то через годину. Сиджу, а він не виходить. Горілку випив, а він не виходить. І ще більше зло накинцало в душі. Підійшов до її дверей, стукаю — відчиняє. Не відчиняє. Вірчино! Не відчиняє. А музику зробила тихішу. А-а, кажу, не вірчиняєш, то я тобі вилзмаю двері, — й як каліг плечем, двері впали на підлогу. Моя сусідка лежить перелякана в ліжку. Я давлюся скрізь — нікого немає. Де ж він подівся? Подивився в шафу, за шафу, на балкон, — ніде нікого. Але

ж був, був! Кого ти шукаєш, питає сусідка, ти також в'язни, що двері виламав, ось зараз в поданню в міліцію. І тиснешся рукою до телефону. А-а, кажу, ти в міліцію дзвониш, ти хочеш мене здати в міліцію, ось я тобі поданню, ось я тобі здам! І до неї, і давай телефон вивирати, а як торкнувся до неї, запаморочилося в голові, почав її обнімати, цілувати. Вранці проснувся — де я, що в? В чистому ліжку лежу? Леда-леда почало розвіднитися в голові, але до пуття не можу все згадати. Мені пити не можна — випадково пам'яті у нетверезому стані. Спав я чи не спав із своєю колишньою жінкою? Наче спав — і не спав. А де ж вона? Чи не подалася в міліцію? Дивлюся, двері лежать на підлозі, значить, я виламав справді, не приснилося. А тут і моя колишня жінка заходить, сусідка, уснікається, дві пляшки пива принесла. Як побачив я пиво, то зрадіє: тощо перестав із своєю колишньою жінкою, бо якби не перестав, то вона пива б не принесла, а друзьки!

... у Оксє с тітка, ця тітка кришнаїткою була, виспікувала "Крішна харі, Крішна харі, Крішна харі, харі харі", а потім їй перекотілося бути кришнаїткою, закотілася стати послідовницею вчення Порфирія Іванова. То ця тітка почала ходити боса, обливалася холодною водою, купалася льною в ополонці, голодувала, не пила горілку й не куріла. Одним словом, вела здоровий спосіб життя, максимально наближений до природи. О, ця тітка ніколи не плавалася, бо вчення Порфирія Іванова не радить пловатися, слина — цінний продукт, який виробляє організм, і слина має лікувальні властивості. І ніяких прикрас не носила на тілі, бо метал віднімає силу. А ще не стриглася, не робила ніяких перманентів, як то жінки роблять, бо волосся годує мозок, тому вона боялася загубити навіть однієчку волосину. І дала вона пісню-казку свого учителя Порфирія Іванова, ця пісня-казка мала допомогти за будь-яких прикрих випадків у житті. Ця тітка розказувала, як її гвалтували вночі біля Дніпра. Чогось вона там пішла, а кадустрі з куцаїв появилася мужчина. Вона як побачила цього мужчину — зразу відчула недобре. Її почала тиловенько наспівувати: "Трудию ветер рассекает, а метель пред ним играет! Смело по снегу ступает, след ногой не оставляет". Гвалтівник схопив її за руку, потягнув у куцаї, а вона не кричить і не відбивається, а знов співає: "Он на воду спать ложится и храпит, так сладко спится, а волна его ласкает, ветер песни напевает и колышет еле-эле, как младенец в колыбели". Гвалтівник уже її гвалтує, а вона собі співає

"Затопило все в округі! Что творилось! Ужас, дурні! Плачут старье и дети. Будто стонет все на свете". І тоді вона відчула, що гвалтівник уже не так сильно її обіймає, що обійми його слабнуть, слабнуть, він схопився й побіг, бо здався, а вона йому вслід співала пісню-кавічу свого учителя Порфирія Іванова: "А еще такое было: двое суток море выло, шторм сильное поднимался, плач детей не унимался!"

... у Маргарити є подруга — Залізний Фелікс. Чому Залізний Фелікс? Так її колись Маргаритка назвала, а потім уже всі так стали звати, хоч насправді ніхто не знає, що за цим криється. У всякому разі, не те, що можна подумати. Що коли ця подруга не була Залізним Феліксом, а просто Мілкою, то її називали Мілкою-сексологою. Мілка-сексолога нікому не могла відмовити, вона так і казала: "Не могу в їм відмовити, немає в мене такої сили волі, в всіх їм жалю і любові". Тому ніхто Мілку-сексологу заміж не брав, що вона була така знаменита потягуха. Потягуха з потягуха — у неї перебували драби й негри, інтелігенція й пролетаріат, військові й демобілізовані, бо ніхто від неї не мав ніяких сексуальних дискримінацій. Як сказав би народний депутат Петро Осадчук у своєму експромті, якби по-зайшовся з Мілкою-сексологою: ніякі зації не знали дискримінації. Гуляти гуляла, а тут надумала вийти заміж, і жених знайшовся — мільйонер Федя, він сільський, а потрібна ж була квартира. Маргаритка порадила Мілці-сексологі: хочеш заміж за Федю — тримай до самого весілля, довше йому вже після весілля, коли стоятиме штамп у паспорті, бо коли до весілля, то ніякого штампу в паспорті не стоятиме, хайже Федя так само, як усі інші зникли. "Повелюєш", — сказала Маргаритка. "В чому повелюєш?" — "Що до весілля ти його не підпустиш". — "Клянуся". — "Будь як залізний Фелікс, зрозуміла?" — "Зрозуміла, буду як залізний Фелікс". — "Щоб завтра мені про все доповіла, а я тобі дам нові цінні вказівки, зрозуміла?" Завтра Мілка-сексолога приходить до Маргаритки й каже: "Ой, ти не вноєш, який Федя мужичок, який мужичок". — "І звати не кому, — каже Маргаритка, — але ж ти мені повчалася! Повчалася стояти, як залізний Фелікс". — "Але ж я не залізний Фелікс, мені було важко встояти, Федя прийшов у погонах". — "У погонах?" — "У погонах". — "Ти ніколи не вийдеш заміж! Не могла потерпіти? В тебе що, нема з ким перекстати? Спи з ким хочеш, коли хочеш, а раз намітила собі жінка, щоб вийти заміж, тримайся з ним до останнього, якщо не хочеш його втратити. Жінка треба довести до

кондній, що він тебе хотів усе більше та більше, щоб у нього залишався єдиний випад, аби домогтися тебе: це — оженився на тобі. Ех ти, Мілка-сексодилка! Доводила б собі Федю до кондній, хай би він думав про тебе всякі жайкратні думки, прикидався в любові, а сама б собі погулювала на стороні. А тепер і Федю втратила! — "От і не втратила, от і не втратила, Федю обидла, бо в йому дуже сподобалася, в йому набрехала, що він у мене перший!" — "Пообидяв женитися — до того чи після того?" — "Після того, після того!" — "Ну, коли після того, то, може, й жениться. Ох ти ж і залізний Фелікс!" — "А знаєш, що мені Федя сказав?" — "Що ж сказав твій міліціонер?" — "Ти, адже, свята!"

... дурні ці чоловіки, дурні, й ніколи не порозумнішають. Прийшла в дозому від полкобонника, то чого ти до мене лізеш? Ти до мене не лізь, раз в прийшла від полкобонника. В мене ще свято в душі, а ти береш і нос свято зісуси? У тебе ж однаково краще не виїде, ніж у полкобонника, то чого ти лізеш і страннився? Тільки все зісусиш. І ти хочеш, щоб в тебе після цього любила? За що? За те, що ти зісусував нос свято?

... Моя баба все життя гиркала на мене, жодного такого дня не було, щоб не гиркала, а це два тижні — як шовкова. Задвоєлена. Я думаю, чин ти так задвоєлена? Вчора навіть пішов на вокзал. Думаю, буде їхати з роботи електричкою з Києва, то, може, якийсь мужик її проведжатиме, але не така ж вона дурна, хоч і моя жінка, ніхто її не проведжат, пильня...

... о, я пам'ятаю свою першу жінку. Їй тоді було вісімнадцять років, ішов дев'ятнадцятий. Її прізвище у туркожиток Аркадій Кацман, класник, заочник політехнічного інституту, він тоді працював у комсомольському штабі на тав званому "ствані 1700" у Маріуполі. Алла, проститутка з проституткою. Аркадій ще запитав: "Ти не боїшся з проституткою?" А в йому сказав: "Чого б це в мав боїтися з проституткою? Хай проститутка боїться". Так йому сказав, хоч у мене ніколи жодних проститутток не було. Андрій сказав: "Я з нею договорився і за себе, й за тебе. Спочатку піду я, а потім підеш ти". Спочатку пішов Аркадій Кацман, а я, нерозумна, подався в ресторан "Північ", був такий ресторан біля туркожитку робітничої молоді, й знайомив собі пляшку порцеляну. Я ще не допив вино, як прибіг Аркадій: "Чого

ти тут розсієся? Ми ж договорилися, що ти чекатимеш біля гуртожитку". Я подивився на годинник — не минуло навіть тридцяти хвилин — і запитав: "А ти вже?" — "Я вже", — сказав Аркадій. "А де вона?" — "Чекає в гуртожитку, йди, я з нею про все договорився. Вона з усіх бере гроші, а мені дала безплатно й тобі дасть безплатно. По любові".

... жартував був один зі мною, це ще коли я в тролейбусному парку робив. Сміявся з мене, дотепник. Тільки що — глузує, й весь час тільки з мене, більше ні з кого. Бо хтось пустив поголоску, що в свою жінку не задовольняю. А чом це я свою жінку не задовольняю, хто ж тоді її задовольняє? Задовольняю — ще й як. А цей дотепник: не задовольняєш, не задовольняєш. Але ж довік. Аби не приставав, аби не допік, то я б новчак, нащо мені здалося його заціпати. Ну, я йому й сказав: "Ти візьми і в своїй жінки запитай, як я задовольняю". В нього очі ползли на доба, заціпило, більше не сміявся з мене.

...подивився на мене уважно, правда ж, я цікавий? Іноді я подивлюся на себе в дзеркало й сам собі скажу: ок і цікавий тип, і ніхто не знає, що я цікавий тип, тільки жінка знає. Бо за все моє життя в мене була тільки одна ноя жінка, більше нікого не було. Цікаво? Ні, я зовсім не кажу, що в мене ніколи не було ніяких ситуацій з чужими жінками, були ситуації, ще й які, але ніколи не переступав межі. Не хотілося. Мені вже за п'ятдесят, і я ніколи вже такої межі не переступлю, хоч ситуації ще можуть трапитися головолонні. Правда ж, цікавий тип?

... а могому братові колись побили баян. Брат дуже любив грати на чужих весіллях, то на весіллях й побили. Жених. А брат грав на весіллях з вибором, не кожній зареченій і не кожному женихові. А цей жених знав, кому він грав. І як тільки брат прийшов до нього на весілля й заграє — жених сказався, вирвав у нього з рук баян і давай гамселити об стіну. Чому? Тому. Бо в брата була така звичка — грати на весіллях у тих дівчат, з якими він колись гуляв, а він після армії довго не женився, тільки й знав, що гуляти, дівчата його любили, красень. Брат почав клакстися перед цим женихом, що не гуляв з його дівчиною, не треба даремно бити баян, то жених йому що сказав? Сказав: "Я знаю, що у вас нічого не було, бо я її цілою взяв, я знаю, що твій баян не винуватий, але що я можу з собою зробити, коли мені твоя музика дуже не подобається!"

...могилу свого батька на Байковому кладовищі я плиткою так і не обклала. Той скульптор, що виготовляв пам'ятник, поставив пам'ятник, а потім поклав свою долоню на мою задницю й каже, що облицює плиткою пам'ятник без усякої черги, бо в нього брат працює в крематорії на спалюванні трупів, то все влаштує дуже швидко, ось тільки нам треба домовитися. А малому Женьці тоді було три роки, він як почув про гроші, то зразу ж заплакав, бо подумав, що поганий дядько-скульптор хоче у його маму відняти гроші. Ох і ридав!

...де тільки все дівається? Ольга мені розказувала колись. Як Рилосва переслідували в Києві, як він тікав у Сибір, а з собою прихопив її. Сімнадцять років їй було, й вона його дуже любила. Пам'ятаєш, я тобі розказувала, як він там на озерах у тайзі стріляв качок, а Ольга, наче мислясьма собака, кидалася в холодну воду — й приносила йому качку в зубак. Це він її навчив, щоб у зубак. А потім заміозрив, що вона підслана, що вона агент кадебе — і давай її мучити, щоб призналася, й чим більше вона відмовлялася, тим дужче він її мучив. Бо ж у нього була навія переслідування, він тому й на Сибір тікав. А коли в них не стало продуктів, то Ольга відчула, що Рилосва хоче її з'їсти, й тоді вона втекла від нього, ледве не здохла в тайзі. А недавно випадково зустріла його на Хрещатику, й ледве впізнала, й він ледве її впізнав. А так любила. І де тільки все дівається?

...двоюрідний брат Степан якимсь прибігцем додому сердитий-пресердитий, мати в нього допитується, що сталося, а він мовчить, не признається. "Чого ти не признаєшся, — питає мати, — а ж бачу по тобі, що сталося щось". — "Вас жалію, тому й не признаюся". — "Якщо справді жалієш, то признавайся, а менше мучитимусь". — "А ви обцяєте мені помогти?" — "Обцяю". — "Скажіть, ви хочете, щоб мене воєнки забрали в армію, а в мене тут народилася дитина?" — "Свят, свят, свят. А від кого ж дитина планується?" — "Планується від Васьки". — "Від Васьки? А як же ти поліє на Ваську — в неї не морда, а решето?" — "По п'яному ділу, мамо. То хочете таку мезістку? Хочете від неї онуків?" — "Ой, не хому, сину". — "І я не хому, мамо. Але вона хоче за аборт великі гроші". — "Які гроші?" — "Дві тисячі карбованців, а в мене таких грошей нема, ви даєте?" — "За ваш гріх — і дві тисячі карбованців?" — "То підіть до неї і поторгуйтеся, може, Васька для вас спустить суму, а з

мене вимагає дві тисячі". Що залишилося робити матері? Їїти й торгуватися? Чи чекати непутища певістку в хату? Вона дала синові дві тисячі карбованців. Провела його в армію, повертаються родичі з району в село, розмовляють між собою про всяку всячину, й дядько Пилип розказує, як-то він виручив свого племінника: дав тисечку на аборт, бо від нього завагітніла якась дівка, він і називав її — Марина. Тут озивається дядько Микола й каже, що дав племінникові п'яттори тисечкі теж на якийсь аборт, але довсім не Марині, а якійсь Клаві. Тоді озивається дядько Тимофій і каже, що й він давав племінникові гроші на аборт, але не Марині й не Клаві, а якійсь Марійці, він добре знав'ятав ім'я. А мати вже мовчить, що сама дала дві тисячі на аборт для Васьки. Всі дядьки тільки головами крутять: ну й племінник, ну й молодець, ну й погуляв перед армією, не шкода такому й гроші дати аж на стільки абортів, хоч матиме що в армії згадати. Ох і молодець пішла, ох і молодець! А мати подумала-подумала й сама себе ляс-доломесо по лобі: та це ніякі дівки й ніякі аборти, це синові не вистачало на закордонний магнітофон, а вона йому заборонила купувати таку дорогу річ, ось він і подумався до абортів, на аборти ніхто йому не пошкодував, і вона теж не пошкодувала, бо хай Господь боронить від такої, як эта непутища Васька.

...знаєш, Леску, ми з мамою мамсю дивилися на твою байстрака, дивилися, а потім давай радитися з мамсю: може, й нам завести дитину? Бо самі й самі. А мамі вже пізно, то мама каже: давай ти. Я й завела, тепер маю дівчинку. У нас на поверсі чотири квартири, чотири сім'ї, і тільки в одній є мужчина. То хоч би хто-небудь запитав, де в мене квалася дитина, всім байдужісінько, а вже рік минує. Учора надворі катаю в колясці свою Леску, поза нас іде наш сусід. Він мені подобається. Подивився так, наче не впізнав, заглянув у коляску й каже: "На мене схоже!" А мені стало так приємно!

...подивився на цього старого діда зі старим портфелем у руці. Дідок сам сидий на старий портфель. Холостак, уже давно холостак. Ти ж знаєш, я закінчувала педагогічний інститут, у нас у лабораторії української мови і літератури була дуже симпатична лаборантка, молодца, а вже член партії, золота душа, всі її любили: і студенти, і викладачі. Каміла Вороніць: чорні очі, вродливе обличчя, фігуреста фігура. І як усі дивувалися, що в такому юному

віщі — і вже змужен. Хто твій чоловік, де твій чоловік, чому ніколи не видно тебе з чоловіком досі у кіно, чому ні разу не привівши на студентську вечірку? Не вірли, що змужен, бо думали, що вигадує собі чоловіка, щоб відбитися від залюдильників, що вилізли біля неї хмарою. І раптом — персонально справа Каміли Воронця! Таке почали в інституті про неї розказувати, що на вуза не наважила. Не може бути, брехня, Каміла — зовсім не розпутниця, а дразковий член партії, морально витримана, приклад для наслідування, а всі ці такі люди й задрісненки зводять наклепи, бо комусь не догодила. Не догодила — і їй відомішали. Є розпутниця в інституті, чому ж нема, і серед студенток є слабкенькі на вторині, й серед викладачок, але на справжніх розпутниць ніхто не клепає, справжні розпутниця торжествують, а жіноча невинність страждає несправедливо. Говорили те, що завжди в таких випадках говорять, отож і не треба затівати ніякої персональної справи, щоб не зіпсувати людині біографії, бо потім не поправити. Але тут почали говорити про якісь фотографії. Що якби не фотографії, то ніхто б і не подумав чогось такого про Камілу Воронця, але є фотографії, а вони не брешуть. Які фотографії, де вилізли, що на них? І хто бачив фотографії? І тоді кожному захотілося побачити фотографії. Наче мало було зайти в лабораторію української мови та літератури, подивитися живу лаборантку, ні, подивай з неї якість фантастичні пікантні фотографії! І все-таки що на них фотографіях, що інститут долери ногами став? Усі шось знали — й ніхто до пуття не знав. А пішов Боб з кафедри фікультури, дискобол, бутай, казав: "Я знаю тільки те, що нема на тих фотографіях біля Каміли нема!" Але навіть після фотографії в інституті почали говорити, що ніякої персональної справи заводити не треба: фотографії хоч і справжні, але можуть виявитися фальшивими, змонтованими. І тут сталося. Сталося такє, що ти не повіриш. У ректорат прийшов лист від її чоловіка, якого ніхто не бачив і не знав. А в листі чоловік Каміли Воронця підтверджував, що його жінка така розпутниця. Він сам раніше не відав, що таке розпуста, а вона його навчила — й розбещила. Тепер йому соромно, що він такий розбещений, бо в нього така розбещена жінка. Їй не місце в педагогічному інституті, де на неї дивляться студенти, їй не місце в партії, де мають бути тільки достойні, а тому він накопичив, щоб його жінку звільнили з роботи в інституті, виключили з партії. І ця підтвердження розпутності і розбещеності своєї жінки писав ще одну серію фотознімків, де його жінка — в

найрізноманітніших сексуальних позах, дуже непристойних, і він би ніколи не додумався знімати її в таких позах, але вона наполягла — й він змушений був піддатися... То Камілу Воронця таки виключили з партії, а з Інституту вона сама пішла. І все через свого чоловіка, дуже був ревнивий. У нього на неї не було ніяких фактів, але він підозрював, що вона з усіма спить в Інституті, то дуже хотів, щоб її попросили і з роботи, і з партії. Ти чув про таке? Наче жінка не може зраджувати свого чоловіка поза роботою, тільки на роботі! І тільки поза партією. Жінка як здає, то вона тебе зрадить прямо перед твоїми очима, а ти нічого не побачиш. Він був за Камілу старшим на двадцять років, то вона кинула його. А чого вибила заміж за старшого? Він хірург, врятував життя її батькові, то батько похвиляв: коли моя дочка виросте, віддан за тебе заміж. Дочка була маленька, а вже знала, що виїде заміж за дядько хірурга, який врятував її батька. Ось така історія. А отой старий зі старим портфелем і сам схожий на старий портфель — і с її хірург, ревнивий Отелло. Може б, краще було, щоб він зарізав її батька на операційному столі, ніж отак зарізав її молодше життя.

...приймав полюбовник до полюбовниці, вони даремно час не витрачали, тільки начебто чується полюбовнику — в сусідній кімнаті чи на балконі підозрілі звуки: кур-р... кур-р... Може, здається чи недочуває? Знову часу не марнували, й знову чує: кур-р... куу-р... "Послухай, — каже полюбовник до полюбовниці, — ніксь голуби у тебе на балконі, все кур-р та кур-р". — "Е-е, які там голуби, — каже полюбовниці, — то в сусідній кімнаті лежить мій паралізований чоловік, свариться на мене, але ніжк не може зновити: куря, куря".

...Маргаритка торік дуже ображалась на одного болгарина. Поїхала вона з Оксою в Болгарію з туристською групою, опинилась в задуханому містечку Казанлик, а в тому містечку всі місцеві болгарини яксь такі — наче ваші киргизи чи татари. Ото хіба що багато трюнд. Маргаритка там захотіла купити дублянку, левів не вистачало, то вона питалась дашеву, а тут один болгарин почув. Похвиляв дістати дашеву дублянку, тільки нехай, каже, твоя подруга зі мною переспить. Маргаритка спершу не зрозуміла: "Чому подружка?" — "Бо подружка, — сказав болгарин. — Бо подружка мені сподобалась". То Маргаритка на болгарина ображалась: чому з подружкою, а не з нею самою? Вона не хотіла просити

Оксу, але де подінсися, коли кортить дешевій дублянці, а на дорогу нема левів. Окса спочатку не хотіла, відмовлялася, то Маргаритка притерла її до стінки: "Виручай мене, ти ж моя подруга, а в тебе виручу колись". Окса навіть розсердилася на неї: "Я сама себе завжди виручу". — "Не зарікайся, не зарікайся", — сказала Маргаритка. То Окса пішла до того болгарина, він перестав з нею у своїй машині — і втік, ніякої обіцяної дублянці, ні дорогої, ні дешеві. То Маргаритка навіть сварилася на Оксу: "Ти йому якось не так дала, інакше б він не втік, а в була б з дублянкою. От якби я!" Та Окса їй відрізала: "От якби ти, от якби ти! Але чому ж він тебе не захотів, а захотів мене. Ото на другий раз вибери собі такого болгарина, який захоче трахнути не мене, а тебе, побачимо, з якою ти дублянкою залишишся". Та Маргаритка ніяк не заспокоїться і знов викликає турків, а болгарів гуляє. Бо їй розказали історію про турецьких митників і польських туристів, які до них їдуть спекулювати в Туреччину. Прекрасні польські пані з-поміж себе вибирають найспокусливішу й найзавзятішу туристку, посилають її до турецьких митників. А турецькі митники вже знають, чого до них від усієї групи делетовано розкішну спокусницю: щоб не платити високого мита за провозення товарів на їхню територію. Залблива блондинка віддувається за всю туристську групу, турецькі митники пропускають усіх, не беруть ніякого мита, бо своє мито вони вже взяли. Її ні разу так не було, щоб після розкішної блондинки ще брали мито з туристок. А їй, значайно, група віддячувала шамітан-лакміттем чи косметикою. Турки є турки. Далеко тому болгарину з Казанліка до турків, ой далеко.

...Буває, ще не так буває. Якось мій дядько Семян повертається з роботи, а вдома — гість у його жінки. Якийсь чоловік сидить за столом, п'є горілку й закусує. Жінка щось розказує, а він веселий-веселий. Сидів спиною до дверей, а обернувся — наче не чоловік, а жінка. Її наче не жінка, а чоловік. Дивиться з-під лоба й мовчить. Хоч би голік підів, то можна було б зрозуміти, якої статі гість, а то її по фізіономії не розбереш. "Знайомся, — говорить жінка, — це Аркадій". — "Який Аркадій?" — питає чоловік. "А в з ним разом у колонії сиділа". — "Так ти ж сиділа у жіночій колонії чи у змішаній?" — "У жіночій". — "То причім тут Аркадій, де він ув'язався у вашій жіночій колонії?" — "А в тобі не розказувала?" — "Про що?" — "Про Аркадія?" — "Не розказувала". — "Дивно. А я думала, що роз-

казувала. То познайомся, це Аркадій, Мене випустили раніше, а його недавно, то він от у гості заїдався, провідати". Підійшов дядько Семен до гостя, приглядається й каже: "Нічого не можу второпати. Який це Аркадій? Це ж який жінка, правда?" — "Та правда, правда, це жінка, — засміялася його жінка. — Звати Діна. Але вона була в тюрмі Діна, поки не зламалась, а як зламалась, то всі ми стали називати її Аркадій, зрозумів?" — "Ні, не зрозумів. Чого зламалась?" — "Ну зламалась". — "То вона Діна чи Аркадій?" — "Краще виний з нами, який розберемося". Випили. Ця Діна-Аркадій спочатку мовчала, а потім розговорилася, й голос у неї якийсь такий чудний, наче вона таки не Діна, а Аркадій, бо не жіночий голос, а чоловічий. "А що це в тебе з голосом сталося?" — питає дядько Семен. "А що сталося?" — питає Діна-Аркадій. — "Голос як голос". — "Е-е, не кажи, що голос як голос, а якийсь у тебе не жіночий голос". — "Мені подобається мій голос", — каже Діна-Аркадій. "Це в неї після того, як вона зламалась в тюрмі?" — докинула дядькова жінка. "І голос у неї зламався?" — "Еге, і голос зламався". Встала Діна-Аркадій з-за столу, ходить по хаті, а дядько Семен приглядається до неї — очей підірвати не може. А жінка йому: "Чого ти так видивляєшся на неї, що й за мене забув?" — "Та я за тебе не забув, але очі самі чогось на неї дивляться". І як засміється. "А чого ти смієшся?" — "А я знаю, чого я сміюся?" Вийшла Діна-Аркадій на двір, а дядько Семен дивиться, дивиться. І сусіди почали приглядатися. Сусідка Настя питає в дядька Семена: "Це хто такий у вас?" — "З тюрми. Разом з носом у тюрмі сиділи". — "Ну хіба що з тюрми. Дивися за нею". — "А що дивитися?" — "Мос діло сказати — дивися за нею". — "Та я дивлюся". Дядько Семен дивиться. І що бачить? Бачить, що Діна-Аркадій весь час не відходить від його жінки, усе їмоя і їмоя. Щось там згадують про свою тюрму і гелючуть, як туси. Обох сиділи по розтратах у своїх магазинах, але Діна-Аркадій більше потратила, то довше сиділа. А від вечір тітка питає в дядька, чи не подається на риболовлю, бо ж учора збирався. "Вже не збирався". — "А чом не збирався? Чи не тому, що Діна сподобалася?" — "Тому". Ех, тітка як розреготеться зі свого дядька: "Нічого в тебе не вийде, так що краще збирайся на риболовлю". — "Ти мною не командуй, де мені сьогодні вночі ловити рибу". А він щось почав підозрівати, ось і не пішов. Та й питає в Діна-Аркадій: "Чого це ти мою жінку обіймаєш?" — "А вона мене теж обіймає, хіба не можна? Дивно, як жінки обіймаються? Такої жінки не убуде". А тут сусідка Настя

ключе дарма Семю до тебе в кату: "Дурний ти, дурний". — "Чому дурний?" — "Бо дурний" — "Ні, ти скажи, чому я дурний". — "Добре, я скажу, чому ти дурний. Тобі твоя жінка про тюрму розказувала?" — "Чом не розказувала. Я сам бачив, коли до неї в гості їдлив". — "А все бачив?" — "Як то все? Бачив те, що бачив". — "А ти своєю гостю бачив у тюрмі? Коли до жінки їдлив?" — "Не бачив". — "А вона каже, що тебе бачила". — "Оця Діна-Аркадій?" — "Оця Діна-Аркадій. Ти ж тоді не зустрівся із своєю жінкою?" — "Не зустрівся. Мені сказали, що вона в лазареті, дуже слаба. То я їй передачу залишив". — "Жінка від передачі не відмовлялась?" — "Не відмовлялась". — "Еге, чого б ти від передачі відмовлявся, хоч у нас давнішньо не було побачення". — "Та кажу, що вона тоді заслабла, була в лазареті... А звідки ти все це знаєш?" — "Трохи ти розказував, трохи твою жінку. А знаєш, хто твою жінку до тебе не пустив у тюрмі на побачення?" — "Хто ж не пустив? Тільки не відумує". — "А я не відумую. Не пустила оця гостя наша, як її, Діна-Аркадій". — "Та що ти таке плетеш?" — "Не плету". — "А чого вона оце до нас приїхала? Тільки випустили з тюрми — й до нас. Каже, що скучила. Це вона так у тюрмі звикла до одної?" — "Видко, що ти не був у жіночій тюрмі, не свід". — "То й добре, що не свід. А тобі, Настя, добре, що ти колінь посподра рів? Тобі та колонія переколонила я галова, тепер говорим казна-що". — "Не казна-що, ти послухай. Хіба не чув, що в жіночій тюрмі жінки живуть з жінками?" — "Як?" — "А так. Там же нема чоловіків, щоб жити з чоловіками, то вони з жінками. Знаєш, Семєне, тюрмени наглядачів там не так багато, щоб на всіх претензійок вистачило, ну, пощастить кіньом, а решті що? Та тюрменні наглядачі — не всі, з жінки в тюрмі, то біля них — тюрменні наглядачки. Але навіть тюрменні наглядачки дуріють, коли все те бачать. От одна в нас була, коли я сидів, наче нормальна, але їй там сподобалась молоденька наркоманка з баряку, то почала приставати до наркоманки, а наркоманка поскаржилась — й наглядачку вигнали". — "Звідки вигнали?" — "З тюрми". — "А за що?" — "За те що приставала до наркоманки". — "Брешеш". — "Не брешу. У тюрмі на? У тюрмі жінка — або жінка, або муляк". — "Як це?" — "А так. Коли жінка — це жінка, то до неї всі ставляться як до жінки. А коли жінка — муляк, то до неї всі ставляться як до мужика". — "Як це?" — "А так. І її вже називають — Іван чи Степан". — "Який Іван чи Степан?" — "А так вони самі себе починають називати, й так усі повинні їх називати. А як назвеш Іван

жіночим ім'ям, то соряться, можуть дати й по морі. Ме-
не там знали як називали?" — "Як?" — "Вона". — "Як це —
вона?" — "А так. Бо в там були ні чоловік, ні жінка". —
"Як то?" — "А так — не хотіла бути ні чоловіком, ні
жінкою. Одна там у бані дивилась так, як мужик дивиться
на жінку, й приставала, але я відмовилась. Вона потім у
шпальні обіймала мене, то отак стояла каструля гарячої води
— я вилнула на неї, більше ніхто не приставав, у тюрмі
інкше не можна, щоб потім не їдали на мені. Й ніхто на
мені не їдав. Я там була без сім'ї. — "Без якої сім'ї?" — "А
в жіночій тюрмі всі жінки діляться на сім'ї. Жінка, яка
жінка, й жінка, яка чоловік, — це і є в тюрмі сім'я". — "І
що вони роблять?" — "Живуть". "Як?" — "Як сім'я". —
"Тыку!" — "Ти не тыкувай, Семене, бо в тюрмі бувають ду-
же зразкові сім'ї. На волі немає таких зразкових сімей, як
у тюрмі. Але бувають такі самі дурні сім'ї, як і на волі, що
в них теж ладу нема, дим коромислом". — "Як це?" — "А
так. У зразковій сім'ї — любов і порядок, а в дурній сім'ї
— ревності та бійка". — "Любов?" — "Ахже, любов". — "І
ревності?" — "Ахже, і ревності, що на волі не побачиш. Ре-
внують доту. Чоловік кидає жінку — і йде до іншої, жінка
кидає чоловіка — і йде до іншого, ажже, і в тюрмі те саме
життя". — "До якого іншого йде жінка? До якого чо-
ловіка?" — "Ет, Семене, ти ніяк не зрозумієш! І хба треба
йти в тюрму, щоб таке зрозуміти?" — "Слухай, ти набала-
кала таке! Що ти мені за мою жінку набалакала?" — "Я
тобі за твою жінку нічого не балакала! Не випадуй, сусіде,
я з тоєю жінкою сваритись не збираюся". — "А за що, як
її, що в гості прийшла?" — "Й за неї не казала". — "Крутиш
ти, Насте, ох крутиш. Казала не казала. А хто казав? І ко-
що мені здалась ця Діна-Аркадій? Що, вигнати її? Та жінка
мені горло перетризе, що весь час у мене п'яні ребоні, хоч
в її не п'яний. Що робити?" — "Роби що хоч. А в тобі роз-
казала, бо маси знати". — "Ні, ні, гріх таке подумати на
мою жінку, вона тоді в тюрмі в лазареті лежала, причім
тут цей Діна-Аркадій? Ех, які ви, жінки! Й ти, Насте, до-
бра, так розворушила мою душу". Пішов дядько Семен до-
дому й каже своїй жінці: "Жінко, це до тебе прийшов з
тюрми хакель?" — "Який хакель?" — запитала жінка. "А ця
твоя Діна-Аркадій". — "Хто тобі сказав?" — "Ти не питай,
кто мені казав, а ти мені кажи: хакель чи не хакель?" —
"Ах, це тобі сусідка набрехала. Думаєш, я не знаю, що ти з
нею жив, поки я в тюрмі сиділа? Я досі моччала, а тепер
скажу, що ти з нею жив!" — "Жив чи не жив, а ти мені
скажи: це твій хакель прийшов? Значить так, вибирай: або в

— або вона? — "А все Настя, а все людська захарість: вона і в тюрмі нікому не подобалась, і тут нікому не потрібна. Ти знаєш, як її називали в тюрмі? Воно! Воно! То це воно задумало в мене тебе віддати. Ну, Семене, коли тобі дороге воно, коли ти слухавш воно, то йди до воно, а це моя хата, а в своїй хаті в хазяйка, а зі своєї хати в гостей не виганяла — й не виганятиму. Забирайся до своєї матері!" — "Жінка, може, я з дурного розуму набалакав щось не те, даруй". — "І не кайся, й не просись. Збирайся, раз ти на свою жінку подумав, моєї такої чоловік не потрібен. Хазяйка! Якої хазяйка? Жінка нещасна, як і я". — "А чому ж — Аркадій? Дідо-Аркадій! Як це вона там зламалась?" — "А хто в тюрмі не зламається? А такі самі нещасні жінки й назвали Аркадієм, бо хотілося там хоч ім'я чути чоловіче. Ні, забирайся!" Й подався дідько Семен до своєї матері, поки в його жінки гостювала ота Дідо-Аркадій. А як нагостювалась, то поїхала. Й тоді дідько Семен прийшов до своєї жінки проситися, то вона пероспранлась, пустила назад у хату. А сусідка Настя перестала розмовляти з дідьком Семеном, навіть у його бік перестала дивитися, хоча жінки між собою не посварилися, чешуть язиками, от що дивно.

... думаєш у мене в стосунках з жінками щось залежало від мене? Як тільки померла моя Рая, то все тут залежало тільки від моєї дочки Ані. Бо ми з нею залишалися двоє, а коло неї — і за тата, і за маму, і за дідуся, і за бабусю. Ні, бабуся у нас була, Райна мати, але яка з неї допомога? Навідалася на кілька годин чи на півдня, посиділа трохи з онукою, а то в неї самоть — і своя квартира, і якийсь там прийом-пенсіонер, і в лікарню бігти треба — здавати аналізи, і на біржівку йти — проторговувати, бо пенсія мала. Так що з самого початку всі мені в один голос: думай про жінку! Думай, бо тобі потрібна жінка, а твоєї Ані потрібна друга мати. Друга мати не замінить рідної, але я рідна — покійна, так що думай. І всієї моєї знайомі почали мене знайомити з усіякими жінками. Сказати, які в мене за цей час були жінки? Хе, була навіть одна генеральша — ще при живому генералі. То я пізніше довідався, що в генеральші й генерал ще живий, а коли знайомився з генеральшею — ніхто не сказав, і вона не сказала. Генерал був якийсь дуже хворий, ось-ось нав померти, але все не вмирав. Ми трохи були зустрічалися з генеральшею, вона в ліжку — значівістінська баба, нічого в ній від генеральші, хоч, правда, я не знаю, яка та справжня генеральша моя була в ліжку. А потім в її сказала, що в так не можу. Не

можу, поки в нїї ще живий генерал, мені такі експерименти непотрібні. Чекай, поки генерал помре! То я свою Аню з генеральською навіть не знайомив, сам забракував. А після генеральшї була в мене актриса, наша спільна з Василем знайома, ти знаєш Василя, то актриса була давно не замужем, вона і в ліжку була артистка, у ліжку весь час — театр. Справжня актриса, в Києві таких небагато, вроджені здібності. Але я собі подумав. Добре, я подумав, ти здібна актриса, визнана, але якщо ти й для моєї Анї будеш весь час актриса, якщо весь час у квартирі театр? І розійшлися ми з актрисою. А потім як? Раміше ні генеральшу, ні актрису я навіть не показував своїй дочці. Не хотів розстроювати, бо недавно мати померла, а тут батько вже гуляє з іншими жінками, жалко було дитину, вона б однаково не зрозуміла, що її батько — мужчина, що її батькомі — треба. А потім почав свою Аню знайомити з усякими тітками. Позайомлює, перестілю, а через якийсь час кажу, слухай, дорога, в мене серйозні наміри, ти не думай, що в мене якісь наміри несерйозні, то давай позайомлю з дитиною, а там уже що дитина скаже. І влаштував удома величезне домашнє свято — з тортом, чаєм, шоколадними цукерками, сухим вином, бо ж не могли ми при дитині напиватися горілкою чи коньяком. Затівали втриєк світському бесїду, тире-шири, трици-ринди коржі з маком, каша гости серйозно старалася, щоб сподобатися дитині, а потім я ласкаво та весело питаю в дитини, чи хоче вона цю тітку бачити вдома своєю мамою, бачиш, мовляв, яка гарна тітка, яка розумна, як тебе любить. Аня ж мовчазна, потайка, зайвого слова не скаже, накуплювалася, дивилася спідлоба й заперечливо крутила головою. Тоді я казав цій дамї, що женитися не збираюся, бо дитяче серце не приневолиш, бо дитяче серце її не приймає, бо я не можу привести в квартиру жінку, яка не замінить моїй дочці рідну матір, а зразу ж стане для неї намухою. І ще якийсь час зустрічались, аж поки я знайомився з іншою. З цією іншою повторювалося те саме — і скромнє домашнє свято, і торт, і чай, і шоколадні цукерки, й — чи хочеш ти, Аню, щоб цю славу тітку я привів додому, бо ця слава тітка хоче тобі замінити рідну матір, і дочка заперечливо крутить головою, і в мене знову є серйозний привід, щоб розлучитися. Бо ще ж я і чоловік такий — поки не переспав з якою жінкою, то вона мені інтересна, а як тільки переспав — уже неінтересна, то, коли правду казати, а вже й сам не дуже хотів, та й хто здатний замінити рідну матір, та й я вже добре вивчив свою Аню, я наперед знав, що вона скаже, так що скромнє свято було

несланим спектаклем для вашої гості. Чому? Аня зразу ж спротивилася тій жінці, які зразу ж залишилися зі мною почувати. А в Надію Іванівну вийшла промашка. Вона така солідна жінчина, працює в інституті, але замужем ніколи не була, хоч, звичайно, з мужчинами зустрічалася й до мене. Привів додому, посланіймня, чай, шоколадні цукерки, торт, шампанське. А потім я в Ані питаю, чи їй подобається Надія Іванівна, чи хотіла б вона її за рідну матір. Моя без'язика дочка мовчить, нічого не каже. Я знов питаю. Тоді вона киває головою й каже, що хоче. В мене аж нижня губа відвисла, бо я на таке від своєї дочки не сподівався. Ти добре подумала, питаю. Добре подумала, каже дочка. Подумай другий раз, кажу. Я вже подумала другий раз, каже. Й що ти придумала другий раз, питаю. Хай Надія Іванівна залишиться в нас, каже. Ось так Надія Іванівна й залишилася в нас, ми з нею розписалися, тепер живемо разом. Хоч спочатку навіть отриматися не ніг, своїм вухам не повірив, хотів третій раз перепитати, але третій раз перепитувати було якось незручно. Мені ж цей спектакль був наперед відомий, і фінал відомий, я завжди очікував саме цього фіналу. Було цікаво, що ж сталося з дочкою, чому розтануло її серце? То я в неї пізніше й запитав якось несповнаміне. То Аня мені призналася. Ти, батьку, сказала, завдяки всяким тіткам залишиш на ніч у себе, й вони в тебе почували всю ніч, то хіба я могла полюбити їх чи поважати, хіба такі могли мені замінити рідну матір, а Надія Іванівна перша жінка, яка не залишилася в тебе почувати, коли ти перший раз привів її додому, за це вона й сподобалася, нехай вона буде мені за рідну матір. Ну, ти бачив таку, ти чув про таку? І я згадав, як усе було, коли Надію Іванівну вперше привів додому, як наступного дня раненько Аня заглянула в мою кімнату, побачила мене самого, підбігла до мене й поцілувала. Я тоді не знав, чого вона мене цілує, а воно он що! Бідна Аня, так і не знає, як ми її обманули! Дочекалися, поки вона заснула, потім сіли на таксі, поїхали на таксі додому до Надії Іванівни, бо її так закотілося, щоб у неї вдома, провели у неї буркляву ніч, а потім тая само на таксі ввечері раненько повернутися додому, ще дочка спала. А потім ото вона зайшла в мою кімнату й побачила мене самого. Бідна Аня! Дитяча наївність! Як жаль, що з віком минає і дитяча наївність, і дитяча довірливість. Появ маленька, то нідащо не хочеш вірити, що з твоєї малюї дівчинки виросте, ну... Добре, не казати, бо ханк не повертається в роті, коли про свою дитину. Звичайно, я не втримався й похвалився перш

Надією Іванівною, що почув від Ані. А моя законно зако-
нела жінка хитро всміхалася. Чого ти хитро всміхалася,
питаю. А вона питає — сказати чи не сказати, чого вона
хитро всміхалася. Авжеж, скажеш. То вона мені сказала,
моя професорша, що, перше ніж зі мною серйозно знайоми-
тися, вона переговорила з усіма нашими спільними знайо-
мими, й наші спільні знайомі поділилися усією об'єктивною
інформацією про мене. Потім вона потай від мене перегово-
рила з Анею, одержала від дочки інформацію, яка повністю
збіглася з інформацією, яку вона мала від знайомих. І що
сказала? Сказала: "Я перша з претенденток на твоє серце,
що не їла в тебе торт, правда?" — "Правда", — кажу... "І не
пила традиційний чай, так?" — "Так". — "І не пила тра-
диційне шампанське, так?" — "Так", — мушу признатись, бо
як тут не признаєшся, коли вона все знає. І моя Надія
Іванівна зареготала: "Бо я знала, що ні в якому разі не по-
винна залишатися в тебе на ніч, що коли ти захочеш — ми
недівинно повинні поїхати додому до мене. Через Аню. І
ми поїхали. А дочка подумала, що я з тобою не переспала,
а тому й признала мені. Ось так я тебе ошукала, ось так
женила на собі". — "Та не ошукала, не женила мене на
собі, а я на тобі женився, бо так закотіла Аня". — "Еге,
Аня. Чекала б мене та сама доля, що й інших, чи я тебе не
знаю, але мені дуже шкоди стало й тебе, й Аню. Може, не
так тебе, як дитину, бо ж і без рідної матері, і ще такий
батько трапився, що зі смаком увійшов у роль вдиця". —
"Та в яку роль, у яку роль, не вгадаю!" — "А я не вгадую,
це ти вгадаєш". Ось така мені трапилася Надія Іванівна,
присно, коли жінка розумна, біля розумної — і сам ро-
зумніший, а біля дурної — і сам дурніший, а мені повело,
недаремно в влаштував усі ті домашні свята з тортом,
недаремно радився з мою розумницею Анею, вона така виб-
рала собі до душі, я б сам не вибрав.

...завербовані дівчата, цілий поїзд курсантів! На якійсь
станції підманули курсанти завербовану тьмівську
дівчину, а чи вона сама закотіла, щоб молоді хлопці її
підманули, й овіялася в їхньому поїзді, в купе. Спершу
курсанти з усього купе з нею потішалися, потім до цього
купе стали в чергу курсанти з усього вагона, всі хлопці за-
довольнилися й думали — не встане завербована тьмівсь-
ка дівчина, а вона дочекалася станції і, чуєть курсанти,
тьмів лоп-лоп-лоп-лоп! — так проворно побігла до свого
поїзда, щоб не відстати.

...несимовита Маргаритка була ще молоденька зовсім, ще не замужем за Анчаровим, ще тільки збиралася за нього заміж. А він ще був не пробуджений Везувій, ще він пізніше пробудився, як Везувій, а тоді він ще був не пробуджений Везувій. Його батько, який відставаний моряк у високому чині, відів порятунком потоплюючих на Дніпрі, то молодий Анчаров у нього влаштувався на хлібну роботу. Тесав із дерева жіночі фігури. На повні жіночий ріст. З усіма жіночими принадами, з усіма відсліваними формами: коли це груди — то груди, коли це задниця — то задниця, коли це щось інше — то це в жінки щось інше. Тільки обличчя плоскі. Звичайно, тесав не безплатно, а за гроші, бо в цій конторі по порятунку потоплюючих на Дніпрі за ці жіночі фігури було покладено глибокі гроші, то старому Анчарову не хотілося випускати жинку копійку з рук — і він залучив сина. Хоч син Анчаров, жсна річ, ніколи раніше цим ремеслом не займався. Але дурне діло не хитре, приловчився й тесав з великим ентузіазмом і дуже боровся, щоб якась жіноча форма йому не вдалася, бо тоді б пропала робота, довелося б починати все спочатку. Маргаритка завжди сміялася з тих його фігур, що все в них неокончане, що в них груди завжди більші, ніж задниця, дуже великі — й шукала причину у якомось начебто всихлічаних відхилених у Анчарова. "Чому такі великі, чому?" — питала в нього. "Бо в мене Таке світобачення", — пояснював він. "Поміняй своє світобачення, нехай у твоїх жінок будуть якісь нормальні груди, як у всіх жінок, бо де ти бачив таку натуру, навіть?" — "Для зручності". — "Для якої зручності?" — "Щоб легше було хапати?" — "Навіщо хапати?" — "Аби ретувати. Ось коли така жінка тоне у воді — то її легше ретувати, а з маленькими грудьми — важче ретувати. За великі груди скопити — і легко тиснути з води, а за малі груди важко хапати й важко тиснути з води". — "А чому за груди тиснути?" — "А за що?" — "Можна й за щось інше". — "Можна й за щось інше, але в інструкції сказано, що за груди найлегше й найефективніше". А що за дерев'яних жінок тесав Анчаров? На них тренувалися. Оті, зі служби ретування на водах. Затягували у Дніпро дерев'яні жіночі фігури, голі, зовсім роздягнені, бо ж у воді купуються голими ті роздягненими, й відпрацьовували на них відповідні прийомні. Голі ретівники — чоловіки, живі, екдалися на дерев'яних жінок, які начебто тонуть, і ретували, відтискували майстерність, аби потім, коли доведеться ретувати насправді, бути у кращій формі. Гвалт став страшний. Збиралася на березі публіка, й не всі ж розуміли, що то в Дніпрі

відбувається, чого так закрито голі чоловіки накидаються на голі жінки, тому публіка верещала чи від обурення, чи від захапту. Верещали самі ретівники, щоб увійти в азарт, бо дуже важливий азарт, коли накидаєшся на голу жінку, навіть коли вона дерев'яна. Ото хіба що не верещали дерев'яні жінки, коли їх ретували з води, але стояв такий галт, що публіці з берега здавалося — білі-білосніжні жінки теж кричать і чують спір, бо ретівники швидко схилювалися на гвалтівників, на банду озвірілих гвалтівників. А потім публіка витріщалась на голі жінки, коли вони спинилися на березі, коли на піску лежали врозкид, і все дивувалась публіка, чому ці жінки дерев'яні, неваж жито людська плоть стала деревом? А мабуть, потонувши й задувшись в воді, так задерев'яніла, значить, спинилися ретівники, й чому жінки не давалися? Все переступувалося в тілоах — справжнє й випадане, грішне з праведним, і, здається, не було на цих тренувальних-заняттях щоденнішого за Анчарова! Здається, він один шире вболівав, щоб усі жінки були вретовані, бо для ретівників, може, такі фігури були дерев'яні й неживі, а для нього — наче справжні, живі, зовсім не дерев'яні, й коли їх витягували з річки на берег, то він радіє: о Марта! о Цезарюва, о Тамара! Бо кожна дерев'яна жінка в нього мала своє ім'я, й коли для інших вони були на одне лице, то він їх добре відрізняв одна від одної. Але чому Цезарюва, чому Тамара, чому Марта, а не яюсь інакше? Маргаритка відсортовала, що неспроста дано такі імена, що Анчаров цілком свідомо, хоча й не признавався, давав своїм дерев'яним жінкам імена тих дівчат, у яких був колись закоханий, але вони йому відмовили. Чому закоханий, чому відмовили? Я знаю, що так, тупала ногою Маргаритка, був закоханий — і відмовили, так що він закомплексований, навмисне дик дерев'яним фігурам імена знайомих дівчат, щоб відомстити їм, але ж пероку в нього малювало на справжню помсту, й він начебто хотів би, щоб усі ті Марти, Цезарюви, Тамари потонули, та коли вони справді ось-ось мають потонути в річці, він болягузливо лякається своєї мстивості, дакається, що вони потонуть, а тому аж пісок під собою гребе, щоб їх таки було вретовано. Мабуть, садист-мазохіст, мабуть, збоченець. А чому? А тому, що з жіночими фігурами він може, нарешті, виробляти все, що завгодно, всім повістю в його руках, вони безборонні, жодна з дерев'яних жіночих фігур, навіть якщо в чомусь хотіла відмовити Анчарову, то не відмовить і не скаже, що про нього думас. Ось так. Я торкалася Маргаритці, що вона все це вигадусь, що Анчаров

не такий уже садист-назокіст і збоченець, як то ти здається, і витісує з дерева жіночі фігури тільки тому, що старий Анчаров-батько в конторі йому добре за це платить, а якби не одержував за свою роботу грубих грошей, то ніколи б не струтав ніяких дерев'яних жіночих фігур і не було б ніяких підстав говорити про якийсь його садизм-назокізм і збоченство. Бо вже скільки років Маргаритка проходить в майстерню, в якій він струже своїх ідолів, уже як спокуюшала, а вона таки вмів спокуюшати, й на коліна йому сідала, й проходилажувався перед ним своєю особливою завблливою ходою, від якої в хлопця панорочиться голова, а той Анчаров — анігугу, струже й струже дерево, наче холодні дерев'яні форми йому дорожчі за її живі й теплі форми, та він же ірод безсердечний, бо знущається з неї, довірливої і доброї. Та б уже дерев'яний бовдур здогадався, чого вона ходить до нього в майстерню, та б уже дерев'яний бовдур ожив і кинувся б на неї, бо вона для того й створена, щоб її обіймати, але тільки не Анчаров, садист-назокіст і збоченець. Ось подивися лишень на мене, каже Маргаритка, які в мене шoki, які губи, які очі, правда ж, гарні, всі чоловіки так і липнуть до мене поглядани, а мені присмно, а в адаю, що не помічаю, хоч і як добре помічаю, бо що може бути дорожче за ті чоловічі погляди, лише одні Анчаров не помічає. Хіба мої шoki, губи, очі можна порівняти з тими шokами, губами, очина, які він власноручно струже з дерева своїм бабам? А подивися на мою шию — це не яка-небудь дерев'яна шия! А ось-я роздигнуся, подивися на мене, — й Маргаритка почала роздигатися переді мною, щоб показати, яка вона, хоч я на пляжі не один раз бачила її, знаю. Спершу знала кофтинку, знала бюстгальтер, обома руками понасажувала свої груди, мовляв, подивися, які в мене груди, а груди в неї справді славні, хоч і невеликі, але хто сказав, що дівочі груди мають бути великі, справа не у величині грудей, а воні ж у Маргаритки — як двос молочно-білих голубів, тільки не земних, які літають по Києву, а райських, які живуть у раю, літають у раю, на них тільки дивитися й малуватися, розквітаючи душею, а торкатися божно, і якщо вже торкатися, то санин лише подихом уст, санин лише поцілунком, розумієш, казіть не губами, а так санин поцілунком. Це йому не які-небудь дерев'яні, правда ж, сказала Маргаритка, але чому він цього не розуміє — от чого я не можу зрозуміти. А далі вона синула міні-спідничку й зосталася в самому лише бікіні — клаптик рожевого краму ззаду і клаптик рожевого краму спереду, таке воно малесеньке, найбоже нема, а все-таки є, надаючи

задаюності стрункій дівочій постаті. Маргаритка лукаво поглянула на мене, далі випулась ліворуч, випулась праворуч, закинула руки на шия і випулась назад, — і змінилась рівночисто: бачиш, яка я, бачиш? І пройшлася по кімнаті, навіть не пройшлася, а пролізала по паркету, пролетіла, бо в неї навіть не хода, а пламба, а політ, на неї і не хотів би піднятися, а піднімаєшся. А поглянь на мою талію, а поглянь на мої стегна, засміялась Маргаритка, де це в кого побачиш таку красу і таке митончеське багатство? А талія в неї тоненька, а стегна в неї хоч новітнікі, зате дуже пропорційні, а ноги в неї високі та граційні, схожа на якусь фантастичну істоту, але в природі немає такої істоти, а якою можна було б порівняти Маргаритку, будь-яке найшаріше порівняння не дасть їй вроду, а тільки відніме вроду. То схожа я на яку-небудь дерев'яну бабу, дивувалась вона, то хіба можна мене порівнявати з якою-небудь струганими фігурою, а не те що порівнявати, а й віддати їм перевагу, змушачись із мене своєю байдужістю? А тепер-от піднявся й скажи, піднявся й скажи, — й Маргаритка найже неслухавим порухом пальця ардала з себе рожеві бікіні так, німе жово само дитіло латким пухом, наче вона й була без цього майже немисного привриття, й тепер стала гола-голісінька. Й диво дивне: чомусь мені здавалось, що не гола-голісінька, а був на ній якийсь злимерений одяг якоїтось роботи, бо таке враження справляла її біла шкіра, яка десь ізсередини світилась м'яким і теплим світлом. Стала Маргаритка — й стоїть, дивиться на мене й нічого не каже. А що тут казати, коли все й так ясно? Є в мене слабкість до краси жіночого тіла, с, хоч я й сама жінка. Хочу чи не хочу, а буває замилуюсь якою-небудь досконалим екземплярю. Звичайно, рідко трапляється, щоб аж весь екземпляр був досконалий, але ж — чи ноги, чи талія, чи груди! А то — лице. А то — просто хода така, що замилуєшся. А то — зачіска. А то — навіть у негарної жінки погляд блисне такою дивиню, що промиже тебе струмом. А тут — уся Маргаритка досконала. Немає у тебе недоліків, кажу їй, ото хіба що єдиний недолік у тебе. Й торкнулась пальцем до влючиці на її лівому плечі. А що там, питає. Цвоточка маленька, родинка чорна, кажу їй, більше нічого, але це ж ніякий не недолік, а просто особлива прикмета, в кожного є якийсь особлива прикмета, в тебе ось така, вона тобі тільки додає краси. Маргаритка зраділа, змилулась обіймати й цілувати мене, мало не залуштує мене, то в спомотку її теж обіймала, а потім давай відбавлятися від неї. Кажу, не шаленій, не шаленій, омиж

своє бікіні та міні-спідницю й гайда, бо мені ще в університет бігти. А Маргаритка не дочекала й питас, як ти сказала, як ти сказала, міні-спідниця? Ти не дочекала, кажу їй, але в тебе справді міні-спідниця. Міні-спідниця, застігла вона, одягаючи бікіні та свою міну-спідницю, але чого ж той Анчаров такий дурний, що струже своїх дерев'яних, м'як спокусити не вдається, всі чоловіки, лише він — як якась дерев'яна фігура, але ж інших чоловіків мені не картить, а чогось заклотіло оце дерев'яну фігуру... То ж їй дала пораду. Маєш таку спідницю, маєш свою міну, кажу Маргаритці, то чого тут даремно втрачаєш час, поспішай до нього, закладай свою міну під нього, й не може бути, щоб він не підірвався на твоїй міні, щоб не вибухнув, бо й дерев'яний би вибухнув, як ти підмостила дерев'яну свою міну, а твій Анчаров таки не дерев'яний, а живий, ото вибухає на твоїх міні, ото вибухає!.. І що? Хіба несамовітна Маргаритка не скористалась носом порадою? Потім усім звалились під його фортецю в підклала свою міну — й фортеця вибухнула, бо немає таких фортець, які б не думали взяти більшовики. Це вона так цитувала Сталіна, а в її якийсь час навіть називала — більшовичка. Це ото більшовичка, яка бере неприступні фортеці, підклала міну — й нема фортеці. А хто поради? Я порадиця, я, не відмовляюсь від своєї поради. І визнаюсь Анчаров не такий уже сідмст-мажоніст, не збоченець, не дерев'яна фігура. Маргаритка уже потім казала мені, що хай тільки спробує виступити дерев'яну бабу й додумасться назвати її Маргариткою, то вона йому все повідринає своїми руками. Бо ж з дерев'яною Маргариткою здорові мужики з командою ритівників вироблятимуть що завгодно. Я просила її заспокоїтись, не вгадувати, бо Анчаров ревнений, хіба ж казав Маргариткою якусь дерев'яну фігуру, хіба він захоче, щоб здорові лоби з ритуальної братії виробляли що завгодно з дерев'яною Маргариткою — навіть з дерев'яною! А вона сердилася, що ніг би вже й кинути що дурну роботу — стругати баба, адже тепер жовтий, то ніг би заспокоїтись, а він допався, як дурень до мила. Я виправдовувала Анчарова — хліба робота в нього, навіщо ж кидати хлібну роботу? Але чому струже самих лише жінок, жінок і жінок, несамовітна Маргаритка. Я тоді реготала з неї, що вона ревнує чоловіка навіть до дерев'яних фігур. А я знала, чому він стругає дерев'яні фігури, а чоловічі не стругає. Знала — й Маргаритці не казала, хай собі й далі несамовітє, несамовітє їй завжди була до лиця, вона тоді стає презримою фурією, фурія-смілоєска. А чому все-таки Анча-

ров не стругав дерев'яних мужиків? Розгадка проста. За дерев'яного мужика йому б заплатили тільки сто карбованців, а за дерев'яну бабу він одержував по сто двадцять п'ять карбованців. А якщо за дерев'яного мужика платили більше, ніж за дерев'яну бабу, то звісно б він не стругав тільки дерев'яних мужиків? Стругав би тільки дерев'яних мужиків, бо за гроші він тобі що хоч виструже. Скупий, пружинистий. Навіть свара. Цікаво, що б казала несамовита Маргаритка, якщо він зацікавився, перестав стругати дерев'яних бабів — і стругав тільки дерев'яних мужиків?

...розказувала Рая-наркоманка, як у її квартирі колись збиралася компанія київська, знайомі хлопці й дівчата з Березняків. Отакій собі клуб зустрічей, а простіше — приток. Приходив стійкий контингент, але в цей стійкий контингент загісувалися й свіжі квари. Музика, випивка, танці. Як не одне просить у неї ключ від квартири, то друге, щоб потрапитися. Або зачепитися на кухні й трахаволься, чи зачепитися в ванні, купаються вдвох. А то хто-небудь посеред ночі стукає в двері, й спробуй не відчинити — виб'є двері. І всі котили бочку на своїх батьків. Як їм набридли батько-мати, як неволють, як не дають дихати, як повчють усімама ідіотськими повчаннями, що не знаєш, куди забігти від своїх предків, як ритуватися від них. А то й хаймаються рукаприкладством, б'ють ремнями, що хочеться дати адачі своїм предкам, теж вішмагати їх ремнями, але ж треба терпіти, хоч і вескля терпіти. І яка щаслива Рая-наркоманка (а вона тоді ще не була наркоманкою), що ніхто не полоше її мізки, бо вона — відома в квартирі, вона самостійна й незалежна, предки не понукають її, як якусь скотину. А коли всі розкошились, коли Рая-наркоманка на якийсь час залишалась геть сама в квартирі, то вона гірко плакала й дуже зазирала всім компанії, що батьки їх б'ють ремнями, полоше мізки, й журдась ревно, що її не б'ють і не неволють, от якщо її били та неволити, то було б вона по-справжньому щаслива, але не було в неї тако-го щастя й ніколи не буде, бо вона сирота, бо давно помирали її батьки, що вона їх і не пам'ятає, а як подивитися на Івані фотознімки — не вірять, що то її батьки.

... в Оксн є знайома, то чоловік цієї знайомої фольклорист, досліджує українські народні пісні, особливо ж ріднові пісні і пісні епо казання. Окса дуже любить свою знайоому перехривлявати, є в неї такий великий небесний дар — перехривлявати ріднові й найкелоритніших знайо-

мих. Говорить її голосом. "Ото в мене чоловічок тає чоловічок, учений-перевчений: по науку бігас, з наукою їсть, з наукою лягас, з наукою спить і з наукою встас, бо такий учений-перевчений. І співав співочий, ото співав пісню про лихого мужа: "Там, під зеленим дубом, бігли жовнери в бубон, там в ся забовила, спідничку зоставила; мій милі сусідонька, виведіть мя з бесідонька, бо лихого мужа маю, буде бити, добре знаю, і шиткою, кужінкою, веретеном, ерешинкою... Біла мене мати зранку, що подерла хлопця дражку, гей-гу, гу-га-га, що подерла хлопця дражку... Що на нашій на зліма шитуть огірочки, а на тім кутку Задубівці розсукніть дошки... Ой нате вам, западинці, пшеничну булку, а вам дайте, передайте Кузьмичовину дурку... Ой мамуню, горох хочу, горох хочу, чорнявого хлопця хочу, чорнявого хлопця хочу... На ставі чорні раки, чому хлопці не єдиакі? Ой на ставі чорні раки, чому дівки не єдиакі?.." Отакій у мене чоловічок учений-перевчений, фольклорист, пісні про кохання вірні й невірні, про чорну зраду й подружжє онукаєство. А коли в сама лижу йому під бік у ліжко, то відвертається до стіни. Та не відвертайся, не відвертайся, кажу йому, а ж не якась потвора, а твоє законна жінка й прийшла до тебе по твою законну чоловічу ласку. А мій фольклорист каже, що було мені його законна чоловіча ласка три дні тому. А в ж йому кажу, що це було три дні тому, йому хочеться його законної чоловічої ласки. А мій фольклорист каже, що йому не хочеться, а захочеться через чотири дні, бо йому хочеться раз на тиждень, такий у нього графік. А в йому кажу, виконуй свої шлюбні обов'язки, як законно вказано, бо хто за тебе виконуватиме твої шлюбні обов'язки? А мій фольклорист каже, що в посвідці про наше одруження, яке ми одержали в засті, нічого не сказано про шлюбні обов'язки — раз на тиждень чи сім разів на день, і такого ніякого закону нема, а він сам прислухається до свого організму, до біологічного календаря в самому собі, то біологічний календар у його організмі підказує саме таку інтенсивність, іншої інтенсивності не підказує, та й де може взятися інша, коли енергія йому потрібна для заняття наукою, для збирання фольклору? От спробував мій фольклорист не раз на тиждень, а два рази, то відбулася перенатура енергії, у нього став інтерес до науки, то чого наука має страждати? Бо сублимація є сублимація. Так що, жінко, не випадай якоюсь шлюбним обов'язком, не підримай науку, бо чоловік собі не ворог, щоб піддаватися на всілякі жіночі провокації і підрияти своє здоров'я... "Що в нашій до Парадизи під ка-

тою кривить, додержала Іванка, що й корова дозять, не так дозять, що й в череду гонить. Об реванула до корова, у череду йдучи, погубив же Іванко чоботи й сучі, од Парашин йдучи... Об дав мені Іван перстень із трьома оюками, а сам пішов к чортю батьку та й за оючками. Я двох люблю, а двох люблю, на третього важу, четвертого в сажу знажу, ці чорту допроваджу”.

— недавно бачила Маргаритку, сварила себе дуже. За що сварила? Та за того ж свого царя Борюсю, втому вона з ревности вилежала на білій “мерседес” червоний борщ з томатом та з м’ясом. Не могла зрозуміти його — й докі не розуміє. От сьогодні вони зустрілися, було їм дуже добре, він не міг нахвалитися, як йому добре, а вже назаत्रа до нього не можна ні додзвонитися, ні в двері достукатися, бо в нього інша. То навіть ж тобі та інша, коли тобі зі мною було так добре, й навіть вона, Маргаритка, й назаत्रа не могла тобі замінити оту іншу, зостаючись сама собою?.. То Маргаритка сварила саму себе, коли оце ми з нею зустрілися. Згадувала, як вона вистежувала Борюсю, щоб викрити його. Приходила під його будинок уночі й чи під липом мерляла на колоді, чи на лавці тремтіла від вітру, чи в сусідньому під’їзді ховалася від дощу, або тільки вистежати, кого він проваджатиме. І нічого їй не трималося, тільки одне — кого проваджатиме. Й зовсім забула, що в цьому ж таки будинку на своєму поверсі живе асерійка, знайома з роботи, хоч і не дуже там знайома, але знайома. То можна було попроситися додому до цієї асерійки, вийти в неї кави чи чаю, сісти на лавчаному балконі, звідки добре видно всі під’їзди цього будинку, і з балкона асерійки в комфортних умовах стежити, кого ж він, своло-та Борюся, проваджатиме посеред ночі!

...ми ж нею старшого Вадика і його молодшого Серьожа-ку знаєте? Старший твій ліваний, що в деяк жіночого свята купив тюльпани для своєї дівчини, не полінувався, а віднести полінувався. Попресив, щоб молодший брат відніс, привітав його дівчану зі святом. То Серьожа не полінувався, відніс тюльпани, привітав зі святом, а тепер так і ходить до неї. А Вадик говорить: “Ох і виручив, ох і виручив, а тобі подарую за це імпортні кастри з імпортною музикою”. А в споматку думала, що вона морда одне одному наб’ють. Еге, тепер не б’ють, тепер за таке ще й подарунки дарують. Кажу Вадикові: “Це він тепер тебе виручив. А коли твоєї жінки, якщо жешися, хто тебе виручатиме?”

Теж Сердюкка? А він так спокійно до мене: "То, мамо, вже не твоя справа, хто мене виручатиме біля носі жінки, то вже її особиста справа". Ні, він таке чули?

...у нашому селі розкатували, а чула. Там учительський синок, такий славний, такий гарний, привіз собі жінку з Донбасу, вони у відпустку приїхали до батьків. Рамо вибігас молода невістка з учительського будинку й кричить. Сусіди на неї дивляться й нічого не хотіли второпати, бо ж учительська сім'я така спокійна, тиха, що могло статися? А серанта невістка йде в магазин — і кричить. То в неї питають, чого ти кричиш. А вона кричить, що їй недоволний чоловік попався, от вона й кричить. Але чому недоволний, питають, коли кращого важко знайти. А тому недоволний, розкажує ця невістка з Донбасу машини сільським жінкам, що в звинкла дванадцять разів за ніч, розумієте, а він сьогодні зробив мені лише п'ять разів, розумієте, лише п'ять разів, не задовольнив. Сільські жінки так і повнірищалися. Дванадцять разів? Дванадцять разів. П'ять разів? П'ять разів. А він знає, питають, що треба дванадцять разів? Знає. То, може, він рахував — і погано поррахував, але ж, щастя, не міг він погано поррахувати, бо в нього батько — математик. А невістка з Донбасу й кричить, що, видно, батько такий самий поганий математик, як і син, бо вона ж його попереджала, коли виходила заміж, що їй треба дванадцять разів, не менше!

... вже дось у сьомому класі Окса так почала крутити задницею, що, коли йдеш за нею, здається, що її задниця бігас по всьому тротуару, бігас туди-сюди. Причому наче-то бігас сама, бо коли задниця так метушиться, так скаже, то Оксу якось не видно, на неї не дивився, а тільки на її задницю, що наче з цепу зірвалася. Так це в неї тоді ще задниця була невелика, підліткова, то скільки завзяття дівочього і дівоцького гонору було в її задниці! А коли вироста, а коли піроста? Як у Тараса Шевченка: "І вирости, і розійшлись поміж люди, а москалі". Еге, а Окса її задниця теж вироста підише і розійшлася поміж люди, а москалі, але то вже інше, а в оце згадала, як вона з батьками ще жила на Подолі й ходила до школи. Але до школи вона ходила не для того, щоб учитися, а щоб просто ходити, бо ж усі ходять — і Окса ходить, а хто ж уярма чи на вулиці витримас цілий день, треба ходити на уроки. Але в школі то все інше в неї було, а я про те, як вона жила тоді на Подолі. У їїньому будинку в сусідньому під'їзді жив

лікар, чоловік собі як чоловік, сісто б і уваги на нього не звернув, бо в Києві мало яких лікарів зустрінеш мало не в кожному під'їзді. Але на цього лікаря увагу звертали, бо це був лікар-гінеколог, а тому й як чоловік він уже видавався цікавим чоловіком. Лікар-гінеколог Міша, із вузден, із борідкою, в окулярах-пенсне, з очі жваві — й допитливі, так і бігають, так і бігають. Особливо ж бігали в нього очі, коли бачив Оксу. Зупиняться й дивяться на неї, як на чудо, як вона йде — веселу губату морду задерла, груди випнула, високі ноги на високих каблукках так і гримлять по тротуару, задницею крутить лото, наче задниця зарпа у неї верветься зі спідниці й розбіжиться на всі чотири сторони. Зупинявся подивитися на Оксу не тільки гінеколог Міша, а всі чоловіки якщо не дупиналися, то опиндалися, щоб побачитися таким чудом, яке не часто зустрінеш. Але з Оксою наче щось робилося, коли зустрічалася з цим гінекологом. Мабуть, тому що гінеколог. Наче якась печета сила вселюлася у неї, — тоді вона аж палалкотіла вся, наче казала: ага, ти дивися на мене — то на тобі, подивися. Подивися, бо в мене є що тобі показати, гінеколог задриваний. Подивися, хай тобі очі на лоб повисають, хай тобі пенсне вилізе на лоб, задриваний гінеколог, скільки ти жінок перемучив, скільки дівчат перемучив, ах ти ж козача твоє борода! Й Окса ще вище задрала голову, ще далі випнула груди, ще дужніше гриміла каблукками, а своїй задниці давала вже таку волю, наче в неї у спідниці вулкан кинів! І що цікаво — ніколи не дивилася на гінеколога, наче його на світі не було. Ні, вона його бачила, але бачила так, що він ніколи не знав, що вона його бачить. У класі знали, що в Оксинному будинку живе гінеколог, вона ж сама розповіла, бо сміялася з нього перед подружками, а тут якась подружка підзаїтіла, завагітніла, була в ній така Мука, ніхто б і подумати не міг, що вона перша в їхньому класі завагітніє, а вона — ударниця комуністичної праці. Під страшним секретом призналася Оксі, бо та ж була знайома з гінекологом, і попросила завестися до цього гінеколога, щоб не шукати по місту невідомо кого й не йти в лікарню, але Окса почорніла на морді й сказала, що той гінеколог уже не живе в їхньому будинку, виїхав кудись, а куди виїхав — невідомо, то Мука, змчайливо, з когось збортувалася, але на подругу далаїла крикату. Річ у тім, що Окса поклялася сама собі: хоч ти й пасеш мене очинна, гінеколог задриваний, то паси, але я ніколи до тебе не прийду, ніколи! А тут ще мати почала сваритися на неї не крутя задницею так, як ти крутиш, бо доведеться тобі йти до

гінеколога. Чого йти, чого йти, скардився Окса, немає чого мені йти. А мати казала, що, коли отак крутиш задницею, неодмінно потрапиш до гінеколога. А що, питала мати, привікнеш мені в королі? Не принесу тобі в королі, обідала дочка, й нізачо не піду до гінеколога, він мені такий протинний, що протиннішого немає. А в цього лікаря-гінеколога була жінка, обідала блондинка, й двоє дівчаток-близнючок, теж обідали блондинок, свожих на свою матір. То мати-блондинка з дочками-блондинками теж завжди зупинилися, коли в дворі бачили Оксу, й чомусь перелякано дивилися на неї а шестеро переляканих і сивеньких, як розбавлена марганцівка, очей. І моєї бойовий подружї тоді стало не по собі, хоч вона нікого не боялася: хто дивиться — зай дивиться, не жалко. Ну, добре, кай дивиться лікар-гінеколог Міша, як на свою майбутню клієнтку дивиться, його легко зрозуміти, але чому дивиться його жінка і його діти-близнята, як тут зрозуміти? Якою Окса повертається додому, а біля її під'їзду стоять оці близнючки, тримають у руках портфельки, й тільки вона підійшла до них, як близнючки хапають за руки і в один голос кажуть: "Тетя, не отиняйте у нас нашого папу". Окса стала баран бараном, нічого довести не може, а дівчатка міцно вчепилися за її руки, не відпускають і повторюють в один голос те саме: "Тетя, не отиняйте у нас нашого папу". Окса подивилася кругом, чи не видно десь поблизу їхнього папу-гінеколога разом з їхньою мамочко-гінекологинею, але нікого ніде не видно, тільки ці діти вчепилися в неї, що не вирвешся. А близнючки знову в один голос: "Тетя, обіцайте нам, що ми не отиняємо у нас нашого любного папу". Що було Оксі робити? Вирвалася від них? Що було Оксі обіцати, коли вона нікого не відінала й не збрелася відіняти, а ці двоє дітей щось таке вигадують? То моя бойовна подружя набралася духу, усміхнулася дітям і сказала, що вона в них ніколи не відінятиме їхнього дорогого папу. "Більше вам спасибо, тетя!" — подякували близнючки, відпустили її руки й побігли, а Окса ще стояла, як намахана, думала: "Тетя, не отиняйте у нас нашого папу!" До неї почало доходити, що самі діти не могли таке придумати, що це їх навчила їхня мама, обідала блондинка. Бо подумала, що вона зробила на її лікаря-гінеколога! Але ж Окса ніколи не зазікала, навіть, й не дивилася у його бік, то навіть таке придумувати? Скардилася, стара мнра. Кому потрібен твій бородатий козел Міша? Ні він не потрібен, ні його пенсне, ні його обандале пузо, хотіться ви всі разом через весь Поділ аж у

Чернігівську губернію. Після цього Окса почала відвертатися від козла-гінеколога. То раніше просто не дивилась, наче його немає й він не втручається на неї, а тут почала демонстративно відвертатися. Вже як скрутить голову вбік — мало швидко собі не зверне, але задумавшись крутить ще довгатише й довгатише, наче жорнами. Це їй мати була так сказала, що в дочку задниця — як жорна, бо в неї ж мати сільська, вона після війни в селі на жорнах зерно молотила, коли було адякко з хлібом. Не мали своїми жорнами, казала вона дочці, немає тобі що молотити, а ти мелеш і мелеш, дивися — домелелася. Вона в мене мелє сама, відсваривалась Окса, ти сама й винувата, що народила мене з такою задницею, то що ти хочеш тепер від мене, де неві тепер свою задницю подіти, щоб не молотила, й ніякі то не жорна, а в тебе самої жорна! Отак тоді вони посварилися — за жорна. Потім помирилися, бо хіба можна довго бути посвареною з рідною матір'ю, але скоро знову посварилися. За того козла-гінеколога Мішу. Матері у дворі набрекали на Оксу й на гінеколога, що між ними начебто щось є. Мати як почувла, то накинулася на дочку з кулаками, була б публіка. Що є, що є, питала Окса, нічого в нас нема, а в не винувата, що бородавчатий кісел дивиться на мене. Врешеш, казала мати, шакше б у дворі не пласкали звинками, ніколи не пласнуть марно, а ти ото крутиш задницю — й докрутилася, що всі знають. Але ж нема що знати, плакала Окса, бабські звинки всього напласнуть, бо то в них така робота — цілий день пласкати звинками. Як то між вами нічого нема, сварилась мати, коли діти-близнята відбороняли від тебе свого батька, хіба не було такого, хіба не було, у дворі бачили, не збрешуть. Ніхто не відбороняв, кричала Окса, ніхто не відбороняв, а в сама не знаю, чого від мене хотіли близнята, й вони самі не знають. Проща ти, прощай, кричала мати, не матишеш у житті щастя, бо хто тепер на тебе зглянеться, а коли завагітнієш, то не треба мені твого дитяти в подолі, їди до Міші — й нехай він тобі сам зробить аборт, ахсьвише обійдеться, бо не такий же він вирток, що з тебе ще й гроші візьме за аборт, але ж у тебе грошей нема, значить, за твій аборт і за свій чорний гріх він з мене зупуєть гроші, більше ні з кого!.. Оксі здавалося, що мати зійшла з ума, вже хотіла викликати швидку допомогу. Щоб пріехала швидка допомога, піла бригада чергових санітарів і забрали не тільки її матір, а й весь їхній двір, і сусідній двір, бо всі поскаржили з ума, хай би ще забрали козла Мішу, його обліалу жінку-близнянку, їхніх обліаких дівчаток-близнячок. Весь білий світ зійшов з ума, і їй здавалося, що

в цьому божевільному світі вона й сама сходить з ума, то нехай і її теж з усіма забере бригада швидкої допомоги, вона від санітарів не відірвуватиметься, от наби тільки всі інші не відбивалися від санітарів... І тут мати зовсім перелюнала свою дочку. Перелюнала на смерть. Так що після цього Окса до вечора сиділа на дивані й дивилася в куток, на фікус. Мати навіть спеціально була підходила до фікуса — що там на фікусі таке, що дочка очей не може відірвати, але на фікусі нічого не побачила. Бо мати сказала — й забула, що наговорила, зате Окса!.. А мати їй сказала. Ти знаєш, сказала мати, що цей гінеколог не тільки знайомим і незнайомим жінкам робить аборти, за які отримує чималі гонорари, так що в нього за простою вистачить грошей, аби не тільки не брати з тебе грошей за аборт, але й заплатити за твій аборт, коли ти надумаш звернутися до іншого лікаря. Але чого тобі звертатися до іншого лікаря, коли й він сам робить непогано, його каляють як гінеколога, коли він і своїй власній жінці робить аборти, так, так, робить аборти своїй власній жінці, зробив уже п'ять чи шість, про це говорять у дворі, а в дворі не говоритимуть марно. Ажжж, тут усікі можуть бути причинні, чого він робить аборти й сам. Може, не дограв іншим лікарем, бо не вважає їх за кваліфікованих спеціалістів. Може, інші лікарі й високі спеціалісти, але він жаліє дав них грошей, а тому, жалюючи розшамуватися з жінкою, робить аборти сам. А може, він за аборти ще й гроші бере із своєї жінки? А може, він такий різник, так любить різати всіх по живому, особливо ж любить різати по живому свою жінку, що навіть наби вона прохляла на аборт до іншого гінеколога, то він швидше б її зарізав і залишився з двома дівчатками-серотанки, ніж згодився б послати свою жінку під чужий ніж!.. Окса дивилася і дивилася на фікус, поки смеркло, а як смеркло, заходить її мати — немає дочки. Вже пізно, а її немає. До чого ж додумалася мати? Додумалася до гінеколога піти додому, питати про свою дочку, то каска-гінеколог тільки руками розвів, можна собі уявити, як він дивився на неї — як на придуркувату, а тут у коридор ввійшла його облізала блондинка, вищли облізли блондиночки-лондонки й теж дивляться на неї, як на придуркувату... Окса і вночі додому не була, то мати кіба не думала, що вона десь уночі своїми жорнами крутить? А вона пішла почувати до своєї подружки Муки. Розказала з горя за всі свої пригоди, бо треба ж комусь розказати, Мука вислухала — й сміється: Дурний ти, Оксо, дурна. Й за що страждаєш? Якви ж за діло страждала, а то нішані. Отъ я знову завалітіла, знову треба ро-

бити аборт, цього разу, може, нехай твій козел Міша зробить мені аборт, можна сказати, по знайомству. Ось я страждаю — так страждаю за діло, та коли добре подумати — й сама не знаю, за що страждаю!

— немає більше таких мудрих, як моя покійна баба Катерина, і я не така мудра, як покійниця, бо й мені всевишній покалів розуму. А може, не всевишній винуватий, а я сама винувата, що завжди какажу чоловікові за його асштання й шльондрання, за його похорошенька та дальоти. Я викажу, а толку ніякого, чоловік від моїх докорів кращий не став, а лиш мені й гірше, бо після сварки тиждень не розмовляє, грошей не дає, спить окремо в сусідній кімнаті. Сама ж мушу потім і підлащуватися до нього, хоч він винуватий, а не я винувата. Він відтерпів душею й запевняє: "І чого ти не вдалася в бабу Катерину? О, баба Катерина — велика жінка. Пам'ятаєш чи забула? Згадуй частіше, бо в твою бабу часто згадую, ото б мені таку жінку!" Хіба не ірод? Ірод. Він про бабу Катерину від кого знає? Від мене. Дід Карпо в неї, а він тоді ще не ділом був, а здоровим дячком, у колгоспному мліні був за мельника. І як тільки коли не приходив дідому, то всі знали, що він замочував у мліні, бо мололи допізна, бо затримався з помольниками, бо перед дозвітком не захотів тюпачити через усеняке село. Унервися трудяник. І домашніх своїх не хотів колошкати, коли ще чорти зорюють. А коли вусатий мельник після такого нічлігу в мліні приходив у хату, баба Катерина, свята та божа, урочисто зустрічала господаря в чистій господі, в печі було випалено, було каварено, стіл застелено, долівку вимитою, давки вимито. Дід Карпо якийсь наче похмуро-винуватий, що ніч ночував у мліні, полоסקав над цибром руки з милом, а новчазна хазайка біля нього тримала рушник і дала воду, потім він брав рушник і витирав руки. Статечно йшов до столу, статечно сів на покуті, а господиня статечно щось йому ставила на стіл, щось забирала зі столу, вона без наказів угадувала кожне його бажання, — кожен поруз брови чи погляд очей щось значив. Дедалі похмура винуватість спливала з довгобразого лица, дедалі господар відходив душею і тілом після виснажливої нічної роботи, дедалі своєю послужливістю, служливістю і покірливістю баба Катерина лікувала йому настрій, і він уже мав силу скупо всміхнутися їй, щось гмукнути чи кашлянути кавіть, — і йому у відповідь вдячна господиня теж оживала, відливідала, ширливішала. Ахже, годувальник їм'ї всю ніч трудився, поки ми в хаті спали, тепер году-

мільник сім'ї добився до роліни, йому потрібен спокій та смачний поживок, щоб набрався сили для нової роботи, бо ж сьогодні теж ще скільки того труду, ще треба молоти й молоти в млині, що немас часу й переночувати в своїй теплій хаті, отож, діти, поважаймо свого батька й годувальника. Наморсний і ситий, Карпо засинав на білій постелі, на білій подушці, а баба Катерина затуляла всякими рядюжками вікна, щоб денне сонце не світило в кімнаті, зби в кімнаті було темно, зби краще сталося хазяйкові. І знову йшов Карпо ген-ген пополудні до млина, і знову далеко за північ молов зерно людям, що зі своєю пашиницею добився чи зі свого села, чи з сусідніх сіл, і знову було пізно повертатися додому, виробленому й замученому, то залишився ночувати у млині. І знову, коли приходив додому вже ранком, коли на городі, в кліні, на подвір'ї і в клі було все попорано працюючими руками баби Катерини, вона зустрічала його мало не біля воріт і знову зливала і кувля воду йому на руки, пошвала рушник, і він сідав до столу й відпочивав на білій постелі, а вона затуляла вікна від сонця. Годувальник сім'ї відпочивав, а хазяйка й муці не давала пролетіти. Мельник! Не так і багато було тоді в селі чоловіків, яких би так шанували. Ну, комірник. Але ж комірником стати ніг усякий, хто найкраще догодив голові колгоспу й кого він призначив комірником. Ну, бондар, бо тоді ще бондарі були в селі, а наряд явасив, солма, мочив, то діжечки були потрібні. Ще столяр, ще тесля, ще колій. Але ж мельник! Мельником треба було вродитися. Ось призначать тебе мельником, то хіба ти вже мельник? Це не директор школи. Й не один рік трудився дід Карпо в нічній зміні, та все рідше й рідше, аж поки справді став зонсім-зонсім дідом, аж поки й млина в селі не стало. Ні, млин за-стався, але вже не молов людям зерно на борошно, щоб пекли хліб зі своєї пашиниці, а стали завозити хліб з районної хлібопекарні, так що люди стали купувати хліб у магазині. А не стало млина, то явось хутко не стало й мельника, заслужував на груди, бо ж млин водяний, весь час мельник на воді та на воді, на протіках, ось і протух-дився, ось і не стало. Як плакала баба Катерина, як плакала, коли прощалися з небіжчиком! Дивилися на неї і казали, що довго без нього не протягне, ген як сама до нього проситься в могилу, мало сама не кинеться в яму. І її скоро не стало, упокоїлася, могила в могилу полягали. А я підростла, то почало до моїх вух дожочуватися з людських балачок. За діда Карпа, за мельника. Як ото він трудився у млині догізна. Бо такв трудився, правди ніде діти. А як

млині замовжав опівночі, то мельник брєв на плечі мішечок з борошном свіжого помолу і йшов додому. Додому — це він так говорив тим, хто справді приїхав у млині здалеку і ніде більше не міг заночувати. А сам ішов з мішечком у село до якої-небудь молодичі й відносив свіже борошно — на хліб, на кампушки, на вареники, на галушки. А після мійки в селі багато позалинчалось і відів, і неземіжніх дівчат, для яких так ніколи й не знайшлося законного чоловіка. То кожна була рада прийняти на ніч мельника, який приходив не з порожніми руками. Й чекали його, й не кожній часто щастило, бо ж хіба могло вистачити одного мельника на всіх — та ще після роботи у млині? А він уже старався як міг. А що мав чуле серце, то багатством старався догодити. Й не дивлявся молодші, що він старший, але робітьмак був — як молодий, та й перебарвати не було ким, та й з борошном-цем сліжим приходив, а хто тобі отак борошномце принесе, хто нас тобі в хаті посеред ночі зробить свято? Багато знайдеться таких? Отож-бо й воно. І скільки діточка мельник ходив по селу! Народ говорив, що помислювалися з мельникового мішечка. А якщо навіть з його щедрого мішечка, то хіба вже не діти, то хіба в чомусь винуваті? Хоч мельнички, хоч не мельнички, а всі діти — Адимові діти, сини у них батько. Знають про свого справжнього батька чи не знають, а синьково мають бути вдячні йому за те, що живуть, що Божин світлом тішаться. І казав народ у селі: пішла баба Катерина до свого Карпа в земля, та так нічого не знала й не взнала, а тому й життя прожала щасливо, ніколи не сварила за його тини-перелазки, ото інді як мало треба для щастя — тільки не відати правди, бо від правди приязнь та горе. А я думаю, що правда не в цьому, а правда баби Катерини то й досім не в цьому. Хіба оце, живучи в селі й добре знаючи свого чоловіка, вона була така сліпа та глуха? І не сліпа була, й не глуха. І хіба десь у глибині душі не мучилась так, як кожна б жінка мучилась на її місці? Мучилась, але нікто про те не здогадувався. І не борошниця їй було жаль, що вночі розсипав її мельник по дворах та нещасних молодичках. А жаль їй було тих самих хлів та молодичок, що їх жалів і її Карпо. Бо то він з великого жалю до них ходив, бо де б це їм ще такого щедрого чоловіка дочекались, коли їх досім нема? Хай і вони зміцнуть чоловічої ласки, не тільки ж уте їй, баби Катерині. А ще їй було жаль тих чоловіків, що не вернулись з фронтів, бо в неї самої не вернулось два брати, а в цих братів позалинчалась молоді жінки, то вже їм так важко доводилось, так важко, баба Катерина їм помагала, але ж є

такі діла, в яких ніяка жінка ніякій жінці не допоможе, і ці діла — діти. Що вона, мудра, казала? Казала, що без чоловіка жінка здатна обійтись, але без дрібних діток — так не здатна. Отому й зустрічала так свого Карпа, коли він казав, що залишався на кіч у млинні почувати, — ласкою зустрічала й добром, бо вона ж то знала, який він великий працівник. А ще ж була вдячна йому за його делікатність і повагу до неї. Хтось інший прямо та грубо склав би свій жінці, де він був та що робив, образив би своєю жінку й себе заодно зганьбив, але тільки не Карпо, тільки не мельник — людина вродженої інтелігентності і порядності. Спробуй пошукай таких — не знайдеш. Колись би знайшов, а тепер ні... Ось мій чоловік. Усе радить мені: згадай свою бабу Катерину, згадай, як вона ставилася до діда Карпа. Я згадую. Так, а не баба Катерина. Але ж і ти, ірече, не дід Карпо. То справді був трудівник з трудівників, а ти? Потагуєш — і все, не більше, робиш ту роботу, яку в наш час зробить будь-хто й навіть краще за тебе. Переливаси з пустого в порожне, котинися порожньою бочкою з гори. То як же до тебе ставитись, як шанувати? Е-е, не станеш біля тебе мудрою бабою Катериною, не станеш, сам і винуват.

.... чоловік мій колись казав мені, що хоче на Місяці побувати. Я його питала, нащо тобі Місяць, ти ж не космонавт, щоб летіти на Місяць. А він каже — хочу, і все, й сам не знаю, чому хочу, а тільки відчуває моя душа, що колись побуваю там. А як не стало того чоловіка, як його з'їв Чернобиль, то я часто дивлюся на Місяць, бо часто згадую, що казав чоловік. І мені здається, що душечка його на Місяці, що навіть бачу його на Місяці, коли довго-довго вглядуюся, бо він так хотів побувати на Місяці, бо він знав, що побуває на Місяці, то душечка його не могла не полетіти на Місяць, щоб я дивилася на неї звідси, з Землі.

...на кручі біля Дніпра, у березневому прозорому лісі, в передобідню пору. Ласкує гілля дерев ще вільне від бруньок, з-під опалого торішнього листа ще не пробивається жодна зелена травинка, навіть не видно паростків чистотілу, який тут розкошує і весною, і влітку, і восени. Сніжок безвітряно. Й раптом — собаче гавкання та гарчання десь попереду, ать, під отин чорним дубом, де видніють дві чоловічі постаті й одна жіноча. Вони попускали голови й приглядаються до волохатих собак, що метушаться біля їхніх ніг. Біля їхніх ніг та біля дуба метушаться, вонтузяться — й нікуди не тікають. Ага, один собака не тікає, бо

Вого прив'язано за повідець до дуба, а другого собаку чоловік у покурному пальті й покурій зморозій шапці тримає в руці за повідець. Собаки збуджені, дрижливі, а люди зосереджені й цікаві, на їхній жовто-землистіх ликах якісь ослепі, тваринні смолці. Але, та це ж вони намагаються спарувати суку з кобелем: суку прив'язали до дерева, щоб дати їй якийсьменше маневру, а кобеля тримають на повідку, щоб у кобеля був мало не повний маневр. Сука звисає і не дається, крутить задом, показує ікла, а розпалений кобель ганяє, крутиться біля неї і так, і так, але завти суку не може, хоч як стариться. Кобель молодий, здоровий, із вишкіреною пащею, а калімутиними полум'яними очима, які блищать і мало не парують кривавою парою, він, видно, породистий і, мабуть, дуже полюбасться молодій жінці з непокритою головою, в зеленій куртці, їй дуже хочеться, щоб кобель узяв її суку, вона щось радить своїй сусі, щось наказує, просить, але сука не слухається, вона то прилягає на землю, то викручується, звисаючи й погрожуючи іклами. Та віними її за морду, та постав її так, як треба, — кричить ладівн кобеля роздратовано-веселим голосом. — Вона що в тебе — не знає, як ставати? Скільки кавалер може випендрюватися біля неї? Ти подивися, який кобель, ти подивися, який у нього інструмент. Вона що — не розуміє свого шкідли? Роздратовано-стримана жінка в зеленій куртці каже: "Хоч сама ставай, хоч сама ставай!". А ладівн кобеля: "Можливо, самій ставати не треба, а покажете могла б, хтось же повинен її намчити, хто ж намчить, як не ти". Зрештою, собака любов собакам не відється, суку від'їзують від дуба — й їдуть, а волохатий кобель ніяк не може повернути в свою поразку, він усе метушиться біля суки, його очі горять бездумним полум'ям, і вся ця компанія — з гарчанням та помискуванням — повільно віддаляється поміж сірею та голих дерев у березневому лісі, у Києві над Дніпром, і вслід їм дивяться кілька цікавих чоловіків: а може, таки станеться?

...ай Господь пошле кожному таку смерть, як послав дідові Олексиму! Гріх менті, гріх, що таке говорю, дід мій родич, але поіншому не можу. Бо хіба добре при повній темі прощатися з білим світом? Прощатися — легко, коли ти знаєш, що вмриваєш? Тут знаєш, що вмриваєш, а тут іще й прощатися, — легко? То краще вже коли в смертний час Господь відніме розум і тьму, ото дакувати треба Всевишньому за таку милість всьому. Я чула, колись люди прощалися зі світом, кликали батьошку, батьошка маслооборював, потуючи людину в далеку дорогу, але мало що було коліс!

Колісь люди в Бога вірили, а тепер? А тепер, де скопить кого смерть. Раніше, як вірили в Бога, то й душа була, бо ж турбувався Бог про душу, праведна чи грішна — була, а тепер, як перестали в Бога вірити й душі не стало — ні праведної, ні грішної, — то що тепер смерть бере? Тіло чи душу? Ажжж, тіло, бо душі ж немає, ото для смерті поживок — саме тіло, клоніт для чортів. У повній пам'яті дія Онисим казав: "Колісь було пекло і рай, а тепер там немає ні пекла, ні раю". Отак лежав у ліжку, над ним Фона Божої Матері і горить свічка в лампаді, а всеньке око вибігала, поки знайшла ту лампадку й випрохала в людей. Я кажу: "Щось є там, не пережникайте, не може так бути, щоб не було нічного". — "Ой, нема, бо ніде аде нічого нема". — "Та не плачте, ви не маленькій плакати". — "Сльози самі течуть". І згадав свою жінку покійну Горпину: "Це ж вона, моя Горпина-праведниця, кудись пішла у рай, а де тепер той рай шукати, коли навіть пекла нема?" — "Праведниця?" — питаю. — "Праведниця". Ну, думаю, важив з ума довісім, нема пам'яті. А ще моя мама була жінка, сестра Онисима, то мама розказувала про Горпину, і в ж її пам'ятаю. Замолоду Онисим дуже ревнував її до всіх. Не можна було їй одягнути нову блузку чи нову спідницю, зашпунтиса новою хусткою, бо це ти для кого так вироджася, ану вагати старе й новинне, ану взуй не ті черевики, а ті черевики, ану довісім зміни камісто і сховай у скриню! Горпина проситися в нього, адо попустити разомч каміста, бо довга поворотка, то під блузкою буде й не видно — а камісті вона чи не камісті, але Онисим був незмодливий, а вона його слухалась, бо грішний був — як грим у небі, як отой святой пророк Ілля на небесній колісниці. Казав: "Коли хочеш похадити в камісті і в новій хустці — одягай камісто й зашпунтайся хусткою, ходи в хаті, коло мене, а я дивитимуть, ще можеш у сини чи в комору потягнутися". — "Таж сьогодні неділя свята, всі люди в празниковому, а б у село пішла". — "А в хаті біля мене тобі не село?" — "І біля тебе в хаті село". — "І я кажу, що й біля мене в хаті село. А чи тобі не неділя біля мене?" — "І біля тебе неділя". — "І я кажу, адо неділя й біля мене, то ходи в празниковому біля мене, в хаті. А коли треба синні дати їсти, чи телати, чи курим, то в син їм дам, бо чого тобі в празниковому надвір з хати виходити? Ні худоба, ні птиця не зможуть, що в людській свята, а в них не свята". Я так уже тішися Онисим, що вона біля нього в хаті ходить у празниковому одязі — тільки для нього, більше ні для кого! Казав їй: "Ходи, ходи в обновах, бо чого мають залежуватися і тліти у скрині? Я купував, в тратився, щоб ти ходила, мені

не жалко, але ходи в хаті переді мною, бо чого мав би в-раджатися в людський гурт, у людському гурті по-всякому дивляться на бабу, а я не хочу, щоб на мою жінку так дивилися". — "Та як? Та хто на мене дивиться? Та кому я потрібна? Гей скільки молодих дівчат повиростало — зі руги, дивляться на них!" — "Е-о, раз я дивлюся на тебе, значить, і другі дивляться!" — "Та мене від того не збу-де!" — "О, о! Бач, якої заспівала! Вбуде! Бо і в хаті видно тебе — через вікна заглядають в..." А вже коли гнівався на свою жінку, то гнівався ласкаво: "Горнино, ти не здога-дуєшся?" — "Про що маю здогадуватися?" — "Сама підеш чи тебе за руку завести? Йди, серденько, сама, щоб я тебе не брав за руку". — "Ой нема часу на твої видумки, гей скільки роботи непоробленої, а ти йди та йди". — "Я ж тебе прошу по-доброму. Швидше підеш — швидше вийдеш, бо ти мене розсердила, бо ти заслужила..." — "Я ж не винувата перед тобою ні в чому, от заболуся й перекрещуся". — "Як-би не винувата — хіба б я сердився? Мене ж не пероспо-реш, їди". Й Горнина мусила йти — в комору. В коморі вона брала яку-небудь роботу — чи шити, чи вишивати, чи власолод перебирати. Комора — то була хатня тюрма, в яку Онисим послав, свою жінку, коли сердився на неї. І в цю тюрму вона йшла начеб сама, начеб добровільно, — й щим начеб визнавала якусь свою вину-провину, якої в неї не бу-ло, а то все він придумував. У коморі Горнина могла співати, але дуже тихоенько, щоб з комори не чути на двір. Якщо приходила сусідка до казійки, то Онисим послав її в комору: "Там казійка, там, у коморі сидить зранку. — "Вже вечір, то чого це вона цілий день сидить і білого світу не бачить?". — "А хіба вас, жінок, угадаєш, чого це ви по ко-нцях сидите?" У Горнини ж теж серце, то вона сердивлася на чоловіка: "Не вийду з комори!" — "Вийдеш. — "Не вий-ду!" День минув — не виходить, ніч — не виходить, ранок — не виходить, Онисимові на роботу — вона не виходить. Прайшов з роботи — вона в коморі. "Горнино, виходь з комори". — "А хто мене сюди послав? Я тут сама сіла? Я перед тобою ні в чому не винувата". — "Не винувата, ка-жеш? Тоді вивнесу на руках". І Онисим вивнес її на руках з комори, а комору замкав на замок, щоб вона сама туди більше не вкочила... Але що комора, хоч комора — це ж така тюрма важка для жінки, але що комора, що комора... Значить, не дуже гнівався Онисим на свою Горнину, коли послав її в комору, й вона мусила сама йти в свою тюрму — вишивати в тюрмі й співати журливих пісень. А коли вже зовсім якийсь великий гріх бачив за жінкою, то зати-

хав і ходив по казністству, як грозова хмара по небу, й череві на лиці, як перетліла гілляка у вогні. Хазяїнка не знала, як підступитися до хазяїна, яке слово сказати, на яку ногу ступити. Лиш питала: "Що сталося, що таке?" А він: "Ти знаєш, ти все знаєш!" І далі хмара хмарою, то вона: "Що таке?" — "Ти знаєш, ти знаєш!" — "Онисиме, я не знаю". — "Не бреш, ти знаєш, ти знаєш". Горпина обіймала чоловіка, але він відшквав жінку: "Ядн й сама носи!" — "Та ти знову жартуєш, Онисиме" — "Чи тобі принести? Ядн й сама носи". — "Знов ти вигадуєш, по очах твоїх бачу". — "Ще раз питаю — сама підси?" І Горпина йшла нашір приносила пучок жалви. "Де рвала жалву — в сажку чи біля погребя?" — "Та в сажку, сажку. Там, де жалкіша". — "Е-е, брешеш, Рвала не в сажку, а біля погребя, а біля погребя жалка не така жалка, сама себе пожаліла. Але ти мене не пожаліла, то й в тебе не пожалію". Онисим зачинив катні двері й казав: "Знімай спідницю!" — "Онисиме, не жартуй, я ж принесла тобі кропиву". — "Принесла, бо знаєш свою вину, знімай спідницю". Горпина біліла на лиці, але слухино знімала спідницю. "А тепер підійди до мене". — "Гроше, затулю ікону Божої Матері, щоб не дивилась". І, ставши на лавку, затулила рушником ікону, потім уже слухино підходила до чоловіка. "Нагнися". Жінка нагивалася, тримаючись руками за стіл. "А як хто у вікно побачить?" — "Очі не показувать. А як очі видіють — теж не страшно, хай не дивляться в чуже вікно, на чужі ягоди, а так люблю твої ягоди, що кропивою їх, кропивою". І Онисим ледь-ледь торкався жалвою до жіночних ягід. "Болять?" — "Не болять". — "Бо не болять, бо я їх жалю, а нема чого жаліти. А тепер болять?" — "І тепер болять". — "Зараз заболить, почекай". Онисим спершу вазьків кропивою ледь-ледь, потім уже й хльоскав. "Болять?" — "Не болять". — "Я ж казав, що вирвала не ту кропиву, ти вирвала біля погребя, а не в сажку, в сажку жалкіша, від сажової кропиви ти б уже плакала. То знаєш, за що тобі кропива?" — "Не знаю". — "Знаєш, але не признаєшся, та коли напечу тобі ягоди — признаєшся. — "І тобі не жалко так пекти мої ягоди?" — "Ще й не жалко, але що я можу зробити з собою, коли їх треба поекти?" — "Але ж вони будуть попечені, то чи тобі треба мої попечені ягоди?" — "А мені й попечені ягоди твої треба. То знаєш, за що жалю кропивою?" — "Таки не знаю". — "А щоб ніхто й не подивився на твої ягоди". — "Та ніхто ж не дивиться, чоловіччяку?" — "Дивиться. А щоб не показувала, не показувала. Не показувала, ось тобі ось, ось!" — "Я не показую,

нішто не дивитися". "А як побачати, щоб зликалися, ось тобі, ось, ось" — "Сам не зликаєшся?" — "Сам не зликаюсь". — "І за що змущуєшся з мене?" — "Щоб і думок грішних у твоїй голові не було, б'ю кропивою по відохах, а думки вибиваю з голови. Все! То я тебе так святив — і висвятив. Святив — і висвятив". А після цього в них починалось найцікавіше. Горпина брала якесь шиття й сама зовалася в комору, зачинялася зсередини на ключку. Онисим навшпиньки підкрадався до дверей, тулився вухом, нішком прислухався. "Чого не плачеш?" Горпина в коморі мовчала. "Ти там с чи тебе нема?" Горпина мовчала. "Я тебе питаю чи не тебе — чого не плачеш? Смієшся там наді мною? Ану відчини!" Жінка не відчиняла. "Болить?" Вона мовчала. "Раз не плачеш, значить, не болить". А коли жінка відчиняла двері в коморі, бо хоч би скільки скіла під замком, а вийти треба, то Онисим ловив її в дворі. "Болить? Не винувата, кажеш? Але я ж такий необтесаний, що мені дається — ти крутом винувата. Ось я парвав кропиви. Справді в садку карвав, де жалкіша, а не біля погребка. Візьми пучок і покладай мені жаливою мою пичу. Мою пичу безсовісну, що так любить тебе. Попеччи мені пичу так, як я полік тобі вігод". Заплакана Горпина штуркала його ліктем: "Та чи я склалася, щоб жаливою пекти свого чоловіка!" — "Не кажу, що ти склалася, не кажу. То ходімо вже спати, моя ребонько, бо я так змучився за тобою". — "З тобою не хочу, піду в комору". — "Як то не хочеш?" — "А чим я буду хотіти, коли в мене попечені вігоди? Якимось смальцем треба змазати". — "Я покалив жаливою — я й смальцем знажу, а підеш зі мною?" — "В комору піду". — "То пожаль мені лиця за те, що я тобі вігоди жалив. — "Не пожалю". — "Пожаль, кажу". — "Не пожалю, кажу." — "Ну то я сама себе пожалю. Ось мені, ось! Ще? Ось мені, ось. Ох, пече, справжня кропива, з садка, не від погребка... Жінко, жінко, ще ж я матиму тепер печену картоплю замість лиця, й тобі не жалко, а що люди скажуть?" — "Скажеш, що бджоли покусали". — "Але бджоли кусають не тия, але де в нас бджоли, коли пасіки нема? Що люди скажуть?" — "Ой, віддай мені кропиву, мучителю, бо вже твоє пика така — як мої вігоди". Вернула Горпина кропиву, кидала десь, ладна миритися й спелитися з чоловіком, але ж він тут ставив цапки: "Моя пика — як твої вігоди?" — "Тяж ти любиш мої вігоди чи не любиш?" Онисим замовкв, лязгли вони адвох, ойкали та зойкали всю ніч, бо ж попечені обоє — хто заду, хто спереду, а ранком Онисим питає: "То моя пика — як твої вігоди?" Горпина тікала від нього до ро-

боги, але ввечері він її знов питає: "Пика — як ягода?" —
"Та далеко моїм ягодам до твоєї пика, далеко, заспокойся,
бо ще не встигли з тобою помиритися, але зараз з нов
побіжжю в комору, кресай-бо ж побіжжю". І тільки Онисим ре-
зультув ротом, вона: "Біжжю в комору?" І тільки він хотів сказа-
ти слово, а вона: "Все, біжжю в комору?" Онисим хопався за
голову, тікав од жінки: "Ох і влетя баба в мене, ох і влет-
т-та-а-а вона мене коморою ликає, вона ликає мене комо-
рою!" А потім згоріла у них стара хата з коморою, а потім
не стало й Горпина — згоріла від раку, як свічка, лиш кро-
пиви-жални не переводяться, хоч ніхто її не сіє. А дід
Онисим багатьох пережив — лиш кропиви не пережив. Та
ще себе людини пережити не годна... Справді, куди йому з
цього світу йти, коли вже там нема ні раку, ні пекла? Це
він так говорив перед смертю: "Горпина — правдива, в
раю опинилась, а мені треба в пекло, але нема пекла там,
нема, то куди йти? Йй повезло, бо правдива, а мені навіть
з пеклом не повезло, бо грішник великий. То, може, я в
цьому світі зостаюся, бо баба ще навіє життя — не пекло,
пекло і є, а мені в пеклі положено, грішник я великий".
Зовсім пан'ять і таму страшна старий, то легко йому було
йти... А куди йти?.. Сама не знаю, сама вже забалакуюсь
так, як той грішний Онисим.

ЗМІСТ

Грица	3
Дуроші	46
Фурія-факел	109

Литературно-художественное издание

Гуабло Салва Палласошес

БНУД

Ударица: републуста 1 народженица

В оформлениа обаладица паварствана работу
художеница Р. Балкуцаница

Художник оформлениа Л. М. Горскица
Художник редактор О. I. Януца
Технички редактор Н. М. Юлиана
Корректор Н. М. Овчаруца

Ціна за виробництво 11,00,92. Підприємство за друку 18111,82. Формат 64x108^{1/2}. Папір друкарський № 2. Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Умова друку ар. 9,24. Умова фарбиної ар. Обл.-мел. ар. 10,26. Тираж 30000 ар. Зам. 0212002

Видання друку «Український тиждень».
252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.
Видруковано з фотоплати АБПТ «Обсерваторія»
на комбінованій друку підприємства «Преса України».
152043, Київ-17, вул. Перемоги, 56.

Гуцало С. П.
Г97 Блуд: Україна: реаліста і виродження.— К.: Укр.
письменник, 1993. — 173 с.

ISBN 5-333-01127-9

Цього разу відомий український письменник виступає в несподіваному для нього амплуа: його тему слугу можна швидко знайти серед інших українських "декамеронів". В ній побачимо історії про стосунки чоловіків і жінок у ... ліжку. Жінки розповідають про чоловіків, а чоловіки про жінок. Пристрасті й сексуальні відносини... Тільки це не порнографія, а здоровий сенс.

Отже, Світло Гуцало — це продовження Апулея і Боккаччо на українському ґрунті.

